

T.C.
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

TAŞLICALI YAHYA BEY DÎVÂNÎ'NDA **BEZM U REZM**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Şahin SAĞIROĞLU

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Hasan KAPLAN

Hatay-2020

T.C.
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

TAŞLICALI YAHYA BEY DÎVÂNÎ'NDA **BEZM U REZM**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Şahin SAĞIROĞLU

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Hasan KAPLAN

Hatay-2020

ONAY

Şahin SAĞIROĞLU tarafından hazırlanan “**TAŞLICALI YAHYA BEY DÎVÂNÎ’NDA BEZM U REZM**” adlı bu çalışma jüri tarafından lisansüstü öğretim yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile **TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALINDA YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

.../.../2020

Jüri Üyeleri	İmza
Doç. Dr. Hasan KAPLAN (Tez Danışmanı - Başkan)	
Dr. Öğr. Üyesi Özkan UZ (Üye)	
Dr. Öğr. Üyesi Ozaj SULİMAN (Üye)	

Şahin SAĞIROĞLU tarafından hazırlanan “**Taşlıcalı Yahya Bey Dîvânı’nda Bezm u Rezm**” adlı tez çalışmasının yukarıda imzaları bulunan jüri üyelerince kabul edildiğini onaylarım.

Doç. Dr. Mustafa Onur KAN

Enstitü Müdürü

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezde yer alan bilgilerin tamamının akademik kurallara ve etik ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Söz konusu kural ve ilkelerin gereği olarak tezde yararlandığım eserlerin tamamına uygun bir şekilde atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (07/09/2020)

Şahin SAĞIROĞLU

ÖN SÖZ

Divan şiir geleneği asırlar boyu hüküm sürmüştür. Bu gelenek içerisinde önemli şairler yetişmiştir. Şairler yaşadıkları dönemin özelliklerini şiirlerine yansıtmışlardır. Yahya Bey, mesleği gereği ömrünün büyük bir bölümünü cenk meydanında geçirmiş ve seferlere katılmıştır. Bunun yanında yaşamının son dönemlerinde ise Gülşenî tarikatine bağlanmıştır. 16. yüzyıl şairlerinden Taşlıcalı Yahya Bey'in de yaşadığı dönemin izlerini şiirlerine yansıttığı düşünülmektedir.

Çalışmanın yöntemi bezme ve rezme ait unsurları farklı kaynaklardan tarayarak tespit etmektir. Bezme ve remze ait unsurları belirledikten sonra bu kavramların sözlük anlamlarını dikkate alarak literatür taraması yapmaktır. Dîvânı tarayarak bezme ve rezme ait kavramları fişlemek, yapılan fişlemelerden “bezme” u “rezme”in kullanım sıklığını karşılaştırmaktır. Yapılan karşılaştırmalarda Yahya Bey Dîvânı'ndan yola çıkarak hayatının ve mesleğinin izlerini aramaktır.

Yahya Bey'in hayatında askerlik önemli bir yere sahip olduğu bilindiğinden mesleği esnasında savaş aletlerini sıklıkla kullandığı düşünülmektedir. Şairin hayatının büyük bir bölümünde kullandığı aletleri şiirlerine aldığı düşünülmektedir. Bunun yanında hayatının son yıllarında tasavvufun da önemli bir yere sahip olduğu değerlendirilmektedir. Şairin hayatında bu iki kesitin şiirlerine yansıdığı gözlemlenmektedir. Bezme dair unsurların tasavvufa dair yansımalarının olduğunu da dikkate alarak çalışmamıza yön vermeyi planlamaktayız. Bu değerlendirmeler ışığında Taşlıcalı Yahya Bey Dîvânı'nda bezme ve rezme ait unsurların tespitini yapmayı amaçlamaktayız. Bu amaçla çalışmanın çıkış noktasını şu iki soru oluşturmuştur:

1. Taşlıcalı Yahya Bey Dîvânı'nda bezme ait unsurlar nelerdir?
2. Taşlıcalı Yahya Bey Dîvânı'nda rezme ait unsurlar nelerdir?
3. Bezme ve rezme dair öğelerin mesleği ve hayatı ile münasebeti ne şekildedir?

Bu alışmada Taşlıcalı Yahya Bey'in hayatında mesleğinin önemli bir yer tuttuğu gözlemlenmiştir. Taşlıcalı Yahya Bey'in askerlik mesleği onun dışa dönük karakterini yansıtırken askerlik sonrası intisab ettiği tasavvuf da onun ie dönük karakterini yansıtmaktadır. Bilindiği üzere şairler tasavvufa dair unsurları anlatırken sık sık bezme dair unsurlara müracaat etmişler ve mecazlı bir dil kullanmışlardır. Dolayısıyla Taşlıcalı Yahya'nın ie dönük karakteri de bezme dair unsurların kullanımında aranabilir. Bu amaçla şairin hem karakterinin bu iki yönünü hem de bu yönleri şiirlerinde nasıl ve ne münasebetle işlediğini ortaya koymak bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

Çalışmada ana kaynak olarak Mehmet avuşoğlu'nun hazırladığı Yahya Bey Dvn'nın 1977'deki tenkitli basımı kullanılmıştır. Yahya Bey Dvn'nda 1 dîbâce, 34 kasîde, 5 terc-i bend, 4 terkîb-i bend, 1 ta'şir, 4 mu'aşşer, 3 müseddes, 3 muhammes, 25 murabba, 3 tarih, 1 müstezat, 2 şehrengîz, 515 gazel ve 20 kıt'a bulunmaktadır.

Bezme dair ögelerde şairin hayatının belli bir döneminde dahil olduğu tarikatin etkisinin olup olmadığı belirlenmeye çalışılmış, bezmle ilgili kelime ve kelime grupları tespit edilmiştir. Tespit edilen kelime ve kelime gruplarının açıklanmasında klasik şerh yöntemi kullanılmıştır.

Rezme ait unsurlar da ise şairin mesleğinin etkisinin olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde şairin içinde yetiştiği askerlik mesleğinin kelime ve kelime grupları belirlenmiştir. Bu kelime ve kelime grupları metnin bağlamında ele alınmış ve klasik şerh yöntemi bu bölümde de kullanılmıştır.

Tez konusunun belirlenmesi ve çalışmanın şekillenmesi sürecinde her türlü bilgi birikimini benimle paylaşarak desteğini eksik etmeyen danışman hocam Doç. Dr. Hasan KAPLAN'a ve çalışma süresince beni anlayışla destekleyen aileme çok teşekkür ederim.

TAŞLICALI YAHYA BEY DÎVÂNÎ'NDA

BEZM U REZM

Şahin SAĞIROĞLU

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2020

Danışman: Doç. Dr. Hasan KAPLAN

ÖZET

Divan şairleri içinde yetiştikleri toplumun ve kendi yaşam alanlarının izlerini şiirlerinde yansıtmışlardır. On altıncı yüzyıl şairlerinden Taşlıcalı Yahya Bey de bu şairlerden biri olarak divan şiirinin sınırları içinde kalmış, mesleğinin etkisini şiirlerine konu edinmiştir.

Yahya Bey asker bir şair olarak şiirlerinde hem bezme hem de rezme dair unsurları sıkça kullanmış bir şairdir. Şairin mesleğinin askerlik olması rezme dair kullanımları belirgin kılarken rint anlatıcı kimliğiyle şiirler yazması ve tasavvufa intisab etmesi de bezme dair unsurları kullanmasını sağlamıştır.

Bu çalışmada öncelikle Yahya Bey Dîvânî'nda bezme ve rezme ait öğeler taranmıştır. Yapılan taramada bezm ve rezm kavramlarıyla ilgili unsurlar tespit edilerek fişlenmiş ve tasnif edilmiştir. “Yahya Bey Dîvânî'nda Bezm u Rezm” adlı çalışmanın girişinde şairin hayatı, sanatı, eserleri hakkında genel bilgiler verilmiştir.. Çalışma iki ana bölüm etrafında şekillenmiştir. Çalışmanın birinci ve ikinci bölümünde şairin şiirlerinden yola çıkılarak bezme ve rezme dair unsurlar tespit edilip açıklanmıştır.

Bezme dair unsurlarda şair bezmin tasavvufî anlamlarını dikkate almıştır. Bunda yaşamının son dönemlerinde askerlikten ayrıldıktan sonra tercih ettiği yaşam biçimi etkili olmuştur. Aynı zamanda asker bir şair olan Yahya Bey'in rezme ait unsurları da sıkça kullandığı ve şiirlerinde bizzat katıldığı savaşlardan bahsettiği görülmüştür. Bu yönüyle Yahya Bey'in şiirlerinde bezmin ve rezmin belirleyici bir yönünün olduğunu söylenebilir.

Sonuç olarak asker bir şair olan Yahya Bey'in mesleğinin ve askerlik mesleğinden sonraki yaşamının divanında etkisinin olduğu tespit edilmiştir. şairin divanındaki şiirlerinde tasavvufun etkisi, rezmle ilgili bۆlümde ise askerlik mesleğinin etkisi olmuştur.

ANAHTAR KELİMELE

Divan şiiri, Bezm, Rezm, Yahya Bey.

BEZM U REZM
IN THE DIVAN (CLASSICAL OTTOMAN POETRY) OF TASLICALI
YAHYA BEY
Şahin SAĞIROĞLU

Turkish Language and Literature, M.Sc. Thesis, 2020

Advisor: Assoc. Dr. Hasan KAPLAN

ABSTRACT

Divan poets reflected the traces of the society in which they grew up and their own living spaces in their poems. Taşlıcalı Yahyâ Bey, one of the sixteenth-century poets, also remained within the borders of the *Divan* poetry, and as one of these poets, subjected the influence of his profession to his poems.

As a military poet, Taşlıcalı Yahyâ Bey is a poet who frequently used the elements of *bezm* and *rezm* in his poems. While it was evident that the use of *rezm* is a result of the poet's profession in military service, writing poems with his worldly narrator identity and his participation in Sufism enabled him to use the elements of *bezm*.

In this study, firstly, the items of *bezm* and *rezm* were scanned in the *Divan* of Yahyâ Bey. In this scan, the elements of *bezm* and *rezm* were identified, tagged and classified. At the introductory part of the work titled *Bezm u Rezm in Yahyâ Bey Dîvan*, general information about the poet's life, art and works were given. The study was shaped around two main sections. In the first and second part of the study, the elements of *bezm* and *rezm* were identified and explained based on the poetry of the poet.

In terms of the items of *bezm*, the poet took into account the Sufi meanings of *bezm*. This is the effect of the lifestyle that he preferred after leaving his military service in the last period of his life. In addition, it was observed that Yahyâ Bey, a military poet, frequently used the elements of *rezm* and talked about the wars he personally participated in in his poems. With this respect, it can be said that in Yahyâ Bey's poetry, *bezm* and *rezm* have a decisive aspect in his poems.

As a result, it was determined that the profession of Yahyâ Bey, a military poet, and his life after his military profession had an effect on his *Divan* poetry. There was the effect of Sufism in the poems of the poet's divan, and the effect of the military profession in the section about rezm.

KEYWORDS

Divan Poetry, Bezm, Rezm, Yahya Bey.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR	XV
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BEZM.....	7
1.1. MECLİS NE ZAMAN KURULUR?	8
1.1.1. Gece	8
1.2. MECLİS ADABI	9
1.2.1. Halka Biçiminde Oturma	9
1.2.2. Hikâye Anlatma	10
1.2.3. Sarhoşluk Hoş Karşılanmaz.....	10
1.2.4. Şiir Okunur	11
1.3. MECLİSİN BENZETİLDİĞİ UNSURLAR.....	11
1.3.1. Dünya/Cihân/Âlem	11
1.4. MECLİS ÇEŞİTLERİ	11
1.4.1. Âsilerin Meclisi.....	11
1.4.2. Aşk Meclisi	12
1.4.3. Belâ Meclisi	12
1.4.4. Bezm-i ‘Ayş-ı Sultanî	12
1.4.5. Elest Meclisi	13
1.4.6. Hayret Meclisi.....	14
1.4.7. Hevâ Meclisi	15
1.4.8. Kavga Meclisi	15
1.4.9. Mey Meclisi	15
1.4.10. Mihnet Meclisi	16
1.4.11. Safâ Meclisi	16
1.4.12. Sevgilinin Meclisi	16
1.4.13. Vasl Meclisi	17

1.5. MECLİSE BENZETİLEN UNSURLAR	18
1.5.1. Cennet.....	18
1.6. MECLİSTE BULUNAN UNSURLAR.....	18
1.6.1. Şem/Çerağ/Kandil.....	18
1.6.2. Şarap (Bâde, Dem, Hamr, Mey, Müdâm, Mül, Sabûh, Tolu).....	20
1.6.2.1. Rengi Yönüyle Şarap	22
1.6.2.1.1. Şarap-Dudak	22
1.6.2.1.2. Şarap-Kan	23
1.6.2.1.3. Şarap-Yanak	24
1.6.2.1.4. Şarap-Kanlı Gözyaşı.....	24
1.6.2.1.5. Şarap-Erguvân	25
1.6.2.2. Etkisi Yönüyle Şarap.....	25
1.6.2.2.1. Baş Ağrısı Verir.....	25
1.6.2.2.2. Deliliği Arttırır	26
1.6.2.2.3. İçene Cesaret Verir	26
1.6.2.2.4. İçenin Dili Çözülür.....	26
1.6.2.2.5. İçene Rahat Hareket Etmesine Sebep Olur	27
1.6.2.2.6. İçene Söylediklerini Unutturur	27
1.6.2.2.7. İçenin Yüzü Kızarır	28
1.6.2.2.8. İçene Sarhoşluk Verir	28
1.6.2.2.9. İnsanı Düşkün Gösterir.....	30
1.6.2.2.10. Manevi Sarhoşluk Verir	30
1.6.2.2.11. Sırları Söyletir	30
1.6.2.2.12. Zamanı Hoş Geçirtir	31
1.6.2.3. Şaraba Benzetilen Unsurlar.....	31
1.6.2.3.1. Aşk.....	31
1.6.2.3.2. Gaflet	32
1.6.2.3.3. Hevâ/Heves/Şevk	32
1.6.2.3.4. Hikmet	33
1.6.2.3.5. İsyân	33
1.6.2.3.6. Naz.....	34
1.6.2.3.7. Vasl/Kavuşma	34
1.6.2.4. Şarabın Benzetildiği Unsurlar	35

1.6.2.4.1. Kevser.....	35
1.6.2.5. Şarabın Dinî Unsurlarla Birlikte Kullanılması.....	36
1.6.2.5.1. Şarabın Dinen Yasak Olması	36
1.6.2.5.2. Şarap-Cehennem	37
1.6.2.5.3. Şarap-Tevhid/Vahdet.....	37
1.6.2.5.4. Şarap-Tövbe/Nasuh Tövbesi	38
1.6.2.5.5. Şeddâd	38
1.6.2.6. Şairin Şaraba Bakışı	39
1.6.2.6.1. Gönle Ulaşmasını Uygun Görmez	39
1.6.2.7. Şarap Türleri ve İsimleri	39
1.6.2.7.1. Bâde-i Hamrâ	39
1.6.2.7.2. Dem	40
1.6.2.7.3. Mey-i Ergavân.....	40
1.6.2.7.4. Mey-i Hamrâ	42
1.6.2.7.5. Müdâm.....	42
1.6.2.7.6. Mül	43
1.6.2.7.7. Sabûh.....	43
1.6.2.7.8. Şarab-ı Nâb.....	44
1.6.2.7.9. Şarab-ı Tahûr.....	44
1.6.2.7.10. Tolu	45
1.6.2.8. Şarapla Birlikte Kullanılan Kavramlar.....	46
1.6.2.8.1. Habâb.....	46
1.6.2.8.2. Meyhâne	47
1.6.2.9. Şaraba Dini Bakış.....	48
1.6.2.10. Şarapla İlgili Kullanılan Deyimler	48
1.6.2.10.1. Başa Çıkmak.....	48
1.6.2.10.2. Yüz Kızartmak	48
1.6.3. Kadeh (Ayak, Câm, Peymane, Piyale, Sâgar, Sifal).....	49
1.6.3.1. Kadehin Benzetildiği Unsurlar.....	49
1.6.3.1.1. Ateş.....	50
1.6.3.1.2. Gönül	50
1.6.3.1.3. Göz	50
1.6.3.1.4. Hatem	51

1.6.3.2. Kadehe Benzetilen Unsurlar	52
1.6.3.2.1. Aşk.....	52
1.6.3.2.2. Ecel/Ölüm.....	52
1.6.3.2.3. Neşe/Zevk/Safa.....	53
1.6.3.2.4. Muhabbet.....	53
1.6.3.3. Kadeh Çeşitleri ve İsimleri.....	54
1.6.3.3.1. Ayak	54
1.6.3.3.2. Câm	58
1.6.3.3.3. Câm-ı Cem	65
1.6.3.3.4. Câm-ı İskender	66
1.6.3.3.5. Peymâne	67
1.6.3.3.6. Sâgar	67
1.6.3.3.7. Sifâl	67
1.6.3.4. Kadehle İlgili Deyimler.....	68
1.6.3.4.1. Ayak Seyri	68
1.6.4. Saki	68
1.6.4.1. Sakinin Görevleri	70
1.6.4.1.1. Ayak/Kadeh Sunar	70
1.6.4.2.1. Sarhoş Eder.....	70
1.6.4.2. Sakiye Benzetilen Unsurlar.....	70
1.6.4.2.1. Ecel/Ölüm.....	70
1.6.4.2.2. Mâh.....	71
1.6.4.2.3. Mihnnet/Zahmet	71
1.6.4.3. Sakinin Özellikleri	71
1.6.4.3.1. Gül Yüzlü	71
1.6.4.3.2. Huri Yüzlü/Peri Yüzlü.....	72
1.6.4.3.3. Kırmızı Dudaklı.....	72
1.6.4.3.4. Sîmîn Ten	73
1.6.4.4. Sakiye Seslenilen Beyitler.....	73
1.6.4.5. Kevser Sakisi	73
1.6.5. Musiki	74
1.6.5.1. Musiki Aletleri	74
1.6.5.1.1. Çeng.....	74

1.6.5.1.2. Davul	77
1.6.5.1.3. Def	78
1.6.5.1.4. Nây/Ney	78
1.6.5.1.5. Rebâb	81
1.6.5.1.6. Saz	81
1.6.5.1.7. Tambur	82
1.6.5.1.8. Ud	82
1.6.5.2. Musiki İle İlgili Terimler	83
1.6.5.2.1. Mutrib	83
1.6.5.2.2. Raks	84
1.6.5.3. Musiki Makamları	85
1.6.5.3.1. Bûselik	85
1.6.5.3.2. Hicâz	86
1.6.5.3.3. Uşşak	86
1.6.5.4. Musiki Aletlerine Olumsuz Bakış	87
1.6.6. Nukl	88
1.6.6.1. Engûr	89
1.6.6.2. Kebâb	89

İKİNCİ BÖLÜM

2. REZM.....	90
2.1. İNSAN.....	92
2.1.1. Asâkir/Leşker	92
2.1.2. Ases	93
2.1.3. Asker	94
2.1.4. Celâli	95
2.1.5. Gazi	95
2.1.6. Kâfir	98
2.1.7. Katil	98
2.1.8. Kemankeş	99
2.1.9. Piyade	99
2.1.10. Serdâr	99

2.1.11. Sipâhi	100
2.1.12. Sûvâr	102
2.1.14. Şah	102
2.1.15. Şehit	106
2.1.16. Şehsüvâr	107
2.1.17. Yeniçeri	108
2.2. HAYVANLAR	108
2.2.1. At ve İsimleri	108
2.2.1.1. Esb	110
2.2.1.2. Rahş	110
2.2.1.3. Semend	111
2.3. SAVAŞ ALETLERİ	112
2.3.1. Bıçak	112
2.3.2. Hançer	113
2.3.3. Kılıç	114
2.3.3.1 Kılıcın Yapılışı	114
2.3.3.2. Kılıcın Özellikleri	115
2.3.3.2.1. Parlak Olması	115
2.3.3.2.2. Keskin Olması	116
2.3.3.2.3. Kılıcın Süslü Olması	116
2.3.3.3. İşlevi Yönüyle Kılıç	117
2.3.3.3.1. Dinin Koruyucusudur	117
2.3.3.3.2. Fethiye Vesile Olur/Fethin Habercisidir	118
2.3.3.3.3. Gönlü Yaralar	119
2.3.3.4. Kılıç Duası	119
2.3.3.5. Kılıcın Benzetildiği Unsurlar	120
2.3.3.5.1. Âb-ı hayat	120
2.3.3.5.2. Ateş	120
2.3.3.5.3. Bela	120
2.3.3.5.4. Cefa	120
2.3.3.5.5. Dil	121
2.3.3.5.6. Duman	121
2.3.3.5.7. Ecel	121

2.3.3.5.8. Gam	122
2.3.3.5.9. Güç	122
2.3.3.5.10. Hüner	122
2.3.3.5.11. Nasihat.....	123
2.3.3.5.12. Şecaat.....	123
2.3.3.5.13.Tılsım.....	124
2.3.3.6. Kılıca Benzetilen Unsurlar	124
2.3.3.6.1. Ayna	124
2.3.3.6.2. Fesat Ehli	124
2.3.3.6.3. İnsan	125
2.3.3.6.4. Kaş.....	125
2.3.3.6.5. Sevgili.....	125
2.3.3.7. Kılıca Dini Bakış.....	126
2.3.3.8. Kılıç İsimleri ve Türleri	126
2.3.3.8.1. Şemşîr	126
2.3.3.8.2. Tığ	127
2.3.3.8.3. Zülfikar.....	127
2.3.3.9. Kılıçla İlgili Deyimler	128
2.3.3.9.1. Kılıca Gark Eder.....	128
2.3.3.9.2. Kılıcı Arşa Asmak	128
2.3.3.9.3. Kılıcı Keskin Olmak.....	129
2.3.3.9.4. Kılıç Çalmak.....	130
2.3.3.9.5. Kılıç Sıyırmak	130
2.3.3.9.6. Kılıçtan Geçirmek	130
2.3.3.9.7. Kol Kanat Olur	131
2.3.4. Mızrak/Nîze	132
2.3.5. Ok (Hadeng, Nâvek, Tîr, Sehm).....	133
2.3.5.1. İşlevi Yönüyle Ok	135
2.3.5.1.1. Habercidir	135
2.3.5.1.2. Zırhı Delip Geçer.....	136
2.3.5.2. Okun Benzetildiği Unsurlar	137
2.3.5.2.1. Ah	137
2.3.5.2.2. Ayrılık	137

2.3.5.2.3. Bela.....	138
2.3.5.2.4. Cefa	138
2.3.5.2.5. Elem.....	138
2.3.5.2.6. Gam	139
2.3.5.2.7. Gazap.....	139
2.3.5.2.8.İsyan	139
2.3.5.2.10. Vefa	140
2.3.5.3. Oka Benzetilen Unsurlar	140
2.3.5.3.1. Bakış	140
2.3.5.3.2. Boy	140
2.3.5.3.3. Gamze.....	140
2.3.5.3.4. Kirpik.....	141
2.3.5.4. Okla İlgili Deyimler	141
2.3.5.4.1. Kol Kanat Olmak.....	141
2.3.5.5. Okla İlgili Terimler	142
2.3.5.5.1. Yere Düşmez Ok	142
2.3.6. Teber	142
2.3.7. Top.....	143
2.3.8. Yay (Kavs, Keman)	144
2.3.8.1. Yaya Benzetilen Unsurlar	145
2.3.8.1.1. Boy	145
2.3.8.1.2. Kaş.....	145
2.3.8.2. Yayın Benzetildiği Unsurlar	147
2.3.8.2.1. Felek	147
2.3.8.3. Yayla İlgili Deyimler	147
2.3.8.3.1. Çekip Çevirmek.....	147
2.4. SAVAŞ MEYDANI	148
2.5. SAVAŞ MUSİKİSİ	150
2.5.1. Gülbang.....	150
2.5.2. Kûs	150
2.5.3. Davul.....	151
2.6. SAVAŞLA İLGİLİ TERİMLER	151
2.6.1. Cenk.....	151

2.6.2. Feth/Fetih	152
2.6.3. Gaza	154
2.6.4. Gazavat	157
2.6.5. Haramî	157
2.6.6. Harp	157
2.6.7. Kâfiristan	158
2.6.8. Livâ/Sancak	158
2.6.8.1. Sancağın Şekil Özellikleri.....	160
2.6.8.1.1. Rengi Yönüyle Sancak	161
2.6.8.1.1.1. Ak Sancak	161
2.6.8.1.1.2. Kırmızı Sancak	162
2.6.8.2. İşlevi Yönüyle Sancak.....	162
2.6.8.2.1. Fetih/Sefer Habercisidir	162
2.6.9. Nal.....	163
2.6.10. Savaş	163
2.6.11. Sefer	164
2.6.12. Tuğ.....	164
2.6.13. Zafer.....	165
2.7. SAVAŞ ALETLERİYLE İLGİLİ UNSURLAR.....	166
2.7.1. Çevgân	166
2.7.2. Fişek.....	167
2.7.2. Gürz	167
2.7.3. Kalkan.....	168
2.7.4. Kemend.....	169
2.7.5. Kurşun.....	169
2.7.8. Miğfer	170
2.7.9. Peykân.....	170
2.7.9. Rumh.....	172
2.7.10. Silâh	172
2.7.11. Siper.....	172
2.7.12. Şeşper.....	173
2.7.13. Tüfek.....	174
2.7.14. Zırh.....	174

2.7.15. Zincir.....	176
2.8. REZM MEKÂNLARIYLA İLGİLİ UNSURLAR.....	176
2.8.1. Kale.....	176
2.8.2. Otağ.....	176
SONUÇ.....	178
KAYNAKÇA	181
YAHYA BEY DÎVÂNÎ'NİN SİSTEMATİK DİZİNİ	189

KISALTMALAR

akt. : aktaran

bk. : bakınız

bs. : baskı

C : Cilt

D. : Divan / Divanı

DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı

G. : Gazel

Haz. : Hazırlayan

Hız. : Hazret-i

K. : Kaside

Kt. : Kıta

M. : Mesnevi

Muk. : Mukattaa

Mr. : Murabba

Mh. : Muhammes

Ms. : Musammat

Mr. : Murabba

Mş : Muaşşer

Nd. : Nev-i diğer

S : Sayı

s. : sayfa

SBE : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Şh. : Şehrengiz

Tc. : Terci-i bend

Tb. : Terkeb-i bend

TDVİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

Tr. : Tarih

Tş. : Taştir

vb. : ve benzeri

vd. : ve diğerleri

Yay. : Yayınları

GİRİŞ

On altıncı yüzyılda yaşamış olan Yahya Bey¹'in doğum tarihi tam olarak bilinmemektedir. Yahya Bey, Yavuz Sultan Selim (son dönemleri), Kanûnî Sultan Süleyman, II. Selim ve III. Murat devirlerini yaşamış bir şairdir (Kaya, 2011, 156). Kendisinin belirttiği gibi Arnavut asıllı ve Dukagin ailesine mensuptur. Divanında ve hamsesinde taşlık yerden geldiğini söylediğinden Taşlıcalı diye bilinmektedir. Yahya Bey, Kuzey Arnavutluk'tan devşirilmiş, İstanbul'a getirilmiş ve Acemi Oğlanlar Ocağı'nda yetiştirilmiştir. Acemi Oğlanlar Ocağı'nda ilim ve sanata ilgi duymuştur. Şehâbeddin Bey'e çırak olmuştur. Kemalpaşazâde, Kadri Efendi ve Fenârizâde Muhyiddin Çelebi'nin ilim meclislerinde yer almıştır (Çavuşoğlu, 1983: 7-8).

Yahya Bey, Kemâlpaşazâde'ye kaside sunmuştur. Bu kaside sunulurken mecliste Kadri Efendi, Fenârizâde Muhyiddin Çelebi, Galatalı Nihâlî Cafer Çelebi, Üsküplü İshak Çelebi, Hafız-ı Acem ile Hayâlî Bey bulunmaktadır. Sunulan kasideyi Hayâlî Bey dışındakiler beğenmiştir. Hayâlî Bey, Yahya Bey'in kasidesinin beğenilmesinden hoşnut olmamıştır. İki arasındaki düşmanlığın bu sebeple başladığı düşünülmektedir (Çavuşoğlu, 1983: 9). Yahya Bey, Yavuz Sultan Selim'in Mısır ve Çaldıran, Kanûnî Sultan Süleyman'ın Viyana, Alman, I ve II. Irakeyn seferlerine katılmış; Kanûnî'ye II. Irakeyn seferi sırasında kaside sunmuştur. Bu kasidesinde kendisini Hayâlî Bey'le karşılaştırmış ve şaire hakaret etmiştir. Bunun yanında padişahın Hayâlî Bey'e gösterdiği ilgiden dolayı padişahı eleştirmiştir (Kılıç, 2018: 287-288; Şentürk, 2011: 28; Kaya, 2011: 156).

Devlet adamlarına medhiyeler dizen Taşlıcalı, düğünü vesilesiyle yazdığı kasideyle padişahın damadı olan Rüstem Paşa'nın gönlünü kazanmış, paşa şaire Eyüp tevliyetini vermiştir. Şair; Şehzâde Mustafa'nın katledilmesi dolayısıyla yazdığı mersiyesinde padişahın kandırıldığını, şehzâdenin suçsuz olduğunu dile getirmiş ve padişahın damadı olan Rüstem Paşa'yı suçlamıştır. Rüstem Paşa azledilmiştir. Paşanın da şaire olan ilgisi sona ermiştir. Paşa, şairin rakiplerinin kışkırtması sebebiyle Yahya Bey'i vakıf üyeliğinden almış, şairi sürekli teftiş

¹ Kaya, B. A. (2013). [http:// teis.yesevi.edu.tr](http://teis.yesevi.edu.tr) (Erişim Tarihi: 05.01.2020).

ettirmiştir. Teftişlerden temize çıkan şairin tevliyetleri iade edilmemiştir. Otuz bin akçe ile İzvornik sancağına sürgün edilmiştir (Çavuşoğlu, 1983: 12).

Yahya Bey, Kanûnî'den ve diğer devlet ricalinden beklediği ilgiyi göremeyince Rumeli serhaddine gitmiş, orada akıncı ocağına katılmış ve bir daha İstanbul'a dönmemiştir. Son kasidesini ise Zigetvar seferi esnasında Kanûnî'ye sunmuş ve yaşının seksene ulaştığını belirterek padişah'tan çocuklarını himaye etmesini istemiştir. Yahya Bey, yaşamının son yıllarında Gülşenî Şeyhi Üryânî Mehmet Dede'ye bağlanarak kendisini tasavvufa adanmış ve hayatının geri kalan dönemlerini sakin bir biçimde geçirmiştir. Şair, 1582 yılında 93-94 yaşında vefat etmiş; İzvornik yakınlarındaki Lozniçe'ye defnedilmiştir (Çavuşoğlu, 1983: 15; Şentürk, 2011: 29-30).

Edebi Kişiliği:

Yahya Bey, hayatını Anadolu'dan Rumeli'ye bir savaştan diğer savaşa koşarak geçirmiştir. Şair, ilim ve kültür elde etmeye çalışmış, asker kimliğinin yanında şairlik vasfından dolayı ilim ve güç sahibi olarak tanımlanmıştır. Yahya Bey, Şehzâde Mustafa mersiyesini yazarak cesaretini ortaya koymuş, korkusuz bir şairdir (Kılıç, 2018: 677; Kaya, 2011: 156).

Yahya Bey, yaşadığı dönemde gazel ve mesnevi alanında önemli isimlerden sayılmış, gerek yaşamında gerek ölümünden sonra yazılan eserlerde şairin şiirleri ve eserleri övülmüştür. Sehî Bey; şairin hoş tabiatlı, güzel ve gösterişli gazellerinin olduğunu dile getirmiştir. Bunlardan gençlik yıllarında yazdıklarını âşıkâne, Üryânî Mehmed Dede'nin yanına intisab ettikten sonra yazdıklarını ise daha çok dinî, tasavvufî ve rindane olarak değerlendirmiştir (İsen, 1998: 248). Dinî görüşlerine eserlerinde sıkça yer veren Yahya Bey, geleneğin aksine şiirlerinde zahidi meyhaneye değil mescide çağırmış, oranın Hak divanı, gönlün hakikat sırrının sarayı olduğunu söylemiştir. Konusu ne olursa olsun sonunda mutlaka ilâhî aşkın anlatıldığı şiirlerinde Yahya Bey, okurlarına Kur'an'ın emirlerine uymayı ve Allah'ın rızası için yaşamayı tavsiye etmiştir (Kaya 2011: 157; Sağlam 2016: 14).

Beş mesnevi yazarak bir hamse sahibi olan şair, asıl ününü bu sahada kazanmıştır. Yahya Bey, mesnevilerinde mahallî renkler ve yalın bir dil kullanmıştır. Şiirlerinde yer verdiği pek çok atasözü, deyim ve halk ağzına yakın söyleyişle, son derece sade ve akıcı bir üslûba sahiptir. Bunda askerlik mesleğinin gereği olarak ordugâhlarda ve seferler esnasında her sınıftan insanla temas etmesinin payı vardır (Çavuşoğlu, 1983: 16)

Yahya Bey, divanındaki şiirlerinde yer yer sanatsal görüşlerini dile getirmiştir. Şiir yazmadaki asıl amacının sevgiliye durumunu arz etmek olduğunu dile getirmiş ve âşık olmadan iyi bir şair olunamayacağını vurgulamıştır. Divanının birçok yerinde sözlerinin mürşid-i kâmil sözlerine benzediğini, rabbani ilham eseri mısralarının can ariflerine hayat suyu bağışladığını, şiirde sözü uzatmanın manayı bozacağını, kapalı anlatımın ise bir işe yaramayacağını söylemiştir. Şair, şiirlerinde hüsn-i eda bulunduğundan bahsetmiştir (Kaya, 2011: 156).

Taşlıcalı Yahya'nın eserleri divanı² ve hamsesidir. Hamse; *Şâh u Gedâ*³, *Gencîne-i Râz*⁴, *Yûsuf u Zelîha*⁵, *Kitâb-ı Usûl*⁶ ve *Gülşen-i Envâr*⁷ 'dan oluşmaktadır.

² Bu eser üzerine yapılmış çalışmalar:

Çağlayan, B. (1989). Yahyâ Bey Dîvânı'nda maddî kültür unsurları. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.

Çavuşoğlu, M. (1977). Yahyâ Bey: Dîvan (Tenkidli Basım). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını.

Çavuşoğlu, M. (1983). Yahyâ Bey ve Dîvânından örnekler, Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Demir, Y. (1986). Taşlıcalı Yahyâ Bey Dîvânı'nda sevgili ve sevgiliye ait fiziki unsurlar. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.

Göktaş, M. (2018). Taşlıcalı Yahyâ Bey Divanında Su. *EKEV Akademi Dergisi*, S. 74, 217-237.

Kurnaz, C. (1983). Taşlıcalı Yahyâ Beğ Dîvânı'nda Atasözleri ve Deyimler. *Türk Kültürü Araştırmaları, Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş'ın Hâtırasına Armağan*, 1979-1983, Yıl: XVII-XXI/1-2, 195-207.

Mermer, A. (1985). Taşlıcalı Yahya Bey Divanı'nda nebatlar. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.

Topal, İ. (1986). Taşlıcalı Yahya Bey Divanı'nda din ve tasavvuf. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.

³ Bu eser üzerine yapılmış çalışmalar:

1. *Dîvân*: Taşlıcalı Yahya Bey, divanını üç kez düzenlemiş ve her defasında şiirlerinde önemli değişiklikler yapmıştır. Divanın Mehmet Çavuşoğlu tarafından hazırlanan tenkitli 1 dîbâce, 34 kasîde, 5 tercî-i bend, 4 terkîb-i bend, 1 ta‘şir, 4 mu‘aşşer, 3 müseddes, 3 muhammes, 25 murabba, 3 tarih, 1 müstezat, 2 şehrengîz,

Aydemir, P. (1993). Taşlıcalı Yahyâ'nın Şâh u Gedâ'sı. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.

Köksal, M. F. (2005). Tahkiyeli bir eser olarak Taşlıcalı Yahya'nın Şâh u Gedâ mesnevisi. *Klasik Türk Şiiri Araştırmaları*, 29-68.

Yoldaş, K. (1993). Taşlıcalı Yahya Bey Şah u Geda (İnceleme-Metin). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

⁴ Bu eser üzerine yapılmış çalışmalar:

Çınar, B. (2013). Taşlıcalı Yahyâ'nın Gencîne-i Râz mesnevisinde şiir, şâir ve kâtiple ilgili Değerlendirmeler. *Turkish Studies*, (8)13, 297-308.

Çınar, B. (2014). Taşlıcalı Yahyâ Bey Gencîne-i Râz. İstanbul: Kesit Yayınları.

Sarıççek, R. (2014). Taşlıcalı Yahyâ Bey Gencîne-i Râz (İnceleme-Metin-Dizin). Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları.

⁵ Bu eser üzerine yapılmış çalışmalar:

Belli, H. (2011). Yahyâ Bey'in Yûsuf ve Zeliâ mesnevisindeki sembol kullanımı. *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C II, I, 219-234.

Çavuşoğlu, M. (1979). Yahyâ Bey Yûsuf ve Zeliâ. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını.

Öztürk, M. (2005). Taşlıcalı Yahya'nın Yûsuf ve Zeliâ isimli mesnevisindeki eğitim unsurları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.

⁶ Bu eser üzerine yapılmış çalışmalar:

Alkaya, M. A. (1996) Taşlıcalı Yahyâ Kitâb-ı Usûl. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

⁷ Bu eser üzerine yapılmış çalışmalar:

Gülen, K. (1977). Taşlıcalı Yahyâ Beğ Gülşen-i Envâr. Yayınlanmamış Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

Doğanyigit, İ. (1992). Yahya Bey, Gülşen-i Envâr. Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.

Kayabaşı B. (1991). Taşlıcalı Yahya Bey ve Gülşen-i Envâr (İnceleme-Metin). Yüksek Lisans Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi.

515 gazel ve 20 kıt'a bulunmaktadır. Bu eseri Şemsi Ahmet Paşa'ya ithaf etmiştir (Çavuşoğlu, 1983: 18; Kaya, 2011: 157).

2. *Hamse*: Yahya Bey, Hamse'sini Kanûnî devrinde yazmış ve hamseyi oluşturan mesnevilerin tamamını Kanûnî'ye sunmuştur. Hamsesi, sırasıyla şu mesnevilerden oluşmaktadır:

a. *Şâh u Gedâ*: 1000 beyit civarında olan mesnevi, beşerî aşktan ilâhî aşka geçişi anlatan platonik bir aşk hikâyesini anlatmaktadır. Taşlıcalı, bu eserinde Ayasofya'nın tasvirini yapmıştır. 1537 yılında yazıldığı tahmin edilen eser, dilinin Türkçe ve konusunun yerli olması sebebiyle hayli tanınmış ve beğenilmiştir (Kaya, 2011: 157).

b. *Gencîne-i Râz*: Yahya Bey, birçok dinî hikâyelerden oluşan bu eseri 1540-1541'de yazmış ve Kanûnî'ye ithaf etmiştir. Dinî-ahlâkî, tasavvufi çeşitli konuların işlendiği, makaleler adı altında kırk bölüme ayrılmış didaktik bir eser olup 3051 beyitten oluşmuştur. Mesnevide bunun yanında, şairin kendi hayatından alınma hikâyelere yer vermiştir (Çavuşoğlu, 1983: 19; Kaya, 2011: 157).

c. *Yûsuf u Zeliha*: Kur'an-ı Kerim'de "ahsenü'l-kasas" ismiyle anılan Yûsuf kıssası İran ve Türk edebiyatlarında defalarca işlenmiştir. Taşlıcalı Yahya, dil ve üslup bakımından özgün bir eser meydana getirmeyi başarabilmiştir. Dünyevî aşktan ilahî aşka geçişin konu edildiği bu iki kahramanlı aşk mesnevisinde aşkın yanı sıra din, tasavvuf, tarih, sosyal hayat gibi konular da önemli bir yer tutmuştur (Çavuşoğlu 1983: 20; Sağlam 2016: 218).

d. *Kitâb-ı Usûl*: Yazılış tarihi bilinmeyen bu eser 3100 beyitten oluşan mesnevi, 12 bölüm ve 7 kısımdan meydana gelmiştir. Yahya Bey, bazı kaynaklarda adı "Usûlnâme" olarak da geçen eserinde, "*adalet, zulüm, uzlet, doğruluk, yiğitlik, aile, hânende ve sâzendeler, ahmaklık, ölüm*" vb. türlü konuları işlemiş, bunları yine çoğu kendi hayatının ve gözlemlerinin ürünü olan onlarca hikâye ile açıklama yoluna gitmiştir (Kaya, 2011: 157; Sağlam 2016: 377).

e. *Gülşen-i Envâr*: Hamsenin son mesnevisidir. Mesnevi 2810 beyitten oluşmuştur. Tasavvufu anlatma gayesiyle yazılmıştır. Dinî, tasavvufî, ahlakî ve mahallî hikâye ve temsillerden oluşan eserde Şehzâde Mustafa'nın vefatına da yer verilmiştir (Kaya 2011: 157; Sağlam 2016: 516).

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BEZM

Bezmin kelime anlamı meclistir. Bezmi, insanların bir araya gelerek toplandıkları, sohbet ettikleri yere verilen isimdir. “*Bezm içki ve eğlence meclisidir. Orada yenilir, içilir, sohbet edilir, musiki dinlenir, raks seyredilir (Kurnaz, 2012: 110)*”. İnsanların bir araya gelerek toplandıkları istişare ettikleri, yiyip içtikleri, sohbet ettikleri toplantılar olarak da tanımlanır.⁸

Divan edebiyatında bezm söz konusu olduğunda beraberinde insan, içecekler, yiyecekler, musiki de zikredilir. Aslında bezm Osmanlı’nın eğlence hayatını yansıtır. Bu hayatın bir unsuru olarak tüm şairler önce insanı ön plana çıkarırlar. Mecliste insan varlığı saki, sevgili, mutrib, âşık, yaran, meyhaneci çırağı ve mahbuplar olarak karşımıza çıkar. Bezmdede musiki ve raks da bulunmaktadır. Muhtelif çalgı aletleri, aydınlatma araçları (mum, kandil) ve koku unsurları (micmer, tütsü, buhur) da bezmi oluşturan diğer unsurlardır.

Divan şiirinde bahsi geçen bezmin kendi içinde bir adabı ve düzeni vardır. Bezmdede bulunan herkes yerde bir daire oluşturacak biçimde oturur. Saki, bu mecliste elinde “rıtl-ı girân”la mecliste bulunanlara içki sunar. Bazen ortada dönen yalnızca kadehler olur ve herkes dert ve kederinden kurtulur, coşar eğlenir. Bezmdede musiki ve raks vardır. Ayrıca bir yanda mum yanar, bir yanda buhur tütsülenir, etrafa kokular yayılır ve bezm sabahlara kadar devam eder (Pala, 2005: 71).

Mecliste şarap, kadehle ikram edilir. Kadeh, şarap içmek için kullanılan araçlardandır (Bahadır, 2012: 287). Kadeh; ateşe, gönle, göze ve yüzüğe; aşk, ölüm, neşe ve muhabbet ise kadehe benzetilir. Ayak, câm, câm-ı cem, câm-ı İskender, peymâne, sâgar ve sifâl gibi isimlerle anılır. Saki; kadeh sunar, mecliste şarap dağıtır, sarhoş eder ve mecliste kederli sohbet edenleri uyarır (Canım, 2016: 51). Ecel, mâh

⁸ Bezm için bakınız: Kut, G. (1999). “Divan edebiyatında bezm, âlât-ı bezm ve âdâb-ı sohbet”. Osmanlı Ansiklopedisi. C IX. Ankara: Yeni Türkiye Yay., 616-629.

ve mihnet sakiye benzetilir. Sakinin kendine has özellikleri vardır. Saki; gül yüzlü, peri yüzlü, kırmızı dudaklı ve gümüş tenlidir.

Bezmin unsurları arasında olan musiki, eğlence hayatının bir parçasıdır. Musiki denince akla musiki aletleri ve musiki makamları gelir. Sâz, ûd, çeng, def, ney, tambur vb. musiki aletlerindendir. Uşşâk, bûselik, rast, hicaz gibi unsurlar da musiki makamlarındandır. Mutrib ve raks ise musiki ilgili terimlerdir.

Bezm; aşk meclisi, cem meclisi, elest meclisi, dünya meclisi, zafer meclisi, gam meclisi, hususi meclis, içki meclisi, safa meclisi gibi terkiplerle birlikte zikredilir (Canım, 2016: 51). Rint anlatıcı tipiyle karşımıza çıkan her divan şairi bezme ve bezme dair unsurlara yer vermiştir. Yahya Bey de şiirlerinde sık sık bu unsurlardan yararlanmıştır. Yahya Bey bezm bölümünde meclisi ve meclisi ait unsurları beşeri olarak ele almanın yanında tasavvufi olarak da kullanmıştır. Tasavvufta bezm mürşid-i kâmilin bulunduğu yer olarak ifade edilir. Daha çok “bezm-i elest” şeklinde geçer. Elest bezmi Allah’ın kullarına sual ettiği yeri anımsatır. Allah (cc) kullarına “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” diye sorunca kullar, “Belâ” dediler⁹. Elest bezmi dendiğinde ilk olarak bu olaya telmih akla gelir. Tasavvufta ve İslâm edebiyatlarında en eski zaman ve en eski meclis olarak değişik biçimlerde çokça kullanılmıştır (Pala, 2005: 72). Şarap, bu mecliste bilgi ve aşktır. Mürşidin müride sunduğu şarap onun bilgisini ve aşkını artırmaktadır. Şarabı sunan saki mürşid-i kâmil, kadehse manevi cezbedir (Cebecioğlu, 2009: 142).

1.1. MECLİS NE ZAMAN KURULUR?

Meclis belli zamanlarda kurulur. Bu zamanlar içerisinde gece, gündüz, sonbahar, kış, bahar mevsimi gibi zaman dilimleri yer almaktadır.

1.1.1. Gece

Meclisler; genellikle gece yapılır, gece bitinceye kadar devam ederdi. Şarabın gizli içilmesinden dolayı gece önem kazanır ve meclisler genel itibarıyla gece

⁹ Ârâf suresi 171-172.

düzenlenirdi. Bu sebeple mum, kandil gibi aydınlatıcılar kullanılırdı. Aydınlatıcılar süs amaçlı da şiirde kullanılmıştır. Fakat mehtaplı geceler meclisler için önemli zaman dilimleridir (Bahadır, 2012: 212).

Yahya Bey şu beytinde meclis tasvirini o kadar canlı betimlemiştir ki dolunayı meclisin süsü yapmıştır. “O âşıkların dolunayı, meclisin mumu, süsüdür, ona şan gümüş gibi parlak yüzlerde altın baş olmuştur.”

Şem‘-i bezm-ârâsıdur ‘uşşâkun ol bedr-i tamâm
Sîm-sîmâlarda Altun Baş olupdur ana nâm (G. 253/1)

1.2. MECLİS ADABI

Meclis genelde padişahların ve saygıdeğer kişilerin katıldığı “has meclis”lerdir. Bu meclislerin kendince adabı vardır. Bu adabları anlatan sâkinâmeler, işretnâmeler gibi eserler yazılmıştır.

1.2.1. Halka Biçiminde Oturma

Meclise katılanlar halka biçiminde otururlar. Saki, şarabı ilk kendi içer. Sonra kadehi ser-halkaya verir. Halkayı birleştiren ve meclisi düzenleyen kişiye ser-halka denir (Bahadır, 2012: 209). Yahya Bey şu beyitte halkayı ülkeye kurulan tuzağa benzetmiştir. “Ney sohbeti ile şarap meclisinin halkası bozuldu, ülkenin padişahı bu kusur tuzağını dağıttı.”

Bozuldu halka-i bezm-i mey ile sohbet-i ney
Tağıtdı şâh-ı vilâyet bu dâm-ı noksânı (K. 6/12)

Meclis halkasının sonunda olmak tercih edilmez. Yahya Bey de aşağıdaki muhammeste bu duruma dikkati çekmiştir. “Dünyada ateşperestlerin ilâhına yakın olma, uzak ol; daima kıymetini bilmezlerle arkadaş olma; rakibin bezm halkasına mühür olma hatadır; kıymet bilmezler.”

Irağ ol Ehrimen kısmına dünyâda yakın olma
Hemîşe kadrünü bilmezler ile hem-nişîn olma
Hatâdur halka-i bezmine ağyârun nigîn olma
Efendim pâdişâhum sevdüğüm hânım Süleymânım (Mr. 19/2/1)

1.2.2. Hikâye Anlatma

Meclisler seçkin insanların bir arada bulundukları yerler olduğundan bu meclislerde hikâyeler anlatılır, şiirler okunurdu. Bu da belli bir düzen etrafında şekillenirdi. Mecliste karşılıklı hoş hikâyeler anlatılması bir âdettir (İnalcık, 2010: 260). Yahya Bey aşağıdaki beyitte bu âdetten söz etmiştir. “Mecliste sıra ile birer hikâye anlatın, böyle ince bir hileyle o İsa ağızlıyı, sözlüyü konuşturalım. (Çavuşoğlu 1983: 187).” İsa-dudak ilgisi dikkate alındığında Hz. İsa’nın insana can bağışlayıcı mucizesine telmihte bulunulmuştur.

Birer hikâyet idün bezm içinde nevbetle

Zarâfet ile o ‘İsâ-dehânı söyledelüm (G. 272/2)

Beyitte bülbül-gül hikâyesine gönderme yapılmıştır. Aynı beyitte tayr ile bülbül; gülzâr ile baharistan arasında ilişki kurulmuştur. Şair, beyitte eser okuyarak meclis âdetini yerine getirmiştir. “*Mantıkut Tayrı* ve Camî’nin *Bahâristân*’ını okuyup gül bahçesinin bülbülü ile meclis ehli arkadaş oldu.”

Mantıku’t-tayr u Bahâristân-ı Câmî okıyup

Bülbül-i gülzâr ile bezm ehli oldu hem-nişîn (K. 13/4)

1.2.3. Sarhoşluk Hoş Karşılanmaz

Meclisler; padişahların, seçkin kişilerin katıldığı meclisler olduğundan bu meclislerde şarap çok içilmez. Sakinin kontrolünde ilerlerdi. Saki boş kadehi uzatır, eğer kişi boş kadehe uzanırsa sarhoşluğu anlaşılır ve ona şarap verilmezdi (Bahadır, 2012: 223).

Şair aşağıdaki beyitte sarhoşluğu uygun görmemiştir. “Hey sarhoş gözlüm gül bahçe meclisinde o yüzü karaların kâkülün gibi öpücüğüne sarkmaları reva mı?”

Hey gözi mestüm revâ mı bezm-i gülşende müdâm

Bûsene sarka o yüzi karalar kâkül gibi (G. 440/4)

1.2.4. Şiir Okunur

Şairler, meclise katılanlar arasındadır. Mecliste bir araya gelen seçkin şairler, şiirler okur (İnalcık, 2010: 276). Şarap, meclisin vazgeçilmezidir. Bu toplantıda sevgili de bulunur. Yahya Bey aşağıdaki beyitte içki meclisinde şiir okumayı betimlemiştir. Ayak aynı zamanda kadeh anlamına geldiğinden ayak-mey arasında iham-ı tenasüp¹⁰ vardır. “Her peri gibi (güzel) şarap sohbetinde bir ayak üstünde bin gönül çeken şiir okur.”

Okur mey sohbetinde her perî-veş
Bir ayağ üstüne bin şi‘r-i dilkeş (Şh. 2/111)

1.3. MECLİSİN BENZETİLDİĞİ UNSURLAR

Meclis denildiğinde akla ilk gelen şarap meclisidir. Fakat meclis bunun dışında da kullanılmıştır.

1.3.1. Dünya/Cihân/Âlem

Meclis şiirde dünyaya benzetilir. Mecliste yer alan bütün unsurlar dünyada da bulunur. Meclis, dünyanın sembolik hâlidir. Bu sebeple şiirde sıklıkla kullanılmıştır. “Şair kendisine seslenerek şu dünya meclisinden ayağını çekmesini söyler zira sevgilinin sohbetine şairin layık değildir.”

Götür ayağın bezm-i cihândan ey Yahyâ
Liyâkatun yoğ-imiş çünkü sohbet-i yâra (G. 372/5)

1.4. MECLİS ÇEŞİTLERİ

1.4.1. Âsilerin Meclisi

Yahya Bey aşağıdaki beyitte bezimde yaşananları kendine koruma olarak kullanmama uyarısında bulunmuştur. Çünkü mecliste yaşananlar İslâm’a aykırıdır.

¹⁰ İham-ı tenasüp: Birkaç anlamı olan bir sözcüğün dize ya da beyit içinde söylenmemiş anlamıyla öteki kimi sözcükler arasında anlam ilgisi kurmaktır (Dilçin, 2016: 425)

“Asilerin meclisi, Allah ile meşgul olmaya engeldir. Bu sebeple sen her gaflet elbisesini bağışlama perdesi yapma.”

Mâni‘-i işgâl-i Hakdur bezm-i ehl-i ma‘sıyet
Her libâs-ı gafleti kılma hicâb-ı mağfîret (Tş. 1/2/3)

1.4.2. Aşk Meclisi

Şarap sarhoş edicidir. Âşığın sarhoşluğu aşktandır. Şairler bu sarhoş edici aşkı şiirlerine konu edinmiştir. Yahya Bey aşağıdaki beyitte aşk meclisinden söz etmiştir. Bu mecliste yaşananların -aşkın dışında- ona tesir etmediğini dile getirmiştir. “Aşk meclisinde bulunan kişi çalgı vs. istemez. Bu kavgalar, sesler benim kulağıma zerre kadar tesir etmez (girmez)”.

Ehl-i bezm-i ‘ışk olan çeng ü çegâne istemez
Zerrece girmez kulağıma bu gavgâlar benüm (G. 280/5)

1.4.3. Belâ Meclisi

Divan şiirinde bela meclisinden bahsedilmiştir. Şiirde âşık dert ve bela içinde tasvir edilmiştir. Zaten dünya şiirlerde belâ meclisi olarak nitelendirilmiştir. Yahya Bey de aşağıdaki beyitte bela meclisinde boyunu kemanın yayına benzetmiştir. “Bükülmüş boyum, bela meclisinde yaydır. Ahım ve ağlamamın hüznü sesi ise nağmedir.”

Bezm-i belâda kadd-i hamîdem kemânedür
Savt-ı hazîn-i nâle vü âhum terânedür (G. 86/1)

Başka bir beyitte Yahya Bey bela meclisinin çalgıcıları sabaha kadar süren acı, feryat ve inlemelerini şehrin köpekleri olurlar.

Enîn ü nâle vü efgân ile sabâha değin
Kilâbı şehrûn olur mutribân-ı bezm-i belâ (K. 26/16)

1.4.4. Bezm-i ‘Ayş-ı Sultanî

Meclisler; genelde gece başlayıp sabahlara kadar devam eden toplantılardır. Bu şekilde düzenlenen meclislere “bezm-i sultanî” denmiştir (Canım, 1998: 14).

Şair beyitte sultanlara ait yeme içmenin meclisteki müziğin ne olduğunu sormuştur. Bu soruları sorarken mecliste olması gerekenleri saymıştır. Çünkü bir şair olarak meclise dair bilgisi vardır.

O dem birine su‘âl eyledüm didüm cânâ

Nedür bu zemzeme-i bezm ü ‘ayş-ı sultânî (Tc. 2/6/6)

Yahya Bey aşağıdaki beyitte bir meclisten övgüyle bahsetmiştir. Bu meclis öyle bir meclistir ki manaların meclisidir. Buradaki eğlence de ilimlerin eğlencesidir. Anadolu’nun efendileri gelip buradan bahsederlerdi.

Ne bezm bezm-i ma‘ânî ne ‘ayş ‘ayş-ı ‘ulûm

Ki bahs iderdi gelüp bir yere mevâlî-i Rûm (Tc. 3/3/8)

1.4.5. Elest Meclisi

Divan edebiyatının kaynakları arasında dinî inanışlar vardır. Bezm-i ezel/bezm-i elest bu inanışlar arasında yerini almıştır. Allah, ruhlar âlemini yarattığı zaman bütün ruhlara hitaben “Elestü bi-Rabbiküm (Ben sizin Rabbiniz değil miyim?)” buyurunca ruhlar “Kalu, Belâ! (Evet, Sen bizim Rabbimizsin dediler)”. İşte o zaman ikrâr vermiş olan insanoğlu, dünya hayatına geldiği zaman bu verdiği söze sadık kalmalıdır. Çünkü Allah, sözünden dönen olmasın diye ruhları birbirine şahit tutmuştur. Bu olay Kur’an’da da anlatılmıştır. (Ârâf/171-172). “*Bu meclis, “bezm-i ezel” olarak da bilinir. Şiirlerde en eski zaman, en eski meclis olarak değişik biçimlerde çokça kullanılmıştır. Şairler sevgililerine Elest bezminde âşık olduklarını, aşklarının o zamandan bu yana devam ettiğini söyler (Pala, 2005: 72)*”. Ruhların o günden beri sarhoş olduğuna inanılmıştır. Şairler bu daimî sarhoşluğu beyitlerinde kullanmıştır. Yahya Bey de aşağıdaki beyitte gülün renginin kırmızılığını ezel bezminde içtiği şaraba bağlamıştır. Ey kırmızı gül! Sen ezel bezminde elest kadehinin şarabını içmeseydin, gözün her an kanlı ve sarhoş olmazdı.

İçmesen bezm-i ezelde bâde-i câm-ı elest

Ey gül-i hamrâ gözün olmazdı her dem kan mest (G. 32/1)

Elest meclisi ruhlar âleminin toplandığı meclistir. Yahya Bey aşağıdaki beyitte elest meclisini âşıkların birlikte görüldüğü mekân olarak tarif etmiştir:

“Sayısız âşıkla sevgiliyi gören sefa sürer; elest bezminde kavuştuğun cennet ona gelir.”

‘Âşık-ı bî-şümâr ile yârı gören safâ sürer

Bezm-i eleste varduğun âden olan ana gelür (G. 126/4)

Dervişin zikri onu kendinden geçirmiştir. Şair şu beyitte ezel bezmine hayran olanlardan bahsetmiştir. “Cezbe uğramışlara hizmet et ki onun gibiler ezel bezminin âlemine hayranlardır.”

Hörmet it sâlik-i meczûba ki anun gibiler

Mest ü hayrânlardur ‘âlem-i bezm-i ezelün (G. 220/7)

Ezel bezminde yaşananların etkisi tekrar toplanma zamanı olan haşre kadar devam eder. O mecliste içilen şarabın verdiği zevk, sarhoşluk ezelden ebede kadar devam eder. “Ben senin aşkına dair ezel meclisinde öyle bir kadeh içtim ki o şarabın canıma verdiği şevk, lezzet haşre dek yok olmaz.”

‘İşkuna bir câm-ı mey içdüm ezel bezminde kim

Zâyil olmaz şevkı cânâ haşre dek ol bâdenün (G. 229/3)

1.4.6. Hayret Meclisi

Hayret, şaşma anlamına gelir. İnsanı kendinden geçiren durumlar için kullanılır. “*Hayret, Allah hakkında hırslı olmakla, ümitsiz olmak arasında bir duraktır. Aynı şekilde, korku ve rıza, tevekkül ve recâ arasında bir duraktır. Hayret, derin düşünce ve Allah huzurunda, hakikat ehlinin ve ariflerin kalplerine gelen bir hâldir (Cebecioğlu, 2009: 109)*”. Şair aşağıdaki beyitte sevgilinin ayrılığıyla hayret meclisinde yüreğinin rakkas, bağrının kebab olduğunu dile getirmiştir. Âşık sevgilinin ayrılığını duyduğu anda hayretler içinde kalmıştır. “Sevgilinin ayrılığı bir an bile kulağıma gelse, hayret meclisinde yüreğim rakkas olur, bağrım da kebab olur.”

Fürkati yârun kulağuma çalınsa bir nefes

Bezm-i hayretde yürek rakkâs olur bağrum kebâb (G. 24/4)

1.4.7. Hevâ Meclisi

“Hevâ, gelip geçici dünyalık istek, arzu anlamlarına gelir (<http://sozluk.gov.tr>, Erişim Tarihi: 21.08.2019)”. Meclis, genel itibariyle insanın geçici heveslerini giderdiği yer olarak tanımlandığından heva ile meclis arasında ilişki kurulur. Yahya Bey aşağıdaki beyitte “Fanilik savaşında sinem yara bere içinde, hevesler meclisinde ise parça parça oldum.” der.

Fena rezminde sînem yara yara

Hevâ bezminde oldum çâr-pâre (Şh. 2/59)

1.4.8. Kavga Meclisi

Düşmanca tavır davranış olarak tanımlanır. Bir çeşit savaş olarak da ifade edilmiş, şairler savaş yerlerini meclise benzetmiştir. Nitekim Yahya Bey şu beyitte kavga meclisinin unsurlarını sıralamış, bu meclis içre mehterin çalgı aletlerinden kös ve nefirin çalındığından söz etmiştir. “Bu safa yeri Mescid-i Aksa gibidir. Savaş meydanındaki sancak da bu mescitteki minberdir.”

Çalınur bezm-i kîtâl içre nefîr ü kûslar

Mescid-i Aksâdur ol cây-ı safâ minber livâ (K. 17/8)

1.4.9. Mey Meclisi

Bezm-i mey, şarap meclisi anlamına gelir. Bu mecliste genellikle şarap içilir. Bu meclislerin müdavimleri sıradan insanlardır, buralar sade meclislerdir. Bezm-i mey/meclis-i mey, ‘ayş u nûş olarak da geçen meclislerdir. Mecliste bir halka gibi oturulur.

Yahya Bey şu beyitte halkayı ülkeye kurulan tuzağa benzetmiştir. “Ney sohbeti ile şarap meclisinin halkası bozuldu, ülkenin padişahı bu noksan tuzağı dağıttı.”

Bozuldı halka-i bezm-i mey ile sohbet-i ney

Tağıtdı şâh-ı vilâyet bu dâm-ı noksânı (K. 6/12)

1.4.10. Mihnnet Meclisi

“Mihnnet; çekilen zahmet, eziyet, dert, belâ anlamlarına gelir (http://www.lugatim.com, Erişim Tarihi: 21.08.2019)”.

Âşıklar gam çeker. Âşıkların çektiği mihnnet, meclise benzetilir. Yahya Bey de aşağıdaki beyitte âşığın mihnnet meclisinde sessiz kalma hâlini tasvir etmiş; ayrıca âşıkların çalgıcının sesiyle kendinden geçtiklerini de ima etmiştir. “Çalgıcı buselik makamından gönül çeken bir ses verdi ve yine âşıkları eziyet meclisinde sessiz bıraktı.”

Makâm-ı bûselikden dilkeş âvâz eyledi mutrib

Yine ‘uşşâkı bezm-i mihnnet içre bî-nevâ kıldı (G. 451/4)

1.4.11. Safâ Meclisi

Safâ eğlence anlamına gelir. Şiirde safâ, meclis gibi düşünülür. Meclisler genelde safâ bulmak için düzenlenmiştir. Şair aşağıdaki beyitte safâ meclisinin ne olduğunu sormuştur. “Bu yüce sohbet, bu safâ meclisi nedir? Bu mutluluktan yiyip içme, bu büyük emir nedir?”

Nedür bu sohbet-i ‘âli nedür bu bezm-i safâ

Nedür bu ‘işret-i şâdî nedür bu emr-i ‘azîm (Tc. 2/3/6)

1.4.12. Sevgilinin Meclisi

Şairlerin mecliste olmasını istedikleri arasında sevgili vardır. Sevgili, âşığın var olma sebebidir. Mecliste her şey tamam olsa dahi sevgilinin olmadığı meclis eksik kabul edilmiştir. Âşık mecliste şiiriyle hatırlanacağını düşünür. Yahya Bey şu beyitte âşığın yâd edilmesini anımsatmıştır. “Sevgili meclisinde beni hayır ile yâd edecek şiirim ile divanımdır.”

Yâr bezminde beni hayr ile yâd eyleyici

Nâme-i şi‘rüm ile safha-i dîvânımdur (G. 101/4)

Muhabbetin birine karşı ilgi duyma anlamlarının yanında sohbet anlamı da vardır. Divan şairleri muhabbeti meclise benzetmişlerdir. Muhabbet bezminde gama,

kedere yer verilmez. Malın, mülkün ehemmiyeti yoktur. Âşık, sevgiliyle muhabbete hasrettir. Yahya Bey aşağıdaki beyitte bu muhabbette duyduğu hasreti dile getirmiştir. Mecliste sevgi, muhabbet önceliklidir. Beyitte müdâm iham-ı tenasüple “uzun süre fiçıda kalan yıllanmış şarap” anlamına gelir. “Ey Yahya sevgilinin sohbet meclisinin hasreti ve ayrılığıyla şarap gibi daima kanlı yaşım gözüme gelir.”

Yahyâ firâk u hasret-i bezm-i habîb ile

Kanlu yaşum gözüme gelür mey gibi müdâm (G. 249/5)

Şair, sevgilinin meclisinde yer alsa da gül gibi başköşede değil de lâle gibi yer almaktadır. “*Lâle divan şiirinde taşradır. Sonradan merkeze dâhil olan çiçektir. Klasik şiirimizde 16. yüzyıla kadar lâlelerin yabani türler olduğu muhakkaktır. Yabaniliklerinden yani dağlarda, kırlarda yetişiyor olmalarından dolayı “taşralı”dırlar (Ayvazoğlu, 2017: 163)*”. Yahya Bey mazmunu dikkate alarak lâleyi kullanmıştır. “Ey gözlerim kanlar içinde kaldığıma ağlama, sevgilinin meclisinde suya konmuş numânî lâlesisin.”

Kanlara gark olduğuma ağlama ey gözlerüm

Bezm-i yârun suya konmuş lâle-i nu‘mânısın (G. 354/4)

Yahya Bey “Dün gece muhabbet kadehi beni sarhoş etmiş; sevgililerin meclisine bilmem kim geldi, kim gelmedi?” diyerek meclise kimin gelip gelmediğinin farkında değildir

Şöyle mest itmiş beni câm-ı mahabbet dün gice

Bezm-i yâra bilmezsin kim geldi yâ kim gelmedi (G. 454/4)

1.4.13. Vasl Meclisi

Vasl, kavuşma anlamına gelir. Kavuşma meclisinin iki temel unsuru bulunur: Âşık ve sevgili. Yahya Bey kavuşma meclisine layık olmak için neler yapılması gerektiğini ifade etmiştir. “Kavuşma meclisine layık olmak istersen âşık ol; gözyaşı ile yakıcı ateşe gir, yan.”

Lâyık-ı bezm-i visâl olmak dilerse ‘âşık ol

Âteş-i sûzâna gir yan dîde-i giryân ile (G. 400/4)

1.5. MECLİSE BENZETİLEN UNSURLAR

1.5.1. Cennet

Şairler, meclisi cennete benzetmişlerdir. Cennet, insanın bütün isteklerinin yerine getirildiği mekândır. Şairler tarafından meclisler de insanların isteklerinin karşılandığı yer olarak kabul edilir. Bu açıdan cennet-meclis arasında benzerlikler kurulmuştur. Yahya Bey de bu benzetmeden yararlanmıştır. İslam inancına göre ahiret hayatında Hz. Muhammed (sav), Müslümanlara Kevser suyunu kendi eliyle verecektir. Bu inancı hatırlatan Yahya Bey içinde bulunduğu meclisi cennete, bu meclisin sakisini ise Hz. Muhammed'e benzetir. "O huri yüzlü ne zaman bin bir işve ile meclisimize gelse meclisimiz cennet, kevser sakisi sakimiz olur."

Bezmümüz cennet olur sâkî-i Kevser sâkî
Her kaçan kim gele bin nâz ile ol hûr-sıfat (G. 33/4)

1.6. MECLİSTE BULUNAN UNSURLAR

1.6.1. Şem/Çerağ/Kandil

Geceyi aydınlatan unsurlar arasında mum, kandil ve çerağ yer alır. Divan şiirinde mum, yanması ve ışık kaynağı olmasıyla sebebiyle işlenir ve pervane ile hatırlanır. Divan şairleri mumla âşık arasında yanması dolayısıyla münasebet kurarlar (Kaya, 2015:117). Yahya Bey de aşağıdaki beyitte geceyi aydınlatmak için sevgilinin giydiği ak elbiseyi muma benzetererek geceyi aydınlatmıştır. "Sevgili çok beyaz kâfurdan yapılmış mum gibi ak elbiseler giyerse ayıp mı? Çünkü her gece bizim can meclisimizin mumu onunla aydınlanır."

Şem'-i kâfûrî gibi tan mı geyerse ak libâs
Her gice anunla rûşendür çerâğ-ı bezm-i cân (G. 300/2)

Mum, baştan aşağı yanmakta mumum ışığı azaldığında fitili kesilmektedir (Pala, 2005: 427). Beyitte uzayan fitilin başının kesilmesiyle başını kessen dahi sırrını söylemeyen insan arasında münasebet kurmuştur. Yahya Bey şu beyitte "Aşk

ehline meclisi süsleyen mumun parlaklığı yol gösterici olarak yeter, mumun başını kessen.” diyerek mumu meclisin habercisi yapmıştır.

Ehl-i ‘ışka şem‘-i bezm-ârâ yeter rûşen delîl
Başını kessen dimez râzını kat‘â kimseye (G. 419/6)

Mum geceyi aydınlatır, aynı zamanda meclisin unsurları arasında yerini alır. Şair aşağıdaki beyitte “Reziller sohbetine cem olmak için aşağılıkların meclisinde mum olurdu.” diyerek mumu meclisin unsurları arasında saymaktadır.

Erâzil sohbetine cem‘ olurdu
Edânî meclisinde şem‘ olurdu (Şh. 1/50)

Şair aşağıdaki beyitte meclisin mumunu kişileştirmiş, ağlatmış; şevki tevriyeli kullanmıştır. “Seni şevk ile bulunca açıklasın; meclisin mumu gibi ağlasın, yansın, yakılsın.”

Sûzumu şerh eylesün şevk ile buldukça seni
Ağlasun yansun yakılsun şem‘-i bezm-ârâ beni (G. 489/3)

Mum meclisin göstergeleri arasındadır. Mumun yanması bezme dairdir. Mecliste yanan mum, boşa yanmaz, zayi olmaz; meclisin aydınlatıcısı olmazsa olmazları arasındadır. Şevk, şem ile birlikte düşünüldüğünde ışık anlamını da düşündürerek tevriyeli kullanılmıştır. “Ömründe arzu/heves sahiplerine sohbet arkadaşı olmadı, onun vücudu rahmani meclisinin mumu oldu.”

Musâhib olmadı ehl-i hevâya ‘ömrinde
Vücûdı oldu anun şem‘-i bezm-i Rahmânî (K. 23/9)

Âşığın mumu maşuğudur. Sevdığı olmadan ortalık aydınlanmaz. Yahya Bey aşağıdaki beytinde sevdiğinin tevazu gösterip yanına gelmediğini söylemiştir. “O ay yüzlü gönül alçaklığı edip gelmedi; meclisimizde dün gece halvet yerimizin mumu olmadı.”

Gönül alçaklığın idüp gelmedi ol meh-likâ
Bezmümüzde dün gice şem‘-i şebistân olmadı (G. 459/6)

1.6.2. Şarap (Bâde, Dem, Hamr, Mey, Müdâm, Mül, Sabûh, Tolu)

Şarap, divan şiirinin önemli unsurlarındandır. İşret meclisi dendiğinde akla ilk gelen unsur şaraptır. Şarap, divan şiirinde farklı isimlerle karşımıza çıkar: Âb-ı engür, bâde, bintü'l-ineb, rıtl, dem, hamr, kümeýt, mey, müdâm, müselles, selsâl, ukâr, mül. Divan şiirinde şarap hem içecek olarak yer almış hem de çeşitli benzetmelere konu olmuştur.

“Şarap; içilecek şey.” a. Şarâb-ı bî-gaş: hilesiz ve katkısız şarap. b. Şarâb-ı engür: üzüm şarabı. c. Şarâb-ı ergavân: erguvân rengindeki şarap. d. Şarâb-ı la'l: kırmızı şarap. e. Şarâb-ı nâb: katkısız şarap. f. Şarâb-ı nûhî: bin senelik eski şarap. g. Şarâb-ı rummânî: nar rengindeki şarap. h. Şarâb-ı tahûr: şer'an içilmesine cevaz verilen, müsaade edilen içecek, olarak ifade edilmiştir (Devellioğlu, 2001: 978)”.

“Tahammür etmiş, içeni sarhoş eden üzüm suyu. Türkçesi süci ve çakırdır. Farsça'da ilk adı şâhdârûdur (Onay, 1996: 450)”. Divan şiirinde meclisin önemli unsurları arasında yerini alan şarap, hem gerçek hem de mecaz anlamlarıyla kullanılmıştır. Şarap, rengi, yapılışı, kadehin içindeki görünüşü, tadı, kokusu ve etkisi nedeniyle çeşitli benzetmelere konu olmuştur. Şarap; aşkın, muhabbetin anlatıldığı beyitlerde yerini almıştır. Divan şiirinde; şairler, şarabı zikrettiklerinde genellikle aşkı işaret etmişlerdir. Şairler bu anlam ilgisini şiirlerinde kullanmışlardır.

Şiirde, âşığın sarhoşluğu çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Şarap, insanı sarhoş eder. İçene sarhoşluk vermesi, aklını başından alması, sırları ifşa etmesi, halsizlik vermesi, gözleri kızartması, uyku vermesi, konuşturucu olması, kalbi temizlemesi yanak kızartması gibi etkileri bilinir. *“Şarap aynı zamanda insanı ilahî aşka ulaştırır. Aşkı Allah'a ulaşma vasıtası olarak gören tasavvuf ehli, bâdeyi de ruh coşkunluğu için bir araç olarak görmüştür (Canım, 2016: 118)”.*

Ağyar, divan şiirinde âşığın rakibidir; kıymet görmeyen biridir. Fakat zaman zaman maşuk rakibe kıymet vermiştir. Şu beyitte Yahya Bey sevgilinin rakiple şarap içmesinden yana dertlidir. *“Rakiple şarap içip canıma ateş salma; şahım süslü taç giyip âşığa zulmetme.”*

Cânuma od salma ağyâr ile câm-ı mey içüp

‘Âşıkâ zulm itme şâhum tâc-ı zîbâlar geyüp (G. 29/2)

Şarap, bahar mevsiminin içeceği. Bahar mevsimi gibi saltanat da geçicidir. Yahya Bey saltanat elden gitmeden ve bahar mevsimi geçmeden bu günlerin değerlendirilmesi gerektiğini şu beyitte dile getirmiştir. “Ey saki, şarap sun ki bahar günleri elden gider; hoş içimli şarabın kadehinin yüzüğü elden gider.”

Sâkıyâ mey sun ki eyyâm-ı bahâr elden gider

Hatem-i câm-ı şarâb-ı hoş-güvâr elden gider (G. 137/1)

Yahya Bey aşağıdaki beyitte mecliste şarabın yağmur gibi yağdığını söylerken iham-ı tenasüple tolunun şarap anlamını da akla getirmiştir. “Ey saki sarhoşların ahının bulutu galiba göklere ulaştı. Bugün mecliste şarap yağmur gibi yağdı.”

Bu gün bezm içre ey sâkî tolu bârân gibi yağdı

İrişdi göklere benzer ki ebr-i âhı mestânun (G. 217/4)

Şairler meclisin unsurlarını şiirlerinde sıralamışlardır. Yahya Bey de aşağıdaki beyitte meclisi cennete şarabı da kevser ırmağına benzetmiştir. “O huri gibi sevgili ne zaman saki olursa, cennet ve kevser şarabından meclis olur.”

Kaçan sâkî ola ol hûr-peyker

Olur meclis behişt ü bâde kevser (Şh. 2/233)

Divan şiirinde şarap doğrudan beyitlerde geçmektedir. Yahya Bey de beyitlerinde şarabı kullanmıştır. İnsanın şaraptan vazgeçebilmesi için kulluğunu hatırlaması gerekir. Bunun olması için de insanın ölmesi gerekir. Şu beyitte Yahya Bey bu mevzuyu işlemiştir. “Onun itaat eden gözleri uykudan açıldı ki şaraptan vazgeçti, yokluk diyarına göçtü.”

Anun ki ‘ayn-ı tâ‘ati açıldı hâbdan

Göçdi fenâ diyârına geçdi şarâbdan (G. 326/1)

Galata Müslüman olmayanların yoğun olarak yaşadığı ve meyhaneleriyle meşhur olan bir yerdir (Canım, 2016: 584). “*Hristiyanlar İstanbul’un Galata, Fener, Balat ve Kumkapı gibi yoğun olarak yaşadıkları semtlerde serbestçe şarap üretimi alım satımı ve tüketimini sağlayacak mekânlar kurmuşlar, meyhaneler açmışlar, hatta arada sırada, yolu buralara düşen Müslüman konuklarını da ağırlamışlardır (Doğan, 2012: 65)*”. Müptelası şarabı bırakınca asabi olur, çevresindekilere sataşır.

Yahya Bey bu asabiyeti Galata'ya giderek giderebileceğini düşünür. Yahya Bey bir beytinde bunu işlemiştir. “Sofi şarabı terk edip kendini kavgaya verme; güzellerle gez, dolaş, Galataya gel.”

Şarâbı terk idüp sofi başını virme gavgâya
Güzellerle ayak seyrânın eyle gel Kalataya (G. 421/1)

1.6.2.1. Rengi Yönüyle Şarap

Şarap, divan şiirinde meclisin önemli içecekleri arasında yerini alır. İçecek olmanın yanında şarap, rengi yönüyle de beyitlere konu olmuştur. Beyitlerde dudakla, yanakla ve gülle birlikte anılması dolayısıyla kırmızı rengiyle ön plana çıkmıştır. Bunun yanında şarâb-ı erguvân/şarâb-ı erguvânî rengi yönüyle divan şiirinde sıkça kullanılmıştır. Yahya Bey şiirlerinde doğrudan şarabın rengini vurgulamıştır. “Hayran”ı tevriyeli kullanan şair, afyon sarhoşu anlamını da akla getirmiştir. “Saki lal renkli şarapla yine beni hayran bıraktı; sevgilinin zülfü gibi aklımı aldı, beni perişan etti.”

Mey-i la'lün yine sâkî beni hayrân kıldı
Aldı zülfün gibi aklımı perîşân kıldı (G. 511/1)

1.6.2.1.1. Şarap-Dudak

Divan şiirinde sevgilinin dudağı birçok yönden şiire konu olmuştur. Bilhassa sevgilinin dudağı rengi yönüyle ele alınmıştır. Yahya Bey de beyitlerinde bu renk ilgisini dikkate alarak kullanmıştır. Aşağıdaki beyitte şair, sevgilinin dudağı ile şarabın rengi arasında doğrudan bir bağlantı kurmuş, mestle birlikte “*hayrân*”ın *esrar*, *afyon sarhoşu* (Erkal, 2007: 51) anlamını da akla getirmiştir. “Ben, senin şarap renkli dudağına cüra gibi düşkün olsam buna şaşılır mı? Aşk şarabıyla bütün herkes kendinden geçmiş, hayrandır.”

Leb-i meygûnına üftâde olsam cur'a-veş tan mı
Şarâb-ı 'ışkı ile cümle 'âlem mest ü hayrândur (G. 96/3)

Aşağıdaki beytinde leff ü neşr¹¹ yapan şair, gün yüz ile cam-ı billur; şarap damlası ile de lal-i leb arasında ilişki kurmuştur. Damla diyerek dudağın küçüklüğünü vurgulayan şair, mey ile de dudağın rengini vurgulamıştır. “Ey ay gibi parlak alınlı, aydınlık yüzünde görünen dudağının kırmızılığı, billurdan kadeh içinde kalmış bir şarap damlasıdır.”

Câm-ı billûr içre kalmış cur‘a-i meydür hemân

Gün yüzünde görinen la‘l-i lebün ey meh-cebîn (K. 13/15)

Yahya Bey şu beytinde lebleri mey-gun ile dudağın şarap rengi arasında anlam ilgisi kurmuş; sevgilinin şehir içinde saygın, dudaklarının şarap renkli, sözünün efsunlu ve gözünün fitneci olduğunu dile getirmiştir.

Bir melek sevdüm ki şehir içre bugün mümtâz imiş

Lebleri mey-gûn sözi efsûn gözi gammâz imiş (G. 193/1)

1.6.2.1.2. Şarap-Kan

Divan şairleri; şiirlerinde, şarap ve kan arasında renk yönüyle anlam ilgisi kurmuştur. Zira her ikisinin rengi de kırmızıdır. Yahya Bey şu beyitte şarabı kanla ilişkilendirmiştir: “Vücudunda, Allah’ın emirlerine başkaldırarak işlediği günahın ve mihnetin şarabını bulunduran, bağrını günah ile kana bulandığının farkında değildir.”

Haberi yok ki günâh ile ider bağrunı hûn

Şol bedende ki mey-i ma‘sıyet ü mihnet var (G. 66/6)

¹¹ Leff ü Neşr: Genellikle bir beyit içinde birinci dizede en az iki şeyi söyleyip ikinci dizede bunlarla ilgili benzerlik ve karşılıkları vermektir (Dilçin, 2016: 437)

1.6.2.1.3. Şarap-Yanak

Divan şiirinin önemli unsurları arasında yer alan yanak rengiyle ön plana çıkmaktadır. Şairler de bu yönüyle yanak-şarap arasında renk yönüyle ilişki kurmuşlardır. Beyitte hezaranın bülbül anlamı ile gül arasındaki münasebeti de dikkate almak gerekmektedir. Şarap; içenin çekingenliğini kaldırır, yakınlık sağlar. “Gül yanaklı sevgili ile gül gibi şarap içen açılır, neşelenir; bir şarap kadehi arada binlerce perde açar.”

Gül gibi câm içen açılır gül-‘izâr ile
Bir câm-ı mey arada hezârân hicâb açar (G. 73/4)

1.6.2.1.4. Şarap-Kanlı Gözyaşı

Âşık o kadar ağlar ki sanki gözünden kan gelir. Yahya Bey abartılı bir biçimde âşığın ağlamasından gözünden akanın kan değil şarap olduğunu ifade etmiştir. Beyitte şair “mey” ve “müdâm” arasında ihâm-ı tenasüp yapmıştır. “Âşığın gözünden akan kan değil şaraptır, sevgili daima rakiple onu içer.”

Benüm gözümünden akan kan değül şu meydür kim
Nigâr nûş ider ağyârı ile anı müdâm (G. 251/4)

Yukarıdaki beyitte şair şarap gibi olan kanlı gözyaşlarını sevgilinin başkalarıyla içtiğini söylemişti. Şu beyitte ise sevgiliden şarap gibi olan kanlı gözyaşlarını layık olmayanlarla içmemesini istemiştir.

Mey gibi gözüme getürüp kanlu yaşımı
Nâ-sâzlarla içmesün ol yâr-ı bâde-keş (G. 190/2)

Divan şiirinde sevgili, âşığa yüz vermez, fakat rakiple yiyip içer. Bu da âşığın ağlamaktan gözünün yaşının kan olmasına sebep olur. Sevgili, rakibin meclisine varıp şarap içmektedir. Bu durumda âşığın gözyaşı da şarap gibi gözüne gelse revadır. Zira beyitte sevgili âşığın istemediği bir şey yapmakta, rakiplerle mecliste şarap içmektedir. Âşık da bu durum karşısında üzülmekle kanlı gözyaşı dökmektedir.

Bezm-i ağyâra varup câm-ı mey içermiş nigâr
Kanlu yaşum gözüme gelse revâdur mül gibi (G. 440/2)

1.6.2.1.5. Şarap-Erguvân

Divan şiirinde erguvân hem rengiyle hem de nadir bulunan çiçek olması yönüyle şiirlerde yer almıştır. “*Ergevân, erguvân gibi okunuşlarla karşımıza çıkmaktadır. Farsça asıllı bir kelimedir. Türkçe Sözlük’te “Baklagillerden, eflatunla kırmızı arası renkte çiçek açan güzel bir süs ağacı, deliboyunuz” olarak geçmektedir. Divan şairlerinin erguvânın renginden hareketle en fazla ilgi kurdukları unsur hiç kuşkusuz şaraptır (Demirel, 2007: 1-10)*”.

Yahya Bey şu beyitte şarap ve erguvânı renk ilgisiyle ele almıştır. “Erguvân gonca gibi kızarmış, kırmızı renkli olmuş; sanki mizacı nazik sevgili gibi şarap içen olmuş. Şarabın etkisiyle sanki nezaket kazanmış.”

Gonca gibi la‘l-reng olmuş kızarmış ergavân

Bâde-nûş olmuş sanasın dilber-i nâzûk-ı mizâc (G. 38/2)

1.6.2.2. Etkisi Yönüyle Şarap

Şarabı içen belli bir süre şarabın verdiği etkiyi üzerinde hisseder. Bu etki bazen kısa süreli bazen de uzun sürelidir. Şarap insanın vücudunda farklı etkiler ortaya çıkarır. Bu muhtelif etkiler insanın davranışlarına sirayet eder.

1.6.2.2.1. Baş Ağrısı Verir

Humâr; şaraptan, içkiden sonra ortaya çıkan baş ağrısı olarak tanımlanır. Şarabı içenin katlanması gereken dert olarak ifade edilir. Yahya Bey şu beyitte onun için mutlu olma ki sonunda seni kederlendirir. Sonunda baş ağrısı yaratacak o şarabı içme, diye sarhoşa uyarıda bulunmuştur. Şarap, ilk başta seni sarhoş eder fakat sonunda etkisi geçmeye başlayınca baş ağrısı yapar. Aslında şu beyitte hikemi bir söyleyiş var. Şair “Sonunda seni hüznülendiren şeyle mutlu olma, sonunda baş ağrısı olan şarabı da içme.” demektedir.

Şâd olma ana kim seni âhir melûl ide

Nûş itme ol meyi sonunda humâr ola (Tc. 4/4/2)

1.6.2.2.2. Deliliği Arttırır

Şarap, içende var olan duyguların davranışların artmasına sebep olur. Şarabı içenin deliliği artar.

Divan şiirinde nergis, göze benzetilir. “*Ortasındaki yeşil kısım uzaktan siyaha yakın görünür. İşte şairlerimiz bu yuvarlaklıktan, siyah gibi görünmesinden dolayı göze, yaprakları da kirpiklere benzetmişlerdir (Onay, 1996: 379-380)*”. Nergis göze benzetilmenin yanında aynı zamanda şifa kaynağıdır. *Nergis çiçeğini koklamanın kalpteki cünunu ortadan kaldıracığına inanılır. “Tıbb-ı nebevîden Zehebî adlı kitapta Peygamberin zerrin kadeh hakkında zerrin kadehi koklamanın kalpte var olan cünun, cüzzam ve bars hastalıklarının tohumlarını kökünden keseceğini bu sebepten nergisi koklamanın gerekli olduğu”¹² belirtilmiştir (Akt. Keskin, 2011: 264).* Yahya Bey aşağıdaki beyitte şarabın insanın sarhoşluğunu artırdığını ve nergis çiçeğinin insana ilaç olduğunu dile getirmiştir.

Sâgar-ı mey gibi ey Yahyâ cünûnın arturur
Oldı nergis ‘âşka bir ma’nide ‘ayn-ı ‘ilâc (G. 38/7)

1.6.2.2.3. İçene Cesaret Verir

Şarap, sarhoşluğun etkisiyle en korkak insanı dahi cesaretlendirir. Çevresine meydan okutturur. Yahya Bey de şarabın verdiği sarhoşlukla cesaret arasında bağ kurmuştur. Şair, şarabın verdiği cesaretle düşmanı yeneceğini dile getirmiştir. “Ey sevgili! Aşk şarabı, insanı cesaretlendirir; gönlüm yardımınla düşman askerini parçalar.”

Himmetünle sındı gönlüm gibi a’dâ leşkeri
Âdemi cânâ şarâb-ı ‘ışk ider gâyet dilîr (G. 136/2)

1.6.2.2.4. İçenin Dili Çözülür

Şarap insanın davranışlarında değişime neden olur. Bu değişimlerden biri de şarabı içenin dilinin çözülmesidir. Kendindeyken söyleyemeyeceği sözleri şarabı

¹² Kaynak belirtilmemiş. Hadis-i Şerif: “Aleyküm bi şemmi’l-nercisi fe’inni fi’l-kalbi habbetü’l-cünuni ve’l-cüzzami ve’l-barasi la yaktauha illahu”

içince rahatlıkla söyler. Şarap içenin dili çözülür, konuşma isteği artar. Yahya Bey şarabın insan üzerinde yarattığı etkiyi dil üzerinden izah etmiştir. “Ayrılık ateşinde ne zaman sevgilinin dudağını ansam derdim artar. Zira şarap sıcakta insana dil verir yani konuşma isteğini verir.”

Hecr âteşinde zikr-i lebün derdüm arturur
Germâda bâde âdeme zîrâ zebân virür (G. 106/6)

1.6.2.2.5. İçene Rahat Hareket Etmesine Sebep Olur

Şarap içen mest olur. Kendinden geçen sarhoş istediği gibi hareket eder. Dilediği gibi konuşur. İnsan kendindeyken her istediğini yapamaz. Ancak şarap içtikten sonra sarhoşluğun etkisiyle aklına eseni yapar. Çünkü onu sınırlandıran bir şey yoktur. Yahya Bey aşağıdaki beytinde şarabın etkisiyle sevgilinin âşığa yüzünü gösterdiğini ifade etmiştir. Divan şiirinde sevgilinin yüzünü göstermesi kolay kolay gerçekleşmez. İşte şu beyitte sevgilinin yüzünü göstermesine sarhoşluğunun sebep olduğu görülmektedir.

Sohbetde mâh-rûları câm-ı şarâb açar
Niteki tâze goncaları âfitâb açar (G. 73/1)

Şarap, içene dilediği gibi davranma fırsatı verir. Şair sarabı içenin rahat hareket ettiğini söylemiştir. “Gül yanaklı sevgiliyle gül gibi şarap içenin içi açılır; bir şarap kadehi binlerce utanılacak şeyi ortadan kaldırır.”

Gül gibi câm içen açılır gül-‘izâr ile
Bir câm-ı mey arada hezârân hicâb açar (G. 73/4)

1.6.2.2.6. İçene Söylediklerini Unutturur

Sarhoş, içkinin etkisiyle daha önce söylediklerini unutur. Âşık, sevgilinin aşk şarabıyla kendinden geçer. Bir söylediği diğerini tutmaz. Söylediklerini hatırlamaz. Yahya Bey aşk sarhoşluğunun etkisiyle söylediklerinde sebat edemez. “Sevgilinin aşk şarabı mest eyledi, aklımı başımdan aldı; Yahya’nın sözünde akarsu gibi sabitlik yoktur.”

Mest ü mecnûn eyledi câm-ı şarâb-ı ‘ışk-ı yâr
Yokdur akar su gibi sözinde Yahyânun sebât (G. 34/5)

1.6.2.2.7. İçenin Yüzü Kızarır

Şarap insanın fizikî yapısında görünür değişimlere sebep olur. Şarabın etkisiyle insanın yüzü kızarır. Gözü kan çanağına döner.

Hümâ kuşu devlet kuşudur. “*Divan ve halk edebiyatlarında ankâ, zümdrüdüankâ, hümâ ve simurg adlarıyla bilinen, Kâf Dağı’nın zirvesinde direkleri abanoz, sandal ve öd ağacından yapılmış köşk benzeri bir yuvada yaşadığına inanılan efsânevi kuştur (Zavotçu, 2013: 355)*”. Konduğu kişinin aklını başından alır. Şarap içen ise aklına her geleni söyler. Şair şu beytinde insanın aklını başından alan hümâ kuşu gibi hayvanları sevmemesi gerektiğini ve şarabın insanın aybını yüzüne vurduğu gibi yüze vurmasını ister. Şarabı içenin yüzü kızarır, hata işleyen de yüzü kızarır.

Yüzle her vech ile ‘aybını hemân bâde gibi
Sevme her ‘aklı hümâsın uçuran hayvânı (G. 502/2)

1.6.2.2.8. İçene Sarhoşluk Verir

Şarap, içene sarhoşluk verir; şarabı içen rahat hareket eder. Şarabın akla gelen ilk etkisi sarhoşluktur. “*Edebiyatımızda sarhoşluk, şarap içmenin doğal bir etkisi olmanın yanı sıra, aynı zamanda Allah sevgisiyle kendinden geçme hâlinin temsili ifadesidir (Bahadır, 2012: 82)*”. Divan şairleri bu sarhoşluk hâllerini şiirlerinde kullanmışlardır. Yahya Bey şu beyitte sevgilinin kendinden geçmesine ve sarhoş olmasına değinmiştir. “Sevgili naz şarabından öyle sarhoş olmuştur ki dünyada hiçbir şey gözüne gelmez.”

Şarâb-ı nâzdan mest olmuş ol yâr
Cihân ‘aynına gelmez beğliği var (Şh.1/178)

Yahya Bey aşağıdaki beyitte sevgilinin dudağıyla şarap arasında hem renk hem de sarhoş etmesi yönüyle anlam ilgisi kurmuştur. “Şarap gibi dudağının kırmızılığına bir yudumluk düşkün olsam buna şaşılır mı? Zira onun aşk şarabıyla bütün herkes kendinden geçer, hayran olur.”

Leb-i meygûnına üftâde olsam cur‘a-veş tan mı

Şarâb-ı ‘ışkı ile cümle ‘âlem mest ü hayrândur (G. 96/3)

Yahya Bey aşağıdaki beyitte gaflet uykusunun iyi bir uyku olmadığını dile getirmiştir. İsyân şarabıyla yasaklanmış dünya zevklerine uyanları gaflet içinde göstermiştir.

Gaflet uyhusına kimse eyü uyhudur dimez

Uymazuz mest-i mey-i ‘isyâna gâfil olmazuz (G. 176/6)

Aşağıdaki beyitte şair, bir yanılısamadan bahsetmiştir. Şair şu beyitte ahını şiddetli bir rüzgâra benzetmiş ve yasemin gibi pek çok yüzlü servi boylu sevgiliyi sarsanın ahı olduğunu söylemiştir. “Onu naz şarabı ile sarhoş sanmayın; o yasemin yüzlü uzun boylu güzeli ahımın rüzgârı sarsar.”

Sanmanuz anı şarâb-ı nâz ile mestânedür

Sarsar ol serv-i semen-sîmâyı âhum sarsarı (G. 472/5)

Yahya Bey, şu beyitte kendinden geçip sarhoş olanlara “Günah şarabı ile sarhoş olanlara bakma; doğru yolu bırakıp yanlış yola gidenleri bilmezden, görmezden gel.” demiştir.

Bakma her mest-i mey-i ma‘siyete bilmeze ur

Toğrı yolu koyup eğriye giden nâdânı (G. 511/3)

Şairler zaman zaman kendilerini övmüştür. Yahya Bey şu beyitte, düzyazının ve şiirin ustası olduğunu dile getirerek kendisini övmüş, sarhoş olsa dahi bu meydanı boş bırakmayacağını söylemiştir.

Tarîk-ı nazm u nesrûn bahr u berrûn pehlevânıyuz

Şarâb-ı ‘ışk ile mestüz tehî olmaz bu meydân hey (G. 504/6)

1.6.2.2.9. İnsanı Düşkün Gösterir

Genç, yaşlı; kadın, erkek şarabın etkisiyle zayıf düşer. Şarabı içen kim olursa olsun, şarap onu düşkün gösterir, onun aklını başından alır. Yahya Bey aşağıdaki beyitte şarabın ihtiyarı ve genci ayağa düşürdüğünü kırmızı şarabın dünyayı mest ettiğini söylemiştir. Pîr ve cuvân arasında tezat yapmıştır. Bunun yanında şarabın dünyayı sarhoş etmesiyle mübalağa yapmıştır. Ayrıca şu beyitte ayağın kadeh anlamını bir kenara bırakırsak şair, mahbubun genç, yaşlı herkesi ayağa düşürdüğünü söylemektedir.

Düşürür ayağa pîr ü cuvânı

Şarâb-ı la‘li mest eyler cihânı (Şh. 2/234)

1.6.2.2.10. Manevi Sarhoşluk Verir

Manevi şarabı, elest bezminde içen dünya hayatında sarhoştur. Bu durum ölünceye kadar devam eder. Yahya Bey aşağıdaki beyitte ezel bezminde içilen şarabın etkisinin devamlılığından söz etmiş, gülü kişileştirerek gözünün kırmızılığını ve sarhoşluğunu elest meclisinde içilen şaraba bağlamıştır.

İçmesen bezm-i ezelde bâde-i câmı-ı elest

Ey gül-i hamrâ gözün olmazdı her dem kan mest (G. 32/1)

Şair şu beytinde sarhoş olanların yüksek sesle konuşmalarına da göndermede bulunarak tevhid şarabıyla sarhoş olanların Yahya'nın bu şiirini yüksek sesle okumalarını söyler.

Okusun bu şi‘r-i Yahyâyı bülend âvâz ile

Bâde-i tevhîd ile anlar ki serhoş oldılar (G. 114/7)

1.6.2.2.11. Sırları Söyler

Sarhoş olan kişi kendinde olmadığından neyi söyleyip söylemeyeceğini ayırt edemez, bu sebeple söylenmemesi gerekenleri de söyler. Divan şairleri bu durumu beyitlerine konu etmişlerdir. Yahya Bey aşağıdaki beyitte aşk şarabıyla sarhoş olanın kendinde olmadığını ve ona emanet edilen sırları ifşa ettiğini dile getirmiştir. Şair,

“Ey saki, aşk şarabıyla Yahya’yı mest edelim; umudumuzdur ki nice gizli sırları söyletelim.” diyerek sırları öğrenmek için sarhoşluğu vesile kılmıştır.

Şarâb-ı ‘ışk ile Yahyâyı mest idüp sâkî
Ümîddür niçe râz-ı nihânı söyledelüm (G. 272/7)

1.6.2.2.12. Zamanı Hoş Geçirtir

Âşık için zaman maşuksuz geçmez. Bu zamanı şarapla hoş geçirmek ister. Yahya Bey de aşağıdaki beyitte dünyadan şikâyet etmiştir. Şikâyetini şarapla giderme yolunu tercih etmiştir. Devr-devrân arasında iştikak vardır. “Akıllı kişi odur ki dünyanın süsüne, aldatmasına meyl etmeyip şarap kadehinin dönmesi ile zamanı hoş geçirir.”

‘Âkil oldur ki cihân nakşına meyl eylemeyüp
Devr-i câm-ı mey ile hoş geçüre devrânı (G. 513/4)

1.6.2.3. Şaraba Benzetilen Unsurlar

1.6.2.3.1. Aşk

“Aşk şarabı, Allah’ı sevmekten kaynaklanan zevkin sonucu olarak ortaya çıkan bir tür mestlik, melankoli hâlidir (Cebecioğlu, 2009: 247)”.

Yahya Bey şu beytinde aşk şarabının insana ne kavuşma zevkini ne de ayrılığın gamını yaşatmadığından bahsetmiştir.

İreli bana şarâb-ı ‘ışkunun keyfiyyeti
Ne gam-ı hicrânı fehm itdüm ne zevk-ı vuslatı (G. 465/1)

Şair şu beyitte aşk şarabını içenin ondan kurtulamayacağını ve aynı zamanda maşuğun kapısından ayrılamayacağını dile getirmiştir. Yahya Bey aşk şarabını içenin dertli olduğunu sonsuza kadar ona bağımlı olduğunu söylemiştir.

Şarâb-ı ‘ışkunı nûş itse Yahyâ gibi derd ehli
Ölince kendüye gelmez tapundan bî-gümân gitmez (G. 172/7)

1.6.2.3.2. Gaflet

“Gaflet, insanın içinde bulunduğu sıkıntıdan dolayı çevresinde cereyan eden olayların farkına varamaması olarak tanımlanır (Bahadır, 2012: 164)”. Gaflette olan çevresine kayıtsız bir şekilde yaşar. Sarhoş olanlar da çevresine duyarsız bir şekilde davranır. Divan şairleri de şarabı genellikle gaflete benzetirler. Şarabın yarattığı sarhoşluk insanı gaflete sürükler. Şarabın etkisiyle şarap içen kişi kibirlenir, büyüklenir. Aşağıdaki beyitte şair şarabın insan üzerinde yarattığı etkiye değinmiştir. Aynı beyitte; ah ki gaflet şarabı halkı gururlandırdı, sayısızken kendini büyük zannederdi, diyerek şarabın etkisiyle kişinin kendini büyük görmesi ifade edilmiştir.

Âh kim gaflet şarâbı halkı mağrûr eyledi

Kendini a‘lâ sanur her kişi bî-mikdâr iken (G. 341/4)

Şairler, zaman zaman tavsiyede bulunurlar. Yahya Bey de aşağıdaki beyitte gaflet şarabını içip dünyaya bağlanmaması noktasında öneride bulunmuştur. Bâdâ-bâde-bâda” sözcükleri cinaslı kullanılmıştır. “Olmaya ki gaflet şarabı can harmanını suya vere; hey arslanım, dünyaya bağlanma, uslan!”

Me-bâdâ bâde-i gaflet vire cân hırmenin bâda

Mukayyed olma dünyâ kaydına arslanum uslan hey (G. 504/2)

1.6.2.3.3. Hevâ/Heves/Şevk

Hevâ ve heves insanda sarhoşluk etkisi yaratır. Bu etki; isteğin şiddetiyle insanı sarhoş eder. Divan şairleri de bu etkiyle şarabın verdiği sarhoşluk arasında anlam ilgisi kurmuşlardır.

Şevk şarabı sarhoşu, bağırtısıyla kâinatı doldurur ve savaş meydanında savaşmayı gözler. Şu beyitteki şevk, savaşma arzusudur. Şair, beyitte şevk şarabını içenin gaza meydanını gözlediğini, istediğini dile getirmiştir.

Pür eyler kâyinâtı narası savt u sadâsından

Gazâ meydânını gözler şarâb-ı şevk mestânı (K. 16/21)

Bazı istekler geçicidir, bazılarıysa ahirete kadar devam eder. Yahya Bey aşağıdaki beyitte ezel bezminde içilen şarabın etkisinin daimî olduğunu ifade

etmiştir. “Ben senin aşkına dair ezel meclisinde öyle bir kadeh içtim ki o şarabın canıma verdiği şevk, lezzet haşre kadar yok olmaz.”

‘İşkuna bir câm-ı mey içdüm ezel bezminde kim

Zâyıl olmaz şevkı cânâ haşre dek ol bâdenün (G. 229/3)

Şarap, içecek olması sebebiyle herkeste aynı etkiyi yaratması beklenir. Şarap, içene geçici bir mutluluk hissi verir. Şu beyitte Yahya Bey, şarabın etkisini kendi üzerinde yarattığı etkiyi vurgulamıştır. Âsûde ve bî-hûş arasında da tezat yapmıştır. “Şevk şarabının etkisiyle Yahya gibi sersem olmadım, kederimden biraz mutlu olup kazançlı çıktım.”

Bâde-i şevk ile Yahyâ gibi bî-hûş oldum

Elemümden biraz âsûde olup sûd itdüm (G. 270/5)

1.6.2.3.4. Hikmet

“Hikmet, insanın gücü oranında, dış âlemdeki nesnelerin hakikatim olduğu gibi bilip, ona göre hareket etmesinden bahseden ilimdir (Cebecioğlu, 2009: 120)”. Yahya Bey şu beytinde çaresiz gönlün çaresini hikmet şarabında yani Allah’ta aramıştır.

Dil-i bî-çâreme ‘âlemde her ân

Şarab-ı hikmetünle eyle dermân (Şh. 2/59)

1.6.2.3.5. İsyân

Bir duruma, olaya, karşı gelme olarak bilinir. Şairler, şiirde isyanı şaraba benzetmişlerdir. Şarap içen sevgiliden şikâyet eder. Bu şikâyeti isyan şarabıyla ifade etmişlerdir. Şarap içen sarhoş olur, sarhoş olan isyan eder. Şair, şarap içenleri gaflet uykusunda olarak nitelendirir. “Kimse gaflet uykusuna iyi uykudur demez; isyan şarabıyla sarhoş olanlara uyup onlar gibi gafil olmayız.”

Gaflet uyhusına kimse eyü uyhudur dimez

Uymazuz mest-i mey-i ‘isyâna gâfil olmazuz (G. 176/6)

1.6.2.3.6. Naz

“Naz, önce gözde ortaya çıkar ve göze tesir eder. Naz şarabı, etkisini en fazla sevgilinin gözlerinde hissettiren şaraptır (Doğan, 2012: 88)”. Divan şiirinde sevgilinin gözü bakışları nedeniyle sarhoşa benzetilmiştir. Divan şairleri sevgilinin naz yapma nedenini naz şarabını içmesine bağlar. Yahya Bey aşağıdaki beyitte “Onu naz şarabıyla sarhoş olduğunu, zannetmeyin; o yasemin yüzlü selvi boyluyu ahımın rüzgârının sarsar.” demiştir.

Sanmanuz anı şarâb-ı nâz ile mestânedür

Sarsar ol serv-i semen-sîmâyı âhum sarsarı (G. 472/5)

Şarabı içen kendinden geçer. Dünyaya meydan okur. Sevgili de aşkın verdiği sarhoşlukla kendinden geçmiştir. Yahya Bey şu beyitte sevgilinin naz şarabını içip kendinden geçmesine değinmiştir. “Sevgili naz şarabından öyle sarhoş olmuştur ki dünyada hiçbir şey gözüne gelmez.”

Şarâb-ı nâzdan mest olmuş ol yâr

Cihân ‘aynına gelmez beğliği var (Şh.1/178)

Yahya Bey aşağıdaki beyitte naz şarabı ve uyku arasında anlam ilgisi kurmuştur. Şair, padişaha uyarıda bulunmuştur. Kullarının şikâyetini dinlemesi gerektiğini ve naz şarabının etkisiyle uykuda kalmamasını dile getirmiştir.

Kulun şikâyetini dinle kendüni şâhum

Şarâb-ı nâz ile hâb-ı cefâdan unutma (G. 412/3)

1.6.2.3.7. Vasl/Kavuşma

Âşığın önemli istekleri arasında kavuşma yer alır. Âşık, sevgiliye kavuşma ümidiyle yaşar. Bu kavuşma bir türlü gerçekleşmez. Sevgiliye kavuşmak âşığı sarhoş eder. Yahya Bey beyitte kavuşma şarabının acı olmadığını can kadar tatlı olduğunu ifade etmiştir.

Âdemün cân-ı ‘azîzi gibi lezzetlü olur

Sofiyâ sanma sakın câm-ı mey-i vuslatı telh (G. 46/3)

Şair şu beyitte sevgilinin yüzünü göstermesini lütuf olarak nitelendirmiş, sevgiliye kavuşmanın verdiği sarhoşlukla âşığın derdi, kederi unuttuğunu ifade etmiştir.

Unutdurur geçen eleme bâde-i visâl

Dilber kaçan ki lutfi yüzünden nîkâb açar (G. 73/3)

Zaman zaman şairler şarabı ilaç olarak tasvir etmişlerdir. Yahya Bey de şu beytinde şarabı ilaç olarak ele almıştır. Mizacımın hastalıklı olmasını nedeni senin saçındır. Ancak ilacım kavuşma şarabıdır. Beyitte şair; sevda-saç ilgisiyle sevdâyı kalpteki siyah nokta olması arasında anlam ilgisi kurmuş, sevdâyı hem hastalık anlamıyla hem de sevgi anlamıyla tevriyeli kullanmıştır.

Saçından oldu sevdâyî mizâcum

Şarâb-ı vaslıdur ancak ‘ilâcum (Şh. 2/167)

1.6.2.4. Şarabın Benzetildiği Unsurlar

1.6.2.4.1. Kevser

Kevser, cennetteki ırmağın adıdır. “Edebiyatımızda tatlı, temiz saf şarap manalarında kullanılmıştır (Onay, 1996: 317)”. Kevser genelde rengi ve tadı ile söz konusu edilmiştir. “Tadı baldan tatlı, rengi süttten ak, kardan soğuktur. Bir içen bir daha susamaz (Canım, 2016: 156)”.

Şarap kevser ırmağındaki suya benzetilmiştir. Şair şu beyitte meclisin unsurlarını betimlemiştir: “Ne zaman o huri yüzlüler saki olsa cennet meclis, şarap da cennetteki kevser suyu olur.”

Kaçan sâkî ola ol hûr-peyker

Olur meclis behişt ü bâde kevser (Şh. 2/233)

1.6.2.5. Şarabın Dinî Unsurlarla Birlikte Kullanılması

1.6.2.5.1. Şarabın Dinen Yasak Olması

Divan şiirinde şarap bir gelenek çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu gelenek genel itibariyle teşbih ve mazmunlarla birlikte verilmiştir. Şarabın insanlar tarafından içilmesi ve içildikten sonra ortaya çıkan sarhoşluk hoş karşılanmamıştır. Dinî inanışlar içerisinde şaraba bakışta farklılıklar bulunur. Bazı inanç sistemlerinde yasaktır. Bazı inanç sistemlerinde ise herhangi bir yasaklama bulunmaz.

Yahudilikte şarabın haram olmadığı fakat sarhoşken ibadet etmenin hoş karşılanmadığı bilinir. Hristiyanlıkta ise dinî bir emirle yasaklanmamıştır. Sarhoş olmak Hristiyanlıkta da hoş karşılanmaz. Divan edebiyatında şarapla ilgili unsurların kaynağında çoğunlukla Hristiyanlık bulunur. Kilise-meyhane kavramları etrafında zengin benzetmeler kullanılır. İslâmiyet'ten önceki dönemlerde Arap toplumlarında içki içme alışkanlığı yaygındı. İslâmiyet'le birlikte şarap aşama aşama yasaklanmıştır. Bu yasaklamalar ayetlerle sabitlenmiştir. *“Hurma ağaçlarının meyvelerinden ve üzümlerden hem içki hem de güzel bir rızık edirsiniz. Elbette bunda aklını kullanan bir toplum için bir ibret vardır.”*¹³ Bu ayet ilk aşama olarak görülmektedir. Yasağa götüren ikinci aşama; *“Sana içkiyi ve kumarı sorarlar. De ki: Onlarda hem büyük günah hem de insanlar için yararlar vardır. Ama günahları yararlarından büyüktür.”* Yine sana Allah yolunda ne harcayacaklarını soruyorlar. *Deki “İhtiyaçtan arta kalanı.”* Allah size ayetleri böyle açıklıyor ki düşünesiniz.”¹⁴ Bu ayetlerle içki yasaklanmıştır. Bu yasağın etkileri divan şiirinde görülmektedir.

İslâm inancında şarap içmek yasaklanmıştır. Ancak cevaz verilen şarap olarak “şarab-ı tahûr” bulunmaktadır. Hem temiz hem de temizleyici şarap anlamına gelmektedir. Şarab-ı tahûr tasavvufî anlamda da kullanılmaktadır. Yahya Bey aşağıdaki beyitte bu şaraptan söz etmiştir. Şarap aynı zamanda cennet içeceği. Şair cennet manzarasını izleyerek şarap içen âşığı betimlemiştir.

Revzenler açılıp ana Dârü's-selâmdan

Nûş itdüği müdâm şerâben tahûr ola (Mrs. 1/7/2)

¹³ Nahl Suresi 67. ayet

¹⁴ Bakara suresi 219. ayet

Yahya Bey aşağıdaki beyitte şarap ve kan arasında renk ilgisi kurmuş ve şarap içenin günaha bulandığını söylemiştir. “Vücudunda, Allah’ın emirlerine başkaldırarak işlediği günahın ve mihnetin şarabını bulunduran, bağrını günah ile kana bulandığının farkında değildir.”

Haberi yok ki günâh ile ider bağrunı h n

şol bedende ki mey-i ma’siyet   mihnet var (G. 66/6)

1.6.2.5.2. şarap-Cehennem

şarap dinî anlamda yasaktır. Ienin ahirette cezalandırılacağına inanılır. Yahya Bey şu beyitte şarap içenlerin sonunun ne olacağını açıklamıştır. şair “Meyhane müdavimlerinin kabri cehenneme döner; şarap içenlerin sonu bir karanlık bucak olur.” demiştir.

Meykede m hmel t n n kabri cehenneme döner

Bir karanu bucak olur bâde-h r n n  hiri (G. 471/3)

1.6.2.5.3. şarap-Tevhid/Vahdet

Tasavvufta tevhid bir demektir. Bir, Allah’ı temsil eder. şairler bu anlam ilgisinden yola çıkarak şarabın verdiği manevi sarhoşluğun etkisini şiirlerinde dile getirmişlerdir. Yahya Bey de birlik şarabını şu beyitte manevi sarhoşlukla ifade etmiştir. Tevhid şarabıyla sarhoş olanların; Yahya’nın şiirini yüksek sesle okumalarını istemiştir.

Okusun bu şi’r-i Yahyâyı bülend  v z ile

Bâde-i tevhîd ile anlar ki serhoş oldılar (G. 114/7)

Vahdet, madden ve manen Allah ile meşgul olmak demektir. Vahdet, vahdet-i vücut düşüncesini anlatır. Kulun “bir”den geldiğini ve “bir”e döneceğini ifade eder. şairler de bu anlamından yola çıkarak vahdet şarabının verdiği zevki hiçbir şarabın veremeyeceğini dile getirmişlerdir. Yahya Bey şu beyitte vahdet şarabının insanın dünyaya bakışını değiştirdiğini ifade etmiştir. Halvet, kişinin inzivaya çekilmesi, yalnız kalması ve kendisini hesaba çekmesi anlamına gelir. “Tevhid şarabının etkisiyle okluk âlemi halvet köşesi olarak görünür.”

İreli vahdet şarâbından bu keyfiyyet bize
Gûşe-i halvet görünür ‘âlem-i kesret bize (G. 380/1)

1.6.2.5.4. Şarap-Tövbe/Nasuh Tövbesi

Tövbe, insanın işlediği günahlardan pişman olması ve bu günahları bir daha işlemeyeceğine dair söz vermesidir. Nasuh tövbesi, edilen tövbeyi bir daha bozmamak anlamına gelir. Divan şairleri zaman zaman verdikleri yeminleri nasuh tövbesiyle vurgulamıştır. Yahya Bey özellikle bundan sonra içeceği şarabın manevi şarap olacağına dair yemin ve tövbe etmiştir.

Hezâr tevbe mey-i ma‘nevîden ayruğına
Şarâb ‘akluma gelmez bi-hakk-ı rûh-ı nasûh (G. 43/3)

Yahya Bey aşağıdaki beyitte günah şarabına meyleden molların günahkâr olduğunu izah etmiştir. Mualllem, evcil hayvan anlamına da gelmektedir. “Mualllem”’in öğretilmiş, eğitilmiş, alıştırılmış, anlamı da vardır.

Her mey-i ma‘siyete mâyl olan mollâya
Fâsık-ı bî-meze hayvân-ı mu‘allem didiler (G. 110/5)

1.6.2.5.5. Şeddâd

“Şeddâd, Hûd peygamber döneminde yaşamış, Âd kavminin hükümdarıdır. Zamanında birçok yapılar ve bentler inşa ettirmiş ve kendisine kibir gelip tanrılık iddiasında bulunmuştur. Bunu ispat için de Bâğ-ı İrem denilen bir bahçe ve içine saray yaptırmıştır. Şeddâd, halkına buranın Cennet’ten daha güzel bir yer olduğunu söylemiştir. Rivâyete göre önce Şeddâd ölmüş, sonra ordusu ve yaptırdığı Bâğ-ı İrem zamanla yok olmuştur. Bugün büyük yapılara Şeddâdî bina denilmesini buna bağlamıştır (Pala, 2005: 423)”.

Şarap içenin yoldan saptığı düşünülür. Yahya Bey şu beyitte bu durumdan bahsetmiştir. Şair, doğru yoldan sapmadığını ve Şeddâdî gibi büyük binalar yapmadığını dile getirmiştir. “Şarap içenler gibi doğru yolumuzdan sapmayız; Firavun’un yardımıyla şeddâdî binalar yapmayız.”

Bâde-nûşân gibi toğrı yolumuzda sapmazuz

‘Avn-i Fir‘avn ile Şeddâdî binâlar yapmazuz (G. 161/1)

1.6.2.6. Şairin Şaraba Bakışı

1.6.2.6.1. Gönle Ulaşmasını Uygun Görmez

Gönül, Ka‘be’ye benzetilir. Bu sebeple şairler şarapla gönlün kirlenmesini istemez. Yahya Bey aşağıdaki beyitte şarabın insanın Ka‘besi olan gönlüne ulaşmasını uygun görmez.

Mey ile meymene vü meysereni toldurma

Ne revâdur ki meye Ka‘be-i dil menzil ola (G. 432/5)

1.6.2.7. Şarap Türleri ve İsimleri

Divan şiirinde şarap, farklı isimlerle ve türlerle karşımıza çıkmaktadır. Bu isimlendirmeler benzetmelerle ortaya çıkmış ve şiirlerde kullanılmıştır.

1.6.2.7.1. Bâde-i Hamrâ

Kırmızı şarap olarak bilinir. Renk ilgisi genellikle “bâde-i hamrâ” ile kurulmuştur. Şarap içen, şarabın etkisiyle dertten kederden kurtulduğunu düşünür. Yahya Bey ise derdin aksine kederin eksik olmayacağını dile getirmiştir. Sarhoş, herkesi kendisi gibi gamsız olarak görmüştür fakat gerçekler öyle değildir. “Kırmızı şarap gibi erenler ayıbını yüzler, ey şaraba meyledenler meydana gamsız sanma.”

Aybunı yüzler erenler bâde-i hamrâ gibi

Ey meye meyyâl olan meydânı sanma hâlîdür (G. 91/5)

1.6.2.7.2. Dem

Divan şiirinde “dem” zaman, nefes, soluk, anlamlarının yanında şarap, içki manasına da gelir. Şair beyitte al sözcüğünü şarapla birlikte kırmızı, mestaneyle birlikte ise sarhoş anlamında düşünmüştür. Yahya Bey “dem”i iham-ı tenasüple zaman, şarap ve kan anlamında kullanmıştır. “Nice fasıklar her zaman o gözü sarhoş olanı içirip canıma ateş salarlar.”

İçürüp âl ile her dem ol gözi mestâneyi
Od salarlar cânuma bir niçe fasıklar meded (G. 49/2)

Şair, şu beyitte cennetteki şarabın tasvirini yapmıştır: Aşağıdaki beytinde leff ü neşr yapan şair, cinan ile sebîl; selsebil ile şerbet-i firâvân arasında anlam ilişkisi kurmuştur. “Dem” zaman, şarap ve kan anlamında ele alınmıştır. “Cennette o şarap, selsebil gibi lezzetli bir su, bol şarap sebil olmuştur.”

Cinân içinde olan Selsebîl gibi o dem
Sebîl olmuş idi şerbet-i firâvânî (K. 9/11)

1.6.2.7.3. Mey-i Ergavân

Divan şiirinde erguvân hem rengiyle hem de nadir bulunan çiçek olmasıyla ele alınmıştır. Ergevân, ergavân gibi okunuşlarla karşımıza çıkmaktadır. Farsça asıllı bir kelimedir. Mütercim Âsım “ergavân” la ilgili şu bilgileri aktarır. “Ergevân, pehlevân vezninde. Bu isimle mâruf kırmızı çiçektir. Bârid ve yâbis, şerbeti def-i humâr ve ahşab-ı mahrukasını tıla‘, inbât-ı şa‘r ve hizâb hususunda dahi bî-nazîrdir. Ercuvân muarrebidir (2009: 222)”.

“Ergavân, kırmızıya mail bir çiçek. Eski tıbbıya göre tabiatı soğuk ve kuru olduğundan şerbeti sarhoşu ayıltırmış, mahmurluğu giderirmiş, şarabı ferahlık verirmiş. Yakılmış ağacının külü vücutta kıl çıkmayan bir yere sürülürse, kıl bitirir, ellere yakılırsa kınadan daha güzel parlak düşer (Onay, 1996: 213)”. Divan şairleri, erguvânın renginden hareketle en fazla şarapla ilgi kurmuştur. “Divan şairlerinin erguvânı konu edindikleri beyitlerin neredeyse tamamına yakınında renk unsurunun ön planda tutulduğu görülür. Bu bağlamda, sevgilinin yüzü/yanağı âşığın gözyaşı ve

kanı, şarap, ateş gibi unsurlar hep renk olarak karşımıza çıkar (Demirel, 2007: 9-16)”.

Şair, ayak sözcüğünü kullanarak kendisine rağbet edilmediğini söylemiştir (Çavuşoğlu, 1983: 45). Yahya Bey aşağıdaki beyitte “O düşkünlerin en düşkünü erguvân şarabı gibi ayaklarda kaldı.” diyerek “ayak”ı aynı zamanda iham-ı tenasüple kadeh anlamında kullanmıştır.

Dest-gîri ol ki ol üftâdeler üftâdesi

Kaldı ayaklarda mânend-i şarab-ı ergavân (K. 2/40)

Şiirde âşığın zayıf yanı maşuğudur. Âşığın eksik tarafıdır. Yahya Bey de âşığın noksan yanıyla erguvân şarabı arasında ilgi kurmuştur. “Yanında yeni ay yüzlü sevgili gibi noksanı olanın erguvân şarabı gibi ayıbını yüzüne vurma.”

Yanunda mâh-ı nev gibi noksanı olanun

‘Aybın yüzine urma mey-i ergavân gibi (K. 34/16)

Rakip, âşığın düşmanıdır, sevgilinin ona herhangi bir şekilde yüz vermesi âşığı rahatsız eder. Şair de şu beyitte maşuğun rakibe şarap vermesinden duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir. “Saki ne zaman rakibe erguvân renkli şarap verse âşığın gözyaşları gözüne şarap gibi gelir yani âşık kanlı gözyaşı dökmeye başlar.”

Kanlu yaşum gözüme gelür mey gibi müdâm

Sâkî kaçan rakîbe mey-i ergavân virür (G. 106/4)

Şair, aşağıdaki beyitte kulak tutmak deyiimiyle kadehi sürahinin sesine kulak veren bir insan olarak ele almıştır. Yine kulak tutmak deyiimiyle kadehin kulp denilen kısmını da akla getirmiştir. Yahya Bey erguvân şarabını kişileştirmiş, kadehe sürahidenden şarap dökülürken çıkan “kul kul” sesini kastetmiştir. Arapçada bu “söyle söyle” anlamında kullanılır. “Kalbin saflığı ile kadeh gibi kulak tutalım, sürahi gibi erguvân şarabını söyletelim.”

Safâ-yı kalb ile sâgar gibi kulak tutalum

Surâhî gibi mey-i ergavânı söyledelüm (G. 272/5)

1.6.2.7.4. Mey-i Hamrâ

Mey, divan şiirinde çeşitli terkiplerle birlikte kullanılmıştır. Diğer şaraplardan bir farkı bulunmamaktadır. “Mey-i hamrâ” kırmızı şarap olarak ve rengi dolayısıyla şiirlerde yer almıştır. Mey-i hamrâ, içenin bütün dertlerini sıkıntılarını alıp götürün bir dost olarak bilinir (Bahadır, 2012: 52). Yahya Bey şu beyitte “ayak”ı iham-ı tenasüple kadeh anlamında kullanmış, “Mey-i hamrâ”yı şu beyitte bir benzetme unsuru olarak değerlendirmiştir. “Bu fakirin elini al; kâmil kişilerin kırmızı şarap gibi ayakta kalmaları gariptir.”

Elini al bu fakîrün ne lâyıkdur kim

Mey-i hamrâ gibi ayakda kala ehl-i kemâl (K. 18/36)

Beyitte şarap ile aşğın gözyaşları arasında renge dayalı bir münasebet kurulmuştur. Dem kelimesinin şarap anlamı ile mey arasında da iham-ı tenasüp vardır. Yahya Bey “ne zaman sevgilinin kırmızı dudağına baksa kırmızı şarap gibi gözüne kanlı yaşı gelir.” demiştir.

Mey-i hamrâ gibi gözüme gelür kanlu yaşum

Her ne dem kim bakam ol la‘l-i leb-i cânâna (G. 430/2)

1.6.2.7.5. Müdâm

“Müdâm, devam eden, devamlı, süren, sürekli, şarap anlamlarına gelmektedir (Devellioğlu, 2001: 706)”.

Müdâm iham-ı tenasüple şarap anlamında kullanılmıştır. Şarap insanı rezil eden bir içecektir. Çünkü insanı yolundan saptırır. Sonuçta insanı hüsrana götüreceği düşünülmüştür. Yahya Bey aşağıdaki beyitte şarabın insana verdiği zarardan bahsetmiştir. “Allah yolunda sapmış olanların şarabı, daima alçalışının depresimidir ki bir gün onu gölge gibi yerle bir eyler.”

Fâsikun zelzele-i zilletidür hamrı müdâm

Sâye-veş bir gün ider hâke berâber anı (G. 502/4)

Saki, şarabı sūrahide dağıtır. Yahya Bey aşağıdaki beyitte sūrahinin sürekli şarapla dolu olmasıyla şarap içenin bağımlılığı arasında benzerlik kurmuştur. “Sūrahi gibi daima şaraba bağımlı olursun; ölüm ayağını alınca ha deyince yakın oldu.”

Surâhi gibi olursın müdâm bâde-perest

Ecel ayağın alup hâ diyince oldu yakın (K. 19/20)

Şair şu beyitte divan şiirinin geleneksel bir hâl olmuş olan sevgilinin rakibe yüz vermesinden dert yanmıştır. Sevgili, rakibe âşığın gözünden akan şaraptan ikram ederek yüz vermiştir.

Benüm gözümde akan kan değil şu meydür kim

Nigâr nûş ider ağyârı ile anı müdâm (G. 251/4)

1.6.2.7.6. Mül

Divan şiirinde şaraba verilen isimler arasında mül de vardır. Mül, şaraba verilen diğer isimlerde olduğu gibi farklı benzetmeler içinde kullanılır. Yahya Bey şu beytinde mül ve kanlı gözyaşı arasında anlam ilgisi kurmuştur. Sevgilinin divan şiirinde rakibe yüz vermesi âşığa zulümdür. “Sevgili rakibin meclisine varıp şarap içermiş; şarap gibi kanlı gözyaşım gözüme gelse revadır.”

Bezm-i ağyâra varup câm-ı mey içermiş nigâr

Kanlu yaşum gözüme gelse revâdur mül gibi (G. 440/2)

1.6.2.7.7. Sabûh

“*Sabûh; sabahleyin sağılan süt, sabah vakti içilen içki, mahmurluk bozan içki anlamlarına gelir (Devellioğlu, 2001: 905)*”. Sarhoşluk şairlerin sürekli istediği hâldir. Tasavvufî olarak da şairler sarhoşluktan uyanmak istemezler. Bu yüzden sarhoş olanlar mahmurluğu gidermek aynı zamanda ayılmamak için sabûh içerek tekrar sarhoş olmak istemiştir. Yahya Bey sabûh şarabının sarhoşluğun etkisini geçirmesinden ve sabah içilen bir içki olmasından bahsetmiştir. “Seher vakti lâle gibi sabuh şarabı almayınca bedene ruhun rahatı yetişmez, gönül açılmaz.”

Gönül açılmaz irişmez bedene râhat-ı rûh

Seherde lâle gibi almayınca câm-ı sabûh (G. 43/1)

Yahya Bey aşağıdaki beyitte de sabûh şarabının hem sabah içilmesinden hem de insana keyif vermesinden söz etmiştir. “Hak aşkından dolu bir sabûh şarabı içersen sabah vakti gibi gönlün safa bulur.”

Subh-ı sâdık gibi gönlün açıla bula safâ

‘İşk-ı Hakdan içer isen tolu bir câm-ı sabûh (G. 45/2)

1.6.2.7.8. Şarab-ı Nâb

Şarab-ı nâb, katkısız, saf şarap anlamında kullanılır. Şair, sarhoş için saf şarabın önemini bilir. Bu ehemmiyete binaen Yahya Bey şiiriyle şarap arasında karşılaştırma yapar ve bezm meclisinin önemli unsurları arasında yerini alan şaraba bedel olduğunu dile getirir. “Ey Yahya! Muhabbet ehline canlar bağışlar; bu hoş şiirim katkısız, saf şaraba bedeldir.”

Mahabbet ehline cânlar bağışlar ey Yahyâ

Şarâb-ı nâba bedeldür bu şi‘r-i rengînüm (G. 290/5)

1.6.2.7.9. Şarab-ı Tahûr

Şarap, İslâm inancına göre yasaklanmıştır. Ancak cevaz verilen şarap olarak “şarab-ı tahûr” bilinir. Hem temiz hem de temizleyici şarap olarak tarif edilmiştir. Şarab-ı tahûr tasavvufi anlamda da kullanılır. Yahya Bey şu beyitte içilmesine onay verilen şaraptan söz etmiştir. “Ona cennetten pencereler açılarak içtiğı devamlı temiz içecekler olsun.”

Revzenler açılup ana Dârü’s-selâmdan

Nûş itdüğı müdâm şerâben tahûr ola (Mrs. 1/7/2)

1.6.2.7.10. Tolu

“*Tolu, sağrak, içi içki ile doldurulmuş kadeh anlamına gelir (Dilçin, 2018: 221)*”. Divan şiirinde tolu hem kadehin dolu olması hem de şarap anlamında tevriyeli kullanılmıştır. Yahya Bey şu beyitte “tolu”yu iham-ı tenasüple şarap anlamında ele almıştır. “Allah aşkıyla dolu bir sabuh şarabı içer isen sabah sadakatiyle gönlün açılıp safa bulsun.”

Subh-ı sâdık gibi gönlün açıla bula safâ

‘Işk-ı Hakdan içer isen tolu bir câm-ı sabûh (G. 45/2)

“*Âb-ı hayvan ya da âb-ı hayat; İçene ebedi hayat bağışlayan efsanevi su. Mec. çok tatlı ve hafif su*” anlamına gelir (Devellioğlu, 2001: 1)”. Yahya Bey “âb-ı hayvan” ve “tolu”nun anlam ilgisini dikkate alarak şu beyitte kullanmıştır. “Sohbete saki doludan ölümsüzlük suyu yağdırır; güzel dilberler bize öpücükler vererek can yağdırır.”

Sohbete sâkî toludan âb-ı hayvân yağdurur

Bûseler virüp bize mahbûblar can yağdurur (Mş. 1/2/4)

Dolu, donmuş yağmur demektir. Bunun yanında şarap anlamında da kullanılır. Şu beyitte “dolu”ya benzetilen gözyaşının kanlı olması şarapla ilgilidir. Yahya Bey’in bu anlam ilgisini dikkate aldığı düşünülmektedir. “*O sarhoş gözlüden ağlayıp ah etsem, ahımın bulutu meclise gözyaşımdan dolular yağdırır (Çavuşoğlu, 1983: 225)*”.

Bezme ebr-i âhum eşkümden tolular yağdurur

Ağlayup âh eylesem ol gözleri mestâneden (G. 305/2)

1.6.2.8. Şarapla Birlikte Kullanılan Kavramlar

1.6.2.8.1. Habâb

Habâb, kabarcık olarak bilinir. “*Su üzerindeki hava kabarcığı. Âşığın gözyaşlarından oluşan denizde bu tür kabarcıklara çok rastlanır. Bazen bu gözyaşının kendisi de habâb olarak karşımıza çıkar (Pala, 2005: 178)*”.

Habâb genellikle göze benzetilmiştir. Yahya Bey aşağıdaki beyitte “Şarabın üzerindeki kabarcıklar gibi harama göz dikme; hani tövbe, hani yemin güzüne durur.” diyerek habâb-göz ilgisini işlemiştir.

Habâb-ı mey gibi fi‘l-i harâma göz dikme
Sakın güzüne turur kanı tevbe kanı yemîn (K. 19/21)

Şair, şu beyitte şarabın üzerindeki kabarcıkların harama davetiye çıkardığından söz etmiştir. Şair; şarabın üzerindeki kabarcıkların dahi haramın habercisi gibi olduğunu ve şarap içen kişinin başını çiğnenmesi, cezalandırılması gerektiğini belirtmiştir.

Harâma göz dikicidür habâb-ı bâde gibi
Şarâb içen kişinin eyle başını pâ-mâl (K. 20/8)

Yahya Bey aşağıdaki beytinde şarabın üzerindeki kabarcıklarla göz arasında anlam ilgisi kurmuş, şarabı güzüne alma ile geçici zevkleri dile getirmiştir. “Şarabın üzerindeki kabarcık gibi içkiyi güzüne alma; beyim, erenler dünya safasını safa bilmezler.”

Şarâbı ‘aynuna alma habâb-ı bâde gibi
Safâ-yı dehri erenler begüm safâ bilemez (G. 163/6)

Beyitte hava kabarcığının kadehin üzerindeki görüntüsü şair tarafından kadehe göz dikmesi, düşman gibi ele geçirmeye çalışması olarak düşünülmüştür. “O gözleri sarhoşa kızıp bir kadeh içirsem; düşman, şarap kabarcığı gibi kadehe gibi göz diker.”

Germ olup bir câm içürsem ol gözi mestâneye
Göz diker a‘dâ habâb-ı mey gibi peymâneye (G. 422/1)

1.6.2.8.2. Meyhâne

Meyhâne, içki içilen mekânlara verilen isimdir. Âşığın uğradığı yerler arasındadır. “*Meygede, humhâne, hâne-i hammâr, der-i mugan, sahn- ı harâbat* (Onay, 1996: 353)”.

Yahya Bey şu beytinde ayak seyrini hem bir yere gitmek hem de kadehi elden ele dolaştırmak anlamında kullanmıştır. Ham sofuya seslenmiş ve sofulara meyhaneden kaçılmayacağını dile getirmiştir. Şair beyitte “ayak”ı iham-ı tenasüple kadeh anlamında kullanmıştır. “*Gel kadehi dolaştır, şarabı kadehten iç; ey sofı, akıl sahipleri meyhâneden kaçır mı* (Çavuşoğlu, 1998: 49)?”

Gel ayak seyrini kıl nûş it meyi peymânen
‘Âkil olanlar kaçır mı zâhidâ meyhânen (G. 305/1)

Şair şu beyitte muhatabına harabat ehlinin eteğini bırakmamasını ondan ayrılmamasını tavsiye eder.

Dâmenin elden koma hergiz harâbat ehlinün
Sûret-i inkârda mahfî olan ikrârı gör (G. 124/4)

Yahya Bey aşağıdaki beyitte şarap içenlerin sonunun ne olacağını açıklamış, meyhaneye sürekli gidenlerin kabrinin cehenneme döneceğini şarap içenlerin sonunun karanlık olacağını dile getirmiştir. “Meyhane müdavimlerinin kabri cehenneme döner; şarap içenlerin sonu bir karanlık bucak olur.”

Meykede mühmelâtınun kabri cehenneme döner
Bir karanu bucak olur bâde-hârınun âhiri (G. 471/3)

İnsanın dünyaya açılan kapısı gözüdür. Şair şu beytinde gözle meyhane kapısı arasında benzerlik kurmuştur. “Düşman gözü gibi meyhane kapısı yapıldı, insanın Kabesi olan gönlü açıldı.”

Yapıldı ‘ayn-ı ‘adû gibi bâb-ı meyhâne
Açıldı Ka‘be-i kalb-i vücûd-ı rûhânî (K. 6/25)

1.6.2.9. Şaraba Dini Bakış

Şarap sūrahide dağıtılır. Sūrahi, sürekli şarapla dolu olur. Bu sebeple sūrahi ile içenin bağımlılığı arasında benzerlik kurulur. Yahya Bey şu beyitte, şarap bağımlılığıyla ölümün yakınlığından söz etmiş, ayağın kadeh anlamı ile sūrahi ve şarap arasında iham-ı tenasüp yapmıştır.

Surâhi gibi olursın müdâm bâde-perest

Ecel ayağın alup hâ diyince oldu yakın (K. 19/20)

1.6.2.10. Şarapla İlgili Kullanılan Deyimler

1.6.2.10.1. Başa Çıkmak

“Başa çıkmak üstesinden gelmek, gücü yetmek, gücünün daha üstün olduğunu göstermek anlamına gelir (Aksoy, 2016: 615)”.

Somut anlamda şarabın etkisinin başta görüleceği malumdur. Bunun yanında yüksek makamlara ulaşmak için güç yetirmek manasında kullanılır. Şair şu beytinde şarabın ayaktan başlayıp başa çıkan etkisinden söz etmiştir. “Yahya Bey sevgilinin sohbetine ulaştıysa ne oldu? Kemâl ehli şarap gibi ayaktan başa çıkar.”

Yahyâ n’ola irişdi ise sohbet-i yâra

Mey gibi çıkar başa kemâl ehli ayakdan (G. 307/5)

1.6.2.10.2. Yüz Kızartmak

“Şarap yüz kızartır. Yüz kızartmak, utanmak anlamında ele alınır (Aksoy, 2016: 1133)”. Şarap hem insana verdiği sıcaklıkla bu durumu gerçekleştirir hem de ortaya koyduğu tavırlar insanın yüzünü kızartır. Yahya Bey aşağıdaki beyitte Cemşîd’in ayağına varıp şarap istemenin bir düşkünlük hem de yüz kızartıcı bir tutum olduğunu dile getirmiştir.

“Biz Osmanoğlu’nun kuluyuz, şarap gibi yüz kızartıp Cemşîd’in ayağına varıp dilenci olmayız. Şarap-Cemşîd ilgisini dikkate alarak değerlendirdiğimizde

ayak aynı zamanda kadeh anlamına da gelir. Şarabı Cemşîd'in bulduğuna inanılır. Cemşîd'in Câm-ı Cem denilen büyük bir kadehle dünyayı seyrettiği rivayet edilmektedir. Yahya Bey şu beytinde İran padişahıyla Kanûnî'yi karşılaştırmaktadır. Sâyil “akıcı” ve “dilenci” anlamlarına gelir. Yahya Bey burada her iki anlamını da dikkate almıştır (Çavuşoğlu, 1983: 187)”.

Âl-i ‘Osmânun kulıyuz yüz kızardup mey gibi

Varmazuz Cemşîdün ayağına sâyil olmazuz (G. 176/5)

1.6.3. Kadeh (Ayak, Câm, Peymane, Piyale, Sâgar, Sifal)

Kadeh divan şiirinin zengin benzetme unsurlarından biridir. Kadeh; şarap, bâde içmek için kullanılan nesneye verilen isimdir. “Bardak, kâse, su ve şarap vesaire içmeye mahsus her nevi kap, cam, piyale; rakı ve konyak gibi müskirat içmeye mahsus billûr vesaireden küçük bardak; çiçeklerin ke’si (Sâmi, 2015: 556)”. Kadeh bardak anlamında da kullanılmıştır. “Bardak; küçük bardak, içki bardağı (Devellioğlu, 2001:478)”.

“Divan edebiyatında kadeh, şarap içmek amacıyla kullanılan türlü araçlar olarak nitelendirilmiştir. Kadeh, farklı kültürlerde çeşitli şekillerde yapılmıştır. Divan edebiyatında adı geçen kadeh ile bugün kullanılan kadehler aynı değildir. Divan şiirine konu olan kadeh bugün kâse olarak kullandığımız eşyayı hatırlatır. Kadeh; yayvan, 4-5 cm yüksekliğinde toprak, cam, çelik gibi maddelerden mamul kaptır. Eski meclislerde kurulan halkadaki herkes aynı kadehten ve birbirinin içtiği yere dudak değdirmeden içerdi. “Rıtl-ı girân” kadehin ortaya çıkma sebebi de muhtemelen budur. Şarabın icadıyla birlikte kadeh de kullanılmaya başlanmıştır. Şarap gibi kadehin mucidinin de Cem olduğuna inanılır. Yaşanılan döneme bağlı olarak kadehin imalinde kullanılan maddeler de değişmiştir. Kadeh zamanla bir eşya olmaktan çıkmış özellikle Hz. İsa’nın son akşam yemeğinde içtiği kadeh “gradal” gibi kutsallaştırılmaya başlanmıştır. Doğu geleneklerine göre de kadehe bir tür kutsallık atfedilmiştir. Sakinin mecliste kadehi hiç yere koymaması, hürmetle vermesi de bu kutsallaştırmayla ilgili olmalıdır (Bahadır, 2012: 287)”.

Divan şiirinde kadeh; rengi, biçimi ve içinde bulunan içeceğe göre çeşitli yönleriyle yer almaktadır. Şeklinden dolayı güle, lâleye ve goncaya; rengi dolayısıyla da sevgilinin dudağına benzetilmiştir.

1.6.3.1. Kadehin Benzetildiği Unsurlar

Kadeh, divan edebiyatında bezmle birlikte anılan unsurlar arasında önemli bir yer tutar. Divan şiirinde kadeh, çeşitli unsurlarla birlikte zikredilmiş ve benzetmelere

konu olmuştur. Aşağıdaki bölümlerde Yahya Bey Divanı'nda kadehin benzetildiği unsurlar sıralanmıştır.

1.6.3.1.1. Ateş

Kadeh divan şiirinde yakıcı ateşe benzetilir. Yahya Bey şu beytinde mecliste kadehin yakıcı ateşe döndüğünü ifade etmiştir. Âşık; maşukunu özler, sevdiğinin hasretiyle mest olur.

Hasretinden dün gice ol gözleri mestânenün
Bezm içinde âteş-i sûzâna döndi câmumuz (G. 162/2)

Kadeh şu beyitte de ateşe benzetilmiş, cehennem ateşiyle özdeşleştirilmiştir. Yahya Bey kadehi cehennem ateşine benzetmiştir. “Şarap kadehi, cehennem ateşi gibiydi ama şarap yasağı onu güneş gibi gelip geçici yaptı.”

Şu câm-ı bâde ki bir âteş-i cehennem idi
Yasağı eyledi anı güneş gibi fânî (K. 6/24)

1.6.3.1.2. Gönül

Gönül sevgilinin meskeni, insanların duygularının merkezidir. “Ey Yahya! Zalimin kara yüzüne karşılık gönül kadehini karartmayız.” diyen şair; “zalim”i de iham-ı tenasüple kara manasında kullanmış, kadeh ve gönül arasında kırılmaları yönüyle bağ kurmuştur.

Gönlümüz câmını ey Yahyâ karanu itmezüz
Zâlimün rûy-ı siyâhına mukâbil olmazuz (G. 176/7)

1.6.3.1.3. Göz

Divan şiirinde göz, çeşitli benzetmeler içerisinde kullanılmıştır. Göz şekli itibariyle, çok ağlayıp kanlanması nedeniyle kadehi hatırlatır. Göz insanın dünyaya açılan penceresidir. Dünyadaki güzellikler gözle birlikte anlam kazanır. Yahya Bey aşağıdaki beyitte kadehi dünyaya açılan pencereye yani göze benzetmiştir. “Onun sevgisinin güneşi can evime girsin diye Kudret Sanatkârı iki gözümü kadeh yaptı.”

Hâne-i cânuma mihri güneşi girmek için
Sâni‘-i kudret iki gözlerümi câm itdi (G. 458/3)

Kadeh, göze benzetilir. Yahya Bey, gözün ışığını güneşten aldığını söylerken gözün temel görevinden istifade etmiştir. “Gözümün kadehi, nurunu ondan alır. Bugün güzellik şehrinde o parlak bir güneştir.”

Meh-i nev gibi nûrın andan alur sâgar-ı çeşmüm
Bu gün şehr-i cemâl içinde bir hûrşîd-i rahşândur (G. 96/2)

Yukarıdaki beyitte olduğu gibi Yahya Bey aşağıdaki beyitte de kadeh-göz benzerliğinden yararlanmış, Mecnun’a telmihte bulunmuştur. “Leylâ’nın köpeğine gözümün kâsesi bir çanak ise Mecnun’u âşığın yerine bağlamak olur.”

Mecnûnı ‘âşıkun yirine bağlamağ gerekir.
Leylî itine kâse-i çeşmi sifâl ise (G. 393/4)

Şairliğin önemli emarelerinden biri de âşık olmaktır. Şair şu beyitte kadehi göze teşbih etmiştir. “Kadehin gözünden gönül sarayını parlatırız, âşık olmayınca şair gibi şair olmayız.”

Dîde câmindan gönül kasrın mücellâ eylerüz
‘Âşık olmayınca şâir gibi şâ‘ir olmazuz (G. 153/4)

Sarhoş dünyanın sıkıntılarını bilmez. Korkusundan, dünyaya değer vermez. Yahya Bey şu beyitte sarhoşun tasvirini yapmış, sarhoşun dünyaya değer vermediğini izah etmiştir. “Muhabbet kadehini içen gözünü korkak alıştırmaz dünyaya değer vermez korkusuz ve utanmaz olur.”

Gözini korkağ öğretmez cihânı ‘aynına almaz
Mahabbet câmını nûş eyleyen havf ile ‘âr itmez (G. 160/5)

1.6.3.1.4. Hatem

Hatem, yüzük anlamına gelir. Yüzük şekli itibarıyla ve üzerindeki taşlar sebebiyle kadehe benzetilir. Şarap, bahar mevsiminin içeceği. Bahar mevsimi gibi saltanat da geçicidir. Yahya Bey saltanat elden gitmeden ve bahar mevsimi geçmeden bu günlerin değerlendirilmesi gerektiğini şu beyitte dile getirmiş.

“Burada hatem kelimesiyle Hz. Süleyman’a “câm” kelimesiyle de Cemşîd’e atıfta bulunmuştur. Süleyman peygamberin bütün kudreti yüzüğünden ileri geliyordu. Cemşîd’in saltanatının alâmeti ise kadehidir. Burada olduğu gibi kadehle birlikte anılırsa Süleyman anlaşılır. Cemşîd ve Hz. Süleyman dünya saltanatına erişmenin, dünya zevklerine sahip olmanın iki örneğidir. Yahya Bey, yüzük (veya kadeh) geçip gider; ne Süleyman’a ne de Cemşîd’e baki kaldı. Bu saltanat, bu dünya zevkleri elden gitmeden bize şarap sun diyor (Çavuşoğlu, 1983: 171)”.

Sâkıyâ mey sun ki eyyâm-ı bahâr elden gider

Hatem-i câm-ı şarâb-ı hoş-güvâr elden gider (G. 137/1)

1.6.3.2. Kadehe Benzetilen Unsurlar

1.6.3.2.1. Aşk

Aşk, şiirin temel temleri arasında yerini alır. Aşk çeşitli benzetmelere konu olmuştur. Bu benzetmelerden biri de kadehtir. Yahya Bey şu beyitte aşkın herkesi sarhoş ettiğini ifade etmiştir. “Kim aşk kadehi ile körkütük sarhoş olup yıkılmazsa bir taze sevgiliyi sevip kavuşma hazinesine erişemez.”

Sevüp bir tâze mahbûbı visâli gencine irmez

Yıkılup câm-ı ‘ışk ile şu kim mest ü harâb olmaz (G. 144/3)

Yahya Bey yukarıdaki beyitte olduğu gibi kadehi aşka benzetmiştir. Şair aşağıdaki beyitte “Aşk kadehinden sarhoş olup yürü, kabadayı sarıklı birini sev.” diyerek tavsiyede bulunmuştur.

Mest-i câm-ı ‘ışk olup âşüfte-destâr ol yüri

Bir levendâne¹⁵ sarıklı dilber-i bî-kârı sev (G. 361/2)

1.6.3.2.2. Ecel/Ölüm

Ölüm, kadehe benzetilmiştir. Bezmin sonu olduğu gibi insanın da bir sonu vardır. Yahya Bey aşağıdaki beyitte kadehi ecele benzetmiştir. Hastaya verilen kadeh

¹⁵ Levendâne: Levende yakışacak surette, kabadayıvari, gösterişli eda yerinde kullanılır bir tabirdir (Pakalın, 1993: 2/359).

ona fayda vermez, onu sersemleştirir. Şair bu durum gerçekleşmeden sevdiğini bir kez daha görmek ister.

Korkarın bî-hûş ide câm-ı ecel bîmâr iken
Göreyin bârî seni bir dahi ‘aklun yâr iken (G. 341/1)

Yahya Bey aşağıdaki beyitte ölmek üzere olan insanın ölüm sarhoşluğu içinde bulunması ve o anda şeytanın susuzluk, çaresizlik içinde olan insana kadehi göstererek imanını almak istemesi olayını hatırlatmış ve ölüm kadehinden bahsetmiştir. “Ey gönül! Dertli olan ölmek için bin can verir (can atar). Bu sebeple zannetme ki ölüm kadehinin korkusunu çeker.”

Ölmeğe bin cân ile cân virür ehl-i derd olan
Ey gönül câm-ı memâtun sanma pervâsın çeker (G. 140/2)

1.6.3.2.3. Neşe/Zevk/Safa

Zevk; safa, eğlence anlamlarına gelir. “*Safa, topraktan yapılan su kabı, maşrapa anlamlarında da kullanılmıştır (Dilçin, 2018: 188)*”. Kadeh, şarap âşığı mutluluk verir, âşığı dertlerinden arındırır. Kadeh seveni güçlü kılar. Yahya Bey aşağıdaki beyitte kadehi neşeye benzetmiştir. Safa iham-ı tenasüple topraktan yapılmış kadeh anlamında da ele alınmıştır. “Başımdaki mutluluk tacı ile elimdeki neşe kadehi; yanımda cihan şahı, kolumda şahinim gibidir.”

Başumda tâc-ı sa‘âdet elümde câm-ı safâ
Yanumda şâh-ı cihânüm kolumda şâhînüm (G. 290/2)

1.6.3.2.4. Muhabbet

Muhabbeti şairler şiirlerinde somutlaştırmışlardır. Şair şu beyitte muhabbet şarabını içip aşk ile arkadaş olmak istediğini ifade etmiş, şarabın etkisiyle kendinden ve dünyadan geçtiğini belirtmiştir. “Muhabbet şarabını içip Allah’tan gayrı her şeyden vazgeçelim ve aşkın ile arkadaş olup maksadın menziline varalım.”

Mâsivâdan geçelüm câm-ı mahabbet içelüm
Varalum menzil-i maksûda olup hem-dem-i ‘ışk (G. 204/3)

Âşıklığın alâmetleri arasında âşığın sinesinin yaralarla dolması veya yakasının yırtık olması vardır. Yahya Bey şu beytinde âşığın yakasının parçalanmasını onun muhabbet kadehinin sarhoşu olmasına bağlamıştır. “Muhabbet kadehinin mesti olduğum anlaşılır; âşık sevgilinin elinden yakasını parçalattı.”

Anlanur mestâne-i câm-ı mahabbet olduğum

Yâr elinden yakasın çâk itdi dîvânım benüm (G. 283/4)

Yahya Bey mecliste sevgilinin olmasıyla şaşkınlık içindedir. Bu şaşkınlığını “Dün gece muhabbet kadehi beni öyle mest etti ki; sevgilinin meclisine kim geldi kim gelmedi bilmiyorum.” diyerek dile getirmiştir.

Şöyle mest itmiş beni câm-ı mahabbet dün gice

Bezm-i yâra bilmezin kim geldi yâ kim gelmedi (G. 454/4)

Şair, sevgilinin yüzünü kadehe benzetmiştir. O yüzü gördüğünden bu yana aklını yitirmiş, sevgilinin yüzünü peri yüzlüye benzetmiştir. “Onun yüzü muhabbet kadehinin sakisidir, o peri yüzlü sevgiliyi gördüğümde beri aklım gitti.”

Sâkî-i câm-ı mahabbetdür cemâli ‘âleme

Gitdi ‘aklüm ol perî yüzlüyü görelden beri (G. 472/6)

1.6.3.3. Kadeh Çeşitleri ve İsimleri

1.6.3.3.1. Ayak

Kadeh anlamında kullanılır. Şairler “ayak”ı gerçek anlamıyla da değerlendirmiş, “baş”la tezat yapmıştır. Türkçe kadeh anlamına gelir. Ayağ-ayak sözleriyle cinas, tevriye, iham-ı tenasüp gibi sanatlar yapılmıştır (Onay, 1996: 114). “*Kadeh, piyâle, ayaklı kadeh. Kelimenin Fars diline Türkçeden geçtiği söylenmektedir. Divan edebiyatında kadeh anlamı yanında (elin zıddı) anlamıyla da ele alınıp özellikle tevriye sanatında kullanılır (Pala, 2005: 43)*”. Yahya Bey şu beyitte “ayak”ı iham-ı tenasüple kadeh manasında ele almış, sevdiğine cennetten şarap ulaştırmasını istemiştir. Tesnim cennet şaraplarının en yükseği anlamında kullanılır (Devellioğlu, 2001: 1092). Bu anlamda ayak-tesnim arasında tezat vardır.

“O zaman bir ayak üzere bin ayak olacaktır; cennetteki tesnim ırmağından ona bir şarap kadehi ulaştır.”

Ol dem bir ayağ üzre bin ayağ olacakdur

Tesnîmden irgür ana bir câm-ı musaffâ (K. 1/68)

Yahya Bey aşağıdaki beyitte “Elinden tut ki o düşkünlerin en düşkünü erguvan şarabı gibi ayaklarda kaldı.” diyerek “ayak”ı aynı zamanda kadeh anlamında almıştır. Erguvan şarabının kadehte kaldığını ifade ederek de aynı zamanda onun değerini ifade etmiştir.

Dest-gîri ol ki ol üftâdeler üftâdesi

Kaldı ayaklarda mânend-i şarâb-ı ergavân (K. 2/40)

Sancak, düşmanların kanını şarap yerine içmek için bir ayak üstünde elinde kadeh tuttuğunu dile getirerek sancağı kişileştirmiştir. Şair, ayak-sagar arasında iham-ı tenasüp yapmıştır.

Kanını düşmanların mey yirine nûş itmeğe

Bir ayağ üzre turub elde tutar sâgar livâ (K. 15/6)

Yahya Bey şu beyitte “mey-i hamrâ” ile benzetme yapmıştır. “Elini al” ile ehl-i kemâl arasında olgun kişiden el almak anlamında ilişki kurmuştur. Şair, ayak ile hem el hem de mey-i hamrâ arasında ilişki kurmuştur. “Bu fakirin elinden tut zira kemâl sahibi kimselerin kırmızı şarap gibi ayakta kalmaları (ayak altında kalmaları) uygun değildir.”

Elini al bu fakîrün ne lâyıkdur kim

Mey-i hamrâ gibi ayakda kala ehl-i kemâl (K. 18/36)

Şair, aşağıdaki beyitte sürahi ile şarap içen, sürahinin şekli ile ayak arasında şekil yönünden bağ kurmuştur. Beyitte şair, insanın ruhunun ayağından itibaren çekildiği inancını dikkate almıştır. “Sürahi gibi daima şaraba bağımlı olursun; ölüm ayağını alınca ha deyince yakın oldu.”

Surâhî gibi olursın müdâm bâde-perest

Ecel ayağın alup hâ deyince oldu yakın (K. 19/20)

Şair aşağıdaki beyitte kadehin meclisten götürüldüğünü ifade ederek sevgilinin güzellik unsurları arasında yerini alan yanağı vurgulamıştır. Sevgili utanınca yanağı kırmızılaşır. “Meclisten kadehi götürmüş, yanağı kızarmış, lal renkli olmuştur.”

Götürmüş bezmden ille ayağı

Kızarmış la‘l-reng olmuş yanağı (Şh. 2/89)

Meclislerde sohbetlerde şarap içilir, şiirler okunur. Yahya Bey şu beyitte mecliste yaşananları resmetmiş, bir ayak üstünde her peri gibi güzelin şarap sohbetinde gönül çelen şiirler okumasını betimlemiştir. Şair, ayak sözcüğünü kadeh anlamında kullanarak ayak-mey arasında iham-ı tenasüp yapmıştır.

Okur mey sohbetinde her perî-veş

Bir ayağ üstine bin şi‘r-i dil-keş (Şh. 2/111)

Şarap, içeni düşkün gösteren bir içecektir. Yahya Bey aşağıdaki beyitte şarabın olgunun ve gencin değerini düşürdüğünü kırmızı şarabın dünyayı mest ettiğini söylemiştir. Bunun yanında şarabın dünyayı sarhoş etmesiyle mübalağa yapmış, ayağa düşürmek deyiimiyle hem sarhoş etmeyi hem de gencin ve olgununun değerini düşüreceğini ima etmiştir.

Düşürür ayağa pîr ü cuvânı

Şarâb-ı la‘li mest eyler cihânı (Şh. 2/234)

Yahya Bey aşağıdaki beyitte hayıflanarak ecel sakisinin kadehini elinden aldığını ifade etmiş ayak-saki arasında iham-ı tenasüp yapmıştır. “Eyvahlar olsun ki ecel sakisi benim elimden kadehimi almıştır. Ey doktorum gel, ayrılık zamanı oldu.”

Derdâ ki aldı ayağımı sâkî-i ecel

Gel ey tabîbüm ayrılacak demler oldu gel (G. 247.1/1)

Şair aşağıdaki beyitte kadehler arasında bir kıyaslama yapmış ve bu kadehler arasında aşk kadehini diğer kadehlere tercih etmiştir. Sakiye seslenerek aşk kadehinden yana olduğunu belirtmiştir. “Ey saki! Bir kadehin üzerinde bin kadeh dahi olsa ben aşk kadehini elden bırakmayayım.”

Bir ayağ üzre bin ayak olsa elden komayam

Câm-ı ‘ışkı sâkıyâ mahşerde ölem dirilem (G. 286/6)

Âşıklar sevgilinin sohbetinde bulunmak ve maşukla sohbet etmek ister. Bu sohbe kavuşmak için ellerinden gelen her şeyi yaparlar. Yahya Bey aşağıdaki beyitte sevgilinin sohbetine ulaşsa buna şaşılmayacağını dile getirmiştir. “Olgun insanlar, şarap gibi ayaktan başa çıkar. Kemâl ehli başa en aşağıdan çıkmaya başlar.”

Yahyâ n’ola irişdi ise sohbet-i yâra

Mey gibi çıkar başa kemâl ehli ayakdan (G. 307/5)

Şarap içenler içtiklerini ve sarhoşluklarını gizli tutmak ister. Şair aşağıdaki beyitte sarhoşluğunu gizler hatta inkâr eder. Beyitte ayak seyri etmek kadeh dolaştırmak anlamında kullanılmıştır (Çavuşoğlu, 1998: 49). “Sarhoş olup kadeh eğlencesi yaptığımızı (kimseye) söyleme, kim ne derse desin inkâr etmeyi asla bırakma.”

Dime mest olup ayağ seyrini itdüğümüzi

Kim ne dirse disün elden koma inkârı sakın (G. 336/3)

Yahya Bey şu beyitte sevgilinin peşinden gittiğini, ayağına su gibi aktı diyerek servi-su-ayak-saki arasında ilişki kurarak anlatmıştır. Beyitte servi ağacının suyu seven bir ağaç olduğu ve klasik şiirde bu yönüyle de ele alındığı akla gelmelidir. “Saki, yeşil elbise ile bir servi gibi oldu. Onu böyle görünce sevgilinin yoluna revan oldu, dün gece kadehine gönlümüz su gibi aktı.”

Câme-i sebz ile sâkî oldı bir serv-i revân

Ayağına gönlümüz su gibi akdı dün gice (G. 394/4)

Şair, sofiye şarabı terk edip kavga etme, güzellerle Galataya gel, diye seslenmektedir. Şarabı bırakan asabi olur. Yahya Bey bu asabiyeti Galata’ya giderek giderebileceğini düşünmektedir. Galata, Müslüman olmayanların yoğun olarak yaşadığı ve meyhaneleriyle meşhur olan bir yerdir (Canım, 2016: 584). “*Galata’ya ayak seyrinin eyle*” diyerek hem Galata’ya gitme anlamında hem de Galata’da kadeh yani şarap içme anlamında tevriyeli kullanmıştır (Çavuşoğlu, 1998: 49). “Sofî şarabı terk edip kendini kavgaya verme; güzellerle gez, dolaş, Galataya gel.”

Şarâbı terk idüp sofî başunı virme gavgâya

Güzellerle ayağ seyrânın eyle gel Kalataya (G. 421/1)

1.6.3.3.2. Câm

Câm, sırça ve camdan yapılmış kadeh anlamında ele alınmıştır (Canım, 2016: 52).

“Cam çeşitli terkiplerle birlikte kullanılmıştır: câm-ı aşk, câm-ı ayş, câm-ı bâde, câm-ı belâ, câm-ı berrâk, câm-ı billûr, câm-ı Câmî, câm-ı Cem, câm-ı cihân, câm-ı çeşm, câm-ı derd, câm-ı dîde, câm-ı dil, câm-ı ecel, câm-ı elest, câm-ı ezel, câm-ı Fağfûr, câm-ı firâk, câm-ı gam, câm-ı gül, câm-ı İskender, câm-ı istiğna, câm-ı leb, câm-ı mahabbet, câm-ı meclis, câm-ı mey, câm-ı mihnet, câm-ı musaffâ, câm-ı nâb, câm-ı sabûhî, câm-ı sâf, câm-ı sahbâ, câm-ı sâkî, câm-ı sohbet, câm-ı sürûr, câm-ı şarâb, câm-ı şevk, câm-ı tehî, câm-ı vahdet, câm-ı visâl, câm-ı yâkût, câm-ı zer (Bahadır, 2012: 290)”.

Şair şu beytinde özellikle şarapla kan arasında benzerlik kurmuştur. “Sazı harap ve bitap hale getirdiler. Fasığın kanı, boş kadeh gibi kurudu.”

Rebâbun eylediler hâlini harâb u yebâb

Kurudı câm-ı tehî gibi fâsıkun kanı (K. 6/3)

Yahya Bey aşağıdaki beyitte kadehin zamanın geçtiğini söylemiştir. Beyitte Mecnun’a telmihte bulunmuş, defî Mecnun’un kâsesine benzetmiştir. “Def, Mecnûn’un kâsesi gibi iki parça oldu, köpeğin kadehi gibi kadehin devri geçti.”

Def oldu kâse-i Mecnûn gibi iki pâre

Sifâl-i seg gibi câmun dürüldi devrânı (K. 6/4)

Sevgilinin yüzü, parlaklığı ile billur kadehe benzetilir. Yahya Bey de aşağıdaki beyitte kadehin parlaklığı ile ay yüzlü sevgili arasında anlam ilgisi kurmuştur. Şair beyitte kadehin parlaklığını, şarabın kırmızılığını sevgilinin güzellik unsurlarıyla ilişkilendirmiştir. “Ey ay gibi parlak alınlı, gün yüzünde görünen dudağının kırmızılığı, billurdan kadeh içinde kalmış bir şarap damlasıdır.”

Câm-ı billûr içre kalmış cur‘a-i meydür hemân

Gün yüzünde görinen la‘l-i lebün ey meh-cebîn (K. 13/15)

Ramazan ayında sarhoşlar içmezler. Oruç ayı geçince sarhoşun şaraba olan hasreti biter. Yahya Bey de Ramazan ayında şarap içmeyen günahkârın kanının kuruduğunu, oruç ayından dolayı şaraba duyduğu hasreti dile getirmiş; kanı kuruyan fasıklarla ramazan ayında dolayı boş kalan kadeh arasında münasebet kurmuştur.

Fâsık u fâcirlerün kanı kurıdı nâgehân

Oruc ayından boşanmış câma döndiler hemân (Mş. 2/2/3)

Şarap insanı sarhoş eder. Aşkta şarap gibi insanı sarhoş eder. İçenin akli başından gider. Yahya Bey şu beyitte aşk sarhoşunun hâlini izah etmiştir. Aşk gelince akıl baştan gider, gönül devreye girer. “Muhabbet kadehinin sarhoşu olunca; akıl evim yağmalandı.”

Olup mestâne-i câm-ı mahabbet

İrişdi hâne-i ‘akluma gâret (Şh. 2/53)

Divan şiirinde âşık, (Şah’ı sevgili olarak düşündüğümüzde) maşukun süslü elbiseler giyip rakiple şarap içmesine katlanamaz. Bu durum âşığa zulümdür. Yahya Bey âşığın çektiği bu sıkıntıyı aşağıdaki beyitte dile getirmiştir. “Rakiple şarap kadehi içip beni ateşe salma; şahım, süslü taçlar giyip âşığa zulmetme.”

Cânuma od salma ağyâr ile câm-ı mey içüp

‘Âşıka zulm itme şâhum tâc-ı zîbâlar geyüp (G. 29/2)

Divan şiirinde ezel meclisi ruhlar âlemdir. Bu meclis ilk meclis olarak kabul edilir. Ezel sarhoşluğu ezel meclisinde içilen şaraba dayandırılır. Kırmızı gülün rengi de ezel meclisinde içilen şaraba bağlanır. Yahya Bey aşağıdaki beyitte kırmızı gülün rengini bu meclisten aldığını ifade etmiştir.

İçmesen bezm-i ezelde bâde-i câm-ı elest

Ey gül-i hamrâ gözün olmazdı her dem kan mest (G. 32/1)

Aşk şarabı, sarhoş edicidir. Aşağıdaki beyitte aşk şarabı Yahya Bey’i sarhoş etmiş ve şairin sözünde doğruluk bırakmamıştır.

Mest ü mecnûn eyledi câm-ı şarâb-ı ‘ışk-ı yâr

Yokdur akar su gibi sözinde Yahyânun sebât (G. 34/5)

Yahya Bey aşağıdaki beyitte seher vakti şarap içmeyince gönöl açılmaz diyerek insanı kendine getirenin sabah içilen şarap olduğunu ifade etmiştir. Câm-ı sabûh; sabah kadehidir, aynı zamanda insanı ayıltan bir şarap türü olarak bilinir (Kılıç, 2016: 405). “Seherde lâle gibi sabah kadehi şarabı içmeyince gönöl açılmaz, bedene ruh rahatlığı yetişmez.”

Gönöl açılmaz irişmez bedene râhat-ı rûh
Seherde lâle gibi almayınca câm-ı sabûh (G. 43/1)

Şair şu beyitte Allah aşkından sarhoş olanın sabah kadehi ile ayılacağını ifade ederek “tolu”yu iham-ı tenasüple şarap anlamında kullanmıştır. “Allah aşkından dolu bir sabah kadehi içersen sadıkların sabahı gibi gönlün açılıp safa bulsun.”

Subh-ı sâdık gibi gönlün açıla bula safâ
‘Işk-ı Hakdan içen isen tolu bir câm-ı sabûh (G. 45/2)

Divan şiirinde kavuşma yoktur. Yahya Bey de şu beyitte sofiye seslenir: “Ey sofi, kavuşma şarabının kadehinin acı olduğunu zannetme; o, insanın canı gibi lezzetlidir.”

Âdemün cân-ı ‘azîzi gibi lezzetlü olur
Sofiyâ sanma sakın câm-ı mey-i vuslatı telh (G. 46/3)

Şair, şu beyitte tabiatın geleneksel düzeninden yararlanmıştır. Goncanın açılmasına güneş vesile kılarak hüsn-i talil yapmıştır. Ay yüzlü sevgilinin yüzünü açması ve göstermesi şarap kadehine bağlanmıştır.

Sohbetde mâh-rûları câm-ı şarâb açar
Niteki tâze goncaları âfitâb açar (G. 73/1)

Şair, aşağıdaki beyitte sevgiliyle gül yanaklı sevgiliyle gül gibi şarap içenin içinin açıldığını, bir şarap kadehinin binlerce utanılacak şeyi ortadan kaldırdığını söylemiştir.

Gül gibi câm içen açılır gül-‘izâr ile
Bir câm-ı mey arada hezârân hicâb açar (G. 73/4)

Şair şu beyitte rücu sanatı yaparak beyti kurar: “Doğru yolu gösteren âlim, insanı; dünyayı gösteren ayna haline getirir. Dünyayı gösteren ayna nedir o insanı Allah’ın aynası haline getirir.”

Mürşid-i kâmil âdemi câm-ı cihân-nümâ ider

Câm-ı cihân-nümâ nedür âyine-i Hudâ ider (G. 80/1)

Yahya Bey aşağıdaki beyitte kadehi yani şarabı oruç geldiği için bıraktığını ve bu ayda sakinin kendisiyle mücadelesini dile etmiştir. Beyitte şair, el ile yapılan savaş düğün bayramdır irsal-i meseliyle herkesin yaptığı mücadeleyi yapmanın tek başına verilen bir mücadeleye göre kolay olacağını dile getirmiş; ramazan ayında şarabı yani kadehi bırakmasının kolay olacağını akla getirmiştir.

Terk-i câm itsem n’ola rûz-ı sıyâm-ı ‘âmdur

İl ile olan kazâ sâkî düğün bayramdur (G. 84/1)

Yahya Bey aşağıdaki beyitte “rûz-ı ezelde” diyerek elest bezminden bahseder. Elest bezmi Allah’ın ruhlar âleminde kullarına sual ettiği meclistir. (Pala, 2005: 72). Âşıklar bezm-i eleste sarhoş olduklarına inanırlar. “Ruhlar âleminden ayrıldığımız o günden bu yana orucuz. Bu sebeple şarap kadehi gibi kanımız kurudur.”

Rûz-ı ezelde rûze-i hecrünle sâkîyâ

Câm-ı şarâb gibi bizüm kanumuz kurur (G. 107/4)

Câm-ı cihân-nümâ, dünyayı seyrettiren kadehtir. “*Cem’in kadehidir. Yedi feleğin sırrını taşıyan bu kadeh temsilî yedi madenden yapılmıştır. Efsaneye göre bu kadehle bütün cihan seyredilirmiş. Şarabın verdiği keyfiyetten dolayı bir inanış yerleşmiş olmalıdır (Pala, 2005: 83)*”. Şair aşağıdaki beyitte bedeninin dünyayı gösteren kadehe döndüğünü söyler. Bu kadehten her an gam, keder ve sıkıntımızı görür.

Câm-ı cihân-nümâyâ dönüpdür vücûdumuz

Her lahza gussa vü gam u endûhumuz görür (G. 107/6)

Şair aşağıdaki beyitte irsal-i mesel yapmış. “İti öldüren sürür” diyerek buarada rakip it ile eşleştirilmiş. Sakinin kadehi karşısında eşek yani rakip yıkılmış, dayanamamıştır.

Sâkî yıkıldı câm-ı meyünle rakîb-i har
N'eylersen eyle anı iti öldüren sürür (G. 107/7)

Şair şu beyitte ad aktarmasıyla kadehi şarap olarak ele almıştır. “Yahya gibi şarabının sarhoşu olan divaneleri din düşmanlarının korkusunu çeker sanma.”

Mest-i câm-ı ‘ışk olan dîvâneler Yahyâ gibi
Dostum a‘dâ-yı dînün sanma pervâsın çeker (G. 109/5)

Yahya Bey yukarıdaki beyitte olduğu gibi aşağıdaki beyitte de kadehle şarabı kastetmiş, sarhoş olanların çevresiyle ilgiyi kestiğinden bahsetmiştir. “Aşk kadehini içenler mest ve sarhoş oldular, herkesle ilgilerini kestiler.”

Cümle ‘âlemden ta‘alluk riştesini kesdiler
Câm-ı ‘ışkı nûş idenler mest ü bî-hûş oldılar (G. 114/5)

Yahya Bey aşağıdaki beyitte mah-ı devranla (dolunay) sevgiliyi kastetmiştir. “Sevgili muhabbet kadehine saki olduğundan beri kimi sarhoş, kimi kendinden geçmiş, kimi deli ve şuursuzdur.”

Mahabbet câmına sâkî olaldan mâh-ı devrânım
Kimi mest ü kimi hayrân kimi mecnûn u şeydâdur (G. 134/5)

Musaffa, parlak kadehtir. Yahya Bey aşağıdaki beyitte, saf kadehin kıymetli olduğunu belirtmiş ve zahide yani ham sofuya çatmıştır. “Şarap sohbetinde gizlice küstah zahidi gör, gül yüzlü sakinin saf kadehini iç.”

Sohbet-i meyde nihânî zâhid-i güstâhı gör
Sâkî-i gül-çihrenün câm-ı musaffâsın çeker (G. 140/4)

Şair şu beyitte kırmızı dudakla şarap arasında renk ilgisi kurmuş, rakibin kadehle kendinden geçmeyeceğini dile getirmiştir.

Sâkî leb-i la‘lünle nihânîce sözüm var
Câm-ı mey içüp bir yana ağyâr yıkılmaz (G. 185/4)

Şair aşağıdaki beytinde “câm-ı billûr” ile sevgilinin güneş gibi olan yanağı arasında bağlantı kurmuş, sevgilinin dudağının küçüklüğünün ve renginin yanında

tatlılığını dile getirmiştir. Beyitte leff ü neşr içinde billur cam, yanak; şekerden daha tatlı olan dudak ise şarap damlası ile ilişkilendirilmiştir.

Câm-ı billûrda bir cur‘a-i mey oldı hemân
Mihr-i ruhsârün ile ol leb-i şekker-şikenün (G. 218/2)

Elest meclisini şairler, içilen şarabın kadim olduğunu ifade etmek için kullanmışlardır. Elest toplantısı hatırlatılır, bu toplantıda içilen şarabın yeniden toplanma gününe yani haşre kadar etkisinin devam ettiği dile getirilir. Yahya Bey de aşağıdaki beyitte ezel meclisinde içtiği bu şarabın etkisinin yeniden toplanma gününe kadar daim olacağını dile getirmiştir. “Ben senin aşkına dair ezel meclisinde öyle bir kadeh içtim ki o şarabın canıma verdiği şevk, lezzet haşre kadar yok olmaz.”

‘İşkuna bir câm-ı mey içdüm ezel bezminde kim
Zâyil olmaz şevkı cânâ haşre dek ol bâdenün (G. 229/3)

Billur kadeh, içindekini net olarak gösteren kadehtir. Şair şu beyitte sevgilinin inci saçan elini kadehe benzetmiş, bunun kırmızı şarap misali sevgilinin elindeki renkli mendili olduğunu söylemiştir.

Câm-ı billûr oldı gûya keff-i dür-pâşı anun
Ana rengîn destmâlidür mey-i hamrâ-misâl (G. 241/2)

Gül, baharın; bahar, meclisin; meclis şarabın yani kadehin müjdecisidir. Kadeh gönlü açar, insanı rahatlatır. Âşığa mutluluk verir. “Yahya gül bahçesine sonbahar geldiyse, gam değil; kadehler gül gibi benim gönlüm açar.”

Gam değül Yahyâ hazân irdiyse sahn-ı gülşene
Gül gibi gönlüm açar câm-ı musaffâlar benüm (G. 280/7)

Yahya Bey şu beytinde dünyayı gösteren şarap kadehini topraktan yapanların meyhane düşkünü bir rindi bile bu toprak kadeh sayesinde büyük bir imam yaptığını dile getirmiş; topraktan yapılan eşyaların kısa sürede toprağa döneceği düşüncesiyle hayatın geçiciliğini akla getirmiştir.

Bir rind-i mey-peresti imâmü’l-hümâm ider
Câm-ı cihân-nümâyı yapanlar türâbdan (G. 326/2)

Kadehin yere çalınması, kırılması, dağılması sarhoş için perişanlıktır. Onun nazarında dünya perişanlık içerisindedir. Şair şu beytinde “Güneş sabuh şarabının kadehini yere çalsaydı feleğin çarkı ıstırapta boş, uzak olurdu.” diyerek sarhoşların ıstıraplarını gidermesi için kadehe yere çaldıklarını söylemiştir.

Mihrün çalaydı câm-ı sabûhîsini yere
Hâlî olurdu çarh-ı felek ıztırâbdan (G. 326/3)

Yahya Bey şarabın insanı farklı hallere döndürdüğünü ifade etmiştir. Kadeh insana farklı durumlar yaşatır. “O kadehi dert ehline getir ki haller getire, o sohbet sana zillet getirir.”

Getür ol câmı ki derd ehline hâlet getüre
Gider ol sohbeti kim sana mezellet getüre (G. 377/1)

Rakibin sevgiliye ilgisi âşığı kahreder. Ona şarap sunması kadeh tutması âşığı üzer. Şair şu beyitte sevgilinin rakibe şarap sunmasından rahatsızlığını dile getirmiştir. “Ey rakip! Sevgiliye şarap sunup beni kan ağlatma; yoksa sonunda gözümün yaşı seni kadeh gibi tutar. Yani seni kanlara gark eder.”

Yâra mey sunma rakîbâ beni kan ağlatma
Câm gibi tutar âhir gözümün yaşı seni (G. 494/6)

Aşk kadehi, insanı dünya bağlarından uzaklaştırır. Yahya Bey aşağıdaki beytinde aşk şarabının dünyaya bağlılığı ortadan kaldırdığını ifade etmiştir. Allah’ım ilâhi keyfiyyet bana uzak olmasın, demiştir.

Mahv itdi câm-ı ‘ışkun kayd-ı cihânı benden
Keyfiyyet-i İlâhi dûr olmasun İlâhî (G. 503/5)

Yahya Bey şu beyitte akıllı kişiyi tarif etmiştir. Şaire göre akıllı kişi dünya işlerinden uzak durup zamanını şarap kadehiyle geçirendir.

‘Âkil oldur ki cihân nakşına meyl eylemeyüp
Devr-i câm-ı mey ile hoş geçüre devrânı (G. 513/4)

1.6.3.3. Câm-ı Cem

Cem'in kadehi olarak bilinir.

“Sırça ve camdan yapılmış kadeh. Mecazi olarak ayna ve şarap anlamında kullanılmıştır. Kelime divan edebiyatında genellikle Cem ve Cemşîd ile birlikte ve Câm-ı Cem şeklinde geçer. Yani İran'ın efsanevi hükümdarı Cem ve Cemşîd'in kadehi anlamındadır. Rivayete göre şarabın da mucidi olan Cem'in kullandığı sihirli kadehin üzerinde yedi tane yazı bulunmaktadır. Cem bunlara bakmak suretiyle dünyada meydana gelen bütün olayları görebilmektedir. Bu yüzden bu kadehin diğer isimleri câm-ı gîtî veya câm-ı cihan-nümadır (Canım, 2016: 52)”.

Şair şu beytinde şarap-Cemşîd ilişkisini dikkate almıştır. Cemşîd'in şarap, bulduğuna inanılır. Cemşîd'in Câm-ı Cem denilen büyük bir kadehle dünyayı seyrettiği rivayet edilir. *“Yahya Bey şu beyitte İran padişahıyla Kanûnî'yi karşılaştırır. Sâyil “akıcı” ve “dilenci” anlamlarında da kullanılır. Yahya Bey burada her iki anlamını da dikkate almıştır (Çavuşoğlu, 1983: 187)”.* Mey-ayak arasında iham-ı tenasüp vardır. *“Biz Osmanoğlu'nun kuluyuz, şarap gibi yüz kızartıp Cemşîd'in ayağına varmayız, dilenci olmayız.”*

Âl-i ‘Osmânun kulıyuz yüz kızardup mey gibi

Varmazuz Cemşîdün ayağına sâyil olmazuz (G. 176/5)

Şair şu beyitte *“Aşk Cem'inin kadehi insanı sarhoş ve akılsız eder. Aşk âlemi ise kişiyi iki cihandan geçirir.”* demiştir. Şair şu beyitte *aşk Cem'inin kadehinin sarhoş ettiğini; aşk âleminin insanı iki cihandan geçirdiğini* söyler.

Mest ü lâ-ya‘kil ider âdemi câm-ı Cem-i ‘ışk

Geçürür iki cihândan kişiyi ‘âlem-i ‘ışk (G. 204/1)

Divan şiiri geleneğinde kadeh âşık için kıymetlidir.

“Efsaneye göre Cem dünyayı dolaşırken Azerbaycan'a gelince burayı beğenip gün doğuşunda yüksek bir yere mücevherlerle süslü bir taht koydurmuş. Güneşin doğuşuna yakın kendisi de mücevher işlemeli kaftanlarını giyip bu tahta oturmuş. Güneş doğunca taht, taç ve kaftan parlamaya başlamış. Halk bunu görünce o güne nevrüz Cem'e de Cemşîd demişler (Pala, 2005: 86)”.

“Sevgilimizin köpeğinin eski çanağını Cem'in kadehine ve cihanı gösteren Cemşîd'in tacına değişmeyiz.”

Virmezüz köhne sifâl-i seg-i cânânemüzi

Tâc-ı Cemşîd-i cihân-dîde ile câm-ı Ceme (G. 427/4)

“*Divan şiir ve nesrinde Cem bezm, Rüstem de rezm simgesidir (Zavotçu, 2013: 615)*”. Şair “Ey saki! Bir kadehle beni Zâl oğlu Rüstem gibi kahraman yap; ayrılık kımından sıyrılmış bir kılıç düşman ise sonsuzdur.” demiştir.

Hecr ise yalın kılıç a‘dâ ise pâyânı yok

Sâkıyâ bir Câm-ı Cemle Rüstem-i Zâl it beni (G. 496/3)

“*El sunmak deyimi; el uzatmak, yaklaşmak, istemek anlamında kullanılır (Aksoy, 2016: 764)*”. Yahya Bey, aşağıdaki beyitte Cem’in kadehinin çömlekten yapıldığını dile getirerek Cem’in kadehine telmihte bulunmuş; âşığın, sevgilinin köpeği ile aynı çanaktan beslendiğini söylemiştir. “Sürahi gibi el uzatma. Cem’in her kadehi bir köpek çanağıdır.”

El sunma hergiz hem-çü surâhî

Her câm-ı Cemdür bir seg sifâli (Ms. 1/5/6)

Şair şu beytinde üzerinde utanmanın etkisinden dolayı gözünün gönlünün açılmadığını, ateş iken nur olmayınca dünyayı gösteren kadeh olmadığını dile getirmiştir.

Gönlüm gözüm açılmadı cânda hicâbum var iken

Câm-ı cihân-bîn olmadum nûr olmayınca nâr iken (G. 352/1)

1.6.3.3.4. Câm-ı İskender

İskender’in kadehi olarak tanımlanır. “*Şairler Cem’in meşhur kadehi câm-ı Cem ile ilgili efsaneleri aynaya (dünyayı gösteren ayna, İskender’in aynası) yüklemişler ve kadehi aynaya benzetmişlerdir (Bahadır, 2012: 307)*”.

Divan şiiri geleneğinde dünyanın birçok yerini fethetmesi yönüyle de ele alınan İskender pek çok sanatlara konu edilmiştir (Pala, 2005: 237). Şair şu beyitte kadehi İskender’in kadehine benzetmiştir. “Sakinin gümüş kolu yöneldi; kadeh ona İskender’in kadehi oldu.”

Bir meyli oldu sâ‘id-i sîmîn-i sâkînün

Olmuş durur kadeh ana Câm-ı Sikenderî (G. 467/6)

1.6.3.3.5. Peymâne

“Göz dikmek, bir şeyi ele geçirmek isteğine kapılmak (Tanyeri, 1999: 124)”.

Rakibe, düşmana kadeh, şarap verilmez. Şair, aşağıdaki beytinde düşmanın kadehe göz diktiğini onu ele geçirmek istediğini söyler. “O gözleri sarhoşa kızıp bir kadeh içirsem; düşman, şarap kabarcığı gibi kadehe göz diker.”

Germ olup bir câm içürsem ol gözi mestâneye

Göz diker a‘dâ habâb-ı mey gibi peymâneye (G. 422/1)

1.6.3.3.6. Sâgar

Sâgar, kadehe verilen isimlerdendir. *“Kadeh, içki bardağı, câm kadeh olarak tanımlanır (Pala, 2005: 386)”*. Şair şu beytinde nergisin şarap kadehi gibi sarhoşluğu artırdığını söylemiş ve nergisin âşığa ilaç olduğunu dile getirmiştir. Nergis insanı uyandırır, şifa verir. Divan şiirinde nergis, sevgilinin baygın bakan gözleri ile ilişkilendirilir. Bu doğrultuda bakıldığında şairin şarap kadehi gibi çılgınlığını artıran, onu sarhoş eden sevgilinin gözleridir.

Sâgar-ı mey gibi ey Yahyâ cünûnın arturur

Oldı nergis ‘âşka bir ma‘nide ‘ayn-ı ‘ilâc (G. 38/7)

Yahya Bey şu beytinde leff ü neşr yaparak sevgilinin can bahşeden lal renkli dudağı ile zikri, şarap kadehi ile de tesbihi ilişkilendirmiştir. “Şairin zikri sevgilinin can bağışlayan kırmızı dudağıdır. Şairin zikrinde sevgili, elindeki tesbihi ise şarap kadehidir.”

Nîgârâ zikr ü tesbîhi olupdur şimdi Yahyânun

Dilinde la‘l-i cân-bahşun elinde sâgar-ı bâde (G. 369/7)

1.6.3.3.7. Sifâl

Sifâl, kadeh olarak bilinir. *“Çanak, çömlek demektir. Eski ayyaşlar bununla içerlermiş. Edebiyatımızda kadeh yerine kullanılmıştır (Onay, 1996: 436)”*. Kadeh topraktan yapılır. Yahya Bey şu beyitteki kadehi gümüşten yapılmış olarak tarif etmiştir. Beyitte mâh ile karanfil, encüm ile sîm-sifal ilişkilendirilmiştir. Beyitten

şarabın taze karanfiller ile içildiği anlaşılmaktadır. Aslında karanfil renk olarak da şarapla ilişkilidir. “İnsanın yeni ay ve yıldızla gönlü açar, gümüş kadeh taze karanfiller ile güzeldir.”

Âdemün gönlün açar mâh-ı nev ile encüm
Hûbdur tâze karanfiller ile sîm sifâl (K. 14/5)

1.6.3.4. Kadehle İlgili Deyimler

1.6.3.4.1. Ayak Seyri

Şair, ham sofuya seslenir. Akıllı olanların yeri meyhanedir. Gel meyhanede şarabı kadehten iç. Ayak seyri hem bir yere gitmek hem de kadehi elden ele dolaştırmak anlamına gelir. Yahya Bey şu beyitte “ayak”ı iham-ı tenasüple kadeh anlamında kullanmıştır. “*Gel kadehi dolaştır, şarabı kadehten iç; ey sofı, akıl sahipleri meyhânedan kaçır mı (Çavuşoğlu, 1998: 49)?*”

Gel ayak seyrini kıl nûş it meyi peymânen
‘Âkil olanlar kaçır mı zâhidâ meyhânen (G. 305/1)

1.6.4. Saki

Saki, divan şiirinde meclisin önemli unsurları arasında yerini alır; mecliste şarap dağıtan olarak bilinir.

“Saki; kadeh sunar, içki verir. Meclise neşe ve canlılık verir. Ortada dolaşıp içki dağıtmakla görevlidir. Saki, şairin gözünde sevgili sayılır. Bazan saki çalgıcı olarak da görev yapar. Bütün bu hallerde saki mutlaka güzelliğiyle dikkat çeker. Hatta âşık, içkiden değil sakinin güzelliğinden sarhoş olmalıdır. Saki sâid-i sîmîni daima görülmelidir. O Hızır’a benzer ve bereket dağıtıp herkesin gönlünü yapar, hazırlar, içki sunar, meclise neşe ve parlaklık sunar, şarkı söyler vs. (Pala, 2005: 387)”

Tasavvufi olarak saki ilâhî şarap sunan, Feyyaz-ı Mutlak, Allah (c.c.) olarak bilinir (Zavotçu, 2013: 624).

“İstanbul’da, kaplarla çeşme suyu taşıyanlara “saka”; dinî günlerde su dağıtan, mersiyeler okuyarak para toplayanlara ise saki denirdi. Meyhanelerde eskiden saki olarak daha çok Ermeni, Rum ve Kıptî delikanlıları çalışırlardı. Divan şairleri “rezm”den sonra “bezm”in hasretini çekerler. Bu meclislerin mumu, çerâğı yani en gözde kişisi ise sakidir. O, mutribile birlikte bezmin ayrılmaz iki parçasıdır. Sakinin en önemli özelliği güzelliğidir (Canım, 2016: 112)”.

Şair şu beytinde; saki eliyle ölümsüzlük suyu dağıtmıştır. Âb-ı hayvan ya da âb-ı hayat; “İçene ebedi hayat bağışlayan efsanevi su. Mecazen çok tatlı ve hafif su” anlamında kullanılmıştır. *“Tolu, içkiyle doldurulmuş kadeh, sağrak (Dilçin, 2018:221)”*. Âb-ı hayvan-tolu arasında iham-ı tenasüp yapmıştır. Saki, eliyle ölümsüzlük suyu olan içkiyi dağıtır.

“Dudağın canla ilgisi birkaç farklı şekilde ele alınır: 1. Dudak çok küçük hatta yok denecek kadar küçüktür. Can da dudak gibi ismi var kendi yok gibidir. 2. Hz. İsa’nın mucizelerinden biri de küçük olduğu halde konuşmuş ölüleri diriltmiştir. Âb-ı hayvanla dudak arasında da can ilgisi kurmuştur. 3. Sevgilinin ayva tüylerine “hat” taze tüye de “hat-ı hıız” denir. Bu kelime Hızır peygamberi, Hızır’da hayat suyunu çağrıştırır (Çavuşoğlu, 1983: 109)”.

Sohbete sâkî toludan âb-ı hayvân yağdurur

Bûseler virüp bize mahbûblar can yağdurur (Mş. 1/2/4)

Beyitte göğşe erişen bu ah bulutunun meclise âdetâ yağmur gibi dolu yağdırdığı söylenmiş, mecliste yerin bu ahla dolduğu ima edilmiştir. Beyitte tolu ile bârân arasında iham-ı tenasüp kurulmuştur. “Ey saki bugün mecliste şarap yağmur gibi yağdı. Anlaşılan sarhoşların ahının bulutu göğşe erişti.”

Bu gün bezm içre ey sâkî tolu bârân gibi yağdı

İrişdi göklere benzer ki ebr-i âhı mestânun (G. 217/4)

Şair şu beytinde “Ey saki! Yahya’nın sırlarını ancak onu aşk şarabıyla sarhoş ederek öğrenebiliriz.” demiştir.

Şarâb-ı ‘ışk ile Yahyâyı mest idüp sâkî

Ümîddür niçe râz-ı nihânı söyledelüm (G. 272/7)

1.6.4.1. Sakinin Görevleri

1.6.4.1.1. Ayak/Kadeh Sunar

Ayak (kadeh) sunmak sakinin görevleri arasındadır. Saki ile ilgili tasvirlerde ilk olarak kadeh sunması akla gelir. Mecliste tek kadeh vardır. Bu kadeh mecliste belli bir düzen içinde ve sırayla sunulur (Bahadır, 2012: 265-266).

Yahya Bey, şu beytinde sakinin asıl görevi olan kadeh sunmayı dile getirmiştir. “Saki ne zaman rakibe erguvân renkli şarap verse aşığın gözyaşları gözüne şarap gibi gelir yani âşık kanlı gözyaşı dökmeye başlar.”

Kanlı yaşum gözüme gelür mey gibi müdâm
Sâkî kaçan rakîbe mey-i ergavân virür (G. 106/4)

1.6.4.2.1. Sarhoş Eder

İçki insanı sarhoş eder. Saki şarabı sunan olduğundan sarhoşluğu sakinin verdiği düşünülür ve sarhoşluğun kaynağında saki görülür. Yahya Bey şu beyitte sakiye seslenmiş, sakinin divane ve avare âşıklara içirip onları halka temaşa kılmasını söyler.

Sâkîyâ ‘âşık-ı dîvâne vü âvârelere
‘Işk câmin içürüp halka temâşa eyle (G. 416/3)

1.6.4.2. Sakiye Benzetilen Unsurlar

1.6.4.2.1. Ecel/Ölüm

Yahya Bey aşağıdaki beyitte eceli sakiye benzetmiş, ecel sakisinin elinden kadehi aldığını ve ayrılık zamanının geldiğini ifade ederek doktorun gelmesini istemiştir.

Derdâ ki aldı ayağımı sâkî-i ecel
Gel ey tabîbüm ayrılacak demler oldu gel (G. 247/1)

1.6.4.2.2. Mâh

“*Mâh, meclislerde altın kadeh sunan sakiye benzetilir (Bahadır, 2012: 284)*”.

Yahya Bey aşağıdaki beyitte ayın muhabbet kadehine saki olmasından bu yana bazı insanların kendinden geçtiğini bazı insanların da deli divâne olduğunu ifade etmiştir.

Mahabbet câmina sâkî olaldan mâh-ı devrânım

Kimi mest ü kimi hayrân kimi mecnûn u şeydâdur (G. 134/5)

1.6.4.2.3. Mihnet/Zahmet

Yahya Bey şu beyitte sakiyi zahmet veren kişiye benzetmiş, ihâm-ı tenasüple hayranın afyon sarhoşu anlamını da ima etmiştir. “Çare yok ayrılığın gamı kolay olmaya. Meğer zahmet sakisi sarhoş ve hayran eyleye.”

Çâre yok hergiz gam-ı hicrâna âsân olmağa

Sâkî-i mihnet meğer sermest ü hayrân eyleye (G. 420/4)

1.6.4.3. Sakinin Özellikleri

Saki; meclisin düzeninden adabından sorumludur, güzellerden seçilir. Saki; mecliste cömert, gül yanaklı, peri yüzlüdür ve genellikle genç çocuklardan seçilir (Bahadır, 2012: 272).

1.6.4.3.1. Gül Yüzlü

Saki gül yüzlüdür, güzellik bağlamında sevgiliyi hatırlatır. Meclise seçilen sakilerin yüzleri ay kadar parlak, gül yanaklıdır (Bahadır, 2012: 229). Yahya Bey şu beyitte gül yüzlü sakinin elini öptürmediğini ve onun ayağına düştüğünü dile getirmiştir. Beyitte şair; ayağı, kadeh anlamında da kullanmıştır.

Öpmeğe el virmedi düşdüm ayağına anun

Sâkî-i gül-çihrenün el-ân elinden el-gıyâs (G. 36/2)

Yahya Bey aşağıdaki beyitte şarap sohbetinde küstah zahidin gizlice gül yüzlü sakinin saf kadehinden içtiğini söyler.

Sohbet-i meyde nihânî zâhid-i güstâhı gör
Sâkî-i gül-çihrenün câm-ı musaffâsın çeker (G. 140/4)

1.6.4.3.2. Huri Yüzlü/Peri Yüzlü

Huri, cennette yaşadığına inanılan sevgilidir. Şairler sevgiliyi hurilere/perilere benzetir. “*Kevserin suyu süttten beyaz, baldan tatlı, kardan soğuk, kaymaktan yumuşaktır (Pala, 2005: 268)*”. Yahya Bey aşağıdaki beytinde “Ne zaman o huri yüzlüler saki olsa cennet meclis, şarap da cennetteki kevser suyu olur.” diyerek cennetteki unsurları sıralamış; beyitte leff ü neşr yaparak saki ile bâde; hur-peyker ile cennet arasında anlam ilgisi kurmuştur.

Kaçan sâkî ola ol hûr-peyker
Olur meclis behişt ü bâde kevser (Şh. 2/233)

1.6.4.3.3. Kırmızı Dudaklı

Divan şiirinde geleneksel olarak sevgilinin dudağı kırmızıdır. “*Saki de güzeller arasından seçildiğinden onun da dudağı kırmızıdır (Ekici-Aydın, 2017: 4)*”. Yahya Bey aşağıdaki beyitte sakinin dudağının kırmızılığından söz ederek gizli sözünün olduğunu ve rakibin içtiği şarapla yıkılmayacağını dile getirmiştir.

Sâkî leb-i la‘lünle nihânîce sözüm var
Câm-ı mey içüp bir yana ağyâr yıkılmaz (G. 185/4)

Şair; şu beyitte “Sevgilinin kırmızı dudağı, cihana muhabbet kadehinin sakisidir. Âşığın arzu ateşinin sabah rüzgârı da sevgilinin azarlama ve nazının şivesidir.” demiştir.

Cihâna sâkî-i câm-ı mahabbet la‘l-i nâbundur
Sabâ-yı nâr-ı şevkum şîve-i nâz u ‘itâbundur (G. 100/1)

1.6.4.3.4. Sîmîn Ten

Sîmîn, gümüş anlamına gelir. “*Gümüş ten, gümüş gibi gümüşe benzer demektir (Devellioğlu, 2001: 954)*”. Aşağıdaki beyitte sakinin gümüş gibi parlak olan kolunun meyli olduğu için kadeh âşığa İskender’in aynası gibi olmuştur. Şair, kadeh-ayna ve sakinin kolu arasında beyazlık, parlaklık yönünden bir münasebet kurmuştur.

Bir meyli oldu sâ‘id-i sîmîn-i sâkînün
Olmış durur kadeh ana Câm-ı Sikenderî (G. 467/6)

1.6.4.4. Sakiye Seslenilen Beyitler

Şair aşağıdaki beyitte sakiye seslenerek aşk kadehini çıkan zorluklarla elinden bırakmayacağını dile getirmiştir. “Ey saki; bir kadehin üzerinde bin kadeh dahi olsa ben aşk kadehini elden bırakmayayım.”

Bir ayağ üzre bin ayak olsa elden komayam
Câm-ı ‘ışkı sâkîyâ mahşerde ölem dirilem (G. 286/6)

Yahya Bey aşağıdaki beyitte “ayak”ı iham-ı tenasüple kadeh manasını da düşündürecek şekilde kullanmıştır. Âşık, sevgilinin ayağına yüz sürmek ister. Zira sevgili sultan gibidir, meclisi şereflendirir. “Ey saki! gel. Benim başım için (canımın hakkı için) teşrif buyur. Ayağının tozuna yüzümü sürerek seni karşılayayım.”

Gel kadem-rence kıl ey sâkî benüm başum için
Ayağın tozına yüz sürmegi takdîm ideyin (G. 347/2)

1.6.4.5. Kevser Sakisi

Kevser, cennette olduğuna inanılan bir ırmaktır. Bu ırmakta şarap aktığı düşünülür. Âhirette Hz. Muhammed’in ümmetiyle yanında buluşacağı bildirilen havuz ve ırmağın adıdır (Pala, 2005: 268). Şair şu beytinde onun dudağının kevser ırmağı gibi olmasına şaşılmasa ve daima kevser sakisi gibi olmasını temenni eder.

Lebi Kevser durur anun n’olaydı
Hemîşe sâkî-i Kevser olaydı (Şh. 1/136)

Yahya Bey aşağıdaki beytinde sakiyi kevser sakisi yapmış, huri yüzlü sevgilinin meclise gelmesiyle meclisin havasının değışceğini ve meclisin cennet gibi olacağından bahsetmiştir.

Bezmümüz cennet olur sâkî-i kevser sâkî
Her kaçan kim gele bin nâz ile ol hûr-sıfat (G. 33/4)

1.6.5. Musiki

Musiki, gündelik hayatın ahengini bünyesinde barındırır. Bu ahenk şiirlerde kendine yer bulur. Hayata ve şiire ritim katan müzik ve aletleri divan şiirinde bütün özellikleri ve unsurlarıyla yerini almıştır.

“Musiki eğlence hayatının önemli bir parçasıdır. Daha çok sâz, ûd, kanun, rûbâb, sûrnâ, musikar, çeng, def vb. musiki aletleri; uşşâk, sünbüle, şehnâz, buselik, rast, nakş-ı Safahân, hicaz vb. makamlar ve pîşrev, usûl, ahenk, nağme, dem-sâz, perde, mızrab, def pulu, târ, evtâr, gibi ilgili kelimeler itibariyle söz konusu edilmektedir (Kurnaz, 2012: 114)”.

1.6.5.1. Musiki Aletleri

1.6.5.1.1. Çeng

Çeng, divan şiirinde kullanılan çalgı aletlerindendir. *“Bir tür saz olan çeng: Pençe, insan ve yırtıcı hayvan pençesi, Maruf bir musiki âleti ki Harpe derler (Sâmi, 2015: 207)”.* Yahya Bey’in divanındaki 215 numaralı gazeli çeng rediflidir.

Şair, aşağıda verilen örneklerde çengi çeşitli benzetmeler konu edinmiştir. Çengi, şekil münasebetiyle âşığın ve yaşlının boyuna; sesi münasebetiyle papağana, ve zincir sesine benzetmiştir. Bunun yanında çengi mutribin elinde feryat eden biri olarak da ele almıştır.

Yahya Bey aşağıdaki muhammeste mutribin doğal olarak çalgı aletlerini kullanırken ortaya koyduğu davranışlardan dolayı çengin feryat ettiğini dile getirmiş, âşıkların makamlarında uyumsuzluk ve uşşak, hicaz makamı zamanı olduğunu,

kendisinin usul kitabını okuması gerektiğini ve zamana uyması gerektiğini dile getirmiştir.

Çeng ü çegâne mutrib elinden ider figân
Nâ-sâzlarla toldı makâmât-ı ‘âşıkân
‘Uşşak ile hicâza zamânıdır ol revân
Yahyâ gibi usûl kitâbın okı hemân
Gördün zemâne uymadı sen uy zemâneye (Mh. 2/2/7)

Yahya Bey şu beyitte “Zöhre yıldızı onu görünce utanmış ve sazını yere çalmıştır.” diyerek Zöhre yıldızını kişileştirmiştir. “Zöhre yıldızı aynı zamanda yıldızlar arasında feleğin çalgıcısı olarak ele alınmıştır (Canım, 2015: 453)”.

Çengini yire çaldı hicâb eyledi andan
Görince salâhiyyetini Zöhre-i zehrâ (K. 1/19)

Yahya Bey, aşağıdaki beyitte yay ile çeng arasında benzerlik ilgisi kurmuş; çengi, insanı nişan alan günah oklarını atan bela elinin yayı olarak ele almıştır. Bu ilgide çeng ile yay arasındaki şekil benzerliği yanında, şairin çengi baştan çıkarıcı, insanı günaha sokucu bir zevk aracı olarak düşünmesinin de rolü vardır (Sefercioğlu, 2015: 164).

Kemân-ı dest-i belâ idi çengün endâmı
Nişân iderdi günâh oklarına insânı (K. 6/11)

Aşağıdaki beyitte çengi meclisin bir unsuru olarak ele alan şair, merhametsiz sevgiliye seslenmiş, sevgilinin saçını dağıtmasıyla çalgıcının elinden çengin figan etmesini güzel bir sebebe bağlamıştır.

Çözüp saçını ey meh-i nâ-mihribân çeng
Bezmünde kıldı mutrib elinden figân çeng (G. 215/1)

Yahya Bey şu beyitte çengi tatlı dilli papaşana ve tellerini de demir parmaklışa benzetmiştir. “Çengin papaşana benzetilmesinin temel nedeni, yirmi dört telinin papaşanın kafesinin tellerine, çengin gövdesinin kafese ve çengin güzel sesinin de bu kafesin içinde bulunduğu düşünölen ve güzel sözler söyleyen papaşanın sesine benzetilmesindendir (Sefercioğlu, 2015: 6)”.

Evtârı şeklidür ana gûyâ demür kafes
Benzer ki oldu tûtî-i şîrîn-zebân çeng (G. 215/2)

Yahya Bey aşağıdaki beyitte çengin ve diğer çalgı aletlerinin çalgıcının elinden neler çektiğini dile getirmiş ve çalma eylemini mutribin zulmü olarak ele almış; mutribi zalim olarak tasvir etmiştir. Beyitte çengle birlikte zikredilen rebab ve neyin yapılma aşaması olarak ateşte yakılmalarına ima vardır.

Ocağı yandı zamân ile nây u çeng ü rebâb
İderdi mutrîb-ı zâlim elinden efgânı (K. 5/35)

Şair, şu beyitte çengin şiddetli bir şekilde çalındığını dile getirmiş, sevgilinin kendisine ey zavallı ve çılgın gel, diyerek seslendiğini söylemiştir.

Sürûd-ı serd ile görünce çeng çalduğımı
Didi bana gel ey bî-nevâ vü ey şeydâ (K. 26/23)

Çengin sesini zincir sesine benzeten Yahya Bey, vurulduğu zincirden çıkan sesi çengin ve rebabın sesinden üstün tutmuştur. “Âşık-ı mecnun”la delilerin zincire vurulmasını kasteden (17. yüzyıl Türkçesi ve söz varlığı 1360’tan akt. Sefercioğlu, 2015: 165) şair, çılgın âşığı zincir sesinin oyaladığını; başkalarına hoş gelen çeng ve rebâbın sesinin uymadığını belirtmiştir.

Oyalar ‘âşık-ı mecnûnı sadâ-yı zencîr
İllerün çeng ü rebâbı ana nâ-sâz gelür (G. 128/4)

Çengin şekil özelliğini dikkate alan şair, şu beytinde çengi kişileştirmiş, yaşlı bir insan olarak tarif etmiştir: “Çeng derdinle ihtiyaıladı ve bedeni iki kat oldu; şimdi yokluk kapısından geçmek diler.”

Derdünle pîr olup iki kat oldu kâmeti
Geçmek diler ‘adem kapusından hemân çeng (G. 215/3)

Çengi, kişileştirerek insan olarak ele alan Yahya Bey aşağıdaki beyitte çengin bu şiiri her makamda okuyacağını söylemiştir. Divan şiir geleneğinde âşık feryat etmesiyle bilindiğinden şair, “uşşak”ın âşık anlamını da akla getirmiştir.

‘Uşşâkdan sadâ ile Yahyâ figân idüp

Bu şi‘ri her makâmda okur revân çeng (G. 215/5)

Yahya Bey, aşağıdaki beyitte çingenenin panayırında çeng çalındığını söylemiş ancak bu sesi beğenmemiş; hargelenin eşek sürüsü anlamını da akla getirmiştir.

Kesret ile şarâb içen hargelenün misâlidür

Savt u sadâ-yı çeng ile çingenenün panâyiri (G. 471/6)

1.6.5.1.2. Davul

“*Davul, tokmakla çalınan çalgı aletidir (Özcan, 1994: 55)*”. Yahya Bey aşağıdaki beytinde davul ve nakare gibi başkalarına homurdanmamasını ve takatsiz biri gibi sözlerini aheste söylemesini istemiştir.

Tabl u nakâre gibi gümürdenme illere

Âheste söyle sözlerini nâ-tüvân gibi (K. 34/10)

Şair şu beyitte davul gibi dövünüp inleyerek yürümek istediğini, padişahın ise başını yukarıya kaldırarak bayrak gibi yürümesi gerektiğini dile getirmiştir.

Ben tabl gibi döğüneyin nâleler kılup

Sen ser-firâz olup yüri şâhum ‘alem gibi (G. 439/4)

Divan şiir geleneğinde dert, gam; feryat ve figan âşıklık alametlerinden sayılır. Yahya Bey şu beyitte askerinin dert ve gam olduğunu, feryat ve figanın da davulu ve bayrağı olduğunu dile getirmiş ve bu unsurlarla Allah’ın kendini aşk ülkesinin padişahı gibi yaptığını dile getirmiştir.

Derd ü gamdur leşkerüm tabl u ‘alem âh u figân

Hak beni iklim-i ıška pâdişâh etmiş gibi (G. 441/4)

1.6.5.1.3. Def

“Def; zilli veya pullu, daire üzerine deri gerilerek oluşturulmuş olan vurmali bir çalgıdır (Pala, 2005: 109)”. Yahya Bey aşağıdaki beyitte kadehin zamanın geçtiğini söylemiş, Mecnun’a telmihte bulunmuş; defi Mecnun’un kâsesine benzetmiştir. Şair, beyitte Kanûnî devrindeki şarap yasağına göndermede bulunmuştur. Kanûnî Sultan Süleyman, İstanbul’a şarap getiren gemileri yaktırmış ve şarabın yanında eğlenceyi de yasaklamıştır (Onay, 1996: 454). “Def, Mecnûn’un kâsesi gibi iki parça olmuştur, köpeğin çanağı gibi kadehin devri geçmiştir.”

Def oldu kâse-i Mecnûn gibi iki pâre

Sifâl-i seg gibi câmun dürüldi devrânı (K. 6/4)

1.6.5.1.4. Nây/Ney

“Ney, kamış anavatanı kamışlık olan çalgı aletidir. Kamıştan yapılan düdük olarak da tanımlanır (Devellioğlu, 2001: 811)”. Neyin aslı nây’dır. Kamıştan yapılan, bir arşın uzunluğunda olan nefesli bir çalgıdır. Ney çalana neyzen veya nâyî denir. Nây, özellikle Mevlevîler arasında çok kıymet gören sazdır. Sesi yanık ve lâhûtîdir (Pala, 2005: 358). “Neyin divan şiir geleneğinde vurgulanan özellikleri arasında vatanından ve yakınlarından ayrı oluşu, garipliği, feryâdı, sesinin yanıklığı ve etkileyiciliği bulunur (Zavotçu, 2009: 725)”. Şair, aşağıda verilen beyitlerde “ney”i feryad eden, baştan ayağa inleyen insana benzetmiş, kalem ile şekli münasebet kurmuştur.

Yahya Bey aşağıdaki beyitte çengin, neyin ve sazın çalgıcının elinden neler çektiğini anlatmıştır: Zamanla ney, çeng ve rebâb ocağa yandı, çünkü bir zalim mutrib elinden figân ederdi, diyerek neyin mutribin elinden feryad ettiğini dile getirmiş ve neyi kişileştirmiştir.

Ocağa yandı zamân ile nây u çeng ü rebâb

İderdi mutrib-ı zâlim elinden efgânı (K. 5/35)

Ney ve kalemi şekil (düz olmaları) ve yapılış itibariyle (kamıştan imal edilmeleri) benzer olarak ele alan şair, şu beytinde ney ve kalemi kişileştirmiştir. Yahya Bey yüz karası ile hem mürekkebe batırılmış kalem hem de kalemin yapımı

esnasında gübreye yatırılmasından dolayı siyahlaşması arasında (Şentürk, 2016: 47) anlam ilgisi kurmuş; doğruların ney gibi bir zalim elinden inlediğinde kalem gibi yüzünün kararacağını dile getirmiştir. Beyitte şair, zalimin kara anlamını da akla getirmiştir.

Toğrular yüz karasını kazanır hâme gibi
Ney gibi eylese bir zâlim elinden efgân (K. 22/24)

Şair, aşağıdaki beyitte ney gibi söyletmediler diyerek kendisinin konuşturulmadığını ve Osmanlı vezirinin bu sebeple kendisini tanımadığını dile getirmiştir. “*Neyleyim ki beni ney gibi söyletmediler; bu sebeple Osmanlı devletinin vezîri benim kim olduğumu bilmedi (Sefercioğlu, 2015: 174)*”.

Ney gibi n’eyleyeyin kim beni söyletmediler
Bilmedi n’idüğümü Âsaf-ı âl-i ‘Osmân (K. 22/31)

Yahya Bey, aşağıdaki beytinde insanın gönlü ferahlık buluncaya dek ney gibi inleyerek dolaşmasını istemiş; makamın, musiki makamı anlamını da düşündürecek şekilde kullanmıştır. “*Gamlı gönlünün sofasına safa ulaşana dek bu âlemin makamlarını ney gibi dolaş (Sefercioğlu, 2015: 175)*”.

Seyr eyle ney gibi bu makâmât-ı ‘âlemi
Tâ ire suffa-i dil-i gamnâküne safâ (K. 24/4)

Âşıkla ney arasında anlam ilgisi kuran şair, şu beytinde sevgilinin yüzünden ney gibi yanıp yakıldığını bu sebeple âşıklar alayını kamışlık olarak kabul ettiğini söyler.

Yâr elinden iniler ney gibi yanar yakılır
Biz bu ‘âşıklar alayını neyistân bilürüz (G. 147/3)

Yahya Bey aşağıdaki beytinde kendini baştan ayağa inleyen neye benzetmiş; dağı, taşı gökyüzünü ney gibi inlettğini dile getirmiştir.

Tağ ile taşı kıbâb-ı feleği inledürüz
‘Işk ile tâ ser ü pâ nâle olan nâyuz biz (G. 151/5)

Makamı iki anlama gelecek şekilde kullanan şair, şu beytinde değişik makamlarda çalınan ney ile değişik makamları dolaşan âşık arasında anlam ilgisi

kurmuştur. *“Her makamı ney gibi dolaşsak yeridir; çünkü bizim gönlümüz gibi engelimiz yoktur (Sefercioğlu, 2015: 173)”*.

Her makâmı yiridür ney gibi seyr eyleyevüz
Çünkü yokdur dilümüz gibi bizüm hâyilümüz (G. 168/2)

Ney ile kendisi arasında benzerlik ilgisi kuran Yahya Bey, şu beytinde baştan ayağa ney gibi figan ettiğini ve dumanlı dağ gibi baştan ayağa ah ettiğini dile getirmiştir.

Cihânda ney gibi ser-tâ-kadem figânuz biz
Tumanlu tağ gibiyüz başdan ayağa âhuz (G. 169/3)

Şair şu beytinde çalgıcıya seslenmiş, neyi sevgilinin kapısında inleyen âşık olarak ele alarak kişileştirmiştir. *“Ey mutrib! Ney gibi başdan ayağa nâle olup işveli güzelimin kapısında inleyelim (Sefercioğlu, 2015: 173)”*.

Mutribâ ney gibi başdan ayağa nâle olup
Şivekârüm kapısında idelüm şîven gel (G. 234/2)

Yahya Bey, şu beyitte âşığın sema ederek sevgilinin evine varmasını istemiş ve ney gibi baştan ayağa feryat etmesini; semanın ney eşliğinde yapıldığını söylemiştir.

Varasın hâne-i dildâra semâ‘ ide ide
Ney gibi tâ ser ü pâ nâle vü efgân olasin (G. 315/2)

Divan şiir geleneğinde âşık, feryadıyla tanınır. Aşağıdaki beyitte şair, *“Sevgilinin yanında var olamayan çaresizlerin kendilerini ney gibi feryat ederek belli eder.”* demiştir.

Yâr yanında vücûdı olmayan bî-çâreler
Ney gibi kendin belürdür nâle vü efgân ile (G. 400/6)

Şair şu beyitte sevgilinin sarayına nasıl ulaştığını tarif etmiştir: *“Ney gibi baştan ayağa nâle olup, inleyerek yârin sarayına vardım.”*

Başdan ayağa nâle olup ney gibi hemân
Vardum sarây-ı yâra sadâ-yı figân gibi (G. 447/2)

1.6.5.1.5. Rebâb

Rebâb, saz türündeki çalgı aletlerindendir. “Bir çeşit üç telli kemençe; ayaklı kemânî; kemâne ile çalınan bir saz; tanburun küçüğü olan sazdır (Canım, 2016: 97)”. Rebâb ile zulüm görüp perîşan olan insan arasında ilgi kuran şair, şu beytinde sazın halini yıkık dökük olarak tarif etmiş ve Allah’ı inkâr edenlerin kanının boş kadeh gibi kuruduğunu dile getirmiştir. Beyitte leff ü neşr yapan Yahya Bey, rebab ile cam-ı tehi; harab u yebab ile fasık arasında anlam ilgisi kurmuştur.

Rebâbun eylediler hâlini harâb u yebâb

Kurudı câm-ı tehî gibi fâsıkun kanı (K. 6/3)

1.6.5.1.6. Saz

Saz, şiirde kendine yer bulan telli çalgı aletlerindendir. “Her nevi çalgıdır (Sâmi, 2015: 1052)”. Yahya Bey sazın rengiyle yüzünün rengi arasında anlam ilişkisi kurmuş, uşşakın makam anlamını da çağırıştırılmıştır. “Dua ettikçe âşıklara naz eder, gam çalgıcısı benzimi saz kılmıştır.”

Niyâz itdükce ‘uşşâka ider nâz

Kılupdur mutrib-i gam benzümi sâz (Şh. 2/182)

Yahya Bey aşağıdaki beyitte, “biz çalıp çağırmayız, herhangi bir saza meylimiz yoktur; dinsiz imansız dünya heveslilerine Deccâl olmayız.” diyerek dünyevî zevklere bakışını yansıtmıştır.

“Hz. Muhammed (sav), âhir zamanda tek gözlü, o gözü de gök rengine olan Deccâl adında bir zâtın çıkacağını haber vermiş, bunun kendisine ait cenneti ve cehennemi olacak; inananları cennetine koyacak, orasının cehennem olacağını dile getirmiştir. İnanmayanlarını da cehenneme koyacak, orası da cennete dönecektir. Yahya Bey burada Allah’ın (cc) yolundan sapmış kişilerin kendisine uyduğu kişi olmayacağından bahsetmiştir (Çavuşoğlu, 1983: 185)”.

Çalmazuz çağırmazuz bir sâza meyyâl olmazuz

Dînsüz îmânsuz hevâ ehline Deccâl olmazuz (G. 175/1)

1.6.5.1.7. Tambur

Klasik müziğin önemli çalgı aletlerindendir. “*Türk halk müziğinde kullanılan cura, bulgari, çöğür, bağlama gibi mızrapla çalınan telli çalgılara verilen genel addır (Devellioğlu, 2001: 1031; Karakaya, 2010: 553)*”.

“Yahya Bey şu beytinde tanbur ile zahid arasında anlam ilgisi kurarak talimli hayvan olan zahidin içi boş olduğunu, onun için bağırdığını; tanburun ise içinin boş olması nedeniyle ses çıkardığını dile getirmiştir. Zahit ile tanbur arasında kurulan ilginin esas nedeni, ikisinin de içinin boş olması ve çok ses çıkarmalarıdır. Zahidin böyle yüksek ses çıkarmasını içinin boş olmasına bağlayan Yahya Bey, zahidin bilgisizliğini ve sözlerinin ne kadar yüksek perdeden çıkarsa çıksın, değersiz olduğunu dile getirmek için kullanmıştır (Sefercioğlu, 2015: 181)”.

Tehîdûr içi anunçûn çağırur zâhid-i murtaz

Mücevvef olmasa tanbûr kıllardan figân gelmez (G. 154/4)

1.6.5.1.8. Ud

Ud, telli çalgı aletidir. “*Maruf bir cins kirişli çalgı aleti ki Fransızcada dahi “el-ûd” tabiri Arabîsinden mehuz olarak luth denilir (Sami, 2015: 1279)*”.

Yahya Bey şu beytinde udun ateşe yandığını dile getirerek udu hem çalgı aleti olarak hem de öd ağacının yanması olarak ele almıştır. Beyitte musiki aletlerinden, kemançenin put; çengin, şeytan ve udun ateşle beraber anılması ve dışlanması göz önünde tutulursa, udun ateşe tapan mecûsîlerle de ilişkilendirildiği söylenebilir (Sefercioğlu, 2015: 165).

Kemânçenün sanemi sındı yandı âteşe ûd

Yıkıldı yerlere çengün livâ-yı şeytânı (K. 6/2)

1.6.5.2. Musiki İle İlgili Terimler

1.6.5.2.1. Mutrib

Divan şiirinin eğlence meclislerinin vazgeçilmez unsurudur. Çalgıcı anlamına gelir. *Çalgıcı, sazendedir (Sami, 2015: 843)*. Şair şu beytinde mutribin zulmünden bahsetmiştir: Beyitte Yahya Bey “def”i çalgı aleti olarak da ele almıştır. “*Kemânçe mutribin elinden feryad ederdi; bu nasıl bir zulümdür ki cihan padişâhı bu zulmü def etti (Sefercioğlu, 2015: 168)*”.

Ne zulm idi bu ki def itdi pâdişâh-ı cihân
Kemânçe mutrib elinden iderdi efgânı (K. 6/9)

Beyitte şair; meclisin iki önemli unsuru olan sohbet ve mutribe yer vermiş, uşşakın makam anlamını da ima etmiştir. “Ey can mutribi! Âşıkлар zümresini meclise davet et. Zira bu gece dert ehli ile sohbetimiz vardır.”

Var durur bu gice derd ehli ile sohbetümüz
Eyle ey mutrib-i cân zümre-i ‘uşşâka salâ (G. 17/6)

Şair aşağıdaki beytinde boyunu çenge benzetmiş ve mutribin yaptığı işi eziyet olarak tarif etmiştir. “Benim boyum şu mihnet meclisini süsleyen çengdir; ey can, aşkın mutribinin elinden neler çekiyorum, yardım edin.”

Kâmetüm şol çeng-i bezm-ârâ-yı mihnetdür benüm
Mutrib-i ‘ışkun didi ey cân elinden el-gıyâs (G. 36/3)

Yahya Bey; mutribin sevgiliye yaptığı eziyetten, sevgilinin saçını çözüp feryat ettiğinden söz ederek çengi kişileştirmiştir. “*Ey merhametsiz ay yüzlü sevgili! Çeng meclisinde saçını çözüp mutrib elinden figan etti (Sefercioğlu, 2015: 161)*”.

Çözüp saçını ey meh-i nâ-mihribân çeng
Bezmünde kıldı mutrib elinden figân çeng (G. 215/1)

Şair; şu beytinde mutribe seslenmiş, onu baştan ayağa ney gibi inlemek için işveli güzelin kapısında mateme davet etmiştir.

Mutribâ ney gibi başdan ayağa nâle olup
Şivekârum kapısında idelüm şîven gel (G. 234/2)

Yahya Bey şu beyitte mutribin buselik makamında aldığını, âşıkları mihnet meclisinde sessiz sedasız bıraktığını dile getirmiştir. Beyitte şair, “uşşak”ın makam anlamını da akla getirmiş; makam ile uşşak, mutrib ile bezm arasında anlam ilgisi kurmuştur. Beyitte nevâ, buselik, uşşâk, dilkeş gibi makam isimlerine yer vermiş; makam isimlerini tevriyeli kullanmıştır.

Makâm-ı bûselikden dilkeş âvâz eyledi mutrib

Yine ‘uşşâkı bezm-i mihnet içre bî-nevâ kıldı (G. 451/4)

Şair, mutribden şarkı söylemesini, kendi söylediğı şiir gibi etkili olmasını ve şarkıyı dinleyenlerin kendinden geçerek yakasını yırtmasını istemiştir. “*Beytin iki yakasını yırtmasıyla iki mısra aralığı kastedilmiştir (Çavuşoğlu, 1983: 281)*”.

Beytüm gibi yakasını çâk itsün işiden

Mutrib terâne bağıla bu kavlün makâlini (G. 498/6)

1.6.5.2.2. Raks

Raks, dans etmek olarak tanımlanır. “*Raks, hora tepme, sıçrayarak oynama, dans etme (Devellioğlu, 2001: 876)*”.

“Eski dönemlerin raksı günümüzün danslarına benzemezdi. Köçek denilen rakkaslar tarafından oynanan efeleme, zeybek, horon vs. oyunlar raks olarak isimlendirilirdi. Divan şiirinde raks bir şen alameti olarak görülür. Mevlevî semâi da bir nevi raks olarak nitelenir. Yerine göre kırlardaki çiçekler ve ağaçlar ile âşıkların gözyaşları raks urabilir. Raks urmak, oynamaktır (Pala, 2005: 374)”.

Yahya Bey aşağıdaki beytinde hüsn-i talil yaparak feleğın dönmesini raks etmesiyle ilişkilendirmiş, meleklerin istekle bu döngüye dâhil olduğunu dile getirmiştir. Beyitte şair, zevk ile şevk, işret ile sur arasında leff ü neşr yaparak anlam ilgisi kurmuş, raksla şevk arasında iham-ı tenasüp yaparak raksın makam anlamını da akla getirmiştir.

Bu zevk u ‘işret ile raksa girdi çarh-ı felek

Bu şevk u sûr ile ser-cümle çarha girdi melek (Tc. 3/8/8)

Elest bezminde mest olanın sırları bildiğini dile getiren Yahya Bey, aşağıdaki beytinde dönüp dolaşıp raksı söylemediğini dile getirmiştir. “Elest bezminde mest olan bu sırrı bilir, bu dönüp dolaşmaya mecâzi raksı demez.”

Bilür mest-i elest olan bu râzı

Bu cevîlâna dimez raks-ı mecâzî (Şh.1/100)

Şair aşağıdaki beyitte sevgiliden gelen mektubu alan âşîğın hâlini tasvir etmiştir: “Sevgilinin mektubunu görünce Yahya, neyin şevki ile semâya başlayan Mevlevîler gibi raks etmeye başlar.”

Görince nâme-i yârı safâdan raks urur Yahyâ

Şu mevlâyî gibi kim şevk-ı nây ile semâ‘ eyler (G. 112/7)

Sevgilinin muhiti, eşiği âşîğın mekânıdır. Şair burayı yastığı edinen güneşten dolayı bir zerre gibi burada ışıkla raks etmesine şaşılmaması gerektiğini söyler.

Bu şevk ile yiridür zerre gibi raks ursam

Ki oldı gün gibi yâr âsitânı bâlînüm (G. 290/3)

1.6.5.3. Musiki Makamları

Divan şairleri hayatın içerisinde yer alan müziği ve müziğe ait terimleri şiirlerinde kullanmışlardır. Bu terimler arasında musiki makamları da vardır.

“Klâsik Türk edebiyatı şairleri, eserlerinde musiki makamlarına yer verirken makamların musiki özelliklerinin yanında, makama ad olan kelimelerin sözlük ve mecaz anlamlarını da dikkate alarak onları farklı hayallerde kullanmışlardır (Sefercioğlu 1999: 650)”. Yahya Bey bu makamlardan bûselik, dilkeş, hicâz, ve uşşak makamlarını beyitlerinde kullanmıştır.

1.6.5.3.1. Bûselik

Musiki makamlarındandır. *“Bûse öpüş, öpücük anlamına da gelir. Türk müziğinin 2 numaralı basit makamı ve garb müziğindeki “mineur”ün mukabili. En eski makamlardandır (Devellioğlu, 2001: 868)”.*

Yahya Bey şu beyitte mutribin buselik makamında aldığını âşıkları mihnet meclisinde sessiz sedasız bıraktığından bahsetmiştir. Beyitte şair, uşşak ve dilkeş makam anlamlarını da kastetmiştir.

Makâm-ı bûselikden dilkeş âvâz eyledi mutrib

Yine ‘uşşâkı bezm-i mihnet içre bî-nevâ kıldı (G. 451/4)

1.6.5.3.2. Hicâz

Divan şiirinde ismi sıkça zikredilen makamlardan biridir. “*Türk müziğinin 8 numaralı basit makamıdır, en eski zamanlardan olup, halen de en büyük rağbetle kullanılmaktadır. Bugün elde bulunan Türk müziğı eserlerinde en ziyade kullanılan makam hicazdır (Devellioğlu, 2001: 366)*”.

Yahya Bey mutribin doğaı olarak çalgı aletlerini kullanırken ortaya koyduğu davranışları cefa olarak ele almış, makamları icra edemediğini ve zamanın uşşak ve hicâz makamı zamanı olduğunu dile getirmiştir.

Çeng ü çegâne mutrib elinden ider figân

Nâ-sâzlarla toldı makâmât-ı ‘âşıkân

‘Uşşak ile Hicâza zamânıdur ol revân

Yahyâ gibi usûl kitâbın okı hemân

Gördün zemâne uymadı sen uy zemâneye (Mh. 2/2/7)

1.6.5.3.3. Uşşak

Musiki makamlarından biridir. Âşıklar anlamında da kullanılır.

“*Türk müziğinde 5 numaralı basit bir makam. Çok tabiî bir dizi arz eden uşşak, en eski ve esas makamlardandır. Aşk, garâm, tasavvufî hissiyet için iyi kullanılırsa en yüksek ifade vasıtası olabilir. Asırlardanberi en çok kullanılmış olan uşşak, bugün elimizdeki Türk müziğı eserler içinde birinci gelmektedir (Devellioğlu, 2001: 1124)*”.

Yahya Bey kendine seslenerek dağların ve vadilerin kendi sesinden inlediğini ve dünyaya uşşak makamında âşıkların dilinden ses gönderdiğini dile getirmiş; beyitte “uşşak”ın âşıklar anlamını da akla getirmiştir.

İnildir kûh ü vâdîler senün nâlerden ey Yahyâ

Cihâna perde-i ‘uşşâkdan savt u sadâ saldun (G. 231/5)

Yahya Bey şu beyitte de çengin bu şiiri her makamda okuyacağını dile getirmiştir. Beyitte uşşak tevriyeli kullanılmıştır.

‘Uşşâkdan sadâ ile Yahyâ figân idüp

Bu şi‘ri her makâmda okur revân çeng (G. 215/5)

Geleneksel olarak saz sarı rengiyle bilindiğinden Yahya Bey, şu beytinde saz ile insanın yüzü arasında renk ilgisi kurmuş, “uşşak”ı da makam olarak ele almıştır. “Dua ettikçe âşıklara naz eder, gam çalgıcısı benzimi sâz kılmıştır.”

Niyâz itdükce ‘uşşâka ider nâz

Kılupdur mutrib-i gam benzümi sâz (şh. 2/182)

Yahya Bey aşağıdaki beytinde “uşşak”ı makam olarak ele almış ve uşşak makamına eşlik ettiğinden beri boyunun çeng gibi olduğunu söylemiştir. Burada şair, âşık olduğu günden beri ikiye büküldüğünü anlatmak istemiştir.

Makâm-ı gamda oldu kâmetüm çeng

İdelden perde-i ‘uşşâka âheng (şh. 2/231)

1.6.5.4. Musiki Aletlerine Olumsuz Bakış

şair aşağıdaki beytinde musiki aletlerinin parçalanıp dağıldığını çengin kıymetinin düştüğünü dile getirmiştir: “Kemânçenin putu parçalandı, ûd ateşe yandı; çengin şeytanının bayrağı yere yıkıldı.” diyerek beyitte musiki aletlerinin olumsuz yönüne vurgu yapmıştır.

Kemânçenün sanemi sındı yandı âteşe ûd

Yıkıldı yerlere çengün livâ-yı şeytânı (K. 6/2)

“Kopuz, Orta Asya Türk boylarında eski zamanlarda kullanılan Anadolu’ya göçlerle gelmiş bir çalgı aletidir. Mızrap, parmak ve yayla çalınan sapında perde bulunmayan çalgıdır (Cömert, 2016: 74-77)”. Yahya Bey şu beytinde kopuzu şekil itibariyle kazana sesini de kazana damlayan suyun sesine benzetmiştir. “Kopuzu işiten aldanır, kazana damlayan su sesi sanır.”

Kopuzu işiten aldanur

Kazan üstüne tamla damlar sanur (K. 6/9)

Şu beyitte sazın yapımı esnasında yakılmasına ima vardır. Şair şu beytinde “Saz aletinin vücudu şeytanın evidir; onu, Allâh’ı inkâr eden dinsizleri gibi ateşte yaktilar.” demiştir.

Vücûd-ı âlet-i sâz idi hâne-i iblîs

Melâhide gibi yakdilar âteşe anı (K. 6/10)

“Çeng, kabaca arp’a benzeyen bir sazdır ki “V” şeklinde olduğu için beli bükülmüş ihtiyara benzetilmiştir. (Çavuşoğlu, 1983: 213)”. Şu beyitte çengi kişileştiren şair, sakalına gülmeyi ciddi görünen sözlerle dalga geçmek anlamında ele almış ve çengi sohbet içinde söyletmeyi amaçlamıştır. Beyitte, “sakal”la da sazın tellerini kastetmiştir.

Getürüp ortaya çengün sakalına gülelüm

Bu sohbet içre biraz dahi anı söyledelüm (G. 272/6)

Yahya Bey aşağıdaki beyitte aşk meclisinde sadece aşkın olmasını istemiştir. “Aşk bezminin ehli çeng ve çegâne¹⁶ istemezler. Bu kavgaların zerresi bile benim kulağıma girmez (Sefercioğlu, 2015: 165)”.

Ehl-i bezm-i ‘ışk olan çeng ü çegâne istemez

Zerrece girmez kulağıma bu gavgâlar benüm (G. 280/5)

Şair aşağıdaki beyitte şehirde çeng ve ney çalmanın yasaklandığını bundan sonra boynuz çalınmasını istemiştir. “XVI. Yüzyılda çeng ve ney gibi bazı musiki aletlerinin kullanılmasının yasaklandığı bilinmektedir (Sefercioğlu, 2015: 161)”.

Yasağ oldu şehirde çeng ü nâya

Meğer şimden girü boynuz çalasın (Muk. 14/3)

1.6.6. Nukl

Nukl, içki meclislerindeki mezeye verilen addır. Meze, içkinin yanında meclisi zenginleştiren unsurlardır.

“Mezenin en çok kullanılan karşılığı olarak nukl veya nakl bilinir. Meze ile ilgili şairlerin değişik inanışları vardır. Bazıları rakının, tatlı ile içildiğinde

¹⁶ Çegane: Bir çeşit çalpara, çengi tefciğidir (Devellioğlu, 2001: 154).

vücudu tahrip etmeyeceği çünkü tatlının alkoldeki zehri def edeceği inancını taşırlar. Bu yüzden bal, üzüm, kavun, incir en makbul mezeler olarak kabul edilir (Onay, 1996: 353)''.

1.6.6.1. Engûr

Engûr, meclislerde yerini alan üzüm olarak bilinen mezelerdendir. Şair, şu beyitte kendinin değerli kâselerin içine kıvılcım gibi üzüm salkımı koyduğunu dile getirmiş; kâselerle gökyüzü arasında ilgi kurmuştur.

Ya hod felek kodı pîrûze kâseler içre
Şerâre şekli ile niçe hûşe-i engûr (Ms. 6/6/5)

1.6.6.2. Kebâb

Kebabı benzetme unsuru olarak ele alan Yahya Bey, şu beyitte sevdiğinin ayrılık haberinin duyulmasıyla hayret meclisinde yüreğinin rakkas, bağrının kebab olduğunu dile getirmiştir.

Fürkati yârun kulağuma çalınsa bir nefes
Bezm-i hayretde yürek rakkâs olur bağrum kebâb (G. 24/4)

İKİNCİ BÖLÜM

2. REZM

Rezm, savaş ve savaşa dair unsurları içerisinde barındırır; kavga, savaş, cenk anlamlarında kullanılır (Devellioğlu, 2001: 891). “*Rezmden sonra bezm, bezmden sonra rezm akla gelir. Çok kısa süren barış döneminden sonra yeniden savaş fırsatı ortaya çıkar; savaş ilan edilir; ordular toplanır ve düşmana akınlar yapılır. Artık şairlere rezmden bahsetmek için yeni bir vesile çıkar (Levend, 2015: 349)*”.

Yahya Bey’in şiirlerinde savaş sahnesine ait bütün öğeleri görmek mümkündür. Bu öğelerden birincisi insandır. Diğer öğeler ise hayvan, savaş aletleri, savaş meydanı, savaş musikisi, savaşla ilgili terimler, savaş aletleriyle ilgili unsurlar ve savaş mekânlarıdır.

Rezmin ilk unsuru olan insan savaş meydanının da ana unsurudur. Bu meydana savaş yönlendirir, savaş aletlerini kullanır ve savaş neticeye ulaştırır. Sonuçta ya şehit ya da gazi olur. Rezmden insan; gece bekçisi, şehit, gazi, kâfir, katil, kılıç kuşanan, yay kullanan ve ok atan askerdir. İyi bir at binicisi olan insan; savaşın icrasında, savaş gereçlerinin yapımında aktif olarak yer alır. İnsan; cephe savaşır, demiri döver, kılıç yapar, kalkanı kendine koruma haline getirir.

Savaşın önemli unsurları arasında hayvanlar da vardır. Bu hayvanların başında at gelir. “*At; esb, rahş, semend gibi isimlerle karşımıza çıkar (Canım, 2016: 502)*”. At hem askeri savaş meydanına ulaştırmada hem de atın üzerinde cenk yapma noktasında dikkat çeker. At, hızı ve rengi yönüyle ele alınır; fethin habercisi olarak da bilinir.

Eski dönemlerde çeşitli silahlarla mühimmat ve harp aletlerinden bıçak, hançer, kılıç, ok, yay, kalkan, balta, zırh gibi savaş gereçleri savaş meydanının önemli unsurlarını oluşturmaktadır (Levend, 2015: 355). Bu aletler savaş aletleri olmanın yanında benzetme unsuru olarak da kullanılmıştır.

Rezm, meydanda gerçeklerşir. İki ordu meydanda karşılaşır, mücadele eder savaşı bir taraf kazanır diğer taraf ise kaybeder. Savaş meydanı; yiğitlerin, gazilerin ve şehitlerin meydanıdır. Bu meydanda dua edilir, düşmana korku salmak için kösler vurulur, davullar çalınır.

Savaşın kendine ait bir kelime kadrosu vardır: Cenk, fetih, gaza, gazavat, haramî, harp, kâfiristan, sancak, sefer, tuğ ve zafer... Yahya Bey'in Dîvânı'nda bu kelimeler çeşitli benzetmelere konu olmuş ve rezm bölümünde önemli bir yer teşkil etmiştir. Fetih ve gaza divanda şairin asker kimliğinin yansımalarını ihtiva etmektedir.

Savaş aletleriyle ilgili unsurlar başlığında çevgân, fişek, gürz, kalkan, kemend, kurşun, miğfer vb. bulunmaktadır. Şair mesleği icabı bu unsurları kullandığı için bu aletler hakkında detaylı bilgiye sahip olduğu şiirlerdeki kullanımdan anlaşılmaktadır. Yahya Bey Dîvânı'da savaş mekânlarına da yer vermiştir. Kale ve otağ savaş mekânı olarak ele alınmıştır.

Şair şu beytinde meclisin önemli unsurlarından Cem'i, savaşta Rüstem'i anmaya utanmıştır. Çünkü padişahın iki kahramandan daha cömert olduğunu ifade etmiştir. *“Rüstem, İranlıların Şehnâme’de adı en fazla zikredilen efsanevi kahramanıdır. Babasının ölümünden sonra tahta çıkan Cem, önce savaş aletleri yapmaya başlar. Güzel kokuları icat eder (Canım, 2016: 255-326)”*. Beyitte Yahya Bey, rezm ile Rüstem; bezm ile Cem arasında anlam ilgisi kurmuştur.

Gören seni bu cûd ile rezm ile bezmde

Yanunda Rüstem ü Cemi anmağa ide ‘âr (K. 10/37)

Yahya Bey şu beytinde savaşa niyetlenince dilin istekli olduğunu, sancağın sabah yelinin etkisiyle fetih suresini ezbere okumak istediğini dile getirmiş; rezm ile fetih suresi, dil ile ezber arasında münasebet kurmuştur.

Rezme ‘azm itdükce pervâzı olur gûyâ zebân

Süre-i Fethi sabâ ile okur ezber livâ (K. 15/15)

Bezm ile rezm; asuman ile yedi kişver arasında anlam ilgisi kuran şair, şu beytinde padişahın savaşa niyetlendiğinde yedi ülkeyi rahatlıkla alabileceğini yani bir yeri fethetmek için padişahın niyetlenmesinin yeterli olduğunu dile getirmiştir.

Bezme yüz tutsan olur çetr-i hümayûn âsumân

Rezme ‘azm itsen tolar cümle yedi kişver livâ (K. 15/18)

Türk milletinin savaştaki maharetini ön olana çıkaran Yahya Bey aşağıdaki beytinde savaşta usta bir millete bakanlar Kızıl denizin içinde zırh giymiş timsah görürler, demiştir.

Bu ehl-i rezme nazar eyleyen ‘ale’l-efrâd

Sanurdu cevşen ile bahr-i kulzüm içre neheng (Tc. 3/7/6)

2.1. İNSAN

2.1.1. Asâkir/Leşker

Asâkir, askerler anlamına gelir. “İslâm askerlerinin şahı olan Süleyman Han dönemi, sahabe gibi gaza ile geçer.” diyerek Yahya Bey, şu beytinde Kanûnî Sultan Süleyman’ı İslam askerlerinin lideri olarak görmüştür.

Şeh-i ‘asâkir-i İslâm olan Süleymân Hân

Geçer gazâ ile ashâb gibi ezmânı (K. 6/19)

Askerlerin altın benekli kumaş elbiseler giydiğini, cenk gününde Kaf Dağı’nın kaplanı olduğunu söyleyen şair, aşağıdaki beyitte altın benekli elbiselerle askerlerin giydiği kıyafetlerin sarı renkli olduğunu dile getirmiş, savaşa giden askerlerin elbiselerinin altınlı olması ile kaplan postu arasında münasebet kurmuştur.

‘Asâkiri benek altunlu câmeler geyüben

Gazâ gününde olur kûh-ı Kâf kaplanı (K. 9/32)

“Ey padişah! Seher vakti güneş gibi ak sancağın görününce askerleri nur denizine gark olur.” diyerek Yahya Bey aşağıdaki beytinde askerlerin padişahın ak sancağını görünce umutlandığını dile getirmiş; güneşin dünyada karanlığı ortadan kaldırması ile askerlerin yaptığı fetihlerle gittiği yeri aydınlatması arasında anlam

ilgisi kurmuştur. Beyitte *Osmanlı Devletinde padişahın yani saltanatın sancağının rengi ak* (Soysal, 2010: 222) olduğunu belirtmiştir.

‘Asâkirüni kılur bahr-i nûra müstağrak
Seherde gün gibi ak sancağın görünse şehâ (K. 12/21)

“*Kararım, aklım ve sabrım mağlup olmuş askere döndü. Gün geçmez ki cihan şahı sevgilim onu darmadağınık etmesin* (Çakıroğlu, 2018: 69)” diyen şair şu beytinde kararını ve sabrını cengi kaybetmiş askere benzetmiştir.

Karâr u akl u sabrum sanki sığın leşkere döndü
Gün olmaz kim anı şâh-ı cihânım târmâr itmez (G. 160/2)

“Eğer yüreğimde (gönlümde) okun yaraları baş tutmasaydı, gam ve keder askerlerine mağlup olmazdım.” diyen Yahya Bey beyitte keder ile asker arasında anlam ilgisi kurmuştur.

Leşker-i derd ü gamun mağlûbı olmazdum eğer
Yüreğümde zahm-ı tîrûn anlara baş olmasa (G. 387/2)

2.1.2. Ases

Ases, gece devriye gezen bekçi, kolluk kuvveti olarak bilinir. Asesler, Yeniçeri Ocağı’na mensup olup inzibat ve asayiş görevini yüklenmişlerdir. Bilhassa geceleyin devriye gezip güvenliği sağlamak onların görevleriydi. “*Asayişin muhafazası için kol gezen gece bekçileri hakkında kullanılır bir tabirdir. Osmanlıcada kullanılmamış olan Arapça “as”ın cem’idir* (Pakalın, 1993: 1/92)”. Bölükbaşı rütbesinde bir kişi, asesbaşı tayin edilirdi. Aseslik kurumu Fatih devrinde ihdas olunmuştur (Pala, 2005: 34). Yahya Bey “ases”i şiirlerinde çok sık kullanmamıştır. Şair şu beytinde bekçilerin elinde asanın (deyneğin) bulunduğunu ve bundan dolayı doğrular diye nitelendirdiği kimselerin dini vecibelerini ihmal etmediklerini belirtmiştir. Beyti şöyle de açıklayabiliriz: Şu doğru kimseler aseslerin eli altındaki asa gibiler. Onlar dini vecibelerini ihmal etmediler.

‘Aseslerün eli altında kaldı hemçü ‘asâ
Şu toğrular ki salâhında kılmadı ihmâl (K. 20/45)

2.1.3. Asker

“Bir hisar almak eskiden büyük fetih telakki edilirdi; şimdi askeri, bir ülkeyi alır, yine de yetinmez.” diyen Yahya Bey beyitte dönemler arasında askerleri karşılaştırmış, bu dönemin askerlerinin büyük başarılar elde etmelerine rağmen yetinmediklerini ifade ederek askerlerin fetih arzuların dile getirmiştir.

Bir hisâr almak ‘aceb feth-i ‘azîm idi ezel
Şimdi bir iklîm alır itmez kanâat ‘askeri (K. 8/19)

Şair, şu beyitte İslam askerlerinin cömert olduklarını dile getirmiş; Hz. Muhammed’den (sav) sonra İslam askerlerinin komutanı olarak padişahı görmüş ve onu “zıll-ı Yezdân”la Allah’ın yeryüzündeki gölgesi olarak ele almıştır. Zira padişah Allah’ın yeryüzündeki gölgesi İslam ordusunun başıdır.

Mu‘în-i dîn-i Muhammed muhît-ı bahr-i kerem
Re‘îs-i asker-i İslâm u zıll-ı Yezdânî (K. 9/26)

“Padişahın askeri rahmet deryası, onun rehberi Hızır Peygamberdir. Maksudunun gemisi yelken açmış sancaktan daha yüksek.” diyen şair beyitte derya-yı rahmet ile yelken; Hızır-ı Nebî arasında anlam ilgisi kurmuştur.

‘Askeri deryâ-yı rahmet rehberi Hızır-ı Nebî
Yelken açmış keştî-i maksûdı bâlâ-ter livâ (K. 15/16)

Şair aşağıdaki beytinde etrafın zafer kazanmış askerlerle dolu olduğunu ve ikinci İskender’in, Rum denizini geriye doğru akıttığını dile getirerek zoru başardığından bahsetmiştir.

Evliya Çelebi’ye göre İskender-i Zülkarneyn bütün dünyayı fethetmek isteğindedir fakat o zaman bir kara ülkesi olan Marmara’nın ve çevresinin hükümdarı Kaydâfe’nin ülkesine girip oraları nasıl istila edeceğini araştırırken yakalanıp hapse atılmıştır. Fakat kraliçeye karşı savaşmayacağına yemin ederek hapisten kurtulmuştur. Bu yeminini bozmadan nasıl Kaydâfe mülkünü ele geçireceğini araştırırken yardımına Hızır gelmiş ve o zaman bir iç deniz olan Karadeniz’i Akdeniz’e akıtmasını tavsiye etmiştir. Bu hadiseden hareketle Yahya Bey, Kanûnî’nin İskender’in aksine güneyden kuzeye doğru derya gibi ordu sevk ettiğinden bahsetmiştir (Çavuşoğlu, 1983:73).

Geyimli ‘asker-i mansûrı ile toldı her cânib
Akıtdı Rûm deryâsın girü İskender-i sâni (K. 16/17)

Şair şu beytinde askerlere dua ederek İran zulmünü ortadan kaldırmalarını isterken zulmün iham-ı tenasüple karanlık anlamını da akla getirmiş; zulmet ile gün; Acem ile Rum arasında ilişki kurmuştur.

Rafz ile zulmet-i ilhâdı ‘Acemden götürüp
Ola gün gibi yine ‘asker-i Rûmun yüzi ak (K. 32/2)

2.1.4. Celâlî

Celâlî, celâle ait olan anlamına gelir. Celâlî Osmanlı döneminde devlete isyan edenlere verilen bir isimdir. Sevgilinin yanağının üzerindeki hat çizgisini güzellik ülkesinin fitnesi olarak tahayyül eden şair, şu beytinde bu hattı Anadolu’da ortaya çıkan Celâlî isyanlarına benzetmiştir.

Hatt-ı ruhı ki fitne-i mülk-i cemâlidür
Gûyâ ki Rûm içinde belürmiş Celâlîdür (G. 87/1)

“Yetişin, yetişin! Bu cihanın bir tarafı yıkıldı; Mustafa Han’ı ecel celâlîleri aldı (Zavotçu, 2007: 75)”. Şair şu beytinde Şehzade Mustafa’nın ölüm Celâlîleri tarafından öldürüldüğünü ve dünyanın bir tarafının başına yıkıldığını ifade ederek üzüntüsünü dile getirmiştir.

Meded meded bu cihânun yıkıldı bir yanı
Ecel celâlîleri aldı Mustafâ Hânı (Mrs. 1/1/1)

2.1.5. Gazi

“Gazi, gaza ve gazve eden, din uğruna savaşan Müslümanlar hakkında kullanılır. (Pakalın, 1993: 1/654)”. Yahya Bey divanından alınan aşağıdaki beyitlerde gaziyi; İslam yolunda mücadele eden olarak ele almış, gazi-padişah, gazi-Hz. Ali arasında bağ kurmuştur.

“Şah-ı Merdan Hz. Ali için kullanılan bir tabirdir. Hz. Ali İslam için cenk meydanlarında Hz. Peygamber’le mücadele ederek çeşitli savaflara katılmıştır (Canım, 2016: 239)”. Şair şu beytinde Hz. Ali’nin din için mücadele edenlere, misafirlere cömert davrandığından ve gazilerin hanı olduğundan bahsetmiştir.

Mücâhidîne emîr ü müsâfirîne zahîr

Gazâda gâzîlerün hânı şâh-ı merdândur (K. 4/35)

Yahya Bey, Hz. Muhammed’in (sav) ümmetinin dayanağı ve seçkini, gazada ise gazilerin meydan merdinin şahı olduğunu söyleyerek şu beytinde memduhunun niteliklerini dile getirmiştir.

Muhammed ümmetinün mesnedi vü mümtâzı

Gazâda gâzîlerün şâhı merd-i meydânı (K. 5/22)

Yahya Bey; Kanûnî’nin, Mimar Sinan’a 1563-64 yılında masraflarını kendisi ödeyerek İstanbul’a su getirtmesi üzerine padişaha takdim ettiği bir kasidesinde (Çavuşoğlu, 1983: 13), onun Almanya seferinden ve Budin’i alışından bahseder. Şair beşinci kasidesinin şu beytinde Kanûnî’nin Hezar kalesini, Hezar şehrini ve Budin’i gaziler hanının aldığı haber vermiştir.

Hezâr kal‘ası ile hezâr-şehri ile

Budin vilâyetin açdı o gâzîler hânı (K. 5/44)

“Âdem peygamberin zamanından beri dünyaya onun gibi adalet sahibi gazi padişah gelmedi.” Yahya Bey aşağıdaki beytinde gazi padişahı adaletli biri olarak tarif etmiştir.

Bir anun gibi ‘adâlet ıssı gâzî pâdişâh

Gelmedi mülk-i cihâna devr-i Âdemden beri (K. 8/21)

Gaziler kötü yolda olan kâfirlere kılıç ile saldırır; canilerin canı, ecel sultanını karşılamak için çıkar. Şair, beyitte gazilerin kötü yolda olanları doğru yola döndürmeyi amaçladıklarını dile getirmiştir.

Kılıçlarla kılıçlar gâzîler küffâr-ı bed-râyı

Ecel sabib-kırânın karşular cânîlerün cânı (K. 16/19)

Şair, şu beytinde toplumun İslam askeri olması durumunda gazilerin tekbir sesinin mezardan geleceğini dile getirmiş; gaziler ile İslam leşkeri, gülbang ile cenk arasında bağ kurmuştur.

Gâzîler gülbânginün âvâzı kabrinden çıkar

Leşker-i İslâmın olsa ceng için cem‘iyyeti (Ms. 3/4/8)

Yahya Bey aşağıdaki beytinde gaziye “Erdişir” gibi üstün görmüş gazinin binlerce düşmandan yüz çevirmediğini yani korkmadığını dile getirmiştir. “*Erdişir, Eski İran hükümdarlarından birkaçına verilen addır. Erd (kahr, öfke) ve şîr (aslan; süt) sözcüklerinden oluşan erdşîr, öfkeli, kızgın aslan manalarına gelen ve korkusuz, yiğit kişiler için de kullanılan bir birleşik isimdir (Zavotçu, 2013: 222)*”.

Erlik ile erdîşîr-i ‘âlemün mümtâzıyuz

Sad hezârından ‘adûnun yüz çevürmez gâzîyüz (Mr. 1/1/2)

“*Ey Yahya, gazilerin ocağı yüksek ocaktır; dinin kılıcıyız, er meydanının yiğidiyiz, Budin doğanıyız. Şair, dergâhı tekke, ocak anlamında kullanmıştır (Çavuşoğlu, 1983: 115)*”.

Gâzîler dergâhı ey Yahyâ yüce dergâhdur

Seyf-i dînüz merd-i meydânuz Budin şebbâzıyuz (Mr. 1/5/2)

Yahya Bey şu beytinde üsküflü¹⁷ şahinin yiğit bir gazi olduğundan bahsetmiş; o gaziye de Anadolu’nun avcısı ve doğan kuşu olarak tarif etmiştir.

Ol benüm üsküflü şâhînüm cılasun gâzîdür

Rum ilinün dil-rübâsı sağ kolun şebbâzıdur (G. 97/1)

“*Kanber, Hz. Ali’nin kölesidir. Hz. Ali’ye sadakati, sevgisi ve bağlılığıyla tanınır (Levend, 2015: 157)*”. Yahya Bey şu beytinde gazilerin yol göstericisini veli olarak ele almış, Hz. Ali’nin kölesi olarak da Kara Baba’yı işaret etmiştir.

Bir velîdür rehberi cümle gürûh-ı gaziyan

Bir ‘Alîdür Kanberi gûyâ Kara Baba imiş (K. 30/3)

¹⁷ Üsküf, genellikle yeniçeriler tarafından başa takılan kep, kalpak, serpuş, başlıktır (http://tebdiz.com/index.php?sayfa=arama_sonuc_yenisite Erişim Tarihi: 29.12.2019).

2.1.6. Kâfir

Müslüman olmayanlar için kullanılan bir tabirdir. Kâfirleri geri kalmış olarak gören Yahya Bey şu beytinde şaşkınlığını gizleyememiş, kâfir memleketlerinde eğitimli insanların fazlalığından söz etmiş ve hayrete düşmüştür.

Kendü feth itdüği kâfir illerinde bî-hisâb

Niçe fazl ehli müderris niçe kâmil kâdî var (K. 11/21)

Şehadet parmağını kaldırmak, hem kelimeî şehadet getirirken kişi şehadet parmağını havaya kaldırmak anlamında hem de birini korkutmak, tehdit etmek anlamında kullanılır. Şair aşağıdaki beyitte sancağı kişileştirerek kâfire parmak sallamış hem korkutmuş hem de kâfiri Müslüman yapmak istemiştir.

Ceng içinde kaldurur gûyâ şehadet barmağın

Kâfire telkîn-i îmân itmek içün her livâ (K. 15/11)

“Baş çatmak, baş başa vermek, ülfet etmek anlamındadır (Dilçin, 2018: 37)”.

Şair aşağıdaki beyitte cenge karşı tedbir olarak baş başa verip kâfirlere karşı sancağı ok gibi doğrultmuş ve harbenin süngü anlamını da akla getirmiştir.

Baş çatup tedbîr-i darb u harbe mânend-i kemân

Ok gibi toğrulldılar cumhûr-ı kâfirden yana (Ms. 3/1/2)

2.1.7. Katil

Yahya Bey şu beytinde memleketi Budin’in yolunda mücahit olduğundan bahsetmiş, kendini şirk koşturmak için olan kahraman olarak tarif etmiş; mücahit ile kahraman arasında anlam ilgisi kurmuştur.

Biz Budinün şâhrâhında mücahidlerdenüz

Müşrikîne kîni olan kahramân-ı kâtilüz (G. 170/4)

2.1.8. Kemançeş

Kemançeş, yay kullanıcısıdır. “*Tozkoparan, okçuluk tarihinde en uzak menzile ok atan Tozkoparan İskender’dir (Şentürk, 2015: 95)*”. Bu güzellerden biri peri gibi olan Tozkoparan oğludur. O, atası gibi kemançeş olmuştur.

Biri Tozkoparan-oğlu perî-veş

Atası gibi olmuştur kemançeş (Şh. 2/175)

2.1.9. Piyade

Piyade, askerî bir tabirdir. “*Orduda tüfekle teçhiz edilmiş olan ve muharip sınıfların asli unsuru bulunan efrada da bu ad verilir (Pakalın, 1993: 2/779)*”. Yahya Bey divanından alınan aşağıdaki beyitlerde piyadeyi Şehnamedeki Sam’a benzetmiş, padişahın önünde yürüyen asker olarak ele almıştır.

“*Sam, Hz. Nuh’un oğludur (Devellioğlu, 2001: 918). Sam, Şehname’de geçen olağanüstü özellikleri olan girdiği bütün savaşları kazanan ve Keşef nehrinden çıkan ejderhayı tek vuruşta yıkan efsanevi kahramandır (Canım, 2016: 328)*”. Şair ikinci İskender’e seslenmiş ve atının önünde Sâî gibi hiç yenilmemiş askerin yürümesini uygun görmüştür.

Atun önince piyâde yürürse Sâî-ı süvâr

Eyâ Sikender-i sâî mahall ü erzânî (K. 9/42)

Asker beylerini ve yiğit kahramanları padişahın önünden yürürken gördüm, diyen şair aşağıdaki beyitte savaşa katıldığını belirtmiştir.

Yahyâ sipâhî beğler ya’nî güzel cuvânlar

Ol şâhumun önince gördüm yürür piyâde (G. 370/5)

2.1.10. Serdâr

“*Serdâr, asker başı, kumandan, komutandır (Devellioğlu, 2001: 941)*”. Savaş erenlerinin reisi, komutanı; cömertlik ve adalet madeni cömertlik kaynağıdır, diyen Bey aşağıdaki beyitte gazilerin komutanını adaletin, cömertliğin kaynağı olarak ele almıştır.

Gazâ erenlerinün serveri vü serdârı
Sehâ vü ma‘deletün ma‘deni kerem kânı (K. 9/25)

“Cemşid, savaş aletleri yapmasıyla tanınmış, bunun yanında güzel kokular icat etmiş, saraylar yapmış ve kendini büyük görmüştür (Canım, 2016: 255)”. Şair aşağıdaki beyitte komutanın hem ilimde hem de kılıç kullanmada usta olduğunu onun Cemşid döneminin sultanı olduğunu ifade etmiş ve Cem’in uzun yıllar hükümrân olması olayını hatırlatmıştır.

Sâhib-i seyf ü kalem serdâr-ı cündü’l-mü’minîn
Pâdişâh-ı Cem-sehâ sultân-ı Cemşîd-iktidar (K. 11/11)

2.1.11. Sipâhi

“Sipâhi, Osmanlı askerlik teşkilatında “Tımar” namıyla öşür ve vergisini aldıkları araziye karşılık cenk zamanlarında kendi hayvanları ve kanunen götürmeye mecbur oldukları cebelileri ile birlikte savaşa katılan bir sınıf süvari askerine verilen isimdir (Pakalın, 1993: 3/230)”. Şairin divanından alınan örneklerde sipâhiyi asker olarak ele almış, sipâhilerin giydiği elbiselerden söz etmiş; sipâhilerle derviş, yıldız ve gözyaşı arasında ilişki kurmuştur.

Yahya Bey şu beyitte sipahilerin çölde konaklamasıyla sanki çöle kar yağacağını dile getirmiştir.

Sipâhî haymelerle konduğu dem
Döner kar yağmaya sahrâ-yı ‘âlem (Nd. 2/11)

“Tevliyet, vakıf işlerine bakma görevidir (Devellioğlu, 2001: 1103)”. Şair şu beytinde “Ben sipahi zümresinden tevliyet kabul ettim; ey iki cihanın padişahı, boşuna değildir, hakkı iledir.” diyen şair iki cihan padişahına seslenmiştir.

Ben sipâhî zümresinden tevliyet itdim kabül
Aslı vardur aslı ey iki cihânun serveri (K. 8/27)

“Sipahiler altın benekli elbiseler giyince savaş dağının kaplanı gibi heybetli olurlar.” Yahya Bey beyitte sipahilerin giydiği elbiseyi tasvir etmiştir.

Sipâhiler benek altunlu câmeler geyübcn

Mehâbet ile olurlar peleng-i kûh-ı vegâ (K. 12/26)

“Sipahilerden birçoğu olgunluk ehli gibi gizli bir hazine gibi görünmez olması reva mıdır?” Şair, sipahilerin dervişler gibi itibar görmesini sorgulamıştır.

Sipâhi bendeleründe niçe kemâl ehli

Revâ mı genc-i nihân gibi ola nâ-peydâ (K. 12/40)

Şair, şu beytinde sipahiye tarif etmiş, mertlik meydanındaki demir aynalı (kalkanlı) sipahileri gökyüzünde parlayan yıldızlara benzetmiştir (Çakır, 2013: 80).

Demür âyinelerle encüm-i tâbendeye benzer

Çemen gökinde gûyâ kim sipâhun merd-i meydânı (K. 16/2)

Yahya Bey aşağıdaki beytinde sipahileri; zırhlarını giymiş demirden dağa, ikinci mısrada da bu zırhlı sipahileri Umman timsahına benzetmiştir (Çakır, 2013: 81).

Demürden tağa dönmiş cevşenin geymiş sipâhiler

Cihânda görmeyen görsün neheng-i bahr-i ‘Ummânı (K. 16/11)

Padişah, divan şiirinde sevgili karşısında köledir. Yahya Bey de aşağıdaki beytinde sevgililerin askerlere âşık olduklarından bahsetmiş, padişahları da sevgililere köle yapmıştır.

‘Âşıkıdur hûblar şimdi sipâhî-zâdenün

Pâdişehler bendesidür ol boyı âzâdenün (G. 229/1)

Taşlıcalı Yahya Bey şu beytinde temiz yüzlü padişahın vilayetler fethettiğini ve Anadolu’ya yönelse gözyaşını asker ededeğini dile getirmiştir.

Sultân-ı rûh-ı pâküm feth-i vilâyet eyler

Rûma teveccüh itse göz yaşının sipâhi (G. 503/4)

2.1.12. Sûvâr

“Sûvâr, ata binmiş, binicidir (Devellioğlu, 2001: 973)”. Divan şiir geleneğinde padişahlar, iyi at binen komutanlardır. Yahya Bey de şu beytinde padişahı ata binmede öyle usta olarak tarif etmiştir ki mekânı dahi ortadan kaldıracğını tayyı mekânla dile getirmiş; “tayy-ı mekân”ı yerin ayak altında dörülmesi ve uzak bir yere hızla gidilmesi anlamında kullanmıştır (Pala, 2005: 443).

Gûyâ dil-i mü'min gibi tayy itdi mekânı

Ol rahşa sûvâr oldu çü ol şâh-ı tûvânâ (K. 1/14)

Sam'ı, girdiği bütün savaşları kazanan bir kahraman, Zâl'in babası, (Canım, 2016: 328) olarak ele alan Yahya Bey; aşağıdaki beytinde atlı askerleri Zâl'in babası Sam'a, haber getirenleri ise aynaya benzetmiştir.

Atluları Sâm-ı sûvâra şebîh

Peykleri âyine gibi vecîh (M. 1/7)

2.1.14. Şah

Şah; hükümdar, padişah yerinde kullanılır bir tabirdir. Şair divanından alınan örneklerde şahı, padişah, sevgili olarak ele almış, özelliklerini sıralamış ve peygamberlere benzetmiştir.

Yahya Bey şu beytinde Kanûnî döneminin sahabe dönemi gibi gaza ile geçtiğini dile getirmiş, söz konusu sahabe dönemini hatırlatmıştır.

Şeh-i 'asâkir-i İslâm olan Süleymân Hân

Geçer gazâ ile ashâb gibi ezmânı (K. 6/19)

“Râfızî; Hz. Ebubekir ve Ömer’in halifeliğini kabul etmeyenler, onlara dil uzatanlardır (Devellioğlu, 2001: 872)”. Râfızî, şahını yenmek için şimdi atımızı dünyanın övülmüşünden hızlı sürelim, diyen Yahya Bey satranç terimleriyle atı sürerek İran topraklarını almak istemiştir (Çakır, 2013: 78). “Nat üzerinde satranç oynanan tahtaya verilen addır (Onay, 1996: 376)”. Nat-ı cihanla İran, atımız ile de asker kastedilmiştir.

Râfızî şâhını mât eylemek içün fi’l-hâl
Sürelüm atumuzu nat-ı cihândan ileri (K. 7/6)

İlim ve güç sahibi yol aydınlatan güneş, Allah’ın gölgesi; bağış ve bolluk madeni, şahların en ünlüsüdür, diyen şair padişahın bazı özelliklerini sıralamıştır.

Sâhib-i seyf ü kalem şems-i hüda zıll-ı Hudâ
Ma‘den-i lutf u kerem şâhların nâmveri (K. 7/15)

Şair, şu beytinde “Şahın yayına feleğin yayı desem nolur ki onun attığı binlerce ok yere düşmedi.” diyerek yere düşmez ok tabiriyle yayın kullananın (padişahın) gücünü ortaya sermiştir.

Kavs-i felek disem n’ola şâhun kemânına
Atduğı yire düşmedi anun hezâr bâr (K. 10/5)

“Yahya Bey, Allah’ın yardımıyla Güle isimli yerin külünün savrulduğu ve nihayetinde Zigetvar’ın alındığını, böylece sultanın kılıcının göğe asıldığını söylemiştir (Çakır, 2013: 81)”. Şair divanının 16. kasidesinde Kanûnî Sultan Süleyman’ın Zigetvar’ın seferini ele almıştır. Beyitte, kılıcı arşa astı ile de Osmanlı hâkimiyetinin genişlediğini belirtmiştir.

Gülenün külini göke savurdılar bi-‘avni’llâh
Siget alındı ‘arşa asdı tîğın şâh-ı ‘Osmânî (K. 16/16)

Şair, şu beyitte “Padişah savaş meydanına Hz. Hızır gibi ulaştı, Hz. Muhammed ümmetinin padişahı devrin Süleymanı oldu.” diyerek zamanının Süleyman’ı ifadesiyle Hz. Peygamber’in ümmetinin zikredilmesinden dolayı hem Süleyman peygamberi, hem de Kanûnî Sultan Süleyman’ı kastetmiştir.

İrişdi Hızır-ı hâzır gibi meydân-ı gazâvâta
Muhammed ümmetinün şâhı devrânun Süleymânı (K. 16/26)

“Zuhal yıldızı, zirve olarak bilinen yıldızdır. Zuhal yıldızı güneşin üstünde bulunan yüksek felekler adıyla ün salmış olan üç feleğin en yükseği ve en büyüğü olarak bilinir (Canım, 2016: 452)”. Yahya Bey aşağıdaki beyitte giydiği askeri üniformanın ona yakıştığını ve duasının Zuhal yıldızına ulaştığını dile getirerek Zuhal yıldızı ile padişah arasında anlam ilgisi kurmuştur.

Du‘â-yı hayrun âvâzı çıkar eyvân-ı Keyvâna
Süvâr olsa o geydüğü yaraşuk şâh-ı nûrânî (K. 16/30)

Şair şu beytinde Allah’ım İslam şahının her günü önceki gününden daha iyi olsun, o padişah savaştan eksik olmasın, diye dua ederek iki günü birbirine eş olan ziyandadır hadis-i şerifini hatırlatmıştır.

Îlâhî her günü günden yeğ olsun şâh-ı İslâmın
Gazâdan olmasun hâlî müdâm ol zıll-i Rahmânî (K. 16/45)

Şair şu beyitte padişahı hem gazi hem önder hem de takva sahibi olarak ele almış, padişahın bazı özelliklerini sıralamıştır.

Kanı ol şâh-ı vilâyet gibi gâzî pâdişâh
Hem emîr-i muktedâdur hem zâhîr-i asfîyâ (Ms. 3/1/10)

“Bağdat asırlar boyunca büyük âlimler, sûfiler, din adamları yetiştiren medreseleri ve Ortadoğu’nun pazarlarını süsleyen kumaşları ile meşhur olmuş bir şehirdir (Canım, 2016: 574)”. Yahya Bey, şu beytinde ise Mekke ve Medine’nin padişahının evliyaların şehri Bağdat’ı fethederek evliyaların kalesini aldığını dile getirmiştir.

Minnet Allâha ki feth eyleyüben Bağdâdı
Evliyâ bürcine hükm eyledi şâh-ı Haremeyn (Tr. 2/1)

“Şah-ı Merdân, Hz. Ali’nin lakaplarından. Hz. Ali yeryüzünde Allah’ın kılıcı olarak bilinir (Canım, 2016: 239)”. Şair şu beyitte kendisini Hz. Ali gibi, Allah’ın kılıcı olduğunu söylemiştir.

Her gazâlar kılıcı gâzîye hem-râhuz biz
Şâh-ı Merdân gibi semşîr-i yedu’llâhuz biz (G. 143/1)

Yahya Bey aşağıdaki beyitte padişahı güzel, gazi ve heybetli olarak nitelendirmiş; huy yönüyle Hz. Muhammed'e ve Hz. Süleyman'a benzetmiştir. Şu beyitte şair; cemâl ile Hz. Muhammed (sav), celâl ile Süleyman arasında münasebet kurmuştur.

Celâl ü cemâl ıssı şâh-ı guzât
Muhammed-hısâl u Süleymân-sıfât (Nd. 1/3)

Şair şu beytinde zamanın padişahını atının üzerinde Tur Dağı'nın üzerindeki nura benzeterек Hz. Musa'nın Tur Dağı hadisesini hatırlatmıştır.

Bi-‘aynihi ser-i Tûr üzre nûra benzedürin
Semend-i rif'ati üstinde şâh-ı devrânı (K. 6/27)

Yahya Bey aşağıdaki beytinde “Cihan padişahı ateşe dönüp öfkeyle dururdu, çadırları karlı dağlara dönmüştü.” diyerek padişahın çadırlarını karlı dağlara benzetmiştir.

Tururdı hiddet ile şâh-ı cihân nâra dönüp
Otağı haymeleri karlı kûhsâra dönüp (Mrs. 2/2/3)

Ey öfkeli sevgili! Keşke beni bir gün öldürsen, ne zamandır o güzel uyku gözümde tüter, diyen şair yukarıdaki beyitte olduğu gibi bu beyitte de padişahı öfkeli olarak ele almış, ona seslenmiş ve kendisini öldürmesini istemiştir.

Kâşkî bir gün beni öldürsen ey şâh-ı gazûb
Nice yıllardur ki gözümde uçar ol hâb-ı hûb (G. 25/1)

Gül renkli elbiseler giyip ortaya gelme; sözümde çıkma sultanım, kana girme, diyen şair aşağıdaki beytinde “*al elbise giymek, meydana girmek, kana girmek*” ifadeleriyle cellatları kastetmiş, cellatların görevlerini yaparken *al elbise giydikleri bilgisini de vermiştir* (Çavuşoğlu, 1983: 261). Yahya Bey, beyitte gülgûnî-kan arasında renk ilgisi kurmuş ve sevgilinin giydiği elbise hakkında bilgi vermiştir.

Geyüp gülgûnîler meydâna girme
Sözümde çıkma şâhum kana girme (G. 429/1)

2.1.15. Şehit

Şehit, İslam için mücadele edip can verenler için kullanılır bir tabirdir. İslam’da kutsal kabul edilir.

Yahya Bey şu beyitte “Vuruş ve savaş günleri olduğu zaman gaziler bölüğü, Yahya gibi şehit olmak için yolunda can verir.” diyerek savaş zamanında gazilerin, kendisi (Yahya Bey) gibi şehit olmak istediğini dile getirmiştir.

Darb u harb eyyâmı oldukda gürûh-ı gâziyân
Cân virür Yahyâ gibi yolunda olmağa şehîd (K. 29/22)

Sahabenin önüne bayrak gibi düşüp cenk kılmış, gurbete gelmiş şehid olmuş tenhada yatıyor, diyen şair Eyyübel Ensari’ye yazdığı şu musammatta sahabenin önüne düşüp şehit olduğunu ve şehidin mezarının tenhada olduğunu ifade etmiştir.

‘Alem gibi önine düşmüş ashâbun gazâ kılmış
Diyâr-ı gurbete gelmiş şehîd olmuş yatur tenhâ (Ms. 2/5/6)

Yahya Bey aşağıdaki beyitte Kerbela olayını hatırlatmış, Kerbela şehitlerinin kanı gibi gözyaşını kırmızılaştırmış; sevgilinin (kırmızı) yanağının aksiyle gözyaşlarının da al olduğunu, bu hâliyle onların Kerbela şehitlerinin kanı misali olduğunu söylemiştir.

Cânâ misâl-i hûn-ı şehîdân-ı Kerbelâ
‘Aks-i ruhunla oldı bu eşk-i revânum al (G. 237/4)

Şehzade Mustafa mersiyesinden alınan şu beyitte şair, “Hatası ve günahı bilinmeyen ne güzel mübarek şehid ve mazlumların şahıdır.” diyerek şehidin (Şehzade Mustafa) günahının olmayacağını, mazlumların padişahı olacağını ifade etmiş; şeh ve şehid sözcükleriyle ortak ses değerlerini tercih etmiştir.

Hatâsı gayr-ı mu‘ayyen günâhı nâ-ma‘lûm
Zihî sa‘îd ü şehîd ü zihî şeh-i mazlum (Mrs. 2/3/5)

2.1.16. Şehsüvâr

Şehsüvâr, at binicisi olarak bilinir. Yahya Bey şu beyitte at binicisine seslenmiş, at binicisinin atı hızla sürmesinden dolayı felek atının üzerindeki ayın hilal şeklini aldığını ve ayın ona cömertlik yaptığını dile getirerek at üstündeki süvarinin tasvirini yapmıştır.

Şehsüvârûm sana ikrâm-ı tamâm itdi hilâl
Oldı rahş-ı felek üstinde vücûdî iki kat (G. 30/6)

Şair şu beytinde âşğın sevgilinin ardından hayranlıkla baktığını, gözü yollarda kalmak deyimi ile ifade etmiştir. “*Sevgilinin naz ile salınmasının ardından âşğın gözü yollarda kalmıştır. Atlının geride bıraktığı iz ile gözlerin yollarda kalması arasında anlam ilgisi kurmuştur (Çakıroğlu, 2018: 69)*”.

Yollarda kalur atı izi gibi gözlerüm
Geçse semend-i nâz ile ol şehsüvârumuz (G. 146/3)

Şair aşağıdaki beyitte cenazemi sevgilinin evine doğru götürün ki usta binici de önüme yayan çıksın, diyerek usta at biniciden talepte bulunmuştur.

Yârun evine toğru götürün cenâzemi
Şâyed ki şehsüvârûm önümce yayan çıka (G. 399/2)

Yahya Bey şu beyitte “Ayrılık ve atın izinden dolayı vücudunda yüz bin yara var, iyi at binicisi at meydanını görmeye gelmez mi?” diyerek at binicisinin yapması gerekeni dile getirmiştir. Burada At Meydanı aynı zamanda İstanbul’da bir yer. Şair bu yere de göndermede bulunmuştur.

Heçr ile atı izinden tende yüz bin dağı var
Şehsüvârûm görmeğe gelmez mi at meydânını (G. 495/4)

2.1.17. Yeniçeri

Yeniçeri, Osmanlı Devletinde askeri birliğin adıdır. Osmanlıların muvazzaf askerine verilen addır. Yahya Bey şu beyitte Safer adlı yeniçeriye, cihanın güneşine; yeniçerinin alnını ise aya benzetmiştir.

Biri yeniçerilerde Saferdür

Yüzi mihr-i cihân alnı kamerdür (Şh. 2/133)

Şair şu beyitte “Taze şiirlerim ile arzu diyarını açtım. Aynı Osmanlıların, Yeniçerilerle yaptığı gibi yaptım.” diyerek Anadolu yeniçerilerinin Osmanlı gibi yüce olduğundan bahsetmiştir.

Açdum diyâr-ı şevkî eş‘âr-ı tâzem ile

Rûmı yeniçeriyle mânend-i Âl-i ‘Osmân (G. 322/8)

O yeni çıkmış tüyleri tıraş etmek doğru mudur? Efendim, yeniçeri Anadolu’nun yüzü suyudur, diyen Yahya Bey beyitte “Yeniçeri Anadolu’nun yüz suyu” ifadesiyle yeniçerilerin Anadolu’nun itibarı olduğunu dile getirmiştir.

Lâyık midur tırâş idesin ol hat-ı teri

Rûmun yüzü suyudur efendüm yeniçeri (G. 467/1)

2.2. HAYVANLAR

2.2.1. At ve İsimleri

At, savaş meydanının önemli binek hayvanıdır. “*Türkler için kutsal bir hayvan olarak ele alınan at; divan şiirinde güzelliği, hızı, rengi ve insana olan bağlılığıyla ele alınır (Bıyıklı, 2019: 404)*”. Yahya Bey de divanından alınan aşağıdaki örneklerde atı daha çok hızı, rengi ve fethi haber vermesi yönüyle ele almıştır.

Şairin divanında ikinci kaside Yavuz Sultan Selim’in Mısır ve Çaldıran seferi esnasında yazılmıştır. Bu sebeple şair şu beytinde “atunun oynağı” ile Acem ülkesini Yavuz’un atının oyun yeri olarak tarif ederek Acem’i küçümsemiştir (Çakır, 2013:

75). Beyitte “âşığa Bağdat ırak olmaz” diyerek her türlü zorluğa katlanacağını dile getirmiş (Aksoy, 2016: 75), at oynatmakla hüner göstermeyi kastetmiştir.

Atun oynağı olursa n’ola iklim-i ‘Acem

‘Âşıka Bağdâd ırak olmaz meseldür bî-gümân (K. 2/36)

Gazilerin atı Budin’de fırtınaya benzer, Almanları dert denizine batırır, diyen Yahya Bey aşağıdaki beytinde yaşadığı bölge olan Budin’den söz etmiş ve gazilerin atını fırtına gibi esen rüzgâra benzetmiş, Almanların bu fırtınayla dert denizinde batacağını söylemiştir.

Budinde gâzîlerün atı sarsara benzer

Elem denizlerine gark ider Alamanı (K. 5/43)

Rüzgâr gibi atlarla oradan oraya varalım, düşmanın gözüne bu keder tozunu koyalım, diyen Yahya Bey aşağıdaki beytinde rüzgâr gibi koşan atın çıkardığı tozu dert tozuna benzetmiştir. “*Tayy-ı mekânı yerin ayak altında dürülmesi ve uzak bir yere hızla gidilmesi anlamında kullanmıştır (Pala, 2005: 443)*”.

Yel gibi atlar ile tayy-ı mekân eyleyelüm

Koyalum ‘ayn-ı ‘adûya bu gubâr-ı kederi (K. 7/8)

Şair şu beyitte padişahın atının ayak izlerini zaferin ve fethin habercisi olarak ele almış, tuğları da hüma kuşu yani devlet kuşu olduğunu haber vermiştir.

Görinen tuğları murg-ı hüma-yı rif‘at

Atınun izleri feth ü zaferün bâb u deri (K. 7/19)

Yahya Bey aşağıdaki beyitte atlar ihsan etseydi gökyüzünü atlarının yedi adımda gidip geleceğini dile getirerek atın hızlı koştuğunu belirtmiştir.

Ol atları ki ‘atâ kıldı eylese cevân

Yedi adım yer olaydı sipihri evvânı (K. 23/11)

“Demir kır”ı at rengi olarak ele alan (Levend, 2015: 368) şair; şu beytinde padişahı beyaz ata binerken görmüş, padişahı dünyayı süsleyen güneşe benzetmiş, seher ile gökyüzü; mihr ile kır at arasında münasebet kurmuştur.

Bir seher gördüm demür kır atına olmuş süvâr

Gök yüzünde sanasın mihr-i cihân-ârâ imiş (K. 30/11)

Ey Yahya! Eğilip atının ayağını öptüm. Bunun için atının altında dal gibi oldu isem de bu revadır, diyen Yahya Bey atın ayağını öperken vücut şekliyle dal harfi arasında münasebet kurmuştur.

Eğilüp atı ayağını öpdüm ey Yahyâ

Revâdur oldum ise dâl gibi zîr-i semend (G. 53/5)

2.2.1.1. Esb

Esb, ata verilen diğer isimlerdendir. Şemsettin Sami *esb için Arapça “feres” karşılığını da kullanmıştır (2015: 318)*. Esb, şairin divanından alınan örneklerde hızı ve etkisi yönüyle ele alınmıştır.

Yahya Bey aşağıdaki beyitte savaştakileri sabah rüzgârı hızında at gibi tasvir etmiş ve düşmanlarının da bu atı görünce bulut gibi kaçıp dağlara düştüğünü dile getirmiştir.

Gazâda esb-i sabâ-sür'atünle irişecek

Bulut gibi kaçuban tağlara düşer a'dâ (K. 12/29)

Şair şu beytinde atların şimşek gibi koşmaya hazır olduğunu ve atların yürümelerinin dahi yeryüzünü sarsacağını dile getirmiş, iham-ı tenasüple “sarsar”ın fırtına anlamını da akla getirmiştir.

Koşuya hâzır idi niçe esb-i berk-seyir

Zemîni yürise bâd-ı sabâ gibi sarsar (Tc. 3/8/1)

Koşuda sanki atlar top gibi olurdu onların dört ayağının her biri de çevgan olurdu, diyen Yahya Bey atların koşarken bir top gibi görüldüğünden söz etmiştir.

Koşuda esblerün cismi top idi gûyâ

Olurdı dört ayağı her birine çevgânlar (Tc. 3/8/6)

2.2.1.2. Rahş

Rahş, ata verilen diğer isimlerdendir. Yahya Bey aşağıdaki beyitte atı feleğin atı olarak ele almış ve askerleri de silah kullanmada mahir olarak görmüştür.

Silah ehli içinde nice hızlı ve kıvrak silah ehli asker vardır ki hepsinin atına feleğin yedi meydanı dar gelirdi, diyerek askerlerin atıyla feleğin yedi katı arasında anlam ilgisi kurmuştur.

Var idi ehl-i silâh içre niçe çapük ü seng

Kamusınun yedi meydân-ı çarh rahşına teng (Tc. 3/7/1)

At binicisine seslenen şair, şu beytinde ayın ona cömert davrandığını dile getirmiş ve onu feleğin atının üstünde iki büklüm olarak betimlemiş, hızla giden atın üzerindeki insanın aldığı şekli gözler önüne sermiş ve ayın hilâl şeklindeki hâlini atın üzerindeki usta binicinin oturuşuna benzetmiştir (Çakıroğlu, 2018: 69).

Şehsüvârum sana ikrâm-ı tamâm itdi hilâl

Oldı rahş-ı felek üstünde vücûdî iki kat (G. 30/6)

2.2.1.3. Semend

Semend, ata verilen diğer isimlerdendir. Yahya Bey semendi, feleğin ve padişahın atı olarak ele almış; semendin özelliklerini sıralamıştır.

Ey gönül! Toz feleğin atı ile oldukça cilvelidir, çarhın atı etrafında dolanır gibi olmalı, diyen Yahya Bey şu beyitte toz ile feleğin atı arasında bağ kurmuştur.

Rahş-ı felek-misâl ile oldukça cilveger

Ey dil semend-i çarha o dem yörenür gubâr (K. 10/6)

Atın sadece savaş meydanında kullanılmadığını dikkate alan şair, şu beytinde padişahın atını av yeri gibi olan savaşa sürmek istese düşmanın geyik gibi kaçacağını dile getirmiştir.

Sürse şikârgâh-ı gazâyâ semendini

A‘da kaçır hemîşe öninde gazâle-vâr (K. 10/20)

“Ey vezir! Sen atınla gazaya yel gibi girersen, korkudan dolayı düşmanın yüreği söğüt dalı gibi çarpar.” diyen Yahya Bey vezirin atının dahi düşmanı korkutacağını, yüreği oynar ifadesiyle dile getirmiştir.

Yel gibi irsen semendünle gazâda âsafâ

Yüregi oynar ‘adûnun nitekim evrâk-ı bîd (K. 29/19)

Yahya Bey şu beytinde devrin padişahını yüksek atının üstünde Tur’un başındaki nura benzetmiştir. Şair, burada Hz. Musa’nın Tur Dağı hadisesini hatırlatmıştır.

Bi-‘aynihi ser-i Tûr üzre nûra benzedürin

Semend-i rif’ati üstinde şâh-ı devrânı (K. 6/27)

Mertler, onun atının ününden vahşi hayvanlar gibi kaçır. Adeta bu bulutların rüzgârın önünde kaçışı gibidir, diyen şair şu beyitte atı kişileştirmiştir.

Merdâneler semendi öninden kaçır vuhûş

Gûyâ ki bâd önince bulutlar ider firâr (K. 10/10)

Şairlik atını gez, dolaştır ve inciye sarrafa ulaştır, diyen Yahya Bey beyitte at ile cevlan, sarraf ile inci arasında bağ kurmuştur.

Semend-i tab‘unı cevlan ile sür

Yüri bu gevheri sarrâfa ırgür (Şh.2/322)

2.3. SAVAŞ ALETLERİ

2.3.1. Bıçak

Bıçak kesici savaş aletidir. Bıçak savaş aleti olmanın yanında benzetme unsuru olarak ele alınmıştır. Şair; şu beytinde sevgili parlak yüzlülerin ileri gelenlerinden, bıçak gibi yüzü sulu peridir, diyerek bıçağın yapım aşamasında bıçağa su verilmesini hatırlatmıştır.

Cılasun dil-rübâlar serveridür

Bıçak gibi yüzi sulu peridür (Şh. 1/170)

Yahya Bey şu beyitte sevgilinin rakibin yanına vardığında rakibe merhamet ettiğini söylemiş fakat âşığın yanına geldiğinde ise kılıç ve bıçak gibi keskin olduğundan bahsederek sevgilinin ikiyüzlü davrandığını dile getirmiştir.

Varup ağıâra rahm itdüğü hakdur

Bize gelse velî kılıç bıçakdur (Şh. 2/147)

2.3.2. Hançer

“Hançer, ucu eğri, iki tarafı keskin büyük bıçak adıdır. Halk dilinde hançer şeklinde kullanılır (Pakalın, 1993: 1/727)”. Şair divanından alınan aşağıdaki örneklerde hançerin şekil özelliklerinden bahsetmiş ve hançeri rakip olarak değerlendirmiştir.

Kılıç ve hançerin iki tarafı keskin ve parlaktır. “Kılıç, süslü ve benzersiz olan hançeri nurlu hilal yıldızına yakın oldu.” diyen Yahya Bey hançer ile hilâl arasında şekil yönünden münasebet kurmuştur.

Kılıç murassa u hançer bi-‘aynihi meselâ

Nücûma oldu mukârin hilâl-i nûrânî (K. 23/13)

“Âşığın yanında gümüş tenli sevdiği dururken araya girip hançer gibi sokulmasın.” diyen şair şu beyitte hançeri sevgili ile âşığın arasına giren bir unsura benzetmiştir.

Sîm-ten mahbûb yanında tururken ‘âşıkun

Sokılup hançer gibi ortaya engel girmesün (G. 343/6)

Can verirken hançerinden bir damla su ver, bu hoş davranışla su, hastaya gayet hoş gelir, diyen Yahya Bey aşağıdaki beyitte hançere şekil verildikten sonra bir damla su damlatılması olayını hatırlatmış, can verenin suya olan arzusunu dile getirmiştir.

Cân virürken hançeründen sun bana bir pâre su

Hâlet-i nez üzre gâyet hoş gelür bîmâra su (G. 362/1)

Şair şu beytinde “Sevgilinin belini tutmak istedim, hançeri ortaya sokulup kanıma girdi.” diyerek rakip ile hançer arasında bağ kurmuştur. Aynı zamanda şair sevgilinin belinde takılı olan hançere göndermede bulunmuştur.

Bir gün miyân-ı yârı kinâr itmek istedüm

Kanuma girdi ortaya sokuldu hançeri (G. 467/4)

2.3.3. Kılıç

Kılıç, Türk toplumun önemli savaş aletlerinden biridir. Türkler, kılıç kullanmada ve kılıcın yapımında hüner sahibidirler.

“Silahın icadından evvel kullanılan en mühim harp aletinin adıdır. Eskiden kılıçtan başka, yine o işi görmek üzere, “Hançer” ve “Kama” da kullanılırdı. Hançer; kılıcın küçüğü bıçağın büyüğü, kama da; onun ufağı ve iki yüzü keskinidir. Bu üç alet şimdi de mevcutsa da harp aleti olmaktan çıkmıştır. Osmanlı Türklerinin harp aleti olarak kullandıkları kılıçların çoğu eğri idi. Daha sonraları zabıtlarla süvari ve topçu neferleri kılıç kullanırlar ve Arabistan'da olduğu gibi boğazlarına iki kaytan veya kayışla takarlar (Pakalın, 1993: 2/257)”.

Yahya Bey divanından alınan örnekler kılıcın yapılışı, fiziksel özellikleri, işlevi ve kılıç duası yönüyle ele alınmış; kılıcın benzetildiği, kılıca benzeyen unsurlar ve kılıçla ilgili deyimler başlıkları altında tasnif edilmiştir.

2.3.3.1 Kılıcın Yapılışı

Kılıca su verilmesi olayını hatırlatan ve düşmanlarını başını nilüfer çiçeğine benzeten Yahya Bey beyitte “Cesur kimselerin kılıcı ile düşmanın ruhu suyun içinde nilüfer şeklinde görünür.” demiştir.

Görinür âb-ı revân içre şekl-i nilüfer

Nite ki tîg-ı dilîrân ile rûh-ı a‘dâ (K. 12/7)

2.3.3.2. Kılıcın Özellikleri

2.3.3.2.1. Parlak Olması

Türkler tarih sahnesinde, yaptıkları kılıçlarla bilinir. Divan şiirinde şairler Türklerin silah yapımındaki ustalığından söz etmişlerdir. Çeliğe su verilerek yapılan kılıçların ince, keskin ve parlak olanı tercih edilir. Yahya Bey divanından alınan örneklerde kılıcı parlaklık yönüyle ele almıştır.

“Merih yıldızı, bir elinde hançer veya kılıç, diğerinde kesik baş tutan kırmızı parmaklı bir delikanlı olarak düşünülür (Canım, 2016: 442)”. Şair şu beytinde gaza edenlerin elindeki kılıcın Merih yıldızı gibi parlak olduğunu ve kolunda kalkan bulundurduğunu dile getirmiş; beyitte, mücahit ile tıg; merih ile çarh arasında arasında leff ü neşr yapmıştır.

Mücâhidler felekde kevkeb-i Mirrîhün emsâli
Etinde tîg-ı rahşânı kolında çarhî kalkanı (K. 16/3)

Türkler tarih sahnesinde, yaptıkları kılıçlarla bilinir. Divan şiirinde şairler Türklerin silah yapımındaki ustalığından söz etmişlerdir. Çeliğe su verilerek yapılan kılıçların ince, keskin ve parlak olanı tercih edilir. Kaşının şeklinden yiğitler gibi, gördüğüne güneş gibi parlak kılıcını çeker diyen Yahya Bey, aşağıdaki beytinde yiğitlerin tîg-i mücellâsını çekmesi ile sevgilinin kaşları arasında bağ kurmuştur (Çakıroğlu, 2018: 69).

Gözleri ebrûsı resminden cılasunlar gibi
Gördüğüne gün gibi tîg-i mücellâsın çeker (G. 109/4)

Şair şu beyitte “Sevgili, güneş gibi parlak kılıcını ne zaman çekse gözden gizli akan gözyaşı yıldızı şebnem gibi olur.” diyerek şebnem ile gözyaşı arasında anlam ilgisi kurmuştur.

Encüm-i eşküm olur şebnem gibi gözden nihân
Gün gibi dilber kaçan tîg-i mücellâsın çeker (G. 140/3)

2.3.3.2.2. Keskin Olması

Kılıç, iki tarafı keskin cenk aletidir. Yahya Bey de divanından alınan aşağıdaki örneklerde kılıcın keskinliğine vurgu yapmıştır. Kılıcı belayı engelleme aracı olarak belirten şair, beyitte kılıçların belaya dağ gibi set olduğunu ifade etmiş, kılıçla dağ arasında bağ kurmuştur.

Harâmîler yüze gelmez misâl-i hatt-ı habîb
Belâya sedd-i hadîd oldu tîg-ı bürrânı (K. 23/31)

Şair, sevgilinin kan dökücü kılıcını bir yalın yüzlü güzele benzetmiş, gönle seslenmiş; sevgiliye pervane gibi muhabbet mumunun yakılmasını isteyerek pervane-mum olayını hatırlatmıştır.

Habîbün bir yalın yüzlü güzeldür tîg-ı bürrânı
Ana pervâne-veş ey dil mahabbet şem‘ini yandur (G. 83/3)

“Anadolu’nun abdâlıyız, taç ile elbiseyi sevmeyiz; keskin kılıç kınındayken kesmez.” Şair kılıf, hızlı kılıcın celal yüzünün engelidir diyerek insanın elbisesi ile kılıç kını arasında münasebet kurmuş, kılıcın kınında olması ifadesiyle barış dönemi kastedilmiştir.

Rûmili abdâlıyuz tâc u kabâyı sevmezüz
Tîg-i tîzün mâni‘-i rûy-ı celâlidür gılâf (G. 200/3)

2.3.3.2.3. Kılıcın Süslü Olması

“Kılıç, düz ve kavisli olmak üzere iki şekilde imal edilmiştir. Kılıcın bu özelliklerinin yanı sıra kılıca çeşitli işlemler, süslemeler yapılmıştır. Bu işlemlerde elmas ve altın kullanılmıştır (Bozkurt, 2002: 405-408)”. Yahya Bey de bu süslemeleri aşağıdaki beyitlerde işlemiştir.

“Kötülük sabah yeli gibi, bu gül bahçesine ne zaman dâhil olsa şiirlerimin satırları ile elmaslı kılıç gibi onu kılıçlar.” Şair, elmaslı kılıçla şiir arasında anlam ilgisi kurmuştur.

Kılıçlar tîg-ı cevher-dârı ile satr-ı eş‘arum
Sabâ gibi bu gülzâra kaçan dahl itse bir bed-râ (G. 1/7)

Altın işlemeli kılıcında olan süs cevherler sanmayın. O, saadet yıldızını hilâlle yakınlaştırdı. Yahya Bey, beyitte kılıcın altın kaplamalı olduğunu ve elmaslarla süslendiği belirtmiştir. “*Eskiden kılıçların mercan, elmas, yakut ve zümrüt gibi taşlarla, altın veya gümüş bitkisel ve geometrik şekillerle süslendiği bilinir (Canım, 2016: 82)*”.

Tîg-ı zerrîninde zeyn olan cevâhir sanmanuz
Ol hilâl ile kırân itdi sa‘âdet ahteri (K. 8/17)

Ey Yahya! Şiirimin her mısrası onun şahsında sanki altın işlemeli bir kılıçtır, kını yazının siyahlığıdır. Şair, beyitte sevgili için söylenen şiirin mısralarını kılıca benzetmiş; yazının siyahlığını da belirtmiştir.

Şîrümün her mısra‘ı vasfında ey Yahyâ anun
Zer-nişân bir tîgdür gûyâ sevâd-ı hat niyâm (G. 253/5)

Yahya Bey aşağıdaki beyitte inatçıların iddialarını bitirmek için padişahın hükmünü altın işlemeli bir kılıca benzetmiş, padişahın (Kanûnî) hükmü bu inadı bitirmek için kılıç olmuştur. İnat ehli, Şah İsmail taraftarlarıdır (Çakır, 2013: 74).

Kesmeğe da‘vâsını ehl-i inâdun dâyimâ
Oldı her hükmi anun gûyâ ki tîg-ı zer-nişân (K. 2/27)

2.3.3.3. İşlevi Yönüyle Kılıç

2.3.3.3.1. Dinin Koruyucusudur

Kılıç, bir yerin fethedilmesinde ve korunmasında önemli rol oynar. Şair murabbadan alınan şu beytinde Allah yolunda, evliyalara sırdaş ve arkadaş, aynı zamanda dinin savunucusu olduğundan bahsetmiş, beyitte mutasavvıf kişiliğini ve asker kimliğini ortaya koymuştur.

Sâlik-i râh-ı Hudâyuz evliyâ hem-râzıyuz
Seyf-i dînüz merd-i meydânuz Budîn şehbâzıyuz (Mr. 1/2/2)

Şair şu beyitte de dinin koruyucu kılıcı olduklarını söylemesi, Kaf Dağı’nın ankasının tüyü ile tuğu eş değer tutmuştur.

“Kaf eskilere göre dünyayı kuşatan dağ silsilesinin adıdır. Devler, periler cinler bu dağın ardında yaşarlar. Anka'nın yuvası da bu dağdadır. Anka vücudunda her hayvandan izler taşır. Kemiği içindeki solucandan başka bir Anka meydana gelmiştir. Bütün insan ve hayvanları avladığından peygamberin bedduası ile soyu kurumıştır. Anka'nın tasavvuftaki karşılığı kanaattir. Sorguç ise kavukların veya külâhların ön tarafına takılan beyaz ya da siyah tüylerden turna tüyünden veya değerli taşlardan yapılan süstür (Çavuşoğlu, 1983: 113)”.

Şehper-i ‘ankâ-yı Kâfun ‘aynıdur sorgucumuz

Seyf-i dînü merd-i meydânuz Budin şehbâzıyuz (Mr. 1/3/2)

“Şeriaten kim taş koparırsa başını alır, onun kılıcı insana demirden kale olur.” diyerek Yahya Bey beyitte kılıcı şeriatın koruyucusu olarak ele almış, başını almak deyimiyle de şeriate zarar vereceklere gözdağı vermiştir.

Başını alır şerî‘atden koparsa kimse taş

Oldı şemşîri anun insâna âhenden hisâr (K. 11/18)

2.3.3.3.2. Fethe Vesile Olur/Fethin Habercisidir

Kılıcı fethin habercisi olarak kılıcı ele alan şair, şu beytinde Osmanlı padişahının yardım kılıcıyla dünyayı fethetmek isteyerek ortaya çıktığından söz etmiş; doğunun hükümdarı ifadesiyle güneşle padişah arasında benzerlik ilgisi kurmuştur.

Tîg-ı nusratla nitekim ‘âlemi feth itmeğe

Her seher peydâ kıla bu husrev-i hâver livâ (K. 17/36)

Yahya Bey Kaf Dağı’nı uzaklığın sembolü olarak ele almış, beyitte padişaha seslenmiştir. Kaf Dağı’na kadar kılıcıyla her yeri fethetmesini istemiştir.

Kâfa dek şemşîrûn ile ‘âlemi feth eyle kim

Kûh-ı nusratda ‘alem kaldırdı şimdi her livâ (K. 17/28)

Şair murabbadan alınan şu beytinde padişaha seslenmiş, onu Allah’a emanet ettiğini söylemiş ve güneş gibi kılıç ile Firengistanı fethetmesini söylemiştir. Yahya Bey kılıcın asıl işlevi olan fethi belirtmiştir.

Gün gibi tîg ile feth eyle Firengistânı

Yüri şâhum yüri ısmarladum Allâha seni (Mr. 6/6/2)

Hemen güneş gibi yoluna gitme, kılıcın ile dünya memleketleri açılsın, diyen şair beyitte kılıcın memleketlerin kapısını açtığını dile getirmiş, kılıcı fethin habercisi olarak ele almıştır.

Güneş gibi yüri kat‘-ı menâzil eyle hemân
Kılıcun ile açılsun bu milket-i dünyâ (K. 12/33)

2.3.3.3.3. Gönlü Yaralar

Şair kılıcı ayrılığa benzetmiş ve gönlünü şerha şerha ettiğini söylemiştir. Böylece şairin gönül derdi aşıkâr olmuştur.

Fırâkı tîgi ile oldı şerha şerha gönül
Nigâra derd-i derûnum degül midür meftûh (G. 43/4)

2.3.3.4. Kılıç Duası

Türk-İslam medeniyetinde gücün ve hâkimiyetin sembolüdür. Kılıç duası da kılıca atfedilen kutsiyetin göstergesidir. Şair, aşağıdaki beyitte kılıç duasının kötülüklerden koruduğunu söylemiş ve kılıç duasını susen çiçeğine okutmuştur. *İri ve güzel görünümü ile hoş kokusunun yanı sıra en çok da kılıç biçimindeki yaprakları ile bilinen susen, divan şiirinde bu sivri, uzun ve keskin görünümlü yeşil çanak yaprakları vesilesiyle kılıç, hançer gibi keskin savaş aletleriyle birlikte anılmıştır (Tanrıbuyurdu, 2012: 145).* Beyitte Yahya Bey, susen çiçeğine kılıç kuşandırmış ve kılıç kuşanma törenini hatırlatmıştır.

Kuşandı tîgını sûsen du‘â-yı seyf okuyup
Bile çalışmağa gâzîler ile rûz-ı gazâ (K. 12/3)

2.3.3.5. Kılıcın Benzetildiği Unsurlar

2.3.3.5.1. Âb-ı hayat

“Âb-ı hayat, içene ölümsüzlük veren efsanevi sudur (Dilçin, 2018: 221)”.

Yahya Bey kendine seslenmiş, sevgilinin kılıcının kendisine hayat suyu olduğunu fakat ona zulüm olduğunu söylemiştir. Şair, kılıcın can alıp ebedi hayata kavuşturmasıyla âb-ı hayat arasında anlam ilgisi kurmuş, kılıcın yapımı esnasında su verilmesi olayını hatırlatmıştır.

Âb-ı hayât dur bize ma‘nîde tîg-i yâr

Yahyâ bî-‘aynihi ana zulmet durur niyâm (G. 250/5)

2.3.3.5.2. Ateş

Ateş, yakıcılığı ve parlaklığıyla bilinir. Yahya Bey beyitte ateşin iki yönüne de değinmiştir. Padişahın yüzünü/güzelliğini İslam askeri için Allah’ın nuru gibi ele alan şair, kılıcını ise dünyayı aydınlatan kılıca benzetmiş ve padişahın kılıcını İslam’ı yaydığından dolayı dünyaya aydınlık veren yakıcı bir ateş olarak tasvir etmiştir.

Cemâli leşker-i İslâma nûr-ı Rabbânî

‘Adûya tîg-i cihân-tâbî nâr-ı sûzândur (K. 4/34)

2.3.3.5.3. Bela

Bela kılıcı yanındaysa her demde benim katlime kimse mani olamaz, diyen şair öldürülmesine kimsenin engel olamayacağını dile getirmiştir.

Âh kim mani‘ olur katlûme her demde benüm

Takılup yanuna yan basalı şemşîr-i belâ (G. 19/3)

2.3.3.5.4. Cefa

Beyim, bu köleni eziyet kılıcından ve selamından mahrum bırakma. Âşık sevgilinin cefasına da vefasına da taliptir. Şair kılıç ile cefa arasında bağ kurmuştur.

Beyitte merhabadan¹⁸ unutma diye yalvarırken merhaba siperinden öldürülmeyi kastetmiştir.

Unutma benden tîg-i cefâdan unutma

Benüm begüm beni ol merhabâdan unutma (G. 412/1)

2.3.3.5.5. Dil

Şair; beyitte “Beyan kaplanım üstüne yürüsün, dilimin kılıcı da ayı ikiye ayırsın.” diyerek dil ile kılıç arasında münasebet kurmuş, kılıçla birlikte “bebr-i beyân¹⁹”ın zırh anlamını da akla getirmiştir.

Yürisün üstine bebr-i beyânım

İki şakk eylesün tîg-i zebânım (Şh. 2/312)

2.3.3.5.6. Duman

Yahya Bey, aşağıdaki beytinde yüksek dağların başında sisin, isyan edenlerin başında ise kılıcın eksik olmadığını dile getirmiştir.

Eksük olmaz başı üstinde duhân-ı tîgun

Kim ki ser-keşlik ile dirile mânend-i cibâl (K. 14/33)

2.3.3.5.7. Ecel

Yahya Bey, ayrılık belasının gönülde; kavuşma arzusunun başta, emel elinin yakada, ecel kılıcının kafada olduğunu dile getirerek beyitte ölümü kılıca benzetmiştir.

Dilde belâ-yı fûrkat başda hevâ-yı vuslat

Dest-i emel yakada tîg-i ecel kafâda (G. 370/3)

¹⁸ Merhaba Siperi: Kalelerde kapının tam karşısındaki duvara açılmış olan mazgal deliğine verilen addır. Kapıdan girmeye muvaffak olan düşmana müdafiler tarafından bu delikten silah atılır, girenler öldürülür (Pakalın, 1993: 2/481).

¹⁹Bebr-i Beyân: İran kahramanı Rüstem’in giydiği, kaplan derisinden yapılmış bir çeşit askerî zırh; savaşlarda padişahların uğursuzluğa engel olmak için giydiği keten giysi olarak da bilinir. Rüstem bu zırhı, öldürdüğü bir kaplan derisinden dikmiştir. Rivayete göre bu zırh, kılıç geçirmez, bu zırhı giyenler ateşte yanmaz, suda boğulmazlarmış (http://tebdiz.com/index.php?sayfa=arama_sonuc_yenisite Erişim Tarihi: 11.12.2019).

2.3.3.5.8. Gam

Yahya Bey, eğer bu gizli sırlarım açığa çıkarsa gam kılıcı sinemi parçalamaz demiş ve sevgiliye uyarıda bulunmuştur. Gamin sırları açığa çıkarmasıyla kılıcın yarayı ortaya çıkarması arasında bağ kurmuştur.

Sinemi çâk eylemesün tîg-i gam
Faş ola şâyed ki bu râz-ı nihân (G. 496/2)

2.3.3.5.9. Güç

Yahya Bey kılıcı ilim ve güç sembolü olarak ele almıştır. Mümin askerlerin başkomutanı ilim ve güç sahibi toplumun cömert hükümdarı Cemşid iktidarının sultanı olur diyen şair, beyitte başkomutanın hem ilimde hem de kılıç kullanmada usta olduğunu söylemiş, Cem'in uzun süren hükümdarlığıyla padişahın dönemi arasında bağ kurmuştur.

Sâhib-i seyf ü kalem serdâr-ı cündü'l-mü'minîn
Pâdişâh-ı Cem-sehâ sultân-ı Cemşîd-iktidar (K. 11/11)

2.3.3.5.10. Hüner

Kılıç kullanmak maharet ister. Yahya Bey divanından alınan örneklerde kılıç kullanmanın hüner olduğunu belirtir.

“O taşlı yerin şahini Arnavut asıllıdır, feleğe hüner kılıcını yeni ay gibi göğe astı (Çavuşoğlu, 1983: 61)”. Şair beyitte Arnavut asıllı olduğunu söylemiş; kılıcını feleğe asmayla da kılıç kullanmadaki maharetini vurgulamıştır.

Arnavud aslıdur ol taşlu yerün şehbâzı
Asdı eflâke meh-i nev gibi tîg-ı hüneri (K. 7/36)

“Esprili şiirler denizinde hüner kılıcının aynası olan nazm ile nesrim dilimin kılıcının cevheri olur.” diyerek Yahya Bey aşağıdaki beytinde kılıç ile şiir arasında bağ kurmuştur.

Bahr-i eş'âr-ı latîf âyine-i tîg-ı hüner
Nazm ile nesrüm olur gevher-i şemşîr-i zebân (K. 22/50)

2.3.3.5.11. Nasihat

“Öyle bir öğüt verici olgun mürşiddir ki fesat çıkarıp şeriaten ve doğruluktan sapanlara fetvası gazap kılıcı oldu (Çavuşoğlu, 1983: 83)”. diyen şair fetva ile kılıç arasında münasebet kurmuştur.

Bir nasihat kılıcı mürşid-i kâmindür kim

Oldı fetvâsı fesâd ehline şemşîr-i celâl (K. 18/23)

2.3.3.5.12. Şecaat

Şecaat, yiğitlik, kahramanlık olarak bilinir.

“Ben yiğitlik ve bahadırılık kılıcıyım, o ise ışıkların kısırındır, ben savaş günü çeriyim, o ise toplamaya çıkmış dilenci diyen Yahya Bey beyitte hem ışıklarla hem de puluçla Hayâlî Bey’i kastetmiştir. Işıklar, Hayâlî Bey’in dâhil olduğu tasavvufî batını zümrenin adıdır Beyitte “Puluç”ı, kısır, dölsüz anlamında kullanmıştır. Hâlbuki Hayâlî Bey’in, kendisi de şair olan bir oğlu vardı. Bu durumda “puluç” kelimesinin başka bir anlamı olması ve Yahya Bey’in de bilmediğimiz o anlamda kullanmış olabileceğini akla getirmiştir (Çavuşoğlu, 1983: 63)”.

Aynı zamanda şair “pulı” akçe anlamında kullanmış, kendisinin yiğitlik, bahadırılık kılıcı, Hayâlî’nin ise akçe kadar kıymetli olduğunu söylemiştir.

Ben şecâ‘at kılıcıyam ol ışıklar pulucı

Ben savaş günü çeriyem o hemân çerde ceri (K. 7/40)

“Fetvanın satırları şerefli şeriatın kılıcı; zor durumdaki emirlere çare bulan temiz zatıdır.” Şair, beyitte fetva ile kılıcın zor durumları ortadan kaldırması dolayısıyla benzerlik ilgisi kurmuştur.

Sutûr-ı nâme-i fetvâsı tîg-ı şer‘-i şerîf

Umûr-ı müşkileye zât-ı pâkidür hallâl (K. 20/35)

2.3.3.5.13. Tılsım

Yahya Bey aşağıdaki beyitte o gencin güzelliğinin hazinesinde ne hikmettir ki sanırsın iki kaşı sihirli kılıç gibidir, diyerek kaşlar ile kılıç arasında şekli münasebet kurmuş, tılsımlı kılıcı güzellik hazinesinin koruyucusu olarak ele almıştır.

Ne hikmetdür bu kim ol nev-cuvânun genc-i hüsninde
Sanasın iki şemşîr-i tılsım olmuş iki kaşı (G. 478/2)

2.3.3.6. Kılıca Benzetilen Unsurlar

2.3.3.6.1. Ayna

Ayna, sureti ve dünyayı gösterir. Şair de aynayı padişahın yüzünü gösteren bir unsur olarak ele alır. “Onun kılıcı karşısında düşman korkudan su gibi yerlere geçse şaşılmaz. Zira onun kılıcı celal yüzünü gösterir.” Şair beyitte padişahın yüzüyle kılıcın hiddetli yüzü arasında anlam ilgisi kurar.

Su gibi yirlere geçse n’ola havfiyle ‘adû
Gösterir âyine-i tıgı anun rûy-ı celâl (K. 14/26)

Kılıcı dünyayı gösteren aynaya benzeten Yahya Bey, “Halk için senin kılıcından ölmek başka bir dünya gibidir, senin kılıcın âlemi gösteren ayna gibi oldu.” demiştir.

Halka şemşîründen ölmek başka bir ‘âlem gibi
Oldı tıgun gün gibi âyîne-i ‘âlem-nümâ (G. 4/3)

2.3.3.6.2. Fesat Ehli

Yahya Bey aşağıdaki beytinde kılıç bir iki fenalık ehline sanki yalan dolan mektubu ile katiline ok attı, diyerek kılıcı fesat ehline benzetmiş fesat ehliyle Şehzade Mustafa’yı ölümüne sebep olanları kastetmiş; yalancılara uydurma mektupla ok attırmıştır. “*Mektup, okla şu şekilde atılır: Mektupları ve buyrukları eskiden silindir gibi büküp aynı biçimde bir mahfaza içinde gönderirlerdi (Çavuşoğlu, 1983: 101)*”.

Bir iki eğri fesâd ehli nitekim şemşîr
Bir iki nâme-i tezvîri kıldı katline tîr (Mrs. 8/5/1)

2.3.3.6.3. İnsan

Kılıcı yardımsever bir insan olarak ele alan şair aşağıdaki beyitte sevgilinin kendisini (Yahya'yı) günahsız yere öldürtmek istese dahi kılıcın ona yardım edeceğini dile getirmiş, kılıcı kişileştirmiştir.

Bî-günâh öldürmeğe kasd itse Yahyâyı habîb
Yardım eyler yan basar şemşîr-i bürrânı ana (G. 4/5)

2.3.3.6.4. Kaş

Sevgilinin kılıç olan kaşları Yahya'yı öldürmek için çekilmiştir. Onlar sanki fena ehlinin başı üstündeki fethadır. Şair kaş ile kılıç ile fetha arasında şekli münasebet kurmuş; fenâ üstünde fethanın olduğunu söyleyerek harf oyunu yapmıştır.

Katl-i Yahyâya çekilmiş tîg olan ebrûların
Fethadur sankim ser-i ehl-i fenâ üstindedür (G. 88/7)

2.3.3.6.5. Sevgili

Yahya Bey, aşağıdaki beyitte “Kılıç gibi yüzü temiz ve yaradılışı samimi, yumuşak huylu yaradılışı yüzüne vurur.” diyerek sevgilinin yüzünü kılıca benzetmiştir.

Kılıç gibi yüzü ıssı ve meşrebi sâfi
Yüzinde berk urur âsâr-ı nûr-ı hilm u hayâ (K. 26/21)

Sevgili, kendisi için ölümü göze alan âşıklarına eziyeti artırmak için kılıcını bilemez. Yani kör kılıçla onları yavaş yavaş öldürür, diyen şair şu beyitte sevgilinin geleneksel olarak âşığa eziyetini artırdığını söylemiş, kılıcı vefasız sevgili olarak ele almıştır.

Ölümlüsine cefâsın ziyâde itmek için
‘Înâd ider kılıcın yâr-ı bî-vefâ bilemez (G. 163/5)

2.3.3.7. Kılıca Dini Bakış

“Şah-ı Merdân, Hz. Ali’nin lakaplarından. Hz. Ali yeryüzünde Allah’ın kılıcı olarak bilinir (Canım, 2016: 239)”. Şair şu beyitte kendisini Hz. Ali’ye benzetmiş ve Allah’ın kılıcı olduğunu söylemiştir.

Her gazalar kılıcı gâzîye hem-râhuz biz

Şâh-ı Merdân gibi şemşîr-i yedu’llâhuz biz (G. 143/1)

Şeri, şeriata uygun anlamına gelir. “Nass-ı katı, manası çok açık olup başka türlü yorum götürmeyen delil ve hüküm manasına bazı ayet-i kerimeler için kullanılır (Pala, 2005: 350)”. Yahya Bey aşağıdaki beyitte “Şeriatın kılıcı kesin ve üzerinde tartışılmaz hükümlü olduğundan beri insanları şeytanlar saptıramazlar (Çavuşoğlu, 1983: 83)”, diyerek kılıç ile Allah’ın emirleri arasında anlam ilgisi kurmuştur.

Nass-ı kâtı‘ olalı ‘âleme tîg-ı şer‘i

İdemez âdemi devrinde şeyâtîn idlâl (K. 18/26)

2.3.3.8. Kılıç İsimleri ve Türleri

2.3.3.8.1. Şemşîr

Şemşîr, kılıcın diğer isimlerindendir. Beyitte kılıç ile rakip arasında bağ kuran şair, “Sevgilim ikiyüzlüye yüz vermez, kılıç gibi yanına kimse uğramaz (Çakıroğlu, 2018: 68)” demiştir.

Dildârım iki yüzlüye yüz virmez inende

Şemşîri gibi yanına ağyâr takılmaz (G. 148/4)

2.3.3.8.2. Tığ

Tığ, kılıca verilen diğer isimlerdendir. “*Rafizî kızılbaş olarak bilinen, şeriata ve tarihi gerçeklere aykırı davranan tarikat olarak bilinir (Pala, 2005: 373)*”. Şair şu beyitte kâfirlerin başından silahın ve kılıcın eksik olmamasını istemiş; beyitte üstün ve ötreyle kılıç ve gürz arasında bağ kurmuştur.

İnmesün mülhid ile râfızînün başından
Gürz ile tîgumuzun zamme²⁰ ile fethaları²¹ (K. 7/2)

Sevgilinin elindeki kılıçla ölmek isteyen âşıkla bülbül arasında anlam ilgisi kuran şair, şu beytinde kırmızı yanaklı sevgili kılıcını eline aldığında bülbülün bu uğurda can vereceğinden bahsetmiş; bülbül-gül hikâyesini hatırlatmıştır.

Alsa eline tîgini ol gül-‘izârumuz
Cân virür ölmeğe bir uğurdan hezârumuz (G. 146/1)

2.3.3.8.3. Zülfikar

Zülfikâr, Hz. Ali’nin yarısından sonra çatallaşan ağır kılıcının adıdır. Şair, şu beyitte Zülfikârı bazen Hz. Ali gibi cömert bazen de gaza gününde düşmanın başına inen kılıç özelliğiyle ele almıştır. Beyitte şair, ihsan ile kudret; Haydar-ı Kerrar ile Zülfikâr arasında bağ kurmuştur. Zülfikar, Hz. Ali’nin kılıcıdır. Hz. Ali cömertliğiyle bilinen İslam halifesidir. Haydar-ı Kerrar Hz. Ali için kullanılan bir ifadedir. Bu ifadeyle onun döne döne kılıç sallaması ve cömertliği kastedilmiştir (Kaplan, 2018: 798).

Gâh açar ihsân elini Haydar-ı Kerrâr-veş
Gâh olur rûz-ı gazâ kudret elinde Zü’lfikâr (K. 11/16)

Şah-ı velayetle Hz. Ali’yi kasteden Yahya Bey aşağıdaki beyitte Hz. Ali’nin kılıcının hakkı için sevgiliyi güzellik ülkesine güneş gibi padişah ettiklerini söylemiştir:

Dostum şâh-ı velâyet kılıcı hakkı için
Gün gibi hüsn iline eylediler şâh seni (G. 500/2)

²⁰ Zamme: Arapça kelimelerin üstüne konulan ötre işaretidir (Devellioğlu, 2001: 1168).

²¹ Fetha: Arapça kelimelerin üstüne konulan üstün işaretidir (Devellioğlu, 2001: 262).

“*Tunca Meriç’e ulaşıp akmaya başlamış; sanki Hz. Ali’nin Zülfikâr’ı olmuş (Çavuşoğlu, 1983: 129)*”. Şair, Zülfikârın ucunun çatallı olmasıyla nehirler arasında şekli münasebet kurmuştur.

Merice irüp olmuş Tunca cârî

Olupdur san Alînün Zü’lfikârı (Şh. 1/113)

2.3.3.9. Kılıçla İlgili Deyimler

2.3.3.9.1. Kılıca Gark Eder

Yahya Bey, gark etmeyi kılıçtan geçirme anlamında kullanmıştır. “*Kılıçtan geçirmek, çok sayıda insanı kılıçla kılıçla topluca öldürmektir (Çolak, 2018: 2171)*”. “*Kaydafâ veya Kaydâfe, Azerbaycan’daki Berda ülkesinin bir rivayete göre de bugünkü Batı Anadolu’nun kralıçesidir ki İskender zamanında yaşamıştır (Çavuşoğlu, 1983: 65)*”. Yahya Bey aşağıdaki beyitte İskender’i Dârâ ülkesine göndermiş, orayı kılıçtan geçirmiş yani orayı fethetmiştir. Burada şair aslında padişahın her bir askerinin İskender gibi olduğunu ve Dârâ ülkesini fethedebileceğini söylemiştir.

Kaydafâ mülki gibi tûfân-ı tîga gark ider

Mülk-i Dârâya havâle itse bir İskenderi (K. 8/12)

2.3.3.9.2. Kılıcı Arşa Asmak

“*Kılıcı arşa asmak, kendisiyle yarışanlara karşı kazandığı büyük başarıdan dolayı aşırı derecede övünmeye hak kazanmaktır (Tanyeri, 1999: 176)*”.

Yahya Bey aşağıdaki beytinde onun hükmü hem karada hem de denizde etkindir. Yani her yerde onun hükmü hâkimdir, diyerek büyük zaferler kazandığını ifade etmiştir.

Revândur hükmi cümle bahr u berre

Kılıcı ‘arşa asdı niçe kerre (Şh. 2/33)

Yahya Bey; şu beytinde padişahın kılıcını bayram hilâline benzeterek gökyüzüne asmış, yani Osmanlı’nın hükümrانlığını bütün dünyaya yaymak istemiş,

Osmanlı’da kullanılan kılıçların hafif kavisli (Pakalın, 1993: 2/258) olmasını dikkate alarak hilalle kılıç arasında şekli münasebet kurmuştur.

Hilâl-i ‘îd gibi ‘arşa asdı şemşîrin

Gazanferân-ı memalik-sitân-ı ‘Osmânî (K. 6/29)

İki mukaddes Haremeyn’in padişahı sevinçliyiz çünkü senin kılıcın ramazan hilali gibi arşa yükseldi. Kılıcı arşa asmayı büyük bir zafer kazanmak anlamında ele alan (Çolak, 2018: 2168) Yahya Bey aşağıdaki beytinde padişahın büyük zaferler kazanmasından dolayı mutlu olmuş, padişahı Mekke ve Medine’nin koruyucusu olarak ele almıştır.

Şâdmânuz ana ki nite ki şâh-ı Haremeyn

‘Arşa asdı kılıcın şimdi hilâl-i şevvâl (K. 14/19)

Yahya Bey, Kanûnî’nin son seferi Zigetvar’ı konu alan 16. kasidesinden (Çakır, 2014: 80) alınan şu beytinde Osmanlı padişahının Allah’ın yardımıyla Güle’yi ve Zigetvar’ı aldığını söylemiş, kılıcını arşa asmayla büyük bir zafer kazandığını belirtmiştir. Güle’nin külünü göğe savurmakla o yeri fethetmeyi kastetmiştir.

Gülenün külünü göğe savurdılar bi-‘avni’llâh

Siget alındı ‘arşa asdı tîğın şâh-ı ‘Osmânî (K. 16/16)

2.3.3.9.3. Kılıcı Keskin Olmak

Kılıcı keskin olmayı, *bir şeyi yapabilme veya yaptırabilme gücü olmak, muktedir olmak* anlamında ele alan (Çolak, 2018: 2168) Yahya Bey aşağıdaki beytinde mazlumun ahının dumanının kılıcı keskin olduğunu söylemiş, yaradanın mazlumun duasına icabet edeceğini ima etmiştir.

Dûd-ı âhı kılıcı keskin olur mazlûmun

Hoş görür peyk-i du‘âsını cihânı yaradan (K. 22/20)

2.3.3.9.4. Kılıç Çalmak

“Kılıç çalmak, kılıç ile öldürmek ve kılıçla savaşmak olarak ele alınır (http://sozluk.gov.tr, Erişim Tarihi: 21.12.2019)”.

Yahya Bey, “çalıştım” sözcüğü ile kılıç çalmak eylemini hatırlatacak şekilde kullanmış ve kılıç gibi çalışıp ok gibi doğru olup gönül fethetmeye çalışmıştır. “Kolumu sıyırıp kılıç gibi çalıştım; ok gibi doğrulup düşman kalbine girdim.”

Tîglar gibi çalışdum kolumı ‘uryân idüp

Kalb-i ağyâra girişdüm toğrılup mânend-i tîr (G. 136/3)

2.3.3.9.5. Kılıç Sıyrmak

“Kılıç sıyrmak kılıcı kınından çıkarmak, kılıç çekmek anlamında kullanılır (Çolak, 2018: 2170)”.

Yahya Bey aşağıdaki beyitte sevgilinin gözlerinin, zulme uğramış âşıkla savaşmak için kaşlarının kılıcını sıyırdığını ifade etmiş kaşları, kınından sıyrılmış kılıç olarak tasvir etmiştir.

Sıyırupdur kılıcın kaşlarınınun resminden

Gözleri ‘âşık-ı mazlûm ile kılmağa savaş (G. 189/2)

Ey mutlu padişah! Savaş günü senin kulların kollarını kılıç gibi soyarak yürür. Şair beyitte kılıcın kınından çıkmasıyla sıvanan kollar arasında anlam ilgisi kurmuştur. “Şemşir gibi kolunu uryan ider.”le kılıç sıyrmak deyimini kastetmiştir.

Şemşîr gibi kolını ‘uryân ider yürür

Rûz-ı gazâda kullarun ey şâh-ı kâmkâr (K. 10/29)

2.3.3.9.6. Kılıçtan Geçirmek

“Kılıçtan geçirmek, çok sayıda insanı kılıçla topluca öldürmek demektir (http://sozluk.gov.tr, Erişim Tarihi: 20.02.2020)”.

Yahya Bey beyitlerinde bu deymi “cümle uralım ve kılıçlarlar kılıçlar” ifadesiyle yer vermiştir.

“*Vücudun dalını kökünden keselim ve bütün teberrâîlere kılıcı ve teberi vuralım* (Çavuşoğlu, 1983: 55)”. Yahya Bey, aşağıdaki beyitte teberra ile Şî’leri kastetmiş, dinden uzak duranları kılıçtan geçirmeyi ifade ederek onları yok etmeyi amaçlamıştır (Çakır, 2013: 77).

Keselüm aslı ile şâh-ı vücûdını hemân
Uralum cümle teberrâyîye tîg u teberi (K. 7/3)

Cenk meydanı tasviri yapan Yahya Bey aşağıdaki beytinde gazilerin kâfirleri kılıçtan geçirdiğini ve canilerin canlarının, ecel sultanını karşılamak için çıktığını anlatmıştır (Çakır, 2014: 82). Kılıçlama ile kılıçtan geçirmeyi (Çolak, 2018: 2177) kastetmiştir.

Kılıçlarla kılıçlar gâziler küffâr-ı bed-râyı
Ecel sahib-kırânın karşular cânilerün cânı (K. 16/19)

2.3.3.9.7. Kol Kanat Olur

“*Kol kanat olmak, korumak himaye etmek anlamında kullanılır* (Tanyeri, 1999: 181)”.

“*Anka, Kaf Dağı’nın tepesinde direkleri abanoz, sandal ve öd ağacından yapılmış bir yuvada yaşayan uçtuğu zaman hava karartan efsanevi bir kuştur* (Canım, 2016: 474)”. Yahya Bey aşağıdaki beyitte Allah aşkının kılıcının onu koruyup kolladığını dile getirmiş ve Allah aşkının kılıcını Kaf Dağı’nın ankasına benzetmiştir.

Kol kanad oldu bize şemşîr-i ‘ışk-ı Zü’l-celâl
‘Aynı ile biz tarîkat Kâfinun ‘Ankâsıyuz (G. 171/2)

2.3.4. Mızrak/Nîze

“Nîze; kesici savaş aleti, ucu demir şişli uzun sırkılar hakkında kullanılır bir tabirdir. Buna kargı da denir (Pakalın, 1993: 2/531)”.

Yahya Bey divanından alınan aşağıdaki örneklerde mızrağı dil, asaya, ağaca, yiğitlere ve elif harfine benzetmiştir.

Mızrağın şekliyle Hz. Musa’nın asasının yılan olması (Zavotçu, 2013: 519) olayı arasında bağ kuran Yahya Bey aşağıdaki beytinde cennetteki selvi ağacının Musa’nın asası gibi olduğunu onun şeklinin düşmana karşı yılan dilli bir mızrak olduğunu söyler.

Görün ki ‘ar‘ar-ı mînû ‘asâ-yı Mûsâ-veş
‘Adûya karşı yılan dillü nîzedir şekli (K. 12/8)

Meğer bayrak, düşmanın dil mızrağından değmesin diye boynuna gümüş renkli muska takar, diyen şair hem muska geleneğine (muskanın koruyuculuğuna) göndermede bulunur hem de sancaktaki gümüş süslemeye dikkat çeker.

Nîzesinden düşmânun dil değmeye diyü meğer
Gerdenine takınur sîmîn hamâyiller livâ (K. 15/3)

Alaylar dağa, mızraklar düz ağaçlara benzer; sanırsın Allah’ın emri Balkan dağlarını yürütür, diyen şair mızrakları düz ağaçlara benzetmiş, askerlerin mızraklarla ilerleyişini (Allah’ın emriyle Balkan dağının yürümesiyle) tasvir etmiştir (Çakır, 2014: 81).

Alaylar tağa benzer nîzeler eşcâr-ı mevzûna
Sanasın emr-i Rabbânî yüridür kûh-ı Balkanı (K. 16/9)

“Mızrak kargısı kan dökücü yiğitlere gün gibi pek yaraşır; onunla kâfirlerin canı kandil gibi söner. Yahya Bey güneşi görünce nasıl kandiller sönerlerse, uçlarında demirleri güneş gibi parlayan kargıları görür görmez düşmanın canı çıkar, demiştir (Çavuşoğlu, 1983: 71)”.

Ney-i nîze yaraşur gün gibi merdân-ı hûn-rîze
Anunla ehl-i küfrün söyünür kandil-veş cânı (K. 16/10)

Gonca, bayrak; gül bahçesi ise savaş meydanıdır. Mızraklar selvi ağaçları güller siper, ‘ar‘ar sancak gibidir. Goncayı sancağa, savaş meydanını gül bahçesine benzeten Yahya Bey, mızrakların şekliyle selvi ağaçlarının düzlüğü arasında anlam ilgisi kurmuştur.

Goncalar bayraklar u gülzâr meydân-ı gazâ
Nîzeler serv ü siper güller durur ‘ar‘ar livâ (K. 17/7)

Mızrakla elif arasında münasebet kuran şair, mızrakları elif gibi yan yana dizilmiş askerlere ve bayrağı da ejderha yüzlü birine benzetmiştir.

Nîzeler cümle elif harfi gibi olmuş sipâh
Ana her satrı olupdur ejdehâ-peyker livâ (K. 17/35)

Şair şu beytinde savaşta birbirlerine mızraklar attıklarını dile getirmiş ve savaş meydanı tasviri yapmıştır.

Biri birine o dem nîzeler havâle idüp
Miyân-ı bezmde olardı rûy-ı sulh ile ceng (Tc. 3/7/2)

“Perçem, eskiden bayrak ve mızrak gibi şeylerin uçlarına takılan zülflerdir (Pakalın, 1993: 2/772)”. Yahya Bey aşağıdaki beyitte mızrakların ucundakini gece renkli perçemler onların rengi olmadığını kara yüzlülerin yüzündeki siyah benden aldığını ifade etmiş ve kara yüzlü, gecenin rengi ve ben arasında renk bakımından ilgi kurmuştur.

Kapardı nîze ile hâl-i rû siyâhı kamu
Ucında nîzelerün sanma perçem-i şeb-reng (Tc. 3/7/4)

2.3.5. Ok (Hadeng, Nâvek, Tîr, Sehm)

Ok, silah icat edilmeden önce kullanılan savaş aletleri arasında önemli bir yer tutar.

“Yay veya keman denilen kavis şeklinde bükülmüş bir çubuğa gerili kirişe takılarak uzağa atılan ucu sivri demirli ince ve kısa değneğe verilen addır. Ok Türklerin icat ettiği savaş aletidir. Çeşitli ağaçlardan yapılır. Okun yapıldığı ağaçlar arasından çam ve gürgen bulunur. Ağaçlar senelerce kurumaya bırakılır. Yaş ağaçtan ok yapılmaz. Bahar sonunda ağaçlar kesilir, belirli süre kurutulur ve fırınlanır (Pakalın, 1993: 2/717)”.

Yahya Bey'in divanında savaş aletlerinden ok önemli bir yer tutar. Şairin “tîr” redifli bir kasidesi (21. kaside) vardır. Divanından alınan beyitlerde okun yapılışına, işlevine değinmiş ve okla ilgili benzetme unsurlarından söz etmiş, deyimlere yer vermiştir.

Sevgiliye seslenen şair, şu beytinde sevgilinin kaşından çıkan oklarla bedeninin gül bahçesi olduğunu dile getirmiş; okların bedeninde açtığı yaralarla gülün rengi arasında bağ kurmuştur.

Ey kaşı kemân oklarının pârelerinden
Gûya bedenüm kal‘asını gülşen idersin (G. 320/2)

Ok gözüne ulaştırıp kanlandırmasın, daima erguvan şarabının sarhoşluğunu ok gibi sunma. Şair erguvan şarabıyla âşğın gözünün kanlanması arasında renk ilgisi kurmuştur.

Kan itmesün hadengüni ırgürme çeşmüne
Sunma hemişe mest-i mey-i ergavâna tîr (K. 21/4)

Yahya Bey, aşağıdaki beytinde sevgilinin iki gözüyle baktığını, sinesine ok gönderdiğini dile getirmiş, bakış ile ok arasında münasebet kurmuştur.

İki göziyle eyledi cânân bana nazar
Kıldı nişân-ı sineme çünkim revâne tîr (K. 21/12)

Gönül kuşunu görüp yay kaşını kıvrımlı hâle getirme. Kutsal kuş yuvasının bülbülüne ok atmak reva mıdır? Yahya Bey şu beyitte sevgilinin kaşını yaya benzetmiş ve bu yayla atılan okla bülbülün vurulmasını uygun bulmamıştır.

Çîn itme yâ kaşını gönül murgını görüp
Atmak revâ mı bülbül-i kuds-âşiyâna tîr (K. 21/3)

“Yahya, can meclisinin mumu cefası okudur; bir zaman mı var ki onu gönülden geçirmediğim?” Şair ok ile şem²² arasında anlam ilgisi kurmuştur.

Yahyâ cefâsı tîri durur şem‘-i bezm-i cân
Bir dem mi var ki anı gönülden geçürmezin (G. 337/5)

²² Şem endam: Boy itibarıyla üç türlü ok vardı: Tarz-ı has, giriş endam, şem endam.

“Boyum bu yokluk âleminde yaya döndü. Benden okçızade ok gibi kaçarsa n olur?” Şair, beyitte okçuzadenin kendisinden kaçmasını okun yaydan ayrılmasına benzetmiştir.

Kaddüm kemâna döndi bu ‘âlem-i fenâda
N’ola kaçarsa benden ok gibi Okçı-zâde (G. 370/1)

2.3.5.1. İşlevi Yönüyle Ok

2.3.5.1.1. Habercidir

Eski dönemlerde okla mektup gönderildiği bilinir. *Gerek tarih kaynaklarından gerekse edebî eserlerden anlaşıldığına göre eskiler arasında bazı durumlarda okla mektup göndermek önemli bir haberleşme aracıdır* (Şentürk, 2015: 90). Yahya Bey divanından alınan aşağıdaki örneklerde okla haberleşmeyi işlemiştir.

Ey yay kaşlı sevgili! Senden gelen oklar bana müjdenin habercisidir. (Sevgilinin) kirpiklerinin açtığı yara bana tevekkül bağının gülüdür, diyen şair kirpikle ok arasında sevgiliden haber vermesi dolayısıyla münasebet kurmuştur.

Oklarun peyk-i beşaretdür eyâ kaşı kemân
Zahm-ı peykânun gül-i bağ-ı tevekküldür bana (G. 13/6)

“Cefa oku sevgilinin muhitinin hoş ötüşlü kuşudur, bela taşı âşığa kavuşmanın habercisidir.” diyerek şair cefayı oka benzetmiş, oku sevgilinin hoş ötüşlü bir kuşu olarak tarif etmiştir. Beyitte hoş ötüşlü kuş ile ıslık çalan/çavuş²³ okunu ima etmiştir.

²³ Çavuş Oku: Çin kaynaklarından alınan bilgilere göre M.Ö. 200 yıllarında Mete Han tarafından ordularını sevk ve idare etmek için kullanıldığı aktarılan bu oklar, atıldıklarında ıslıktan kurbağa sesine kadar her biri farklı anlam ve komut değeri taşıyan türlü sesler çıkartma özelliğine sahiptiler. Nitekim “çavuş oku” denmesi de bundan kaynaklanmalıdır. Bunun yanı sıra müzelerde mevcut ucu temrenli ıslık okları, bunların sadece haberleşme amacıyla kullanılmadıklarını açıkça göstermektedir. Güçlü bir ihtimalle daha savaşın başlarında düşman saflarına gönderilen binlerce okun ortaya çıkarttığı olağanüstü uğultu, daha önce bu sese hiç alışkın olmayan at, katır, deve ve fil gibi hayvanlarda panik yaratıyor ve düşmana karşı bir üstünlük oluşturuyordu (Şentürk, 2015: 96-97).

Tîr-i cefâsı murg-ı hoş-elhân-ı kûy-ı yâr
Seng-i belâsı ‘âşîka peyk-i visâlidür (G. 87/3)

Şair, şu beytinde “Aşk hastasıyla iyi geçin iyilik yerine geçer, cefa oku âşığa kavuşmanın habercisidir.” diyerek cefayı oka benzetmiş ve oku, âşığın sevgiliye kavuşmanın habercisi olarak ele almıştır.

Bîmâr-ı ‘îşka hoş geçûben minnete giçer
Tîr-i cefâsı ‘âşîka peyk-i visâlidür (G. 139/2)

“Ey kaşı yay olan sevgili bari okundan hoş sözlerle karşılayıp mektup yazsan olmaz mı?” Yahya Bey aşağıdaki beyitte kaşların yay, bakışlarının ise ok gibi olduğunu söyleyerek sevgiliden bakışlarıyla ona bir şey anlatmasını istemiştir.

Bana gelmezsin ey kaşı kemânım bârî tîründen
Hoş-âmed eylesen bir nâme peydâ itsen olmaz mı (G. 484/3)

Oku duanın habercisi olarak ele alan Yahya Bey, aşağıdaki beytinde yayı da gücün sembolü olarak görmüştür. Aşkla adem (yokluk) sözcüğünün dal harfi gibi boyumuz ikiye bükülmüş, biz kudret yayıyız attığımız ok her daim bir duadır. Beyitte “iki kat olmuşuz” ifadesiyle yaşlandığını söylemiştir.

‘İşk ile dâl-i ‘adem gibi iki kat olmuşuz
Dest-i kudret yayıyuz her dem du‘âdur tîrümüz (G. 157/3)

2.3.5.1.2. Zırhı Delip Geçer

Yahya Bey şu beyitte okun semaya yöneldiğinden, feleğin dokuz zırhını delip geçtiğinden bahsetmiştir. Çarhı, okla birlikte düşünerek uzaklara ok atan yay anlamında kullanmıştır (Şentürk: 2015: 96).

Toğrulldı hemân tîr gibi cânib-i ‘arşa
Geçdi bu tokuz kat zırh-ı çarhı hemâna (K. 1/23)

Şair aşağıdaki beyitte okun kayın ağacından yapıldığını ve okun dokuz zırhı delip geçeceğini ifade etmiş, gökyüzünün dokuz kat olmasıyla zırhın dokuz kat olması arasında münasebet kurmuştur.

Geçer tokunsa tokuz çevşenine eflâkûn
Kemândan çıkıcak anda tîr-i berk-ı hadeng (Tc. 3/7/5)

2.3.5.2. Okun Benzetildiği Unsurlar

2.3.5.2.1. Ah

Şair şu beytinde “Ona semanın sığınağı mani olamaz, çaresiz gönül ahına ok desem şaşılırlar mı?” diyerek ahla ok arasından bağ kurmuştur.

Hâyil olıma ana sipihrün siperleri
Disem ‘aceb mi âh-ı dil-i nâ-tüvâna tîr (K. 21/8)

Yahya Bey aşağıdaki beyitte “Dostun aşkının derdiyle boyunu yaya döndürdüğünden beri düşmanı ahımın okuyla görünce kimse buna şaşırmasın.” diyerek oku aha, boyunu yaya benzetmiştir.

Kaddüm kemâna döndürelî derd-i ‘ışk-ı dost
A ‘dâyı tîr-i âh ile hergiz şaşurmazın (G. 337/4)

Boyu yay olan âşıktan ok gibi kaçma, ah oku âşk menziline eğri varmaz. Yahya Bey ah okunun hedefine dosdoğru varacağını dile getirmiştir.

Gürizân olma ok gibi kemân-ı kadd-i ‘âşıktan
Nişâna menzil-i ‘ışk içre varmaz tîr-i âh eğri (G. 473/4)

2.3.5.2.2. Ayrılık

Ayrılık okundan boyum yay gibi olursa n olur? Hilal gibi ayda bir kez görünürsün ona ayın her ay bir kez hilâl şeklini aldığını söylemiştir.

Tîr-i fûrkatden n’ola kaddüm olursa yâ gibi
Ayda bir kez görünürsin gurre-i garrâ gibi (G. 437/1)

2.3.5.2.3. Bela

Divan şiirinde geleneksel olarak ok, şekli itibariyle doğruluğu temsil etmiştir. Yahya Bey aşağıdaki beyitte senin yolunda kim ok gibi doğru olmazsa onun içine lale gibi bela oku ulaşsın diyerek oku bela okuna benzetmiş; lale ile okun açtığı yara arasında münasebet kurmuştur.

Yolunda tîr gibi kim ki olmaya toğru
Derûnına irişe lâle-veş hadeng-i belâ (K. 12/30)

Ey yay kaşlı (sevgili) saadet gözüyle işaretle, bu dertliyi bela okundan unutma, diyen şair bela okunu sevgiliden geldiği için âşığın gönülden istediğini söylemiştir.

Nişânla ‘ayn-ı sa‘âdetle ey kemân-ebrû
Bu derdmendüni tîr-i belâdan unutma (G. 412/4)

2.3.5.2.4. Cefa

Cefa, eziyet olarak bilinir. Yahya Bey şu beytinde ince bir hayal ile cefa okunun yarasının gönlünde bir pencere açtığını dile getirmiştir. “*Yahya sevgilini gönül gözüyle görmek için cefâ okunun yarasının gönlünde açtığı pencere sana yetmez mi (Çakıroğlu, 2018: 68)*”?

Gönül göziyle görmeğe Yahyâ habîbüni
Yetmez mi zahm-ı tîr-i cefâ revzeni sana (G. 14/5)

2.3.5.2.5. Elem

Elem, dert, keder anlamında kullanılır. Yahya Bey aşağıdaki beytinde gam yayı, dert okuyla seni öldürse dahi mezara bir mezar taşı ile nişan verme demiştir. gamı yaya, oku derde benzetmiştir.

Kavs-i gam tîr-i elemle urup öldürse dahi
Eyleme meşhedüne seng-i mezâr ile nişân (K. 22/3)

Divan şiir geleneğinde okun hedefi, âşığın göğsüdür. Şair şu beyitte “Cefa taşı ile dert oku hoş gelir, bir kaşı yay olana sinemi hedef ettim.” diyerek ok ile elem arasında benzerlik ilgisi kurmuştur.

Hoş gelür seng-i cefâsı ile tîr-i elemi
Eyledüm sînemi bir kaşı kemânun hedefi (G. 505/6)

2.3.5.2.6. Gam

“Gam oku benzimi sarartıp belimi yay eyledi, büktü; bir davanın dava olması için anlamı olmalıdır; âşıklık için de bir işaret gerektir (Çavuşoğlu, 1983: 39).” Şair beyitte okla dert arasında anlam ilgisi kurmuştur.

Tîr-i gam benzüm sarardup kaddümi yay eyledi·
Da‘vîye ma‘nî gerekdür ‘âşık olana nişân (K. 2/13)

Şair şu beytinde zamana göre kürkünü giymesini istemiş, gam oku gibi kış soğğunun insanın etkileyeceğini dile getirmiştir.

Zemânenün günine göre kürkini gey kim
Gam okı gibi geçer şimdi câna berd-i şitâ (K. 26/24)

2.3.5.2.7. Gazap

Gazap; eziyet, hiddet manasında ele alınır. Şair sevgilinin kaşından âşığa sürekli eziyet okunun atıldığını, sevgiliden gelen gazab okunun dahi ona hoş geldiğini dile getirmiş; bakışla ok arasında ilişki kurmuştur.

Kaşı kemânından anun dâyimâ
Hoş gelür oldı bize tîr-i gazab (G. 23/3)

2.3.5.2.8. İsyân

Yahya Bey aşağıdaki beytinde “Sana ikramda bulunana secde ettirme, isyan okuna seni düşman gibi nişan alır.” diyerek oku isyana benzetmiş; iyiliğe karşı yapılan kötülüğün insanı isyan ettireceğinden söz etmiştir.

Secde itdürme kemân-veş sana ikrâm idene
Tîr-i isyâna nişân eyler seni düşman gibi (G. 438/3)

2.3.5.2.10. Vefa

Eğer vefa oku lütfunun yayına ulaşırsa kabirdekilere, okun canlılık verirdi, diyen şair vefa okunun mezardakilere canlılık vereceğini söylemiştir.

İrse kemân-ı lutfuna ger nâvek-i vefâ
Ehl-i kubûra vire idi zindegâna tîr (K. 21/24)

2.3.5.3. Oka Benzetilen Unsurlar

2.3.5.3.1. Bakış

Divan şiir geleneğinde sevgilinin bakışı ok gibidir. Yahya Bey, aşağıdaki beytinde sevgilinin iki gözüyle baktığını, sinesine ok gönderdiğini dile getirmiş, bakış ile ok arasında münasebet kurmuştur.

İki göziyle eyledi cânân bana nazar
Kıldı nişân-ı sineme çünkim revâne tîr (K. 21/12)

2.3.5.3.2. Boy

“*Senin okun iki büklüm olmuş boyuma asa olsa yeridir, geçen zaman bu gam hanesinde beni yaşlandırdı (Çakıroğlu, 2018: 68).*” diyen şair okla asa arasında şekli münasebet kurmuş, yaşlandığını söylemiştir.

Tîrûn revâdur olsa dü-tâ kaddüme asâ
Bu hânekâh-ı gamda çü pîr itdi rûzgâr (G. 61/3)

2.3.5.3.3. Gamze

“*Gamze, yan bakıştır. Güzelin manalı bakışdır. Âşıқта onulmaz yaralar açar. Gamze, oka benzetilir (Canım, 2016: 60).*” Şair şu beytinde eğer gamzesinin oku Yahya’yı helak ederse dert ehline mezar taşının işaret olmasını dilemiştir.

Yahyâ helâk iderse eger tîr-i gamzesi
Derd ehline nişân ola seng-i mezârumuz (G. 187/5)

2.3.5.3.4. Kirpik

Divan şiir geleneğinde sevgilinin kirpikleri gamze gibi yaralayıcı ve öldürücü olarak bilinir. “*Kirpikler, göz kapaklarına saf saf dizilmiş oklar gibidir. Öldürücülük ve yaralayıcılık gibi vasıflara haiz olup, gözün tamamlayıcısı mahiyetindedir (Pala, 2005: 277)*”.

Yahya Bey aşağıdaki beytinde “Senin kirpiğin gibi ok da canıma yabancı oldu.” diyerek sevgilinin kirpiklerinden/oklarından âşığın canına dokunmadan geçmesinden âşığın şikâyet ettiğini söylemiştir.

Bîgâne oldu şimdi müjen gibi câna tîr

Tokınmadın geçer yine ben bî-nişâna tîr (K. 21/1)

2.3.5.4. Okla İlgili Deyimler

2.3.5.4.1. Kol Kanat Olmak

“*Kol kanat olmak, korumak, himaye etmek anlamına gelir (Tanyeri, 1999: 181)*”.

Şairin divanından alınan aşağıdaki beyitlerde ise kol kanat olmayı hem korumak anlamında hem de sevgilinin semtine ulaştırarak yardımcı olmayı kastetmiştir.

“Ok, sevgiliye ulaşsa göğsünü gererek sevgilinin semtine kol kanat olur.” diyen Yahya Bey hem okun âşığa kol kanat olmasıyla onu koruyacağını söylemiş hem de âşığı sevgilinin semtine ulaştırmayı kastetmiştir.

Uçmağa kûyuna sanasın kol kanad olur

Meydân-ı sînemi pür idüp irse câna tîr (K. 21/5)

“Okun, hasta gönlüme ziyadesiyle hoş gelir; daima sevgilinin yaşadığı yere uçmak için kol kanat olsun.” diyerek şair sevgiliden gelen okun âşığa iyi geleceğini, kol kanat olmayla da âşığı sevgiliye kavuşturacağını söylemiştir. Beyitte kol kanat

olmayı hem yardımcı olmak anlamında ele almış hem de yayın şekli dolayısıyla oka kol kanat olmayı kastetmiştir.

Dil-i bîmâruma gönder ziyâde hoş gelür tîrûn

Hemîşe kûyuna uçmağa bana kol kanad olsun (G. 334/4)

2.3.5.5. Okla İlgili Terimler

2.3.5.5.1. Yere Düşmez Ok

Divan şiirinde okçuluk terimi olarak geçen “yere düşmez ok” tabiri, bulunamayacak kadar uzak mesafelere atılan oklar için sarf edilir. Şair; şu beytinde “*Nasıl sert yaydan ok fırlarsa, o da yay gibi eğilmiş bedenimden öyle kaçar; attığı ok hiçbir zaman yere düşmez (Şentürk, 2015: 78).*” diyerek okun atılmasıyla kendinden kaçılması arasında benzerlik ilgisi kurmuştur.

Kaçar kaddüm kemânından o fettân

Nitekim katı yaydan tîr-i perrân (Şh. 2/176)

Yahya Bey aşağıdaki beyitte atılan okun yere düşmediğini ve felek gibi onu yayını kimsenin çekemeyeceğini dile getirmiştir.

Dem-â-dem yire düşmez atduğu ok

Felek gibi anun yayın çeker yok (Şh. 2/177)

2.3.6. Teber

Teber, savaş aletlerinden baltaya verilen isimdir. “*Balta, dervişlerin taşıdıkları uzun saplı ve yarım ay şeklindeki meşin bıçağıdır. Dervişler ve yeniçeriler tarafından kullanılmıştır (Pakalın, 1993: 3/126)*”. Kılıç ve balta gibi kim yararlı değilse şanlı bu padişah onu yanına almaz. Yahya Bey aşağıdaki beyitte padişahın yanına alacağı kişilerin kılıç ve balta gibi yararlı olmalarını istemiştir.

Kim değül tîg u teber gibi yarar

Yanına almaz bu şâh-ı nâmdâr (Nd. 2/7)

Yahya Bey aşağıdaki beytinde teberrâyı “Şîî” ve “Safevî” anlamında kullanarak Şîî şahını balta ve kılıçtan geçirerek öldürmeyi düşünmüştür. Aslı ile vücut şahını hemen keselim, uzak duranların hepsini balta ve kılıçtan geçirelim. “*Teberrâ, sözlükte sevmeyip yüz çeviren anlamında kullanılır ki Hz. Muhammed’in (sav) soyuna zulm ettikleri için Emevîlerin ikinci Halifesi Yezîd ve ona uyanları sevmemek, hepsine düşman olmak anlamında kullanmıştır (Çavuşoğlu, 1983: 55)*”.

Keselüm aslı ile şâh-ı vücûdını hemân

Uralum cümle teberrâyîye tîg u teberi (K. 7/3)

Baltayı, kaza haberi getiren; kılıcı yokluk kadehi olarak ele alan şair, onu düşmana haberci olarak tarif etmiş; Ayrılığın bela eliyle kâfirlere merhaba ettiğini söylemiştir.

Her teber peyk-i kazâ her tîg bir câm-ı fenâ

Her cüdâ dest-i belâ küffâra eyler merhabâ (Ms. 3/1/6)

“O dönen sema baltalı haberciye benzer, kavuşma günü geldi diye aşğa müjde verir.” Beyitte Yahya Bey, gökyüzü ile baltalı haberci arasında münasebet kurmuştur.

Benzer ol peyk-i teber-dâra sipihr-i devvâr

‘Âşîka müjde ider irdi diyü ‘îd-i visâl (K. 14/7)

2.3.7. Top

Top, barutun icadıyla birlikte ortaya çıkan savaş aletidir. “*Güherçile, kükürt ve odun kömürü karışımından oluşan barutun geliştirilmesi ve barutla çalışan ateşli silahların savaşlarda kullanımı geç Ortaçağ tarihinin en önemli olaylarından biridir. (Agoston, 2012: 240)*”.

Yahya Bey aşağıdaki beyitte cennet-cehennem tasvirini nur ve zebaniler üzerinden yapmış, silahlarla kralın askerlerine nur yağdırmış; tüfek, darbzen²⁴, top ile leşker, zebânî ile nâr-ı nîrân arasında anlam ilgisi kurmuştur.

²⁴ Darb-zen: Kale dövmekte kullanılan savaş aletidir (Çavuşoğlu, 1983: 209).

Tüfekler darb-zenler toplar benzer zebânîye
Kıralun leşkerine yağdururlar nâr-ı nîrânı (K. 16/20)

Şair, şu beytinde bütün vücudun havadis toplarıyla harap, sanki dilinin bedensiz kalenin askeri olduğunu dile getirmiştir.

Top-ı havâdis ile harâb oldu cümle ten
Gûya zebânım oldu bedensüz hisâr eri (G. 466/3)

2.3.8. Yay (Kavs, Keman)

“Yay, ok atmak için kullanılan aletin adıdır. Buna “kavs”, “kabza” da denir. Yay; dört şeyden meydana gelir: Ağaç, kemik, sinir ve tutkal. Yay, her türlü ağaçtan yapılabilirse de en makbulü akça ağacıdır (Pakalın, 1993: 3/608)”.

Yahya Bey murabbadan alınan şu beyitte yayın düşmana yağmur gibi ok yağdırdığını, kılıcın şimşek gibi çaktığını iman nuru yağdırdığını dile getirmiştir. Şair beyitte yağmur-peykan (okun ucundaki çeliğe), şimşek-kılıç arasında ilgi kurmuştur.

Kavsümüz yağmur gibi a‘dâya peykân yağdurur
Tîgumuz berk urdığınızca nûr-ı îmân yağdurur (Mş. 1/2/2)

Kapıcıların tamamı kaza okunun yayıdır. Asalarına dayanıp onun hizmetine kadir olurlar. Yahya Bey, kapıcının boyuyla yayın şekli arasında benzerlik ilgisi kurmuştur.

‘Asâsına tayanup hıdmetinde kâdir olur
Kemân-ı tîr-i kazâdur cemî‘-i derbânı (K. 5/39)

Okçuların malzemelerini sıralayan Yahya Bey “Okçular gezen yıldızlar gibi ellerinde ok ve yay; diğer yıldızlar altın taçla onun okunun peykânı gibidir.” demiştir.

Solaklar encüm-i seyyâr elinde tîr ü kemân
Nücûm-ı sâyiresi tâc-ı zerle peykânı (K. 5/40)

Açlık askeri ok ve yay ile yürüdü, bir tane bazlama olsaydı ona siper yapardım. Şair, bu beytinde bazlama ile siper arasında anlam ilgisi kurmuştur.

Açlık çerisi tîr ü kemân ile yürüdi

Bir bazlamac olaydı iderdüm ana siper (K. 25/10)

Takati kesildi, boyu yaya döndü, zamane şairi Yahya'nın yasını/yayını çeker sanma. Yahya Bey bu beyitte yaşlandığını, dönemin şairinin yasını çekmeyeceğini söylemiş, tak²⁵ ile keman arasında bağ kurmuştur.

Tâkati tâk oldı yürür döndi kemâna kâmeti

Yâsını Yahyânun çeker sanma zemâne şâ'iri (G. 471/7)

2.3.8.1. Yaya Benzetilen Unsurlar

2.3.8.1.1. Boy

Sevgilinin boyu yay gibidir. “Ey ay yüzlü güzel! Boyumun kemana dönmesi (ikiye bükülmesi) aşkımın nişanıdır. Güneşe benzeyen yanağını demeye gerek var mı?” diyen Yahya Bey, bu beyitte âşığın boyunun yay gibi olmasını aşka belirtisi olarak görmüştür.

Kaddüm kemâna döndüğü ‘ışkum nişânıdır

Ey mâh-çihre mihrüni lâzım mıdur dimek (G. 211/3)

2.3.8.1.2. Kaş

Sevgilinin kaşını yaya, kirpiğini oka benzeten şair, şu beytinde sevgilisinin kirpiklerini yay kırığine gerilmiş ok olarak tasvir etmiştir (Çakıroğlu, 2018: 68).

Müjelerden kaşı yayına takılmış zıhlar

Ana bin cân ile kurbân olayın ey Yahyâ (G. 19/6)

²⁵ Tâk: kapı ve pencerelerin, köprülerin daire biçiminde eğri kemerine verilen addır (Devellioğlu, 2001: 1024).

Ey kaşı yay gibi olan sevgili ok gibi beni gördükçe gözden uzak eyleme. Bir nefes kavuşmanın yakınlığından beni uzak eyleme, diyen Yahya Bey beyitte sevgiliden ok gibi gözden atmamasını istemiştir.

Bir nefes kurb-i visâlünden beni dîr eyleme

Savma gözden ok gibi gördükçe ey kaşı kemân (K. 2/14)

Divan şiir geleneğinde sevgilinin ve okun boyu serviye benzetilir. “Ey kaşları yay olan (sevgili) selviler değildir, bütün gül bahçesine felek yayından ok erdi.” diyerek ok ile servi arasında hem şekle dayalı münasebet kurmuş hem de okların serviden yapıldığını ima etmiştir.

Ey kaşları kemân görinen servler değül

Kavs-i felekden irdi kamu gülsitâna tîr (K. 21/2)

Yahya Bey “O kaşları yay olan (sevgili) halkı kırdı geçirdi, bir ok var mıdır ki boyunca kana bulanmasın?” diyerek kaşları yaya benzetmiştir.

Kırdı geçürdi halkı o kaşları kemânım

Bir tîr var mıdır kim boyunca kanda yatmaz (G. 158/2)

“Meğer sevgilinin ok atan gözü hasta olmuştur, yay gibi kaşları şimdi onun kara yasını çeker.” Şair kaşları yaya benzetmiş; aynı zamanda yayı yas çeken biri olarak ele almış, kaşın karalığı ile yas döneminde karalar giymek arasında münasebet kurmuştur.

Meğer bîmâr olupdur çeşm-i tîr-endâzı cânânun

Kemân ebrûları şimdi kara yasın çekeri anun (G. 214/1)

Şair, kaşları yay olan sevgiliye seslenmiş kendi boyunun hilâl gibi olduğundan, yaşlandığından bu yana okunun fakiri parmakla gösterdiğini söylemiştir.

Kaddüm hilâl olalı eyâ kaşları kemân

Tîrûn fakîri gösterür oldı benân ile (G. 401/3)

2.3.8.2. Yayın Benzetildiği Unsurlar

2.3.8.2.1. Felek

Divan şiir geleneğinde yay; feleğe, gökyüzüne benzetilir. Yahya Bey, beyitte “Şahın yayına feleğin yayı desem nolur ki onun attığı binlerce ok yere düşmedi.” diyerek padişahın kullandığı yayın attığı okun yanına hiçbir okun yaklaşmadığından bahsetmiştir. Yere düşmez ok tabiriyle yayı kullananın gücü ortaya serilmiştir (Şentürk, 2015: 78).

Kavs-i felek disem n’ola şâhun kemânına
Atduğı yire düşmedi anun hezâr bâr (K. 10/5)

Arzusuna kavuşturan Paşa’nın yayından, bu dokuz tabaka feleğe yani talih yıldızına ok ulaşır. Şair şu beyitte paşanın yayından çıkan okun talih yıldızına kadar ulaşacağından bahsetmiş, dokuz kat feleğe yani talih yıldızına ok ulaşır ifadesiyle okun yayla ne kadar uzağa atıldığını dile getirmiştir.

Ya’nî sipihr-i kevkebe pâşâ-yı kâm-bîn
Kavsinden irişür bu tokuz sâyebâna tîr (K. 21/16)

2.3.8.3. Yayla İlgili Deyimler

2.3.8.3.1. Çekip Çevirmek

“Çekip çevirmek, hale koymak yönetmek anlamına gelmektedir (http://sozluk.gov.tr, Erişim Tarihi: 15.01.2020)”.

“Yay kirişi çekip çevrildiğinde oku uzağa attığı bilinir, bunun yanında yay kirişle çekip çevrilerek kurulur (Şentürk, 2015: 77-78)”. Şair şu beyitte kendine eziyet edildiğini, kendisinin yay gibi çekilip çevrildiğini dile getirerek yayın yapım aşamasında feleğin kendisine yaptıkları arasında münasebet kurmuştur.

Rûz u şeb Yahyâ kuluna cevri ider devr-i felek
Niçe kez çekdi çevürdi anı mânend-i kemân (K. 2/39)

Şair şu beyitte oku ve yayı benzetme unsuru olarak kullanmış, dönemin kadılarının yay gibi eğri kararlar verdiğiine işaret etmiştir. Yahya Bey “kadılar çekti çevirdi” ifadesiyle hem yaşadığı devrin kadılarının verdiği kararları yanlış bulduğunu söylemiştir.

Toğru çıkdum niçeler tîr gibi ellerden
Kâdîler çekdi çevürdi beni mânend-i kemân (K. 22/29)

2.4. SAVAŞ MEYDANI

2.4.1. Meydan

Meydan, alan, mekân olarak bilinir. Meydan, Yahya Bey divanından alınan beyitlerde gaza meydanı, mert meydanı, göğüs meydanı olarak geçer.

Meydanı, şu beytinde yiğitler mekânı olarak ele alan Yahya Bey “Yabancı diyarların seçilmişiyiz, taşlı yerin doğanıyız; meydanın merdi, erenler canı için gaziyiz.” demiştir. Taşlı yerin doğanı ifadesiyle şair yaşadığı yeri belirtmiştir.

Ellerin mümtâziyuz taşlu yerün şehbaziuz
Merd-i meydânuz erenler canı içün gaziüz (Nd. 2/2)

Meydan, Yahya Bey’de gaza meydanı mert meydanı şeklinde geçer. Şu beyitte meydanda olan sancak ön plana çıkarılmıştır.

Merd-i meydân-ı gazâ gibi geyüb miğfer livâ
Gâzîlerle cenge toğruldur ‘asâyı her livâ (K. 15/1)

On altıncı kasidede Kanûnî’nin Zigetvar seferini (Çakır, 2013: 80) konu edinen şair, şu beyitte meydanı cenk alanı olarak ele almış ve padişahın bu mekâna Hızır gibi ulaştığından bahsetmiştir.

İrişdi Hızır-ı hâzır gibi meydân-ı gazâvâta
Muhammed ümmetinün şâhı devrânun Süleymânı (K. 16/26)

Cenk günü oklarını kuşansa cenk meydanlarının gazileri kanatlı şahinlere döner, diyen Yahya Bey beyitte meydanı, gazilerin bulunduğu savaş alanı olarak ele almıştır.

Virildi değme belikler kuşansa rûz-ı kıtâl
Kanatlu şâhîn ider gâziyân-ı meydânı (K. 23/19)

“Düşman onun ovasına hangi yüzle gelecek bu meşhur bir meseldir ki kurdun ovada işi yoktur.” diyen şair, meydanı düşmanla buluşulacak yer olarak ele almıştır. “Kurdun ovada işi yoktur.” sözüyle yaban hayvanı kurtla düşmanı eşleştirmiş, düşmanın cesaret edemeyeceğini dile getirmiştir.

Düşman ne yüz ile gele meydânına anun
Meşhûrdur ki kurdun ovada ne işi var (K. 10/21)

Şair, “Gül renkli elbiseler giyip de meydanlara çıkarak âşıkların kanına girme.” demektedir. Buradaki padişah gönül ülkesinin padişahı olan sevgilidir. Şair beyitte padişaha seslenerek kanla gülgûnîler arasında renk ilgisi kurmuştur.

Geyüp gülgûnîler meydâna girme
Sözümünden çıkma şâhum kana girme (G. 429/1)

Yahya Bey “Ey güzel yaratılışlı (şahım)! Başımızı toplayıp güzel olan Kerbela meydanına mertçe gelmişiz.” diyerek meydanı, yiğitler meydanı olarak ele almış, Kerbelâ olayını hatırlatmıştır.

Kerbelâ-yı hüsnünün meydânın ey hulkı hasen
Başumuz top eyleyüp merdâne gelmişlerdenüz (G. 186/3)

Divan şiir geleneğinde sevgili usta at binici olarak ele alınır. Şair beyitte gönle seslenmiş, bir biniciye kul olmasını ve göğüs meydanını atın oynadığı yer olsun demiştir.

Bir şehsüvara kul olagör ey gönül yüri
Meydân-ı sîne atının oynağı ola tâ (G. 9/3)

Sadık gönüllerin şahı ve Osmanogulları'nın övüncü adaletli, cömert Ömer savaş meydanının Haydar'ıdır, diyen şair padişaha övgüsünü dile getirmiştir.

Şâh-ı siddîk-dil ü mefhar-i Âl-i 'Osmân

'Ömer-i 'adl ü sehâ Haydar-ı meydân-ı kıtâl (K. 14/21)

2.5. SAVAŞ MUSİKİSİ

2.5.1. Gülbang

Gülbang, dua anlamında kullanılır. *“Eskiden tekkelerde, ayin sırasında, saraylarda muayyen merasim sırasında hep bir ağızdan yüksek sesle okunan ilahi ve duadır (Devellioğlu, 2001: 297)”*.

Yahya Bey, murabbadan alınan şu beytinde toplumun İslam askeri olması durumunda gazilerin tekbir sesinin mezardan geleceğini dile getirmiş; gaziler ile İslam leşkeri, gülbang ile cenk arasında leff ü neşr yapmıştır.

Gâzîler gülbânginün âvâzı kabrinden çıkar

Leşker-i İslâmun olsa ceng için cem'ıyyeti (Mr. 3/4/8)

2.5.2. Kûs

“Kûs, davul olarak bilinen çalgı aletidir. Davulun sekiz on misli büyüklüğündeki çalgının adıdır. Deve sırtında taşınır ve Kûs-i Hakanî olarak bilinir. Harb meydanlarında zaferler bununla ilan edilir (Pakalın, 1993: 2/328)”.

Şair şu beytinde savaş meydanının erkek deve katarlarıyla dağa döndüğünü, savaş kösleri, büyük davulların da azgın aslan gibi gürüldediklerini dile getirmiştir.

Katâr-ı üstür-i nerden cibâle döndi sahrâlar

Gürülder şîr-i gurrân gibi yer yer kûs-ı hâkânî (K. 16/ 8)

Yahya Bey şu beytinde savaş içerisinde çalınan davulları anımsatmış, sancağı zevk yeri, minberi de Mescidi Aksa olarak ele almıştır.

Çalınur bezm-i kıtâl içre nefîr ü kûslar
Mescid-i Aksâdur ol cây-ı safâ minber livâ (K. 17/8)

2.5.3. Davul

Yahya Bey şu beyitte askerinin dert ve gam olduğunu, feryat ve figanın da davulu ve bayrağı olduğunu dile getirmiş, bu unsurlarla Allah'ın kendisini aşk ülkesinin padişahı gibi yaptığını dile getirmiştir. Şair beyitte hükümdarlık alameti olan davul ve sancağa göndermede bulunmuştur.

Derd ü gamdur leşkerüm tabl u 'alem âh u figân
Hak beni iklim-i 'ışka pâdişâh etmiş gibi (G. 441/4)

2.6. SAVAŞLA İLGİLİ TERİMLER

2.6.1. Cenk

Cenk, savaş anlamında ele alınır. Yahya Bey aşağıda verilen örneklerde savaş, insanın nefsiyle mücadelesi anlamında kullanmış ve savaşın toplumu diri tutacağını, genç kılacağını dile getirmiştir.

Müslümanlara rahmet ve fetih yağmurunun yağdığını dile getiren Yahya Bey, şu beyitte savaş anında kulların sesini gök gürültüsüne benzetmiş; yağan yağmurun ise Müslümanlara fetih yağmuru olduğunu dile getirmiştir.

Kulları na'rası ceng içre olur ra'd-misâl
Ehl-i İslâma yağar rahmet ü nusrat matarı (K. 7/29)

Budinli olan şair, aşağıdaki beytinde doğduğu yerde gençlerin ve yaşlıların savaşmayı sevdiğini ve zamanı geldiğinde kaftanını giyerek şehadete koşacağını dile getirmiştir.

Budinün pîr ü sıbyânı severler ceng-i a'dâyı
Demi gelse şehâdetden geyerler al kaftânı (K. 16/22)

İnsanın kendi nefsiyle mücadelesini savaş olarak ele alan şair; şu beytinde halkla kavga etmemesini; şimdi insanın düşmanı olan nefsiyle savaşmasını istemiş, beyitte cengi tasavvufi bir mücadele olarak ele almıştır.

Ceng ü cidâl ü ‘arbede itme ‘avâm ile
Sa’y eyle şimdi düşmen-i nefs ile kıl cihâd (Tc. 1/2/4)

Şair şu beytinde savaşla birlikte bir toplumun genç kalacağını ifade etmiş ve iki parmağını kılıca benzeterek Hz. Ali’nin kılıcının çatallı olmasıyla parmakları arasında bağ kurmuştur. *“Zülfikâr, Hz. Ali’ye Hz. Muhammed (sav) tarafından verilen ucu çatal veya namlusu oluklu bilinen kılıçtır (Çavuşoğlu, 1983: 115)”*.

Ceng içinde halkumuz bî-ihyâr olur bizüm
Her iki barmağumuz bir Zü’lfikâr olur bizüm (Mh. 4/4/1)

Satranç, savaş taktiği oyunudur. Şah, kale, at... vb. unsurları vardır. Divan şiir geleneğinde âşığın düşmanı olarak bilinen rakiple âşığın mücadelesini ele alan Yahya Bey, aşağıdaki beytinde rakiple ne zaman satranç oynasa ara yerde çoğu zaman savaş olacağını dile getirmiş, cenkle satranç arasında bağ kurmuştur.

Kaçan ağyâr oynaya satranc
Ceng olur ara yerde haylî zaman (Muk. 19/1)

2.6.2. Feth/Fetih

Fetih, bir yeri topraklarına dâhil etme olarak bilinir. Hüma kuşu talihin hükümdarlığın habercisidir. Yahya Bey aşağıdaki beytinde padişahın tuğlarını hüma kuşu gibi haberci yapmış, atının ayak izlerini de fethin habercisi olarak görmüş; tuğ ile hüma kuşu arasında anlam ilgisi kurmuştur.

Görinen tuğları murg-ı hüma-yı rif’at
Atınun izleri feth ü zaferün bâb u deri (K. 7/19)

“Bir hisar almak eskiden büyük fetih telakki edilirdi, şimdi askeri bir ülkeyi alır, yine de yetinmez (Çavuşoğlu, 1983: 67).” diyen şair beyitte askerlerin fetih arzularını dönemler itibariyle karşılaştırmıştır.

Bir hisâr almak ‘aceb feth-i ‘azîm idi ezel
Şimdi bir iklim alır itmez kanâ‘at ‘askeri (K. 8/19)

Yahya Bey, aşağıdaki beytinde padişahın fethettiği yerlerdeki eğitimli kişilerin fazlalığından söz etmiş; ne kadar fazla eğitimli ne kadar yetişmiş kadı ifadeleriyle şaşkınlığını gizleyememiştir.

Kendü feth itdüği kâfir illerinde bî-hisâb

Niçe fazl ehli müderris niçe kâmil kâdî var (K. 11/21)

Şair, beyitte “İstikbal, savaş gününde eline yayını alsa fetih ve zafer bir ok atımı yer kadar görünür.” diyerek bir yeri fethetmenin tasvirini yapmış; bir ok atımı yer ifadesiyle fethin kolaylığını dile getirmiştir.

Rûz-ı rezm içre ele alsa kemânın her bâr

Bir ok atım yir ider feth ü zafer istikbâl (K. 14/27)

Doğu’nun hükümdarı ve devrin padişahı olarak Osmanlı sultanını ele alan şair, şu beyitte Osmanlı hükümdarının dünyayı yönetmeye başladığında dünyayı güneş gibi aydınlatacağını söylemiştir.

Mihr-i ‘âlem-tâb gibi ‘âlem feth ide gör

Çekdiğince ‘âleme bu husrev-i hâver livâ (K. 15/29)

Şair şu beyitte yapılan fetihlerin kutsal olduğunu ve kutsallığın ise Allah için cenk etmekten kaynaklağını dile getirmiştir.

Ebü’l-feth ü ebu’n-nasr u ebü’l-hayr u ebü’l-ihsân

Mücâhid fi-sebîli’llâh ü seyf-i dîn-i yezdânî (K. 16/27)

Yahya Bey aşağıdaki beytinde kendisini dünyanın gözünde ihtiyar olmuş güneş gibi görmüş, Mısır ile kâfir memleketini bile böyle fethettiğini dile getirmiş, kendisini medhetmiştir.

“Burada “Mısır’ı birlikte aldı” ifadesiyle şairin, Yavuz Selim’in 1517 yılındaki Mısır seferini kastetmiş olabileceği gibi 1524 yılında hain Ahmed Paşa’nın isyan ederek Mısır’da adına para bastırması üzerine İbrahim Paşa’nın tenkil hareketine katılmış olabileceği de hatıra gelmektedir. Fakat birinci ihtimal daha kuvvetlidir (Çavuşoğlu, 1983: 77)”.

Olupdur gün gibi Yahyâ kulun pîr-i cihân-dîde

Bile feth itdi Mısır ile diyâr-ı kâfiristânı (K. 16/40)

Yahya Bey aşağıdaki beytinde Mekke ve Medine'nin padişahı evliyaların şehri Bağıdat'ı fethederek evlayaların kalesini aldığını dile getirmiştir. Bağıdat asırlar boyunca büyük âlimler, sûfiler, din adamları yetiştiren medreseleri ve Ortadoğı'nun pazarlarını süsleyen kumaşları ile meşhur olmuş bir şehirdir (Canım, 2016:574).

Minnet Allâha ki feth eyleyüben Bağıdâdı
Evliyâ bürcine hükm eyledi şâh-ı Haremeyn (Tr. 2/1)

2.6.3. Gaza

Gaza, din uğruna savaşmak olarak bilinir. “*Küffâr ile mukatele etmek, cihat yerinde kullanılır bir tabirdir (Pakalın, 1993: 1/651)*”. Yahya Bey aşağıdaki beyitlerde gazayı; savaş, mücadele, düğün-dernek anlamında ele almıştır.

Yahya Bey; şu beyitte padişah, Frenk üzerine gazaya niyetlense dahi padişahın bütün kralları yeneceğini söylemiştir.

Kılsa fireng üstine ‘azm-i gazâ
Cümle kıralun yüzin eyler kara (M. 1/17)

Düğün-dernek ile savaş arasında bağı kuran şair, aşağıdaki beyitte Allah'ın yardımını ve desteğini bilen Anadolu askerlerinin gazâyı duyunca düğün-dernek kuracak kadar seveceğini dile getirmiştir.

Olup ilhâm-ı Rabbânisi ma‘lûm
Gazâyâ dernek itmiş Ieşker-i Rûm (Nd. 1/4)

şu beyitte “Düşmanın gözyaşı bulut gibi dökülür, savaş gününde kılıcın keskin tarafını sağlam vura.” diyen Yahya Bey, savaşta kınından çıkan kılıcın nasıl vurulduğunu tarif etmiştir.

Bulut gibi dökülür yaşı ‘ayn-ı a‘dânun
Gazâ güninde ki berk ura tîg-ı yalmanı (K. 5/33)

Gazada askerleri onun heybetine dayanamayıp uçan kuşun gölgesi gibi zinciri yıkardı. Yahya Bey şu beytinde padişahın gazâdaki heybetinden bahsetmiş, Kanûnî'yi ve gazilerini övmüştür (Çakır, 2013: 79).

Gazâda döyemeyüp leşkeri mehâbetine
Yıkardı sâyesi zencîri murg-ı perrânı (K. 5/42)

Yahya Bey, aşağıdaki beytinde padişaha seslenmiş ve onu Hz. Hızır'a benzetmiş; bu savaşlar esnasında padişahın yanında Hızır gibi bulunduğunu ve sinesinin birçok kazalar savdığını belirtmiştir. Bu durum şairin savaşta birçok yara aldığına da bir işaret olarak gösterilir (Çakır, 2013: 79).

Hızr-veş hâzır olup cümle gazâlarda şehâ
Niçe bin dürlü kazâ savdı bu sînem siperi (K. 7/37)

Cömert yiğit savaş kaplanı Allah'ın aslanı cenk Efrasiyab'ı, cenk Cemşididir. Şair, padişahı savaş kaplanına, Allah'ın aslanına (Hz. Ali) benzetmiş; beyitte cenk aletleri yapan Cemşid'i ve Efrasiyab'ı anımsatmıştır. Beyitte, Cemşid ve Efrasiyab ifadesini padişahı daha üstün göstermek amacıyla kullanmıştır.

Şîr-i Hudâ peleng-i gazâ Haydar-ı sehâ
Efrâsiyâb-ı ma'reke Cemşid-i kârzâr (K. 10/17)

Yahya Bey aşağıdaki beyitte padişahın gazâ gününde Hz. Ali gibi kılıcını çektiğini ve düşmanları gözyaşı gibi döktüğünü dile getirmiştir.

Göz yaşı gibi düşe yüz üzre 'adûların
Çeksen gazâ gününde 'Alî gibi zü'lfikâr (K. 10/30)

Mevla'mız iman ehlini savaşa saldı, Allah'ın yardım yelleri insan denizini dalgalandırdı. Yahya Bey, aşağıdaki beytinde iman ehlini Mevlamızın savaşa gönderdiğini söylemiştir.

Gazâyâ saldı Mevlamuz gürûh-ı ehl-i 'îmânı
Talazlandurdu nusrat yelleri deryâ-yı insan (K. 16/1)

Şair, şu beyitte gazâ yolunda savaş yolunda çekilen zahmeti rahmet olarak görmüş çünkü Allah'a ibadet etmenin kolay olmadığını dile getirerek gaza yolunda çekilen zahmetle ibadet etme arasında anlam ilgisi kurmuştur.

Gazâ yolunda zahmet ‘ayn-ı rahmetdür hakikatde
Tarîk-ı tâ‘at-i Mevlânun olmaz hergiz âsânı (K. 16/15)

Yahya Bey; şu beyte dua ile başlamış, padişahın her gününün bir önceki günden daha iyi olmasını ve sürekli savaşması için niyazda bulunmuş, iki günü birbirine eşit olan ziyandadır hadis-i şerifini hatırlatmıştır.

Îlâhî her günü günden yeğ olsun şâh-ı İslâmun
Gazâdan olmasun hâlî müdâm ol zıll-i Rahmânî (K. 16/45)

Misafir kalbi ile zafer gül bahçesinin gülü gaza yolunda hoş esen rüzgârla açılır. Şair, aşağıdaki beyitte gül bahçesinin gülünün gazâ yolunda hoş rüzgârla açtığını dile getirerek hüsn-i talil yapmıştır.

Râh-ı gazâda lutfi nesîmiyle açılır
Kalb-i müsâfir ile gül-i gülşen-i zafer (K. 25/32)

Sancağı çözmeyi savaşa hazırlık olarak ele alan Yahya Bey, şu beyitte devrin padişahını gazâyâ gideceğini sancağı çözmesinden yola çıkarak söylemiştir.

Sancağını bayrağını çözdü a‘yân-ı zemîn
Gördi kim var şâh-ı devrânun gazâyâ rıhleti (K. 28/13)

O uğursuz baş vezirlik makamına oturduğundan beri ikram şahı hayırlı hiçbir savaş yapamadı, diyen şair aşağıdaki beyitte padişahın uğursuz başvezirinden dolayı savaşa katılmadığını söylemiştir.

Ol uğursuz olalı sadr-ı vezâretde mukîm
Hiç bir uğurlı gazâ idemedi şâh-ı kerîm (Tb. 1/5/5)

Yahya Bey aşağıdaki beyitte yiğitleri Hz. Ali gibi gaza edenlere benzetmiş, İskender’in aynasını hatırlatmış, seyretmek fiilini hem dolaşmak hem de bakmak temaşa etmek anlamlarında kullanmıştır.

“Haydar, arslan anlamında Hz. Ali’ye takılmış isimlerdendir. İskender’in Ayna’sına gelince; eskilere göre İskender Aristo’ya bir ayna yaptırmış, bunu İskenderiye’ye koydurmuş. Oradan gelen gemileri görerek güneşin hararetini üzerlerine aksettirerek onları yakarmış. İskender gibi aynası da çoğu kez Cem ve Cem’in Kadehi ile karıştırılmıştır. Cem nasıl kadehte yedi iklimi yani yedi ülkeyi görebiliyorsa İskender’in de aynasında bütün dünyayı izleyebildiği düşünülmüştür (Çavuşoğlu, 1983: 107)”.

Hasbeten li'llâh gazâlar eyleyüp Haydar gibi
'Âlemi seyr eylerüz mir'ât-ı İskender gibi (Mş. 1/1/1)

2.6.4. Gazavat

Gazavat, gazanın çoğuludur. Hz. Hızır, zor zamanlarda insanların yardımına koşan kişi olarak bilinir. Yahya Bey, aşağıdaki beyitte padişahı cenk meydanına Hızır gibi ulaştırmış, Hz. Hızır'a benzetmiş; Hz. Muhammed (sav) ümmetinin şahı ve devrin Süleyman'ı olarak ele almıştır.

İrişdi Hızır-ı hâzır gibi meydân-ı gazâvâta
Muhammed ümmetinün şâhı devrânun Süleymânı (K. 16/26)

2.6.5. Haramî

“Haramî kelimesi eskiden yol kesen, haydut anlamında kullanılır bir tabirdir. Haramîlik ise akıncı kumandanının katılmadığı ufak kuvvetler tarafından düşman memleketlerine yapılan akınlara verilen isimdir (Pakalın 1993: 1/737)”.

Şair, şu beytinde Haramîler toplum içinde nasıl kargaşaya sebep oluyorsa, gözler de fitneye sebep olur, demiştir. Haramîlerle göz arasında anlam ilgisi kurmuştur (Çakıroğlu, 2018: 67).

Devlet anun kim lebünle zindegânî eyleye
Vây ana kim ol harâmî gözlerün ide gazab (G. 20/4)

2.6.6. Harp

Harp, savaş anlamına gelir. Şair şu beyitte bahar kahramanını savaş aracı ile ulaştığını, menekşenin güle kalkan olduğunu ifade etmiş; menekşe ile kalkan arasında şekli münasebet kurmuştur.

İrişdi âlet-i harb ile pehlevân-ı bahâr
Benefşe gürz-i girândur siper gül-i hamrâ (K. 12/2)

Yahya Bey, şu beyitte sancağın başına savaşta korunmak için gümüş miğfer giydirmiş; savaşçıları kılıç gibi çalışkan olarak ele alarak sancağı kişileştirmiştir.

Kullarun ile bile çalışmağa şemşîr-veş

Başına geydi bu harb içre gümüş miğfer livâ (K. 17/31)

Murtazâ, Hz. Ali'nin lakabıdır. Yahya Bey şu musammatında Eyyüb-el Ensarî'yi övdüğünden onu Hz. Mustafa'nın arkadaşı Murtaza'nın dostu ve savaş meydanının emiri olarak tanıtmıştır.

Celîs-i Mustafâdur bu enîs-i Murtazâdur bu

Emîr-i darb u harb u merd-i meydân-ı gazâdur (Ms. 2/3/1)

2.6.7. Kâfiristan

Allah'a inanmayanların yaşadığı yer olarak bilinir. Yahya Bey şu beyitte zalimin zulmünü güneşin belirsizliğine benzetmiş, padişahın kılıcının kâfir ülkesini aydınlattığını dile getirmiştir. Beyitte şair; güneşle birlikte zulmün karanlık anlamını da akla getirmiştir.

Zalâm-ı zulmi güneş gibi kıldı nâ-peydâ

Şu'â-ı tîgı ile açdı kâfiristânı (K. 6/22)

Şair; şu beytinde Yahya kulunun dünyanın gözünde ihtiyar olmuş güneş gibi ele alarak Mısır ile kâfir memleketini bile böyle fethettiğini dile getirmiştir.

“Burada “Mısır'ı birlikte aldı” sözüyle şairin, Yavuz Selim'in 1517 yılındaki Mısır seferini kastetmiş olabileceği gibi 1524 yılında hain Ahmed Paşa'nın isyan ederek Mısır'da adına para bastırması üzerine İbrahim Paşa'nın tenkil hareketine katılmış olabileceği de hatıra gelmektedir. Fakat birinci ihtimal daha kuvvetlidir (Çavuşoğlu, 1983: 77)”.

Olupdur gün gibi Yahyâ kulun pîr-i cihân-dîde

Bile feth itdi Mısır ile diyâr-ı kâfiristânı (K. 16/40)

2.6.8. Livâ/Sancak

Livâ; sancak bayrak olarak bilinir. Savaş anında ve dışında kutsal kabul edilir.

“Livâ; bayrak, sancak manasına gelir bir tabirdir. Liva-i şerif; Cenab-ı Peygamberin bayrağı, Liva-i Osmani; Osmanlı sancağı, Liva-i zafer; zafer bayrağı anlamında kullanılır (Pakalın, 1993: 2/367)”. Divanda 15. ve 17. kasideler livâ rediflidir.

“Sidre, en yüksek makam, hadislere göre gökyüzüne yükselenlerin en son çıkabildiği nokta, altıncı kat gök; Hz. Muhammed’in Miraç gecesinde Cebrail’i gördüğü makam anlamında kullanılır (Devellioğlu, 2001: 951)”. Sidretül-alâ ile sancağın yüceliğini dile getiren şair, şu beytinde sancağın daima yüceler yücesi olduğundan söz etmiştir.

Sidretü’l-a‘lâya benzer her livâ

Oldılar a‘lâdan a‘lâ dâyimâ (Nd. 2/5)

İçki meclisine yönelsen gökyüzünün, padişah çadırı olacağını savaşa niyetlendiğinde ise yedi iklimin sancak ile dolacağını, söyleyen şair beyitte bezm ile rezm; asuman ile yedi kişver arasında anlam ilgisi kurmuştur.

Bezme yüz tutsan olur çetr-i hümayûn âsumân

Rezme ‘azm itsen tolar cümle yedi kişver livâ (K. 15/18)

“Mananın askerleri yaradılıştaki lütuftan ortaya çıktı; vasfındaki beyitler baştanbaşa sancak oldu.” Yahya Bey şu beyitte bütün beyitlerin sancağı anlattığından bahsetmiş, 15. Kasidenin sancak redifli olmasına da atıfta bulunmuştur.

Lutf-ı tab‘ından zuhûr itdi ma‘ânî leşkeri

Oldı evsâfundaki ebyâtı ser-tâ-ser livâ (K. 15/28)

“Livâ’ül hamd, kıyamet gününde hesaba çekilmeden önce herkesin sıkıntıda olduğu anda müminlerin altında toplandığı sancağın adıdır (Yavuz, 2003: 200)”. “Âşıklar kıyamet gününde Hz. Muhammed’in (sav) etrafında toplandı, ümmete Hz. Peygamberin sancağı sanki sığınacak yer olmuş.” diyerek Yahya Bey aşağıdaki beytinde âşıkların sevgili etrafında toplanması ile Müslümanların Hz. Muhammed’in (sav) etrafında toplanması arasında benzerlik ilgisi kurmuştur.

Kıyâmet kâmetine Ahmedün cem‘ oldı ‘âşıklar

Livâ’ül-hamde benzer ümmete gûyâ penâh olmuş (G. 191/2)

Şair şu beyitte mahşer günü hatırlatmasıyla Hz. Peygamberin Müslümanların sığınağı olan sancağını kastetmiş, bu sancağın altına İslam askerinin girmek istediğini dile getirmiştir.

Nite kim haşr olsa ‘arş olur penâh-ı mü’minîn
‘Asker-i İslâmı kendüye ider müncer livâ (K. 15/4)

Yahya Bey aşağıdaki beytinde sancağın kâfir beldelerini Müslüman yapmak için savaşta şehadet parmağıyla tekbir getirdiğini dile getirerek Müslüman olmak için kelime-i şehadet getirirken şehadet parmağını kaldırmayı anımsatmıştır.

Kaldurur rûz-ı gazâ içre şehâdet barmağın
Kâfire telkîn-i îmân itmek içün her livâ (K. 17/4)

2.6.8.1. Sancağın Şekil Özellikleri

“Osmanlı’da saltanat sancaklarında “İnna Fetehnâ Leke Fethan Mübina” ayeti yazılırdı (Osmanlı Askeri Teşkilâtı ve Kıyafeti, 38–39’dan Akt. Soysal, 2010: 222)”. Yahya Bey de aşağıda verilen beyitlerde sancağın üzerine yazılı Fetih suresinden iktibas yapmıştır.

Şair aşağıdaki beytinde sancak fetih suresindeki elif gibidir, din yoluna, sembol olarak emrine verir, diyerek Fetih suresinden iktibas yapmıştır.

Sûre-i innâ fetahnâda elifler gibidür
İstikâmetle virür dîn emrine zîver livâ (K. 15/10)

Bütün peygamberler nasrun minallah ayetini okuyup, savaşta İshak peygambere sancak tutar, diyen şair beyitte nasrun minallah ile Kur’an-ı Kerim’deki “Nasrun minallahi ve fethun karîb (Yardım Allah’tandır ve fetih yakındır) (Sâf/13)” ayetini hatırlatmıştır.

Cümle rûh-ı enbiyâ nasrun mina’llâh okıyup
Bu gazâ içre tutar İshâk Peygamber livâ (K. 17/17)

2.6.8.1.1. Rengi Yönüyle Sancak

2.6.8.1.1.1. Ak Sancak

“Ak sancak, saltanat sancağıdır. Osmanlılarda ilk saltanat sancağı Selçuklu Hükümdarı tarafından Osman Gazi’ye verilen ak sancak olduğu rivayet olarak ileri sürülmektedir (Pakalın, 1993: 3/109)”.

“Doğuya güneş gibi ak sancakla asker çekelim. Kızılbaşı kara toprağa karalım, kıralım (Çavuşoğlu, 1983: 55).” diyen Yahya Bey İran üzerine sefer yapmak ve Kızılbaşları Osmanlı’nın ak sancağıyla dize getirmek istemiştir. Ak sancakla, padişah sancağı; surh-serle, Kızılbaşlar kastedilmiştir. Kızılbaş ifadesi aslında Şîilerin sapık kolu için kullanır bir tabirdir

Çekelüm gün gibi ak sancağı ile şarka çeri
Kara toprağa karalum kıralum surh-seri²⁶ (K. 7/1)

Ak sancağı padişahın sancağı olarak ele alan Yahya Bey, aşağıdaki beytinde Osmanlı’nın ak sancağını Peygamberimizin kabrindeki nurdan serviye benzetmiştir.

Görenler benzedür ak sancağına Âl-i ‘Osmanun
Resûlün ravzasında nûrdan serv-i hırâmânı (K. 16/5)

Yahya Bey aşağıdaki beytinde sevgiliyi altın üsküflü, boyunu ve ak elbisesini ak sancağa benzetmiş, bu tasvirde ak sancakla sevgilinin padişah olabileceğini akla getirmiştir. Beyitte, sevgilinin başındaki üsküfle sancağın başındaki âlem arasında bağ kurmuştur.

Altun üsküflü cuvânum ak libâs ile bu gün
Ak sancağına dönmiş Âl-i ‘Osmânun hemân (G. 300/3)

²⁶ Surh-ser: Kızılbaş anlamına gelir. Şah İsmail’in askerlerine kızıl sarık sardıkları için söylenir bir tabirdir (Çakır, 2014/77). Mecaz yoluyla dinsiz yerinde kullanılır bir tabirdir (Pakalın, 1993: 3/277).

2.6.8.1.1.2. Kırmızı Sancak

“Kırmızı sancak, ak sancak gibi saltanat sancağıdır (Pakalın, 1993: 3/111)”.

Savaş meydanını tasvir eden şair, cenk meydanını sancaklardan dolayı gül bahçesine benzetmiş. Savaş meydanındakilerde gam, sıkıntı kalmadığını çünkü onların bir gül bahçesine benzeyen meydanda gönüllerinin açıldığını dile getirmiş; bu sebeple bize o devirde sancağın renginin kırmızı olduğu bilgisini vermiştir. (Çakır, 2014: 80).

Gamından dehr-i pür-kahrın seferde gam yimez

Güşâde-hâtır eyler halkı bayraklar gülistânı (K. 16/6)

2.6.8.2. İşlevi Yönüyle Sancak

2.6.8.2.1. Fetih/Sefer Habercisidir

Şair şu beyitte zafer kazanan askerleri gören düşmanların bayrağının dalgalanmadığını dile getirmiş, sancağın dalgalanmasının zaferi işaret ettiğini belirtmiştir. Sancağın gölge gibi baş aşağı olduğunun söylenmesi düşman sancağının yere düşmesi olarak yorumlanmıştır.

‘Asker-i mansûra karşı geldiğiçün sâye-veş

Cânib-i a‘dâda olur ser-nigûn ekser livâ (K. 15/20)

Âleme bayrak çekmeyi o yerleri sefer etmek olarak ele alan şair, aşağıdaki beytinde Osmanlı padişahının fethettiği yerleri sancağının gölgesine alarak aydınlattığını dile getirmiş; doğunun padişahı ifadesiyle güneşi akla getirmiştir.

Mihr-i ‘âlem-tâb gibi ‘âlem feth ide gör

Çekdigince ‘âleme bu husrev-i hâver livâ (K. 15/29)

2.6.9. Nal

Şair şu beyitte padişahı hidayet yıldızı olarak nitelendirmiş, padişahın atının nalından kıvılcım çıkarttığını ve atın çıkardığı tozun ise çevreyi geceye döndürdüğünü söylemiştir.

Her gubâr-ı ma‘reke gûya şeb-i yeldâ idi

Her şîrâr-ı na‘l-i esb-i gâziyân necm-i hûdâ (Ms. 3/1/5)

Feleği süsleyen ay ve güneş bir çift nal gibi bu dokuz tatbik edilmiş felek, at meydanıdır, diyen Yahya Bey aşağıdaki beyitte nalı aya ve güneşe benzetmiştir.

Meydân-ı semendi bu tokuz çarh-ı mutabbak

Na‘leyni nişânı meh ü mihr-i felek-ârâ (K. 1/31)

Şair, aşağıdaki beyitte at nalını şekil özelliklerinden yola çıkarak hilal ve yıldıza benzetmiş; atın nalının nakışlarını aya ve yıldıza benzeterek feleği padişahın at meydanı olarak tasvir etmiştir.

Semendi na‘linün nakşı hilâl ü encüme benzer

Felekdür sanasın ol şehsüvârun atı meydanı (G. 490/3)

2.6.10. Savaş

Savaşı, Müslüman’ın kâfirlerle mücadelesi olarak ele alan şair “Ortak koşan insanlarla ashab gibi yürü, savaş; zafer kılıcı gibi din yolunda mücadele et.” diyerek ortak koşanlarla mücadele etmesini, savaşmasını istemiştir.

Ehl-i şîrk ile savaş it yûri ashâb gibi

Din yolına çalış tîg-ı zafer-tâb gibi (Mr. 6/2/1)

Yahya Bey aşağıdaki beyitte sevgilinin gözlerinin, zulme uğramış âşıkla savaşmak için kaşlarını kılıcıyla sıyırdığını ifade etmiş; kaşları kınından sıyrılmış kılıç olarak tasvir etmiş, kılıç ile savaş; kaş ile göz arasında bağ kurmuştur.

Sıyırupdur kılıcın kaşlarınun resminden

Gözleri ‘âşık-ı mazlûm ile kılmağa savaş (G. 189/2)

2.6.11. Sefer

Sefer; yolculuk, savaş olarak bilinir. Şair divanından alınan beyitlerde seferi savaş, ölüm ve mücadele anlamında kullanmıştır.

Yahya Bey şu beytinde sefere yani savaşa gidenin dünyevi gamının kalmadığını ifade etmiş, bayrakları gül bahçesine benzetmiş; gül bahçesi ile bayrak arasında renk ilgisi kurmuştur.

Gamından dehr-i pür-kahrın seferde gam yimez kimse
Güşâde-hâtır eyler halkı bayraklar gülistânı (K. 16/6)

Seferi tasavvufî olarak ele alan Yahya Bey, aşağıdaki beytinde seferi bu dünyadan göç etme olarak ele almış, gözleri yol kesen sevgiliyle helalleşmek istemiştir.

Yahyâ ecel irişdi sefer görünür bana
Ol gözleri harâmî ile var halâlleş (G. 190/5)

Şair, şu beytinde sefere sevgiliyle gitmeye niyetlendiğini fakat Süleyman peygamber gibi karınca ile gittiğini söyleyerek Hz. Süleyman'la karınca olayını anımsatmıştır.

‘Âzm-i sefer itdüm yine cânân ile gitdüm
Bir mûr-ı za‘îfem ki Süleymân ile gitdüm (G. 260/1)

Yahya Bey aşağıdaki beyitte sevgiliye seslenmiş, kahramanları övmüş, sefer ehlinin göç etmeyi kolaylaştırdığını dile getirmiştir.

Yahyâ kulun koçı dirisidür benüm beğüm
Âsân ider göçi sefer ehline cân koçı (G. 450/5)

2.6.12. Tuğ

“Tuğ, at kuyruğu bağlanmış, ucuna altın yaldızlı top geçirilmiş mızrak türünden bir alametin ismidir. Türkler ve Çinlilerde hanlık alametidir (Pakalın, 1993: 3/525)”.

Yahya Bey şu beyitte tuğu, hümâ kuşunun talih, devlet kuşu olduğunu dile getirmiş ve atının ayak izlerini fethin, zaferin habercisi olarak ele almış; tuğun at kuyruğu anlamını da akla getirmiştir.

Görinen tuğları murg-ı hümâ-yı rif‘at

Atının izleri feth ü zaferün bâb u deri (K. 7/19)

“Muzaffer askerler ile onun bütün gemileri kara tuğlar gibi olmuştur.” şair aşağıdaki beyitte zafer kazanmış askerler ile onların gemilerini kara tuğlara benzetmiştir.

Cümle keşfîleri anun kara tuğlar gibidür

Geçilür leşker-i mansûr ile yol uğrar ana (K. 31/9)

2.6.13. Zafer

Yahya Bey şu beyitte devrin Mehdi’si, zamanın Süleyman’ı cihan padişahı ki dua eliyle zafer kapısını açar, diyerek zafer kapısıyla dua eli arasında münasebet kurmuştur.

“Mehdi, şiî’lerin on ikinci imamıdır. On birinci İmam Hasan Askerî’nin oğludur. Babasının vefatından sonra dört beş yaşlarında bir rivayete göre de on yedi yaşında bir yeraltı odasına girmiş ve bir daha görünmemiştir. şiî’ler, Mehdi’nin kıyamete doğru ortaya çıkacağına inanırlar ve hakkında birçok rivayetler aktarırlar (Çavuşoğlu, 1983: 57)”.

Mehdî-i devr ü Süleymân-ı zamân şâh-ı cihân

Ki açar dest-i du‘ası ile bâb-ı zaferi (K. 7/16)

Yahya Bey aşağıdaki beyitte sancağın dünyayı güneş gibi fethetmek için zafer ayetleriyle başkomutan olduğunu dile getirmiştir.

‘Âlemi feth itmeğe gün gibi ser-tâ-ser livâ

Oldı âyât-ı zaferle şimdi ser-‘asker livâ (K. 17/1)

şair şu beytinde Irak’ın fethedilmesiyle elde edilen zaferin yüzümüzün reisi Hürmüz’ü çatlatmıştır, diyerek yapılan fethin önemini vurgulamıştır.

Feth-i cümle diyâr-i ‘Arab u mülk-i ‘Irâk

İrdi erbâb-ı zafer-peykerümüz Hürmüze çak (K. 32/1)

Şair murabbadan alınan şu beyitte “Ey padişahım, Allah’ın yardımı fetih ve zafer arkadaşın olsun, yürü padişahım yürü seni Allah’a emanet ettim.” diyerek padişahın ömrünün zaferlerle dolmasını istemiştir.

Yarıcun ‘avn-i Hudâ feth ü zafer yârun ola

Yüri şâhum yüri ısmarladum Allâha seni (Mr. 6/4/2)

2.7. SAVAŞ ALETLERİYLE İLGİLİ UNSURLAR

2.7.1. Çevgân

Çevgân, oyunda kullanılan sopa olarak bilinir. “Eğri başlı bir nevi cirit’e verilen addır (Pakalın, 1993: 1/359)” .“Doğuda oynanan atlı bir top oyununun adıdır. Bu oyunda kullanılan eğri uçlu, topu çekebilmek amacıyla ağla kaplanmış sopaya çevgân adı verilir. Çevgânın uzunluğu 120-130 cm arasında değişir (Canım, 2016: 56)”.

Kahrı kişileştirerek ele alan Yahya Bey aşağıdaki beyitte kılıç ve değneği düşmanın başından eksik etmeyerek kontrol altında tutmaya çalışmıştır.

Zemîne nakş idüben zîr-i dest-i kahr eyler

Ser-i ‘adû-yı siyeh-rûyî tîgı çevgânı (K. 6/26)

Yüce Allah saltanatını ve ömrünü arttırsın, kılıcının çevganına düşmanının başı top olsun, diyen şair beyitte düşmanın başının top olmasını isterken çevganla oynanan oyunda kullanılan topu da akla getirmiştir.

Hak Ta‘âla devlet ü ‘ömrün ziyâde eylesün

Tîgunun çevgânına top olsun a‘dânun seri (K. 8/31)

Yahya Bey, aşağıdaki beyitte “Azametiyle cenk günlerinde kara yüzlü düşmanın başını, kılıcının çevgânına top eder.” diyerek kılıçla çevgan arasında şekli münasebet kurmuştur.

Mehâbetiyle gazâ günlerinde top eyler

Ser-i ‘adû-yı siyeh-rûyî tîgı çevgânı (K. 9/39)

2.7.2. Fişek

“Fişek, tüfek ve tabancaya sürülen içinde barut ve kurşun bulunan askeri malzeme, donanmalarda ve şenliklerde atılmak üzere barut vb. kimyevi maddelerle yapılan yanıcı maddedir (Sami, 2015: 356-357)”. Yahya Bey divanından alınan beyitlerde fişeği havai fişek olarak ele almıştır. Havai fişekle; ejderha, yiğit ve mum arasında anlam ilgisi kurmuştur.

Keskin kılıcı, semanın Zâl’ına havai fişeği ok gibi salardı, diyen şair şu beytinde havai fişeği, gökyüzüne oklar atan yiğide benzetmiştir.

Dilâver-i ‘alevî gibi her hevâyî fişek

Salardı Zâl-i semâvâta tîr-i bürrânı (K. 9/17)

Yahya Bey beyitte “Felekler sanki nur zincirleri ile ejderhaya benzeyen fişeği gökyüzüne çekmek ister.” diyerek havayı fişekle ejderha arasında münasebet kurmuştur.

Fişekler ejderini âsumâna çekmek için

Felekler urmuş idi sanasın selâsil-i nûr (Tc. 6/4/2)

Fişeğin mum gibi ışığından gece gündüze döndü, cihan gözüne gaflet uykusunun örtüsü açıldı, diyen Yahya Bey beyitte fişekle mum arasında münasebet kurmuştur.

Ziyâ-yı şem‘-i fişekden nehâra döndi leyâl

Cihân gözine açıldı hicâb-ı zulmânî (K. 9/19)

2.7.2. Gürz

Gürz, bir çeşit silah olarak bilinmektedir. Silahın icat ve istimalinden evvel kullanılan bir harp aletinin adıdır. Gürz, yekpare veya yalnız başı demir/bakır, sapı ağaç veya demir/bakır olan bir nevi topuzdur. Bu sebeple buna “topuz” ve “şesper” de denilirdi (Pakalın, 1993: 1/689).

“Mülhidlerin ve rafizîlerin başından kılıcımızın fethaları ve gürzümüzün zammeleri inmesin. *Mülhid, gerçek din olan İslamiyet’ten ayrılıp başka bir*

dine sapan anlamındadır. Rafizî herkes tarafından benimsenen düşünce ve inançlara aykırı düşünenlere denir ki burada Sünnî mezhebine aykırı ve Şîî mezhebine göre düşünen kimse demektir. Şîî ise ilk üç halifeyi kabul etmeyenler ve Hz. Ali'nin hakkını yemiş sayan kimseler için kullanılır (Çavuşoğlu, 1993: 55)”.

Yahya Bey şu beyitte kâfirlerin başından silah ve kılıcın üstün ve ötre gibi eksik olmamasını istemiştir.

İnmesün mülhid ile râfizînün başından
Gürz ile tîgumuzun zamme ile fethaları (K. 7/2)

Şair, şu beyitte yukarıdaki beyitte olduğu gibi, düşmanın başında gürzü ötre gibi eksik etmemesini istemiş; sözlerinin fetha gibi şerefli ve kıymetli olduğunu dile getirmiştir.

Fetha-veş sözleri üstün şeref ü kadri bülend
Zamme gibi ser-i düşmanda ider gürzi mekân (K. 22/39)

Yahya Bey aşağıdaki beytinde Osmanlı padişahlarının ağır gürzü düşmanın başında eksik olmadığını dile getirerek gürz ile ötre arasında bağ kurmuştur.

Gürz-i girân-ı şâh-ı ebü'l-feth ü zıll-ı Hak
Eksük değil durur ser-i düşmanda zamme-vâr (K. 10/27)

2.7.3. Kalkan

Kalkan, savaşta savunma aletidir. “Silahın icadından evvel eski muharipler gibi Osmanlı askerlerinin de kullandıkları korunma aletinin adıdır. Kalkan; kılıç, gürz, harbe gibi savaş aletlerinin etkisinden korunmak için sol kola takılan meşinden veya dayanıklı bir maddeden imal edilir. Kalkanın bakırdan ve çelikten yapılanları da vardır (Pakalın, 1993: 2/151)”.

“Merih yıldızı, beşinci gökteredir. Güneş sultanının başkomutanıdır (Canım, 2016: 441-442)”. Cihat edenlerin, gökyüzünde Merih yıldızı gibi elinde parlak kılıcı, kolunda ise kalkanı var, diyen Yahya Bey şu beyitte bir elinde kılıcı bir elinde kalkanı olan savaşçı tasviri yapmıştır.

Mücâhidler felekde kevkeb-i mirrîhün emsâli
Etinde tîg-ı rahşânı kolında çarhî kalkanı (K. 16/3)

Kale cengindeki düşmanın savaş aletine karşı göğsünün sanki çapaktan²⁷ kalkan olduğunu söyleyen şair şu beyitte kalkanın çapaktan olduğunu dile getirerek düşmanı küçümsemiştir.

Kal‘a cengindeki harb ‘âletine a‘dânun

Sînem olmuşdı benim sanki çepakdan kalkan (K. 22/46)

Yahya Bey aşağıdaki beyitte kalkanı feleğin katmanlarına benzetmiş, feleğin dokuz katlı olmasıyla dokuz zırh arasında anlam ilgisi kurmuştur.

Revân itdi misâl-sahâyif-i eflâk

Tokuz zırhla tokuz hûb çarhî kalkanı (K. 23/17)

2.7.4. Kemend

“Kemend, öldürülmek istenilen adamın boynuna atılıp sıkılmak suretiyle canına kıyılma işinde kullanılan ilmekli ipin adıdır (Pakalın, 1993: 2/240)”.

“Âh u feryat ile sevgilinin mekânına erişmez, güzelin saçı dünyada iken feleğin burcuna erişir mi?” diyen şair şu beyitte sevgilinin saçıyla kemend arasında bağ kurmuştur.

İrişmez âh u figân âsitân-ı cânâna

Cihânda ire mi zâtü’l-burûc-ı çarha kemend (G. 53/3)

2.7.5. Kurşun

Şair, şu beytinde kurşunu bulut yerine kullanmış; yüksek kubbelerde o kurşun örtüleri yani bulutun başı dağlarda olan nisan bulutuna benzetmiştir. Kıbâb-âli ile seri cibâl, kurşun örtüler ile ebr-i nîsân arasında anlam ilgisi kurmuştur. Bunun yanında kurşun örtülerle eskiden kubbelerin üstüne dökülen kurşunu kastetmiş, dolayısıyla şair; kubbenin üstüne dökülen kurşunu yağmak üzere olan nisan bulutuna benzetmiştir.

Kıbâb-ı âliyesinde o kurşun örtüleri

Seri cibâlde gûyâ ki ebr-i nîsândur (K. 4/16)

²⁷ Çapak: Çok ince dokunmuş bir çeşit bez (Dilçin, 2018: 62).

2.7.8. Miğfer

“Miğfer, silahın icadından evvel muharebede kılıç, mızrak ve ok gibi harp aletlerinden korunmak için başa giyilen bir nevi başlığın adıdır. Altından yapılanlarına “zerrin külah” denir (Pakalın, 1993: 2/533)”. Şair divanından alınan beyitlerde miğferi güneşe benzetmiş ve kişileştirmiştir.

Yahya Bey şu beyitte yiğidin başına taktığı miğferi dağ başında görünen güneşe benzetmiş; güneş ile miğfer arasında hem şekil hem de parlaklık ilgisi kurmuş; duha suresini hatırlatmıştır.

Tağ başında görinen şems-i duhâdur sanasın

Her celâsun başı üstinde mücellâ miğferi (K. 8/20)

Şair, şu beyitte “Yiğitlerin parlak miğferini kim görse dağ başında ortaya çıkan güneş zanneder.” diyerek miğferi güneşe benzetmiştir.

Gören dilîrlerün miğfer-i mücellâsın

Güneş sanur ser-i kûh üzere kim ola peydâ (K. 12/27)

Yahya Bey aşağıdaki beyitte “Sancak, savaş meydanının merdi gibi miğfer giyip esasını gazilerle birlikte cenge yöneltir.” diyerek sancağa miğfer giydirmiş ve sancağı kişileştirmiştir.

Merd-i meydân-ı gazâ gibi geyüb miğfer livâ

Gâzîlerle cenge toğruldu ‘asâyı her livâ (K. 15/1)

2.7.9. Peykân

“Peykân, okun ucundaki sivri demir hakkında kullanılır bir tabirdir. Buna ok temreni de denilir. Mızrağın demirine de bu ad verilir (Pakalın, 1993: 2/776)”.

Şair şu beyitte yayın düşmana yağmur gibi ok yağdırdığını, kılıcın da yıldırım gibi iman nuru yağdırdığını dile getirmiş; kılıcın iman nuru yağdırmasıyla kılıçla düşmanın Müslüman yapılması kastedilmiş, ok atılmasıyla yağmur arasında anlam ilgisi kurmuştur.

Kavsümüz yağmur gibi a‘dâya peykân yağdurur

Tîgumuz berk urdığınca nûr-ı îmân yağdurur (Mş. 1/2/2)

“Peyk, haber ve mektup taşıyan kimse, haberci olarak tanımlanır. Osmanlı’nın ilk devirlerinde postacı ve muhafızlık görevini yürüten kimseler için kullanılır bir tabirdir. Osmanlı Devleti’nde habercilik ve padişahlarla şehzâdelere muhafızlık yapan, atlıların yanında koşarak giden, gösterişli kıyafetleriyle bazı törenlere katılan, bu iş için hızlı koşucu olarak eğitilmiş yeniçeri askerleri vardı. Yahya Bey şu beytinde bir yeniçeri olduğu için askerlikle ilgili bir tabir olan peyk kelimesini kullanmıştır. Keman kaşlı sevgiliden gelen oklar âşık için müjdeli habercidir (Çakıroğlu, 2018: 69-70)”.

Okların peyk-i beşâretdür eyâ kaşı kemân

Zahm-ı peykânun gül-i bağ-ı tevekküldür bana (G. 13/6)

Divan şiir geleneğinde sevgili, âşığı sürekli oklar. Yahya Bey de aşağıdaki beytinde sevgilinin âşığın bedeninin oklarla doldurmasını normal karşılamış ve sevgilinin verdiği eziyete dayanmanın kolay olmadığını dile getirmiştir.

Peykânlarınla tolsa yiridür derûnumuz

Cevrünü çekmeğe çü demürden yürek gerek (G. 211/2)

Şair şu beytinde kirpikleri oka benzetmiş, gizli yaralarını cihana hâl dili ile anlatacağını dile getirmiştir. Beyitte dehen ile zebân-ı hâl, zahm-ı peykân ile derd-i pinhân arasında anlam ilgisi kurmuştur.

Dehendür zahm-ı peykânı elifler sînede yer yer

Zebân-ı hâl ile söyler cihâna derd-i pinhânım (G. 279/3)

Yahya Bey, aşağıdaki beytinde okun gönlünü yaraladığını, feryadını artırdığını ve ateşin bu acıyı dindiremeyeceğini ifade etmiştir. Şair ateşe su damlatıldığında çıkan sesi inleme sesine benzetmiş, peykanın yapımı esnasında su verilmesi olayını anımsatmıştır.

Geçse peykânun gönülden arturur efgânını

Nâleler peydâ ider tokundığınca nâra su (G. 362/3)

Sevgililer dünya gibi cefa kılıcıdır, gamzesinin okuna yay gibi çekinme, diyen Yahya Bey beyitte peykanla gamze arasında münasebet kurmuştur.

Mabbûblar cefâ kılıcıdur cihân gibi

Peykân-ı gamzesine çekinme kemân gibi (G. 457/1)

Şair şu beyitte “Ey Yahya! Sevgiliye gönül derdini açıklamak için şimdi sevgilinin kirpiğinin benzerini yaramın ağzında dil zannedersin.” diyerek peykanla dil arasında benzerlik ilgisi kurmuştur.

Yâra derd-i dili şerh itmeğe şimdi Yahyâ

Yaramun ağzına dildür sanasın peykânı (G. 513/5)

2.7.9. Rumh

“Rumh; mızrak, demektir. Aynı zamanda mecaz yoluyla fakirlik yerine de kullanılır (Pakalın, 1993: 3/57)”.

Yahya Bey şu beyitte gazilerin mızrağını Hz. Musa’nın asasına benzeterek Hz. Musa’nın asasının ejderhaya dönüşmesi olayını anımsatmıştır.

Hazret-i Musâ ‘asâsı gibi rumh-ı gâziyân

Görinür ‘ayn-ı ‘adûya ejdehâ-peyker livâ (K. 15/7)

2.7.10. Silâh

“Silah ehli içinde nice hızlı ve kıvrak silah ehli asker vardı ki hepsinin atına feleğin yedi meydana dar gelirdi.” diyen şair şu beyitte silahtan çok silahı kullanan usta askerleri ele almıştır.

Var idi ehl-i silâh içre niçe çapük ü seng

Kamusunun yedi meydân-ı çarh rahşına teng (Tc. 3/7/1)

2.7.11. Siper

Siper, savaşta askerin kurşun ve gülleden korunması için toprak kazılarak açılan ve ön tarafına topraklar yığılmak suretiyle meydana getirilen korunma yerlerine verilen addır (Pakalın, 1993: 3/235)”. Şair aşağıda verilen beyitlerde siperle, bazlama, göğüs ve gül arasında şekli münasebet kurmuş ve siperi bir alet olarak da ele almıştır.

Yahya Bey, aşağıdaki beytinde padişaha seslenmiş ve onu Hz. Hızır'a benzeterek savaşlar esnasında padişahın yanında Hızır gibi bulunduğunu ve sinesinin birçok kazalar savdığını belirtmiştir.

Hızır-veş hâzır olup cümle gazâlarda şehâ
Niçe bin dürlü kazâ savdı bu sînem siperi (K. 7/37)

Şair şu beyitte savaş bahar tasviri üzerinden ele almış; bahar pehlivanı ile savaşa ulaşmayı amaçlamış, menekşeyi kalkan, kırmızı gülü de sığınak yapmıştır. Beyitte menekşenin ve gülün şekil özelliklerini dikkate alarak menekşeyi kalkana, gülü de sığınağa benzetmiştir.

İrişdi âlet-i harb ile pehlevân-ı bahâr
Benefşe gürz-i girândur siper gül-i hamrâ (K. 12/2)

Yahya Bey aşağıdaki beytinde semanın sığınağını engel olarak görmemiş, gönül ahına ok demesinden dolayı şaşılmanması gerektiğini ifade etmiştir. Beyitte siperle²⁸ ok arasında anlam ilgisi kurmuştur.

Hâyil olımaz ana sipihrün siperleri
Disem ‘aceb mi âh-ı dil-i nâ-tüvâna tîr (K. 21/8)

Şair, şu beyitte aç askerlerin ok ve yayla yürüdüğünü onların açıklıklarını gidermek için ekmeğin açıklıklarını gidereceğini yani siper olacağını dile getirmiştir. Yahya Bey bazlama ile kalkan arasında şekil benzerliği kurmuş, açlığı ok ve yayla saldıran askere benzetmiştir (Gürbüz, 2019: 356).

Açlık çerisi tîr ü kemân ile yürüdi
Bir bazlamac olaydı iderdüm ana siper (K. 25/10)

2.7.12. Şeşper

“Şeşper, altı dilimli topuza verilen addır. Soğancık denilen altı başlı topuza da bu ad verilirdi. Eski harp aletlerindendir (Pakalın, 1993: 3/345)”.

²⁸ Siper: Okun giderken kabzayı zedelememesi için sol elin üzerine konulan aletin adıdır. Bu alet; tabla, oluk, eşik ve tokalı koldan oluşurdu. Ok oluğun üzerinden çekilerek atılırdı. Siperin tablası keler, boğa ve manda boynuzundan yapılır, etrafına şiraze orulurdu. Oluk; siperin üzerindeki kısımdı. Boynuzdan yapılırdı. Eşi; kayın ağacından imal olunurdu (Pakalın, 1993: 3/235).

Yahya Bey şu beyitte dört halifeyi sevenlerin topuzu şeriatın eliyle daima kıızılbaşın başından eksik olmasın demiştir.

Eksük olmasun kıızılbaşun başından dâyimâ

Dest-i şer‘ ile muhibb-i Çâr Yârun şeşperi (K. 8/32)

2.7.13. Tüfek

Tüfek, ateşli silah olarak ele alan Yahya Bey aşağıdaki beytinde tfeğı şimşeğe benzetmiş ve düşmanların canını yani tüfekten kurtaramayacağını ifade etmiştir.

“Âdeta savaş sahnesini canlandırmıştır. Bu canlandırmayı yaparken aşağıdaki beyitte özellikle seştiği “r, k, ř, t” gibi sert ünsüzlerle, bir savaş meydanında ortaya çıkan kılıç şakırtılarını hissettirmiştir. Aynı savaş sahnesinde top ve tfekte savaşan Osmanlı ordusunun karşısında eski yöntemlerle savaşan şah İsmail’in ordusu tasvir edilmiştir (Çakır, 2013: 75)”.

Nice cân kurtara dşmânlar misâl-i ra‘d u berk

Leşkernde her tfeng oldı kazâ-yı âsumân (K. 2/37)

şair şu beytinde “Her tüfek savaşta senin velayetinle, Musa’nın asası gibi, düşman gzne ejderha olur.” diyerek gaza ile tüfek; asa-yı Musâ ile ejderha arasında anlam ilgisi kurmuştur.

Velâyetnle gazâda ‘asâ-yı Mûsâ-veş

Olur ‘ad gözine her tüfek bir ejderhâ (K. 12/31)

Yahya Bey aşağıdaki beyitte cennet-cehennem tasvirini nur ve zebaniler üzerinden yapmış, silahlarla kralın askerlerine nur yağdırır, demiştir.

Tüfekler darb-zenler toplar benzer zebânîye

Kıralun leşkerine yağdururlar nâr-ı nîrânı (K. 16/20)

2.7.14. Zırh

Zırh, cenkte korunma amaçlı kullanılan savaş aletidir. “Eski muharebelerde ok, kılıç, süngü gibi silah darbelerinden korunmak iēin giyilen demir tel ve levhalardan gömlek, miğfer, kolçak, takımına verilen addır (Pakalın, 1993: 3/658)”.

“Her yaprağı saf asker oldu, katı zırhlar da ona saf asker oldu.” diyen şair şu beytinde yaprağı asker ve zırhları da ona asker yaparak kişileştirmiş, varak ile zırh arasında münasebet kurmuştur.

Her varakı oldu sufûf-ı sipâh
Sami zırhlar ana hatt-ı siyâh (M. 2/8)

Yahya Bey şu beyitte okun feleğin dokuz zırhını delip geçtiğinden söz etmiş; çarhı, okla birlikte düşünerek uzaklara ok atabilen yay anlamında kullanmıştır (Şentürk: 2015: 96).

Toğruldu hemân tîr gibi cânib-i -‘arşa
Geçdi bu tokuz kat zırh-ı çarhı hemâna (K. 1/23)

Şair şu beytinde tabiat unsurlarından akarsuya kılıcı kınından çıkarttırmış, denizlere zırh giydirmiş hem nehri hem de denizi kişileştirmiştir.

Çıkardı tîgini âb-ı revân gilâfindan
Bu kârzâra zırhlar geyindi her deryâ (K. 12/10)

“Erenler zırhlarla deniz dalgalarına benzediler; Frenk’in onmadık başına Nuh tufanı koptu (Çavuşoğlu, 1983: 71)”. Yahya Bey aşağıdaki beytinde zırhın şeklini dikkate alarak onu deniz dalgasına benzetmiştir. Şair, Frenklerin başına Nuh tufanının koptuğunu dile getirerek Nuh tufanı olayını hatırlatmıştır.

Zırhlarla erenler benzedi emvac-ı deryâyâ
Firengün onmaduk başına kopdı Nûh tûfânı (K. 16/12)

Şair şu beyitte dokuz zırhlı, dokuz katlı gökyüzünü ve kalkanı feleğin katmanlarına benzetmiştir. Dokuzu iki kez kullanarak gökyüzünün dokuz kat olmasını dikkate almış ve zırhı da dokuz katlı ele alarak sağlamlığını dile getirmiştir.

Revân itdi misâl-sahâyif-i eflâk
Tokuz zırhla tokuz hûb çarhî kalkanı (K. 23/17)

Yeni ay halkın kucağında bir köle ki felek kılıcı korkusundan dolayı zırhını giymiş. Yahya Bey aşağıdaki beyitte feleği kılıca benzetmiş korkusundan ona zırh giydirmiştir.

Meh-i nev bir gulâm-ı halka-der-gûş
Felek şemşîri havfinden zırh-pûş (Şh. 2/37)

2.7.15. Zincir

Zincir, birbirine halkalarla bağlanmış savaş aleti olarak bilinir. Yahya Bey şu beytinde savaş esnasında askerlerin onun öfkesinden uçan kuşun gölgesi gibi zincirlerini kopardığını dile getirmiştir.

Gazâda döyemeyüp leşkeri mehâbetine
Yıkardı sâyesi zencîri murg-ı perrâni (K. 5/42)

2.8. REZM MEKÂNLARIYLA İLGİLİ UNSURLAR

2.8.1. Kale

“Kale, gerek bir memleketi korumak için etrafına ve gerek içine asker konulmak üzere muhtelif yerlerde sağlam ve etrafı kalın duvarla çevrili binalar için kullanılan bir tabirdir (Pakalın, 1993:2/143)”.

Kale cengindeki düşmanın savaş aletine karşı göğsünün sanki çapaktan kalkan olduğunu söyleyen şair şu beytinde kale ile kalkan arasında anlam ilgisi kurmuştur.

Kal‘a cengindeki harb ‘âletine a‘dânun
Sînem olmuşdı benim sanki çepakdan kalkan (K. 22/46)

2.8.2. Otağ

“Otağ, savaşta padişahlar ve vezirler için yapılan çadır (Pakalın, 1993: 2/741)”. Yahya Bey divanından alınan beyitlerde otağı karlı dağlara benzetmiş ve padişah otağının renginin kırmızı olduğunu söylemiştir.

Şair şu beytinde cihan padişahının seslere öfkeyle karşılık verdiğini dile getirmiş, padişahın yaşadığı çadırları karlı dağlara benzetmiştir.

Tururdu hiddet ile şâh-ı cihân nâra dönüp
Otağı haymeleri karlı kûhsâra dönüp (Mrs. 2/2/3)

Yahya Bey aşağıdaki beytinde “Askerlerinin çadırı yıldızlar gibi süslendi, doğu illerinde güneş gibi otağ kurduk.” diyerek güneş ile otağ arasında anlam ilgisi kurmuştur.

Zeyn olup leşkerinün haymesi mânend-i nücûm
Kurdı şark illeri içinde güneş gibi otağ (K. 32/6)

Şair şu beytinde padişahının hiddetiyle cihanı ateşlendirdiğini, otağını kurduğu yerin ise karlı dağlara döndüğünü dile getirmiş, otağ ile karlı dağ arasında benzerlik ilgisi kurmuştur.

Tururdu hiddet ile şâh-ı cihân nâra dönüp
Otağı haymeleri karlı kûhsâra dönüp (Mrs. 2/2/3)

İnsan kırmızı gülden otağını yapsa dâhi sonunda kara toprağa gireceğini söyleyen Yahya Bey aşağıdaki beytinde “Her nefis ölümü tadacaktır.” ayetini hatırlatmış, padişah çadırının renginin kırmızı²⁹ olduğunu belirtmiştir.

Âhir-i kâr olur yiri makberenün kara evi
Kırmızı gülden eylese âdem eğer otağun (G. 499/4)

²⁹ Otağ-ı Hümayun: Padişah çadırının renginin kırmızıdır (Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı 270’ten akt. Pakalın, 1993: 2/741)

SONUÇ

Tarihi dönemler içerisinde bezm-rezm ilişkisi şairlerin şiirlerine konu olmuştur. Rezmden sonra bezm, bezmden sonra rezm döngüsü şairlerimizin ilgi alanında yerini almıştır. 16. yüzyıl şairlerimizden Taşlıcalı Yahya, askerlik mesleğini icra etmiş; orduda yeniçeri olarak görev yapmıştır. Askerlik vazifesi esnasında birçok savaşa katılmıştır. Şair, yaşamının son yıllarına doğru Gülşenî tarikatı Şeyhi Uryânî Mehmed Dede'ye intisab etmiştir. Yahya Bey Dîvânı'nda bezme dair unsurlarda hayatının son döneminde intisab ettiği tarikatın, rezme ait ögelerde ise askerlik mesleğinin etkisi olduğu düşünülmüştür.

Bezm; meclis, elest meclisi, mana ve ilim meclisidir. Şair, dünyevi mecliste yaşananları İslam'a aykırı olarak görmüş, meclisteki çalgıcıların seslerini feryat ve inleme sesi olarak değerlendirmiştir. Dünyevi meclisi sorgulamış ve bu meclisi, kavga ve mihnet meclisi olarak tarif etmiştir. İnsanın dünyadaki sarhoşluğunu elest meclisinde içilen şaraba bağlamıştır. Mecliste içilen şarap ilahî aşka ulaştıran şaraptır. Şarap, mürşidin; müridinin bilgisini ve aşkını artırması için dağıtılmıştır. Şarabın verdiği sarhoşluğu hoş karşılamamıştır. Yahya Bey Dîvânı'nda şarabın insanın deliliğini artırdığı, baş ağrısı verdiği ve içeni düşkün gösterdiğini belirtmiş; insanı gaflete düşürdüğünden bahsetmiştir. Bunun yanında şarabın manevi sarhoşluk verdiğinden de söz etmiştir. Manevi sarhoşluğu tadanın, derdinin olmayacağını ve bu sarhoşluğun ahirete kadar yeteceğini oysa dünyevî şarabın insanı isyankâr yapacağını, günah olduğunu ve cehenneme göndereceğini söylemiştir. Oysaki uhrevi şarabın insanı vahdete yani Allah'a ulaştıracığından söz etmiştir. Yahya Bey şarabın menfi yansımalarının yanında şaraba ait unsurların da olumsuz yanlarını dile getirmiştir. Bu ögelerden kadehi, cehennem ateşine ve köpek çanağına benzetmiştir. Şair, meclisteki çalgı aletlerinden sazı şeytanın evi olarak tarif etmiştir. Bu kullanımlar şairin, bezme dair unsurları hakiki manalarıyla zikrettiğinde onlara karşı olduğunu ve şeriate bağlılığını göstermektedir.

Bezm bölümünde şairin bezme dair unsurları sıkça kullandığı tespit edilmiştir. Şairin divanından alınan örneklerde bezme dair unsurlardan bezm 34, şarap 93, kadeh 79, saki 18, musiki 63 kez kullanılmış, Yahya Bey bu terimleri tasavvufî olarak ele almıştır. Terimlerin tasavvufî olarak ele alınmasında şairin

hayatının son dönemlerinde intisab ettiği Gülşenî tarikatı Şeyhi Uryânî Mehmed Dede'nin etkisinin olduğu belirlenmiştir.

Rezm bölümünde insan, hayvan, savaş aletleri, savaş meydanı, savaş musikisi, savaşla ilgili terimler, savaş aletleriyle ilgili ögeler ve savaş mekânları ele alınmıştır. Şairin bu aletlerin özelliklerini en ince ayrıntısına kadar bilmesi, bu gereçleri çeşitli benzetmeler içinde kullanması dikkati çekmiştir. Yahya Bey, savaş aletlerini İslam için kullanmıştır. Tabiattaki bitkiler, çiçekler, nehirler denizler ve gökyüzündeki cisimler İslam uğruna mücadele etmiştir. Şair, rezm gereçlerini aynı zamanda padişahın ve askerlerin en iyi biçimde kullandıklarını ifade etmiş, bu aletleri sevgilinin tasvirinde de kullanmıştır.

Şair, rezmde askerlerin fetih arzularını dile getirmiş, askerlerin giydiği elbiselere varıncaya kadar tasvir etmiştir. Askerlerin yol göstericisi olarak Hz. Muhammed'i (sav) göstermiş, padişahları Allah'ın gölgesi olarak ele almıştır. Yahya Bey, Şehzade Mustafa'nın öldürülmesi üzerine Rüstem Paşa'yı eleştirmiş, şehzadeyi ecel Celalilerinin öldürdüğünü dile getirerek tepkisini ortaya koymuştur. Gazilik unvanıyla savaşa bakışını yansıtmış, gazilerin amaçlarının yanlış yolda olanları doğru yola döndürmek olduğunu dile getirmiş, gazilerin şehit olmak istediklerinden söz etmiştir. Şehitlik mertebesinin kutsallığından bahsetmiştir.

Padişahların yanında savaşa katıldığını dile getirdiği beyitlerde doğduğu coğrafyayı (Balkan, Budin, Arnavut, Zigetvar, Hezar Kalesi, Güle vb.) şiirlerinde kullanmıştır. Şair, padişahın yanında savaşa katıldığını beyitlerde belirtmiş, padişahlara duacı olmuştur. Padişahı, uzun yıllar hüküm süren Cem'e, Cemşid'e benzetmiş hatta Kanûnî dönemini sahabe dönemi gibi ifade etmiştir. Padişahları ilim ve güç sahibi kişiler olarak ele almış, ok atmadaki ustalıklarını "yere düşmez ok"la; yay kullanmadaki maharetini de "arşa asmak" deyiimiyle tasvir etmiştir. Yahya Bey, padişahları huy yönüyle peygamberlere benzetmiş, Mekke ve Medine'nin koruyucusu olarak görmüştür. Yavuz Sultan Selim'in İran üzerine düzenlediği seferleri de şiirlerinde dile getirmiş, Şîî-Sünni mücadelesini ele almış; Rafizîleri yola getirmek için edilen mücadeleyi anlatmıştır.

Yahya Bey şiirlerinde cenk aletlerini tasvir etmiş, özelliklerini de sıralamıştır. Bu aletlerin hem asıl işlevlerini ele almış hem de aletleri birer benzetme unsuru olarak kullanmıştır. Kılıç kullanmada usta olan padişahların büyük zaferler kazandıklarını “kılıcını arşa asmak”la ifade eden şair, kılıcın İslam için kullanıldığını dile getirmiş ve kılıcı nasihat veren biri gibi kişileştirmiştir. Susen çiçeğiyle kılıç arasında bağ kurmuş, padişahların kılıç kuşanma törenlerine atıfta bulunmuştur.

Türkler, okçulukta usta bir millettir. Şair, divandaki şiirlerde okun ve yayın hangi ağaçtan nasıl yapıldığına varıncaya kadar bilgiler vermiştir. Padişahların kullandığı okların uzaklara atılmasını “yere düşmez ok”la dile getirmiş, yay ile kendisi arasında yaşlılığı dolayısıyla bağ kurmuştur. Oku ve yayı aynı zamanda sevgilinin yüz tasvirinde kullanmıştır. Kirpiği oka; kaşı da yaya benzetmiştir. Aynı zamanda felek ile yay arasında benzerlik ilgisi kurmuş; felek yayıyla atılan okun da dokuz zırhı delip geçtiğinden bahsetmiştir.

Sancak, bir devletin en önemli sembolleri arasında sayılmıştır. Yahya Bey, sancağın kumaşından üzerindeki ayetlere varıncaya kadar bilgiler vermiş; padişah sancağının ak renkli olduğundan bahsetmiştir. Hz. Muhammed’in (sav) sancağına atıfta bulunmuş, o sancağın altında toplanmayı âşıklar meydanı olarak tarif etmiştir.

Rezm bölümünde Yahya Bey’in rezme dair öğeleri mesleğinden dolayı sıkça kullandığı görülmüştür. Divanından alınan örneklerde rezme ait unsurlardan insan 78, at 18, kılıç 62, ok 35 yerde geçmiştir. Şair savaş aletlerinden oku 2, livâyı (sancak) ise 1 kasidesinde redif yapmıştır.

Yahya Bey Dîvânı’nda Bezm u Rezm adlı çalışmada şairimizin hem karakterinin hem de yaşamının izleri sürülmüştür. Sonuç olarak rezmde yeniçeri olması dolayısıyla asker kimliğini ön plana çıkaran; sert, mücadeleci ve savaşçı karakterini yansıtan şairin, bezmde ise tasavvufi yönünü ve şeriate bağlılığını ortaya koyduğu görülmüştür. O, şiir yazarken sık sık gazi-derviş kimliğini kullanan bir şair olarak edebiyatımızda yerini almıştır.

KAYNAKÇA

- Agoston, G. (2012). Top. *TDVİA* C 41. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 240-242.
- Ahterî, M. M. (2017). *Ahterî-yî kebir*. (haz. Ahmet Kırkılıç, Yusuf Sancak). Ankara: TDK Yayınları.
- Aksoy, Ö. A. (1998). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü*. C 1-2. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Akün, Ö. F. (1994). Divan edebiyatı. İslâm Ansiklopedisi. C 9. S. 389-427.
<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=090389&idno2=c090306#> (Erişim tarihi: 05/09/2019).
- Alkaya, M. A. (1996) Taşlıcalı Yahyâ Kitâb-ı Usûl. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydemir, P. (1993). Taşlıcalı Yahyâ'nın Şâh u Gedâ'sı. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Aydın, A. (2016). Klasik Türk şiirinde levendâne tarz. *Erdem: İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 70, 5-24.
- Bahadır, S. C. (2012). 16. yüzyıl klasik Türk şiirinde şarap ve şarapla ilgili unsurlar. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bahadır, S. C. (2013). Şarap yasağının XVI. yüzyıl divanlarındaki izleri ve Kanunî Sultan Süleyman dönemi şarap yasağı. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 71-101.
- Banarlı, N. S. (1983). *Resimli Türk edebiyatı tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Bayram, Y. (2007). Klasik Türk şiirinde duyguların dili: çiçekler. *Turkish International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 2/4, 209-219.
- Belli, H. (2011). Yahyâ Bey'in Yûsuf ve Zelîhâ mesnevisindeki sembol kullanımı. *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C II, I, 219-234.
- Belli, H. (2015). Taşlıcalı Yahya Bey'in "Şâh u Gedâ" mesnevisinde çevresel ve olgusal boyutuyla mekân tasvirleri. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 14, İstanbul 2015, 29-46.
- Bıyıklı, M. (2019). Türklerde at kültürü ve Türk mitolojisinde atın yeri ve önemi. International Congress on Afro-Eurasian Research V, 19-22 April 2019 / Lefkoşa TRNC, Academia Publishing, Kütahya, 404-417.

- Bozkurt, N. (2000). İçki. *TDVİA* C 21. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 455-456.
- Bozkurt, N. (2001). Kılıç. *TDVİA* C 25. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 405-408.
- Bozkurt, N. (2007). Ok. *TDVİA* C 33. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 333-335.
- Canım, R. (1998). *Türk edebiyatında sâkinâmeler ve işretnâme*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Canım, R. (2000). *Latîfî, Tezkiretü’ş-Şu‘arâ ve Tabsıratü’n-Nuzamâ*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Canım, R. (2016). *Divan edebiyatının kaynakları*. İstanbul: Akıl Fikir Yayınları.
- Cebecioğlu, E. (2009). *Tasavvuf terimleri ve deyimleri sözlüğü*. İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları.
- Cömert, E. (2016). Kopuz. *TDVİA* C 2. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 74-77.
- Çağlayan, B. (1989). Yahyâ Bey Dîvânı’nda maddî kültür unsurları. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Çakır, M. (2012). Kadimî’nin Kerbelâ mersiyeleri. *Turkish Studies*, 7/(1), s. 705-725.
- Çakır, M. (2014). Taşlıcalı Yahyâ Bey’in kasidelerinde katıldığı savaşların akisleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, XI, 28: S.69-83.
- Çakıroğlu, O. T. (2018). Taşlıcalı Yahya Bey’in şiirlerinde devlet adamı kimliğinin izleri. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, Tebdiz Özel Sayısı, ss/pp. 62-72.
- Çapan, P. (2000). Yahya Bey Divanı’nda estetik ve kültürel bir değer olarak giyim kuşam ve renk unsurları. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 3, 169-198.
- Çavuşoğlu, M. (1977). Yahyâ Bey Dîvanı. (Tenkitli Basım). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Çavuşoğlu, M. (1979). Yahyâ Bey Yûsuf ve Zelîhâ. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını.
- Çavuşoğlu, M. (1983). *Yahyâ Bey ve dîvânından örnekler*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Çavuşoğlu, M. (1998). *Dîvanlar arasında*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çavuşoğlu, M. (2012). Taşlıcalı Dukakin-Zade Yahya Bey’in İstanbul Şehr-Engizi. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 17 (0), 73-108. Retrieved from

(<https://dergipark.org.tr/en/pub/iutded/issue/17056/178134> Erişim Tarihi: 20.10.2019).

Çınar, B. (2013). Taşlıcalı Yahyâ'nın Gencîne-i Râz mesnevisinde şiir, şâir ve kâtiple ilgili Değerlendirmeler. *Turkish Studies*, (8)13, 297-308.

Çınar, B. (2014). Taşlıcalı Yahyâ Bey Gencîne-i Râz. İstanbul: Kesit Yayınları.

Çolak, M. (2018). Türkçenin söz varlığında “Kılıç”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(4), 2154-2188.

Demir, Y. (1986). Taşlıcalı Yahyâ Bey Dîvânı'nda sevgili ve sevgiliye ait fiziki unsurlar. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.

Demirel, Ş. (2007). Türk şiirinde erguvan üzerine bir deneme. *Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu*. Erzurum Atatürk Üniversitesi. 1-13.

Devellioğlu, F. (2003). Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat. Ankara: Aydın Kitabevi.

Dilçin, C. (2016). *Örneklerle Türk şiir bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları.

Dilçin, C. (2018). *Yeni tarama sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.

Doğan, M. N. (2005). Taşlıcalı Yahyâ'nın Yûsuf ü Zelîhâ'sında şiirin şiiri. Eski Şiirin Bahçesinde. İstanbul: Alternatif Düşünce Yay., s.110-144.

Doğan, M. N. (2012). Divan şiirinde “şarap” metaforları. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 38 (38), S.68-86. Retrieved from <http://istanbul.dergipark.gov.tr/iutded/issue/17030/178531> (Erişim tarihi: 05/09/2018).

Doğanyigit, İ. (1992). Yahya Bey, Gülşen-i Envâr. Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.

Ekici, H. ve Aydın, M. (2017). Sünbülzâde Vehbî efendi divanı'nda sâkî ve sâkînin görüntü düzeyleri. *Külliyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, (3), 11-21. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/kulliyat/issue/33689/373490>

Erkal, A. (2007). Divan şiirinde afyon ve esrar. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Erzurum. S.33, 25-61.

Göktaş, M. (2018). Taşlıcalı Yahyâ Bey Divanında Su. *EKEV Akademi Dergisi*, S. 74, 217-237.

Gülen, K. (1977). Taşlıcalı Yahyâ Beğ Gülşen-i Envâr. Yayımlanmamış Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

- Gürbüz, A. İ. (2019). Osmanlı dönemi metinlerinde ekmek ve ekmekle ilgili anlam çerçeveleri. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 3 (4), 348-376
- İnalcık, H. (2016). *Has bağçede ayş u tarab*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kanar, M. (1993). *Büyük Farsça-Türkçe sözlük*. İstanbul: Birim Yayınları.
- Kaplan, H. (2018). Zülfikar'ın divan şiirine yansımaları. *IV. Uluslararası Alevilik ve Bektaşilik Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 1. Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Yay., 791-846.
- Karakaya, F. (2010). Tambur. *TDVİA C 39*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 553-556.
- Kaya, B. A. (2008). Divan şiirinde at. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi SBE.
- Kaya, B. A. (2011). Taşlıcalı Yahyâ. *TDVİA C 37*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 156-157.
- Kaya, B. A. (2013). Dukaginzâde Yahya Bey. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/yahya-bey-dukaginzade> (Erişim tarihi: 05/01/2020).
- Kaya, B. A. (2017). Divân Şiiri'nde at ve şiirlerde işleniş, Türk Bilim Araştırma Vakfı, C. 10, 3, 86-99.
- Kaya, D. (1996). Divan şiiri ve XIX yüzyıl halk şiirinde güzel tasviri. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Sivas. 57-75.
- Kaya, H. (2015). "Divan şiirinde mum" *Mum kitabı*, (Ed. Emine Gürsoy Naskali), İstanbul: Kitabevi Yay., 117-147.
- Kayabaşı B. (1991). Taşlıcalı Yahya Bey ve Gülşen-i Envâr (İnceleme-Metin). Yüksek Lisans Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi.
- Kılıç, F. (2018). *Âşık Çelebi, Meşâ'irü's-Şu'arâ*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Kılıç, M. (2016). Sünbülzâde Vehbi'nin gazellerinde meyhâne ve meyhâneye ait unsurlar. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (The Journal of International Social Research)*, 9 (43): 399-411.
- Koncu, H. (2010). Bir kelimenin izinde: Klasik Türk şiirinde levend üzerine bazı düşünceler. *Turkish Studies* 5/3, 421-446.
- Koç, T. (2009). *İslam estetiği*. İstanbul, İSAM Yayınları.
- Koç Keskin, N. (2011). Şükûfe-perest bir Osmanlı Ali Çelebi ve şükûfenâmesi. *Gazi Türkiyat, Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 2011, 257-284.

- Köksal, M. F. (2001). Divan şiirinde okçuluk terimlerine ekler. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 10, 235-254.
- Köksal, M. F. (2005). Tahkiyeli bir eser olarak Taşlıcalı Yahya'nın Şâh u Gedâ mesnevisi. *Klasik Türk Şiiri Araştırmaları*, 29-68.
- Kurnaz, C. (1979-83). Taşlıcalı Yahya Beğ Divanı'nda atasözleri ve deyimler. *TKA*, XVII-XXI/1-2, 195-207.
- Kurnaz, C. (1983). Taşlıcalı Yahyâ Beğ Dîvânı'nda Atasözleri ve Deyimler. *Türk Kültürü Araştırmaları, Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş'ın Hâtırasına Armağan*, 1979-1983, Yıl: XVII-XXI/1-2, 195-207.
- Kurnaz, C. (1993). Câm. *TDVİA*. C 7. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 41-42.
- Kurnaz, C. (2005). *Eski Türk edebiyatı*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kurnaz, C. (2012). *Hayâlî Bey Dîvânı'nın tahlîli*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Kut, G. (1999). "Divan edebiyatında bezm, âlât-ı bezm ve âdâb-ı sohbet". *Osmanlı Ansiklopedisi*. C IX. Ankara: Yeni Türkiye Yay., 616-629.
- Kut, G. (2017). Kadın şairlerden Mihrî, Şeref ve Leylâ Hanım gazellerinde "Bezm". *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 1/2 (December 2017)*: 175-186.
- Levend, A. S. (2015). *Divan edebiyatı kelimeler ve remizler mazmunlar ve mefhumlar*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Mermer, A. (1985). Taşlıcalı Yahya Bey Divanı'nda nebatlar. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Mütercim Â. E. (2009). *Burhân-ı Katı* (haz. Derya Örs, Mürsel Öztürk). İstanbul: TDK Yayınları.
- Onay, A. T. (2016). *Açıklamalı divan şiiri sözlüğü eski Türk edebiyatında mazmunlar ve izahı*. (Haz. Cemal Kurnaz). Ankara: Kurgan Edebiyat. Yayınları.
- Özcan, N. (1994). Davul. *TDVİA* C 9. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 55-56.
- Özon, M. N. (1988). *Küçük Osmanlıca Türkçe sözlük*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Öztoprak, N. (2010). Divan şiirinde giyim kuşam üzerine bir deneme. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 4*, İstanbul, 103-154.
- Öztürk, M. (2005). Taşlıcalı Yahya'nın Yûsuf ve Zeliha isimli mesnevisindeki eğitim unsurları. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Pala, İ. (2005). *Ansiklopedik divan şiiri sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü I-II-III*. İstanbul: MEB Yay.

- Sağlam, A. (2016). Taşlıcalı Yahyâ Bey ve hamsesi. Doktora Tezi. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Sami, Ş. (2015). Kâmûs-ı Türkî. Ankara: TDK Yayınları.
- Sarıçiçek, R. (2014). Taşlıcalı Yahyâ Bey Gencîne-i Râz (İnceleme-Metin-Dizin). Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları.
- Sarıkaya, E. (2017). Bağdatlı Rûhî Divanı'nda Osmanlı savaş kültürüne ait kavramlar. *Akademik Hassasiyetler*, 4/7, 121-146.
- Savran, Ö. (2015). Yahyâ Bey'in şiirlerinde rindâne tavır ve istiğnâ. Denizli: Pamukkale Üniversitesi E-Yayınları No: 2, 2015, Cilt I.Uluslararası Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresi, 261-270.
- Sefercioğlu, N. (2015). Taşlıcalı Yahyâ Bey ve Dukakin-Zâde Ahmed Bey Dîvanlarında musiki âletleri. *International Journal of Humanities and Education*, 158-186.
- Soysal, M. E. (2010). Tarihsel süreçte bayrak ve sancaklarımız. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi S. 42*, Erzurum. 209-239.
- Şentürk, A. A. (2011). En hazin mersiye'nin şairi: Taşlıcalı Yahyâ. *Dil ve Edebiyat*, S. 31, s. 27-41.
- Şentürk, A. A. (2014). *Yahyâ Beg'in Şehzâde Mustafa mersiyesi yahut Kanunî hicviyesi*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Şentürk, A. A. (2015). Okçuluk tarihine yeni bir kaynak olarak Osmanlı şiiri, https://www.academia.edu/15060058/Ok%C3%A7uluk_Tarihine_Yeni_bir_Kaynak_Olarak_Osmanl%C4%B1_%C5%9Eiiri (Erişim Tarihi 12.10.2019).
- Şentürk, A. A. (2016). *Osmanlı şiiri kılavuzu I*. İstanbul: OSEDAM.
- Şentürk, A. A. (2017). *Osmanlı Şiiri Kılavuzu II*. İstanbul: Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları Merkezi.
- Tanrıbuyurdu, G. (2006). Klâsik Türk şiirinde "Kılıç Duası". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 9*, İstanbul 2012, 139-166.
- Tanyeri, M. A. (1999). *Örnekleriyle divan şiirinde deyimler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Topal, İ. (1986). Taşlıcalı Yahya Bey Divanı'nda din ve tasavvuf. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1977). Osmanlılar zamanında saraylarda musiki hayatı. *Belleten*, Cilt XLI.

- Yavuz, S. (2003). Liva'ül hamd. *TDVİA C 27*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 200.
- Yahya Kaçar, G. (2017). Klasik Türk mûsikîsi ve klasik Türk edebiyatı arasındaki etkileşim. *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi*, 3 (1), 117-137. Doi: 10.22252/İjca.330899.
- Yakar, H. İ. (1996). Taşlıcalı Yahya Bey'in eserlerinde İstanbul. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Yeniterzi, E. (2010). Klasik Türk şiirinde ülke ve şehirlerin meşhur özellikleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Klâsik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı-Prof. Dr. Turgut Karabey Armağanı-*, 3/15, 301-334.
- Yıldırım, A. (2007). Taşlıcalı Yahya ile Şeyhülislam Yahya Divanlarında zühdi ve harabati kelimelerinin kullanımı. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 17, S. 2. s. 69-88.
- Yılmaz, K. (2015). Bir nazire örneği olarak Taşlıcalı Yahyâ'nın Gülşen-i Envâr'ı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 1*, S. 21. s. 107-126.
- Yoldaş, K. (1993). Taşlıcalı Yahya Bey Şah u Geda (İnceleme-Metin). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zavotçu, G. (2007). Bir ölümün yankıları ve Yahyâ Bey mersiyesi. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi S. 33*, Erzurum. 69-80.
- Zavotçu, G. (2009). Ney'in öyküsü ve divan şiirinde işleniş. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi S. 39*, Prof. Dr. Hüseyin Ayan Özel Sayısı Erzurum. 719-751.
- Zavotçu, G. (2013). *Klasik Türk edebiyatı sözlüğü*. İstanbul: KESİT
- Zavotçu, G. (2014). Hayâlî ve Yahyâ Bey'in gazellerinde Fuzûlî etkisi. *İlmi Araştırmalar*, 0 (18), 123-134. Retrieved from (<https://dergipark.org.tr/en/pub/fsmiadeti/issue/6495/86043>)
- Zülfe, Ö. (2005). Üsküf üzerine. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, XII, 167-190.
- <http://www.tebdiz.com>
- <http://sozluk.gov.tr>
- <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com>
- <http://www.lugatim.com>
- <https://www.academia.edu/>

YAHYA BEY DÎVÂNÎ'NİN SİSTEMATİK DİZİNİ

1. BEZM

1.1. MECLİS NE ZAMAN KURULUR?

1.1.1. Gece

(G. 253/1)

1.2. MECLİS ADABI

1.2.1. Halka Biçiminde Oturma

(K. 6/12), (Mh. 17/4)

1.2.2. Hikâye Anlatma

(G. 272/2), (K. 13/4)

1.2.3. Sarhoşluk Hoş Karşılanmaz

(G. 440/4)

1.2.4. Şiir Okunur

(Şh. 2/111)

1.3. MECLİSİN BENZETİLDİĞİ

UNSURLAR

1.3.1. Dünya/ Cihân/ Âlem

(G. 372/5)

1.4. MECLİS ÇEŞİTLERİ

1.4.1. Âsilerin Meclisi

(Tş. 2/3)

1.4.2. Aşk Meclisi

(G. 280/5)

1.4.3. Belâ Meclisi

(G. 86/1), (K. 26/16)

1.4.4. Bezm-i ‘Aş-ı Sultanî

(Tc. 2/6/6), (Tc. 3/3/8)

1.4.5. Elest Meclisi

(G. 32/1), (G. 126/4), (G. 220/7), (G. 229/3)

1.4.6. Hayret Meclisi

(G. 24/4)

1.4.7. Hevâ Meclisi

(Şh. 2/59), (K. 17/8)

1.4.9. Mey Meclisi

(K. 6/12)

1.4.10. Mihnet Meclisi

(G. 451/4)

1.4.11. Safâ Meclisi

(Tc. 2/3/6)

1.4.12. Sevgilinin Meclisi

(G. 101/4), (G. 249/5), (G. 354/4), (G. 454/4)

1.4.13. Vasl Meclisi

(G. 400/4), (G. 33/4)

1.5. MECLİSE BENZETİLEN UNSURLAR

1.5.1. Cennet

(G. 33/4)

1.6. MECLİSTE BULUNAN UNSURLAR

1.6.1. Şem/ Çerağ/ Kandil

(G. 300/2), (G. 419/6), (Şh. 1/50), (G. 489/3), (K. 23/9), (G. 459/6)

1.6.2. Şarap (Bâde, dem, hamr, mey, müdâm, mül, sabûh, tolu)

(G. 29/2), (G. 137/1), (G. 217/4), (Şh. 2/233), (G. 326/1), (G. 421/1)

1.6.2.1. Rengi Yönüyle Şarap

(G. 511/1)

1.6.2.1.1. Şarap-Dudak

(G. 96/3), (K. 13/15), (G. 193/1)

1.6.2.1.2. Şarap-Kan

(G. 66/6)

1.6.2.1.3. Şarap-Yanak

(G. 73/4)

1.6.2.1.4. Şarap-Kanlı Gözyaşı

(G. 251/4), (G. 190/2), (G. 440/2)

1.6.2.1.5. Şarap-Erguvân

(G. 38/2)

1.6.2.2. Etkisi Yönüyle Şarap

1.6.2.2.1. Deliliği Arttırır

(G. 38/7)

1.6.2.2.2. Baş Ağrısı Verir

(Tc. 4/4/2)

1.6.2.2.3. İçene Cesaret Verir

(G. 136/2)

1.6.2.2.4. İçenin Dili Çözülür

(G. 106/6)

1.6.2.2.5. İnsanı Düşkün Gösterir

(Şh. 2/234)

1.6.2.2.6. İçene Rahat Hareket Ettirir

(G. 73/1), (G. 73/4)

1.6.2.2.7. İçene Söylediklerini Unutturur

(G. 34/5)

1.6.2.2.8. İçenin Yüzü Kızarır

(G. 502/2)

1.6.2.2.9. İçene Sarhoşluk Verir

(Şh.1/178), (G. 96/3), (G. 176/6), (G. 472/5), (G. 511/3)

1.6.2.2.10. Manevi Sarhoşluk Verir

(G. 32/1), (G. 114/7)

1.6.2.2.11. Sırları Söyletir

(G. 272/7)

1.6.2.9.1. Zamanı Hoş Geçirtir

(G. 513/4)

1.6.2.3. Şaraba Benzetilen Unsurlar

1.6.2.3.1. Aşk

(G. 465/1), (G. 172/7)

1.6.2.3.2. Destmâl

(G. 241/2)

1.6.2.3.3. Gaflet

(G. 341/4), (G. 504/2)

1.6.2.3.4. Hevâ/Heves/Şevk

(K. 16/21), (G. 229/3), (G. 270/5)

1.6.2.3.5. Hikmet

(Şh. 2/59)

1.6.2.3.6. İsyân

(G. 176/6)

1.6.2.3.7. Naz

(G. 472/5), (Şh.1/178), (G. 412/3)

1.6.2.3.8. Vasl/Kavuşma

(G. 46/3), (G. 73/3), (Şh. 2/167)

1.6.2.4. Şarabın Benzetildiği Unsurlar

1.6.2.4.1. Kevser

1.6.2.5. Şarabın Dinî Unsurlarla Birlikte Kullanılması

1.6.2.5.1. Şarabın Dinen Yasak Olması

(Mrs. 7/2), (G. 66/6)

1.6.2.5.2. Şarap-Cehennem

(G. 471/3)

1.6.2.5.3. Şarap-Tevhid/Vahdet

(G. 114/7), (G. 380/1)

1.6.2.5.4. Şarap-Tövbe/Nasuh Tövbesi

(G. 43/3), (G. 110/5)

1.6.2.5.5. Şeddâd

(G. 161/1)

1.6.2.6. Şairin Şaraba Bakışı

1.6.2.6.1. Gönle Ulaşmasını Uygun Görmez

(G. 432/5)

1.6.2.7. Şarap Türleri ve İsimleri

1.6.2.7.1. Bâde-i Hamrâ

(G. 91/5)

1.6.2.7.2. Dem

(G. 49/2), (K. 9/11)

1.6.2.7.3. Mey-i Ergavân

(K. 2/40), (K. 34/16), (G. 106/4), (G. 272/5)

1.6.2.7.4. Mey-i Hamrâ

(K. 18/36), (G. 430/2)

1.6.2.7.5. Müdâm

(G. 502/4), (K. 19/20), (G. 251/4)

(G. 307/5)

1.6.2.7.6. Mül

(G. 440/2)

1.6.2.7.7. Sabûh

(G. 43/1), (G. 45/2)

1.6.2.7.8. Şarab-ı Nâb

(G. 290/5)

1.6.2.7.9. Şarab-ı Tahûr

(Mrs. 7/2)

1.6.2.7.10. Tolu

(G. 45/2), (Mş. 2/4), (G. 106/4), (G. 305/2)

1.6.2.8. Şarapla Birlikte Kullanılan Kavramlar

1.6.2.8.1. Habâb

(K. 19/21), (K. 20/8), (G. 163/6), (G. 422/1)

1.6.2.8.2. Meyhâne

(G. 305/1), (G. 124/4), (G. 471/3), (K. 6/25)

1.6.2.9. Şaraba Dini Bakış

(K. 19/20)

1.6.2.10. Şarapla İlgili Kullanılan Deyimler

1.6.2.10.1. Başa Çıkmak

1.6.2.10.2. Yüz Kızartmak

(G. 176/5)

1.6.3. Kadeh (Ayak, Câm, Peymane, Piyale, Sâgar, Sifal)

1.6.3.1. Kadehin Benzetildiği Unsurlar

1.6.3.1.1. Ateş

(G. 162/2), (K. 6/24)

1.6.3.1.2. Gönül

(G. 176/7)

1.6.3.1.3. Göz

(G. 458/3), (G. 96/2), (G. 393/4), (G. 153/4), (G. 160/5)

1.6.3.1.4. Hatem

(G. 137/1)

1.6.3.2. Kadehe Benzetilen Unsurlar

1.6.3.2.1. Aşk

(G. 144/3), (G. 361/2)

1.6.3.2.2. Ecel/ Ölüm

(G. 341/1), (G. 140/2)

1.6.3.2.3. Neşe/Zevk/Safa

(G. 290/2)

1.6.3.2.4. Muhabbet

(G. 204/3), (G. 283/4), (G. 454/4), (G. 472/6)

1.6.3.3. Kadeh Çeşitleri Ve İsimleri

1.6.3.3. 1. Ayak

(K. 1/68), (K. 2/40), (K. 15/6), (K. 18/36), (K. 19/20), (Şh. 2/89), (Şh. 2/111), (Şh. 2/234), (G. 247.1/1), (G. 286/6), (G. 307/5), (G. 336/3), (G. 394/4), (G. 421/1)

1.6.3.3. 2. Câm

(K. 6/4), (K. 6/3), (K. 13/15), (Mş. 2/2/3), (Şh. 2/53), (G. 29/2), (G. 32/1), (G. 34/5), (G. 43/1), (G. 45/2), (G. 46/3), (G. 73/1), (G. 73/4), (G. 80/1), (G. 84/1), (G. 107/4), (G. 107/6), (G. 107/7), (G. 109/5), (G. 114/5), (G. 134/5), (G. 140/4), (G. 185/4), (G. 218/2), (G. 229/3), (G. 241/2), (G. 280/7), (G. 326/2), (G. 326/3), (G. 377/1), (G. 440/2), (G. 494/6), (G. 503/5), (G. 513/4), (G. 496/3)

1.6.3.3.3. Câm-ı Cem

(G. 176/5), (G. 204/1), (G. 427/4), (Ms. 1/5/6), (G. 352/1)

1.6.3.3.4. Câm-ı İskender

(G. 467/6)

1.6.3.3.5. Peymâne

(G. 422/1)

1.6.3.3.6. Sâgar

(G. 38/7), (G. 369/7)

1.6.3.3.7. Sifâl

(K. 14/5)

1.6.3.4. Kadehle İlgili Deyimler

1.6.3.4.1. Ayak Seyri

(G. 305/1)

1.6.4. Saki

(Mş. 2/4), (G. 217/4), (G. 272/7)

1.6.4.1. Sakinin Görevleri

1.6.4.1.1. Ayak/Kadeh Sunar

(G. 106/4)

1.6.4.1.2. Sarhoş Eder

(G. 416/3)

1.6.4.2. Sakiye Benzetilen Unsurlar

1.6.4.2.1. Ecel/Ölüm

(G. 247/1)

1.6.4.2.2. Mâh

(G. 134/5)

1.6.4.2.3. Mihnet/Zahmet

1.6.4.3. Sakinin Özellikleri

1.6.4.3.1. Gül Yüzlü

(G. 36/2), (G. 140/4)

1.6.4.3.2. Huri Yüzlü/Peri Yüzlü

(Şh. 2/233)

1.6.4.3.3. Kırmızı Dudaklı

(G. 185/4), (G. 100/1)

1.6.4.3.4. Sîmîn Ten

(G. 467/6)

1.6.4.4. Sakiye Seslenilen Beyitler

(G. 286/6), (G. 347/2)

1.6.4.5. Kevser Sakisi

(Şh. 1/136), (G. 33/4)

1.6.5. Musiki

1.6.5.1. Musiki Aletleri

1.6.5.1.1. Çeng

(Mh. 2/7), (K. 6/11), (G. 215/1), (G. 215/2), (K. 5/35), (K. 26/23), (G. 128/4), (G. 215/3), (G. 215/5), (G. 471/6)

1.6.5.1.2. Davul

(K. 34/10), (G. 439/4), (G. 441/4)

1.6.5.1.3. Def

(K. 6/4)

1.6.5.1.4. Nây/Ney

(K. 5/35), (K. 22/24), (K. 22/31), (K. 24/4), (G. 147/3), (G. 151/5), (G. 168/2), (G. 169/3), (G. 234/2), (G. 315/2), (G. 400/6), (G. 447/2)

1.6.5.1.5. Rebâb

(K. 6/3)

1.6.5.1.6. Saz

(Şh. 2/182), (G. 175/1)

1.6.5.1.7. Tanbur

(G. 154/4)

1.6.5.1.8. Ud

(K. 6/2)

1.6.5.2. Musiki İle İlgili Terimler

1.6.5.2.1. Mutrib

(K. 6/9), (G. 17/6), (G. 36/3), (G. 215/1), (G. 234/2), (G. 451/4), (G. 498/6)

1.6.5.2.2. Raks

(Tc. 3/8/8), (Şh.1/100), (G. 112/7), (G. 290/3)

1.6.5.3. Musiki Makamları

1.6.5.3.1. Bûselik

(G. 451/4)

1.6.5.3.2. Hicâz

(Mh.2/7)

1.6.5.3.3. Uşşak

(G. 231/5), (G. 215/5), (Şh. 2/182), (Şh. 2/231)

1.6.5.4. Musiki Aletlerine Olumsuz Bakış

(K. 6/2), (K. 6/9), (K. 6/10), (G. 272/6), (G. 280/5), (Muk. 14/3)

1.6.6. Nukl

1.6.6.1 Engûr

(Ms. 6/6/5)

1.6.6.2. Kebâb

(G. 24/4)

2. REZM

K. 10/37), (K. 15/15), (K. 15/18), (Tc. 3/7/6)

2.1. İNSAN

2.1.1. Asâkir/Leşker

(K. 6/19), (K. 9/32), (K. 12/21,) (G. 160/2), (G. 387/2)

2.1.2. Ases

(K. 20/45)

2.1.3. Asker

(K. 8/19), (K. 9/26), (K. 15/16), (K. 16/17), (K. 32/2)

2.1.4. Celâlî

(G. 87/1), (Mrs. 1/1/1)

2.1.5. Gazi

(K. 4/35), (K. 5/22), (K. 5/44), (K. 8/21), (K. 16/19), (Ms. 3/1/10), (Ms. 3/4/8), (Mr. 1/1/2), (Mr. 1/5/2), (G. 97/1), (K. 30/3)

2.1.6. Kâfir

(K. 11/21), (K. 15/11), (Ms. 3/1/2)

2.1.7. Katil

(G. 170/4)

2.1.8. Kemankeş

(Şh. 2/175)

2.1.9. Piyade

(K. 9/42), (G. 370/5)

2.1.10. Serdâr

(K. 9/25), (K. 11/11)

2.1.11. Sipâhi

(Nd. 2/11), (K. 8/27), (K. 12/26), (K. 12/40), (K. 16/2), (K. 16/11), (G. 229/1), (G. 503/4)

2.1.12. Sûvâr

(M. 1/7), (K. 1/14)

2.1.14. Şah

(K. 6/19), (K. 7/6), (K. 7/15), (K. 10/5), (K. 16/16), (K. 16/26), (K. 16/30), (K. 16/45), (Ms. 3/1/10), (Mr. 6/6/2), (Tr. 2/1), (G. 143/1), (Nd. 1/3), (K. 6/27), (Mrs. 2/2/3), (G. 25/1), (G. 429/1)

2.1.15. Şehit

(K. 29/22), (Ms. 2/5/6), (G. 237/4)

(Mrs. 2/3/5)

2.1.16. Şehsüvâr

(G. 30/6), (G. 146/3), (G. 399/2), (G. 495/4), (Şh. 2/133), (G. 322/8), (G. 467/1)

2.2. HAYVANLAR

2.2.1. At ve İsimleri

(K. 2/36), (K. 5/43), (K. 7/8), (K. 7/19), (K. 23/11), (K. 30/11), (G. 53/5)

2.2.1.1. Esb

(K. 12/29), (Tc. 3/8/1), (Tc. 3/8/6)

2.2.1.2. Rahş

(Tc. 3/7/1), (G. 30/6)

2.2.1.3. Semend

(K. 10/6), (K. 10/20), (K. 29/19), (K. 6/27), (K. 10/10), (Şh.2/322)

2.3. SAVAŞ ALETLERİ

2.3.1. Bıçak

(Şh. 1/170), (Şh. 2/147)

2.3.2. Hançer

(K. 23/13), (G. 343/6), (G. 362/1), (G. 467/4)

2.3.3. Kılıç

2.3.3.1 Kılıcın Yapılışı

(K. 12/7)

2.3.3.2. Kılıcın Özellikleri

2.3.3.2.1. Parlak Olması

(K. 16/3), (G. 109/4), (G. 140/3)

2.3.3.2.2. Keskin Olması

(K. 23/31), (G. 83/3), (G. 200/3)

2.3.3.2.3. Kılıcın Süslü Olması

(G. 1/7), (K. 8/17), (G. 253/5)
(K. 2/27)

2.3.3.3. İşlevi Yönüyle Kılıç

2.3.3.3.1. Dinin Koruyucusudur

(Mr. 1/2/2), (Mr. 1/3/2), (K. 11/18)

2.3.3.3.2. Fethe Vesile Olur/Fethin Habercisidir

(K. 17/36), (K. 17/28), (Mr. 6/6/2), (K. 12/33)

2.3.3.3.3. Gönlü Yaralar

(G. 43/4)

2.3.3.4. Kılıç Duası

(K. 12/3)

2.3.3.5. Kılıcın Benzetildiği Unsurlar

2.3.3.5.1. Âb ı hayat

(G. 250/5)

2.3.3.5.2. Ateş

(K. 4/34)

2.3.3.5.3. Bela

(G. 19/3)

2.3.3.5.4. Cefa

(G. 412/1)

2.3.3.5.5. Dil

(Şh. 2/312)

2.3.3.5.6. Duman

(K. 14/33)

2.3.3.5.7. Ecel

(G. 370/3)

2.3.3.5.8. Gam

(G. 496/2)

2.3.3.5.9. Güç

(K. 11/11)

2.3.3.5.10. Hüner

(K. 7/36), (K. 22/50)

2.3.3.5.11. Nasihat

(K. 18/23)

2.3.3.5.12. Şecaat

(K. 7/40), (K. 20/35)

2.3.3.5.13. Tılsım

(G. 478/2)

2.3.3.6. Kılıca Benzetilen Unsurlar

2.3.3.6.1. Ayna

(K. 14/26), (G. 4/3)

2.3.3.6.2. Fesat Ehli

(Mrs. 8/5/1)

2.3.3.6.3. İnsan

(G. 4/5)

2.3.3.6.4. Kaş

(G. 88/7)

2.3.3.6.5. Sevgili

(K. 26/21), (G. 163/5)

2.3.3.7. Kılıca Dini Bakış

(G. 143/1), (K. 18/26)

2.3.3.8. Kılıç İsimleri ve Türleri

2.3.3.8.1. Şemşîr

(G. 148/4)

2.3.3.8.2. Tığ

(K. 7/2), (G. 146/1)

2.3.3.8.3. Zülfikar

(K. 11/16), (G. 500/2), (Şh. 1/113)

2.3.3.9. Kılıçla İlgili Deyimler

2.3.3.9.1. Kılıca Gark Eder

2.3.3.9.2. Kılıcı Arşa Asmak

(Şh. 2/33), K. 6/29), (K. 14/19), (K. 16/16)

2.3.3.9.3. Kılıcı Keskin Olmak

(K. 22/20)

2.3.3.9.4. Kılıç Çalmak

(G. 136/3)

2.3.3.9.5. Kılıç Sıyrmak

(G. 189/2), (K. 10/29)

2.3.3.9.6. Kılıçtan Geçirmek

(K. 7/3), (K. 16/19)

2.3.3.9.7. Kol Kanat Olur

(G. 171/2)

2.3.4. Mızrak/Nîze

(K. 12/8), (K. 15/3), (K. 16/9), (K. 16/10), (K. 17/7), (K. 17/35), (Tc. 3/7/2), (Tc. 3/7/4)

2.3.5. Ok (Hadeng, nâvek, tîr, sehm)

(G. 320/2), (K. 21/4), (K. 21/12), (K. 21/3), (G. 370/1)

2.3.5.1. İşlevi Yönüyle Ok

2.3.5.1.1. Habercidir

(G. 13/6), (G. 87/3), (G. 139/2), (G. 484/3), (G. 157/3)

2.3.5. Ok (Hadeng, nâvek, tîr, sehm)

(G. 320/2), (K. 21/4), (K. 21/12), (K. 21/3), (G. 370/1)

2.3.5.1. İşlevi Yönüyle Ok

2.3.5.1.1. Habercidir

(G. 13/6), (G. 87/3), (G. 139/2), (G. 484/3), (G. 157/3)

2.3.5.1.2. Zırhı Delip Geçer

(K. 1/23), (Tc. 3/7/5)

2.3.5.2. Okun Benzetildiği Unsurlar

2.3.5.2.1. Ah

(K. 21/8), (G. 412/4), (G. 337/5), (G. 473/4)

2.3.5.2.2. Ayrılık

(G. 437/1)

2.3.5.2.3. Bela

(K. 12/30), (G. 337/4)

2.3.5.2.4. Cefa

(G. 14/5)

2.3.5.2.5. Elem

(K. 22/3), (G. 505/6)

2.3.5.2.6. Gam

(K. 2/13), (K. 26/24)

2.3.5.2.7. Gazap

(G. 23/3)

2.3.5.2.8. İsyân

(G. 438/3)

2.3.5.2.10. Vefa

(K. 21/24)

2.3.5.3. Oka Benzetilen Unsurlar

2.3.5.3.1. Bakış

(K. 21/12)

2.3.5.3.2. Boy

(G. 61/3)

2.3.5.3.3. Gamze

(G. 187/5)

2.3.5.3.4. Kirpik

(K. 21/1)

2.3.5.4. Okla İlgili Deyimler

2.3.5.4.1. Kol Kanat Olmak

(K. 21/5), (G. 334/4)

2.3.5.5. Okla İlgili Terimler

2.3.5.5.1. Yere Düşmez Ok

(Şh. 2/176), (Şh. 2/177)

2.3.6. Teber

(Nd. 2/7), (K. 7/3), (Ms. 3/1/6), (K. 14/7)

2.3.7. Top

(K. 16/20), (G. 466/3)

2.3.8. Yay (Kavs, keman)

(Mş. 1/2/2), (K. 5/39), (K. 5/40), (K. 25/10), (G. 471/7)

2.3.8.1. Yaya Benzetilen Unsurlar

2.3.8.1.1. Boy

(Şh. 2/176), (G. 211/3)

2.3.8.1.2. Kaş

(G. 19/6), (K. 2/14), (K. 21/2), (G. 158/2), (G. 214/1), (G. 401/3)

2.3.8.2. Yayın Benzetildiği Unsurlar

2.3.8.2.1. Felek

(K. 10/5), (K. 21/16)

2.3.8.3. Yayla İlgili Deyimler

2.3.8.3.1. Çekip Çevirmek

(K. 2/39), (K. 22/29)

2.4. SAVAŞ MEYDANI

2.4.1. Meydan

(Nd. 2/2), (K. 15/1), (K. 16/26), (K. 23/19), (K. 10/21), (G. 429/1), (G. 186/3), (G. 9/3), (K. 14/21)

2.5. SAVAŞ MUSİKİSİ

2.5.1. Gülbang

(Mr. 3/4/8)

2.5.2. Çeng

(K. 1/19)

2.5.3. Kûs

(K. 16/ 8), (K. 17/8)

2.5.4 Davul

(G. 441/4)

2.6. SAVAŞLA İLGİLİ TERİMLER

2.6.1. Ceng

(K. 3/17), (K. 7/29), (K. 16/22), (Tc. 1/2/4), (Mh. 4/4/1), (Muk. 19/1)

2.6.2. Feth/Fetih

(K. 7/19), (K. 8/19), (K. 11/21), (K. 14/27), (K. 15/29), (K. 16/27), (K. 16/40), (Tr. 2/1)

2.6.3. Gaza

(M. 1/17), (Nd. 1/4), (K. 5/33), (K. 5/42), (K. 6/19), (K. 7/37), (K. 10/17), (K. 10/30), (K. 16/1), (K. 16/15), (K. 16/45), (K. 25/32), (K. 28/13), (Tb. 1/5/5), (Mş. 1/1/1)

2.6.4. Gazavat

(K. 16/26)

2.6.5. Haramî

(G. 20/4)

2.6.6. Harp

(K. 12/2), (K. 17/31), (Ms. 2/3/1)

2.6.7. Kâfiristan

(K. 6/22), (K. 16/40)

2.6.8. Livâ

(Nd. 2/5), (K. 15/4), (K. 15/18), (K. 15/28), (K. 17/4), (G. 191/2)

2.6.8.1. Sancağın Şekil Özellikleri

2.6.8.1.1. Rengi Yönüyle Sancak

(K. 15/10), (K. 17/17)

2.6.8.1.1. Ak Sancak

(K. 7/1), (K. 16/5), (G. 300/3)

2.6.8.1.2. Kırmızı Sancak

(K. 16/6)

2.6.8.2. İşlevi Yönüyle Sancak

2.6.8.2.1. Fetih/Sefer Habercisidir

(K. 15/20), (K. 15/29)

2.6.9. Nal

(Ms. 3/1/5), (K. 1/31), (G. 490/3)

2.6.10. Savaş

(K. 7/40), (Mr. 6/2/1), (G. 189/2)

2.6.11. Sefer

(K. 16/6), (G. 190/5), (G. 260/1), (G. 325/2), (G. 450/5)

2.6.12. Tuğ

(K. 7/19), (K. 31/9)

2.6.13. Zafer

(K. 7/16), (K. 17/1), (K. 32/1), (Mr. 6/4/2)

2.7. SAVAŞ ALETLERİYLE İLGİLİ UNSURLAR

2.7.1. Çevgân

(K. 6/26), (K. 8/31), (K. 9/39)

2.7.2. Fişek

(K. 9/17), (Tc. 6/4/2), (K. 9/19)

2.7.2. Gürz

(K. 7/2), (K. 22/39), (K. 10/27)

2.7.3. Kalkan

(K. 16/3), (K. 22/46), (K. 23/17)

2.7.4. Kemend

(G. 53/3)

2.7.5. Kurşun

(K. 4/16)

2.7.8. Miğfer

(K. 8/20), (K. 12/27), (K. 15/1)

2.7.9. Peykân

(Mş. 1/2/2), (G. 13/6), (G. 211/2), (G. 279/3), (G. 362/3), (G. 457/1), (G. 513/5)

2.7.9. Rumh

(K. 15/7)

2.7.10. Silâh

(Tc. 3/7/1)

2.7.11. Siper

(K. 7/37), (K. 12/2) , (K. 21/8), (K. 25/10)

2.7.12. Şeşper

(K. 8/32)

2.7.13. Tüfek

(K. 2/37), (K. 12/31), (K. 16/20)

2.7.14. Zincir

(K. 5/42)

2.7.9. Rumh

(K. 15/7)

2.7.10. Silâh

(Tc. 3/7/1)

2.7.11. Siper

(K. 7/37), (K. 12/2), (K. 21/8), (K. 25/10)

2.7.12. Şeşper

(K. 8/32)

2.7.13. Tüfek

(K. 2/37), (K. 12/31), (K. 16/20)

2.7.15. Zırh

(M. 2/8), (K. 1/23), (K. 12/10), (K. 16/12), (K. 23/17), (Şh. 2/37)

2.7.15. Zincir

(K. 5/42)

2.8. Rezm Mekânlarıyla İlgili Unsurlar

2.8.1. Kale

(K. 22/46)

2.8.2. Otağ

(Mrs. 2/2/3), (K. 32/6), (Mrs. 2/2/3),
(G.499/4)

